

DE BEAUFORT

een aanzienlijke familie

tijdens de Republiek, de Bataafs-Franse tijd en het Koninkrijk

1613-1876

DE BEAUFORT, an aristocratic family during the Dutch Republic,
the Batavian-French period and the Kingdom of the Netherlands

(with a summary in English)

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de Universiteit Utrecht op gezag van
de rector magnificus, prof. dr. G.J. van der Zwaan, ingevolge het besluit van het
college voor promoties in het openbaar te verdedigen op dinsdag 7 januari 2014
des middags te 4.15 uur

door

Robbert Reinerus Jacobus Melchers

geboren 22 april 1930 te Schiedam

Promotor: Prof. dr. R.E. de Bruin

Inhoud

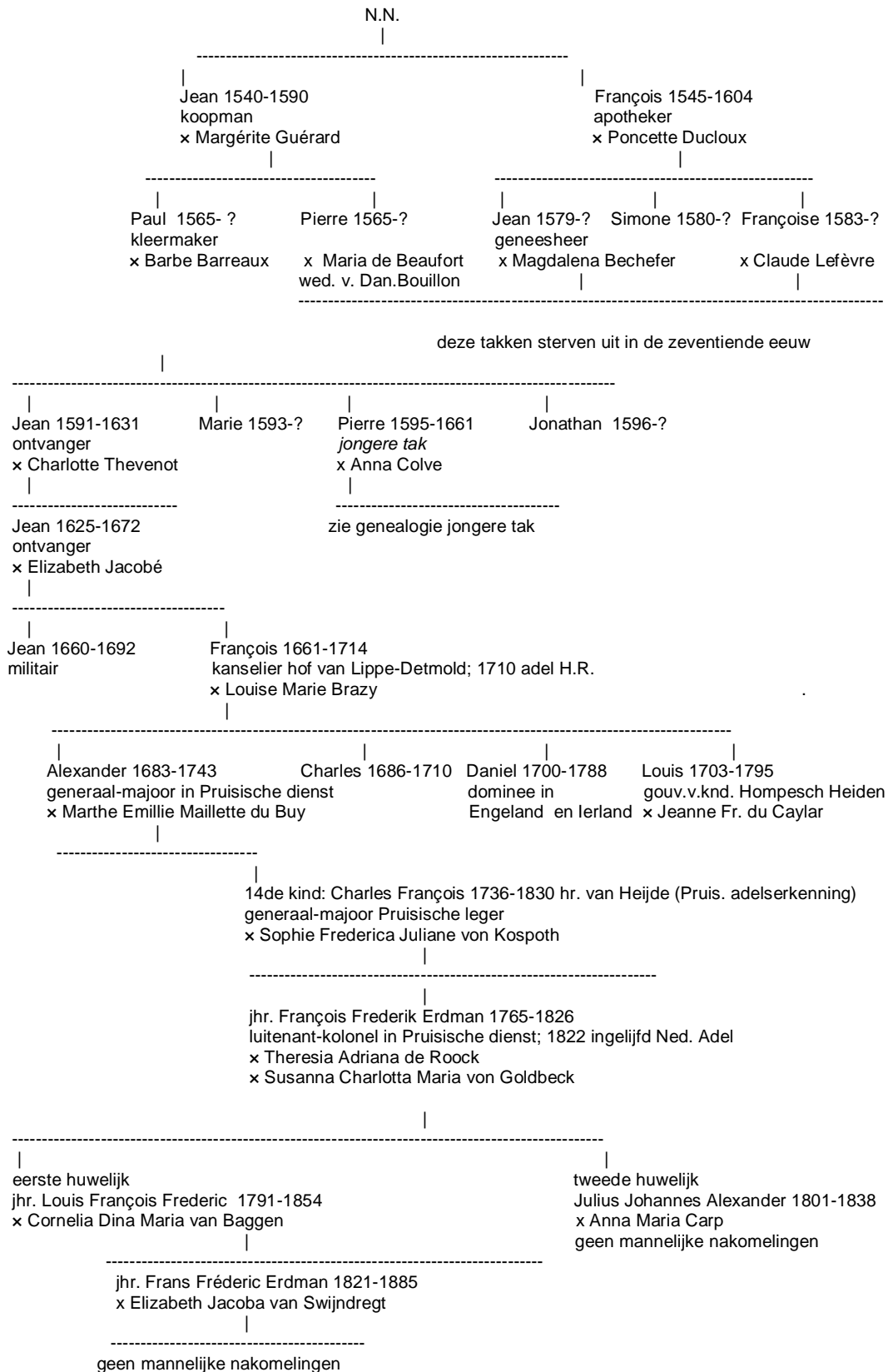
GENEALOGIE	6
INLEIDING	9
<i>Elites in het historische onderzoek</i>	10
<i>Vraagstelling en onderzoekskader</i>	14
<i>Onderzoeksmethode en bronnenmateriaal</i>	16
1 EEN JONGE FRANSMAN IN DE REPUBLIEK DER VERENIGDE NEDERLANDEN	19
<i>Het geslacht De Beaufort in Frankrijk</i>	19
DE EERSTE GENERATIE	23
<i>Pierre de Beaufort 1595-1661</i>	23
<i>De eerste jaren in de Republiek</i>	24
<i>Etienne de Franchimont</i>	27
<i>Pierre de Beaufort in dienst van de Republiek der Verenigde Nederlanden</i>	28
<i>Pierre en zijn relaties binnen het bestel van de Republiek</i>	29
<i>Huwelijk</i>	30
<i>Kinderen</i>	32
<i>Woonadressen in Den Haag</i>	33
<i>In dienst van stadhouder Frederik Hendrik</i>	35
<i>Functie van onderhofmeester</i>	36
<i>De tuin is gesloten</i>	38
<i>Hulst en Hulsterambacht</i>	39
<i>Het plaatselijk bestuur in de Generaliteitslanden</i>	40
<i>De regeringen in Hulst en Hulsterambacht</i>	42
<i>De verhouding tussen Hulst en de Staten-Generaal</i>	43
<i>Ten dienste van de Republiek als commissaris van de monstering</i>	46
<i>Ten dienste van Hulst en Hulsterambacht als stadsbestuurder</i>	47
<i>Financieel vermogen</i>	49
<i>Levenseinde</i>	49
<i>Ten slotte</i>	49
2 REGENTEN EN FUNCTIONARISSEN IN DE PERIFERIE VAN HET LAND	51
DE TWEDE GENERATIE	52
<i>Benjamin de Beaufort 1625-1697</i>	52
<i>Huwelijk</i>	54
<i>Kinderen</i>	55
<i>Het proces: het huwelijk De Beaufort-Van Leefdael</i>	57
<i>Financieel vermogen</i>	60
<i>Levenseinde</i>	61
<i>Bernard Laurens de Beaufort 1630-1702</i>	62
<i>Huwelijk</i>	63
<i>Kinderen</i>	64
<i>Financieel vermogen</i>	72
<i>Levenseinde</i>	72
DE DERDE GENERATIE	72
<i>Pieter de Beaufort 1660-1711</i>	72
<i>Het ambtsgeld</i>	73
<i>Huwelijken</i>	75

<i>Kinderen</i>	77
<i>Financieel vermogen</i>	79
<i>Levensende</i>	81
<i>Ten slotte</i>	81
3 DIENAREN VAN HET HUIS ORANJE-NASSAU	85
DE VIERDE GENERATIE	86
<i>Pieter Benjamin de Beaufort 1688-1776</i>	86
<i>Bestuurder van het domein Hulsterambacht</i>	87
<i>Lid van de Nassause Domeinraad</i>	92
<i>Bestuurder van de baronie van IJsselstein</i>	99
<i>Huwelijk</i>	102
<i>Kinderen</i>	103
<i>Financieel vermogen</i>	104
<i>Levensende</i>	107
DE VIJFDE GENERATIE	108
<i>Joachim Ferdinand de Beaufort 1719-1807</i>	108
<i>Bestuurder van het domein Hulsterambacht</i>	108
<i>Bestuurder van de baronie van IJsselstein</i>	111
<i>Lid van de Nassause Domeinraad</i>	115
<i>Huwelijk</i>	118
<i>Kinderen</i>	122
<i>Ambteloos leven</i>	122
<i>Financieel vermogen</i>	125
<i>Levensende</i>	128
<i>Ten slotte</i>	129
4 LANDHEREN EN PLAATSELIJKE BESTUURDERS IN HET KONINKRIJK DER NEDER-	
LANDEN	133
DE ZESDE GENERATIE	134
<i>Willem Hendrik de Beaufort 1775-1829</i>	134
<i>Huwelijk</i>	140
<i>Kinderen</i>	141
<i>Privéleven</i>	142
<i>Het adelsbeleid in het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden</i>	145
<i>Financieel vermogen</i>	147
<i>Levensende</i>	149
DE ZEVENDE GENERATIE	150
<i>Arnoud Jan de Beaufort 1797-1866</i>	150
<i>Huwelijk</i>	152
<i>Kinderen</i>	155
<i>Financieel vermogen</i>	155
<i>Levensende</i>	158
<i>Pieter de Beaufort 1807-1876</i>	158
<i>Huwelijk</i>	160
<i>Kinderen</i>	162
<i>De adelsverheffing van Pieter de Beaufort</i>	162
<i>Financieel vermogen</i>	165
<i>Levensende</i>	166
<i>Ten slotte</i>	167

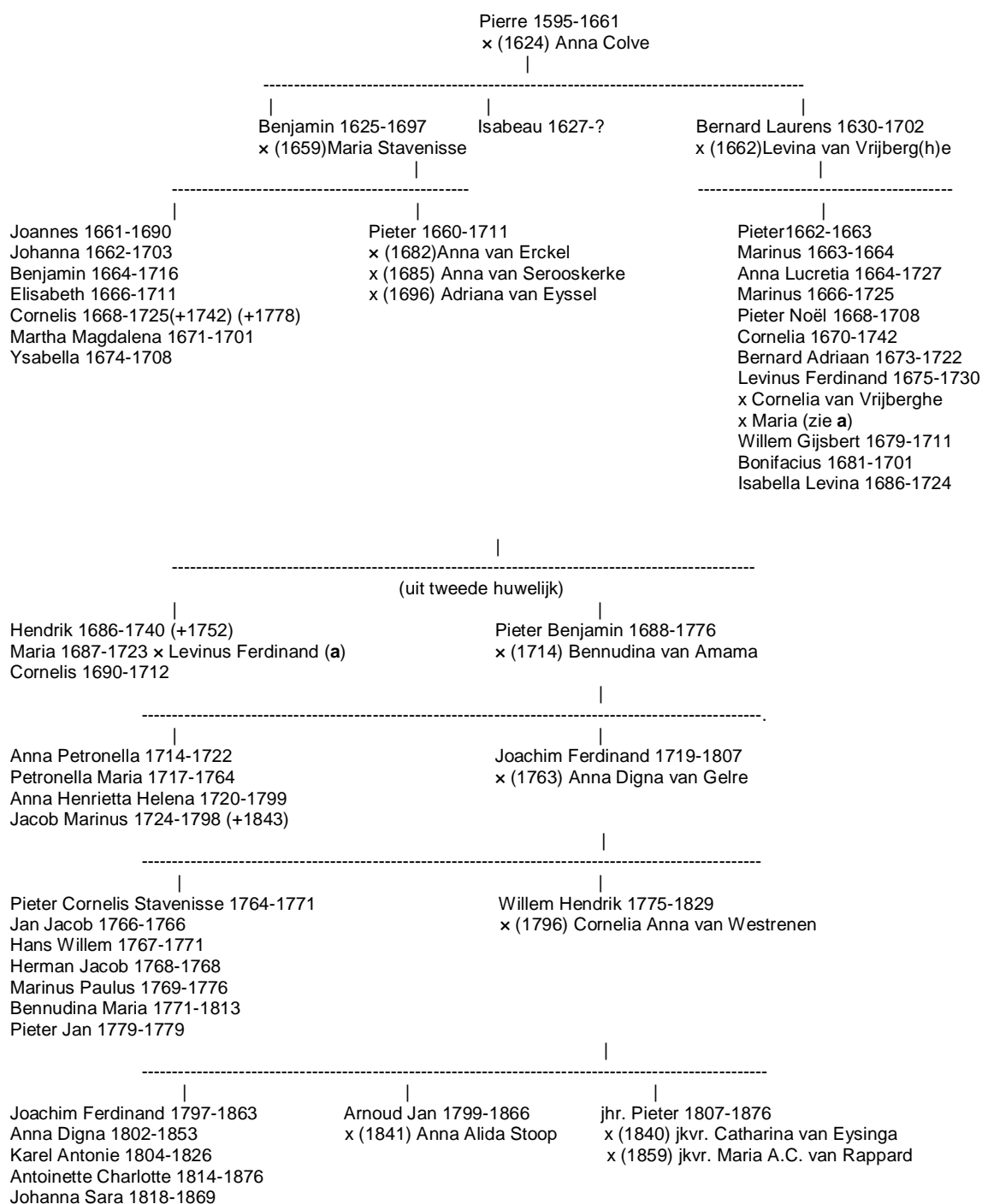
5 SLOTBESCHOUWING	173
<i>Bestuurlijk-politiek vermogen</i>	173
<i>Financieel vermogen</i>	175
<i>Sociaal-cultureel vermogen</i>	178
<i>Slotopmerkingen</i>	180
BIJLAGEN	181
<i>Bijlage 1 – Lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen opgemaakt bij de boedelbeschrijving 1697-1699 na het overlijden van Benjamin de Beaufort</i>	181
<i>Bijlage 2 – Lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen opgemaakt bij de boedelbeschrijving 1711-1739 na het overlijden van Pieter de Beaufort</i>	186
<i>Bijlage 3 – Lijst van ambtgeld dd. 1682 ook wel recognitie genoemd te betalen door de functionarissen in de domeinen</i>	195
<i>Bijlage 4 – Lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen opgemaakt bij de boedelbeschrijving 1778-1794 na het overlijden van Pieter Benjamin de Beaufort</i>	196
<i>Bijlage 5 – Lijste van het geene jaarlijks 't Drostampt der Stad en Baronie van IJsselstein komt op te brengen, 1750-1758</i>	200
<i>Bijlage 6 – Gereconstrueerde effectenhandelingen in de periode 1763-1786</i>	202
BRONNEN	203
<i>Afkortingen</i>	203
<i>Archivalia</i>	203
<i>Biografische woordenboeken</i>	204
<i>Gedrukte bronnen</i>	204
<i>Geraadpleegde literatuur</i>	204
SUMMARY	223

GENEALOGIE

DE BEAUFORT oudere tak

JONGERE TAK De Beaufort 1595-1876

(+) zover gehuwd uitgestorven in de mannelijke lijn

INLEIDING

In 1613 vertrok Pierre de Beaufort vanuit Sedan naar de Republiek der Verenigde Nederlanden. Bij zijn overlijden in 1661 in Hulst – een kleine halve eeuw later – bleek dat hij daar een man van aanzien was geworden. Hij werd begraven op het koor van de Grote Kerk van Hulst, met de hoogst mogelijke eer en onder het ‘extraordinair’ luiden van de klokken. Zijn graf werd bedekt met een grafsteen die gedecoreerd was met de familiewapens van hem en zijn vrouw. Ruim twee eeuwen later, op 30 mei 1868, ontving zijn rechtstreekse nazaat Pieter de Beaufort van de Hoge Raad van Adel een door koning Willem III getekend diploma waarmee hij in de Nederlandse adel werd verheven:

‘Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van Meester Pieter de Beaufort, Lid van Gedeputeerde Staten van Utrecht en van het Collegie van Curatoren der Utrechtsche Hoogeschool, wonende te Utrecht, om zijne opneming in den Nederlandschen adel; Willende een bijzonder bewijs Onzer welwillendheid verleen en aan gemelden Meester Pieter de Beaufort, die de bewijzen heeft overgelegd zijner regtstreeksche afstamming van Pierre de Beaufort, die in het jaar 1600 dertien hier te lande als Secretaris van den Franschen Gezant Auberij du Mourier is gekomen, en dat hij derhalve bewezen heeft zijne afkomst van een geslacht, dat reeds meer dan twee en een halve eeuw in dit land gevestigd was, en welks leden eervolle ambten bekleed hebben of door huwelijksbetrekkingen met aanzienlijke geslachten in aanzien waren, terwijl daarenboven een lid van het geslacht de Beaufort, de heer François Frederik Erdman de Beaufort, in den jare 1800 twee en twintig in den Nederlandschen Adel is ingelijfd op grond van zijne afstamming van den door Keizer Joseph I in den Duitschen Rijksadel opgenomen François de Beaufort; Zoo is het dat Wij hebben goedgevonden en verstaan gemelden Meester Pieter de Beaufort en zijne wettige afstammelingen van zijn naam en wapen in den Nederlandschen adel te verheffen [...]’¹

Deze adelsverheffing duidt erop dat Pieter de Beaufort tot de vooraanstaande families van het land behoorde. Het adelsdiploma verwijst bovendien naar een aantal bijzonderheden uit de familiegeschiedenis: de komst van de stamvader naar Nederland, huwelijken met telgen uit aanzienlijke geslachten en de inlijving van een familielid op grond van een Duits adelsdiploma. Deze studie zal de familiegeschiedenis van het geslacht De Beaufort onderzoeken voor de periode 1613-1876, van de immigratie van Pierre de Beaufort tot het overlijden van Pieter. Een complete familiegeschiedenis is tot nu toe niet verschenen. Dat is opmerkelijk, want er is een omvangrijk en goed geïnventariseerd archief van de familie in Het Utrechts Archief.²

De naam ‘Beaufort’ of ‘De Beaufort’ is in Frankrijk een vrij algemeen voorkomende familienaam. De oudste gegevens van de voorouders van Pierre de Beaufort gaan terug tot het jaar 1540. Van hen is alleen bekend dat zij woonachtig waren in de ten noordoosten van Parijs gelegen stad Meaux en dat zij de religie van de Franse protestanten, later hugenoten genoemd, aanhingen. Op het einde van de zestiende eeuw namen zij, om aan de repressie te ontkomen, met veel gelijkgestemden de wijk naar de protestantse vrijhaven Sedan. Pierre de Beaufort was nog jong toen hij naar Den Haag emigreerde, en op de Franse ambassade ging werken. Via een functie aan het hof van stadhouder Frederik Hendrik belandde hij in 1645 in Hulst, een stad gelegen in de Generaliteitslanden, waar hij, gebruikmakend van bijzondere omstandigheden, toetrad tot het stadsbestuur. Na drie kwart eeuw van bestuurlijke ambten in Hulst maakte de familie De Beaufort via het Nassause Domein in Hulsterambacht de overstap naar

¹ Archief Hoge Raad van Adel, inv.nr. 465 (no. 108).

² HUA, toegangsnr. 53 van het archief van de familie De Beaufort 1556-1976. Het archief van de familie De Beaufort bevat uiteraard veel meer informatie dan in dit boek gebruikt is.

de Nassause Domeinraad in Den Haag waarin zij zich ten dienste stelde van het Huis Oranje-Nassau.

In 1795 brak een periode van ‘rentenieren’ aan, gecombineerd met benoemingen in bestuurlijke functies in Utrecht. De familiegeschiedenis kende tussen 1613 en 1876 dus grofweg vier periodes die overeenkomen met geografische verplaatsingen vanwege ‘carrièrestapen’: 1613-1645 (Franse ambassade, Den Haag), 1645-1739 (Hulst en Hulsterambacht), 1739-1795 (Nassause Domeinraad, Den Haag en IJsselstein) en 1795-1876 (bestuurlijke functies in Utrecht).

Elites in het historische onderzoek

De maatschappelijke positie van de leden van het geslacht De Beaufort plaatst de familiebiografie in de lijn van het eliteonderzoek. Dit type onderzoek is al geruime tijd in opmars in Nederland. Een belangrijk aandachtspunt is de regentenaaristocratie tijdens de Republiek. Daarbij gaat het niet alleen om het louter politiek functioneren van deze bestuurders, maar ook om de samenstelling van de gehele groep. Wie werd tot de elite gerekend, hoe ging men met elkaar om en op welke wijze kon men tot dit gezelschap van bevoorrechten toetreden? Er bestonden grote verschillen in status, rijkdom en macht tussen regenten in de verschillende steden. Men kan daardoor niet spreken van één elitegroep, maar slechts over de elite van een bepaalde stad of streek. In de zeventiende- en achttiende-eeuwse elitefamilies namen mannelijke familiehoofden doorgaans een dominante positie in. Alle leden van hun gezin deelden echter in de collectieve eer van de familie. Wangedrag van een enkel lid beïnvloedde de reputatie van het collectief.³ Conflicten daarover geven ons inzicht in de wijze waarop de betrokken families zelf hun eer en aanzien beoordeelden en welke wegen zij bewandelden om deze te handhaven.

Het onderzoek naar de Republiek der Verenigde Nederlanden stond lange tijd in het teken van de partijstrijd tussen Oranje- en staatsgezinden.⁴ In 1961 introduceerde D.J. Roorda een nieuwe benadering van de politieke elite ten tijde van de Republiek waarin niet partijen maar facties centraal stonden.⁵ Voor hem waren niet de ideologisch ingestelde partijen bepalend, maar machtsgroepen die hun voorkeur voor orangistisch of staatsgezind lieten afhangen van de omstandigheden. Roorda hield zich als eerste in Nederland bezig met een vorm van groepsgericht historisch onderzoek, de prosopografie. Daarbij baseerde hij zich op Angelsaksische voorbeelden, zoals het werk van Sir Lewis Namier. In de jaren tachtig brak de prosopografische methode door onder Nederlandse historici. Zij gingen systematisch gegevens verzamelen met betrekking tot familieverhoudingen, relaties, opleiding, vermogen, beroepsactiviteiten en ambtelijke carrières van groepen regenten.⁶ De drie op elkaar afgestemde monografieën van De Jong, Kooijmans en Prak over de regentenfamilies van Gouda, Hoorn en Leiden vormden het belangrijkste resultaat.⁷ Bossaers vulde deze met elkaar in verband staande studies tien jaar later aan met een onderzoek naar de elite in het Noorderkwartier. Hierin werden niet alleen stadsbesturen van grote steden met twintig- tot dertigduizend inwoners onderzocht, maar kreeg ook de bestuurlijke geschiedenis van kleinere stedelijke gemeenschappen, waarvan de populatie uit niet meer dan circa twee- à vierduizend personen bestond, een

---

³ L. Kooijmans, *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam, 1997) 40-41.

⁴ M.G.J. Duijvendak en J.J. de Jong, *Eliteonderzoek: rijkdom, macht en status in het verleden* (Zutphen, 1988) 11-12.

⁵ D.J. Roorda, *Partij en factie. De oproeren van 1672 in de steden van Holland en Zeeland, een krachtmeting tussen partijen en facties* (Utrecht, 1961).

⁶ Duijvendak en de Jong, *Eliteonderzoek*, 14.

⁷ J.J. de Jong, *Met goed fatsoen. De elite in een Hollandse stad, Gouda 1700-1780* (Amsterdam, 1985); L. Kooijmans, *Onder regenten. De elite in een Hollandse stad, Hoorn 1700-1780* (Amsterdam, 1985); M.R. Prak, *Gezeten burgers, de elite in een Hollandse stad, Leiden 1700-1780* (Amsterdam, 1985).

plaats.⁸ Andere studies hebben het beeld verder ingekleurd. In de studies over het stedelijk patriciaat is ruim aandacht voor de leefcultuur. De stedelijke regenten besteedden in de loop van de tijd steeds meer geld aan zaken als buitenplaatsen, ambachtsheerlijkheden en koetsen om daarmee een adellijke levensstijl te imiteren. Dit wordt wel de aristocratiseringstheese genoemd.⁹

Het door Roorda geïnspireerde onderzoek, dat zich vooral op de stedelijke elites ten tijde van de Republiek richtte, werd gedaan door historici, die bij elkaar kwamen in de Werkgroep Elites in Leiden. In dezelfde periode (de jaren zeventig en tachtig) vond onderzoek plaats naar de Nederlandse adel in de negentiende en twintigste eeuw. Dat onderzoek kende het perspectief van de sociale wetenschappen. Pioniers waren de sociologen Kees Bruin, Kees Schmidt en Dick van den Bosch.¹⁰ Bruin en Van den Bosch hielden zich daarbij vooral bezig met de adelsverheffingen onder koning Willem I. Het werk van deze sociologen kwam voort uit de school van de Amsterdamse hoogleraar Johan Goudsblom, die het denken van de Duitse socioloog Norbert Elias bekend maakte. De opvattingen van Elias over hofcultuur en civielisatieprocessen waren van groot belang voor het sociaalwetenschappelijke adelsonderzoek. Elias op zijn beurt was weer schatplichtig aan zijn grote land- en vakgenoot Max Weber. Behalve sociologen zijn ook beoefenaars van andere disciplines van de sociale wetenschappen zich met het fenomeen adel bezig gaan houden zoals de politicoloog Joop van den Berg en de antropoloog Yme Kuiper. Een speerpunt in hun onderzoek is de handhaving van de adellijke positie in de samenleving na het verlies van de standsrechten door de Grondwet van 1848. Van den Berg laat dat zien voor de samenstelling van het parlement en Kuiper voor de Friese adel.¹¹ Het sociaalwetenschappelijke onderzoek naar de adel vanaf de late achttiende eeuw werd naar het heden doorgetrokken door de Amsterdamse socioloog Jaap Dronkers, die constateerde dat er ook rond de millenniumwisseling nog steeds sprake was van een relatief sterke positie van adellijke personen in de Nederlandse samenleving.¹² In het onderzoek naar de Nederlandse adel is naast het werk van Weber en Elias ook dat van de Franse socioloog Pierre Bourdieu een belangrijke rol gaan spelen. Bourdieu stelt de kernidee van de adellijke identiteit centraal.¹³ Volgens Bourdieu was er een geloof in de bijzondere kwaliteiten van de adel, dat zowel bij de adel als bij de buitenwacht leefde. Ook de opvattingen van Bourdieu over verschillende vormen van kapitaal (economisch, sociaal, cultureel) zijn vruchtbaar gebleken in het Nederlandse adelsonderzoek, en vooral geïntroduceerd door Schmidt.

De historici, die zich – zoals gezegd – aanvankelijk vooral met de stedelijke bestuurselites bezighielden, hebben zich inmiddels ook op het adelsonderzoek gestort. Pionier in deze was de Utrechtse historicus Johan Aalbers. Hij publiceerde met name over de Utrechtse adel in de achttiende eeuw en redigeerde in 1987 met Maarten Prak een bundel over adel en patriciaat, *De Bloem der Natie*, waarin zij de stand van het onderzoek op dat moment samenvatten.¹⁴ Dat ging zowel om het historische als om het sociologische onderzoek. In

---

⁸ K.W.J.M. Bossaers, *Van Kintsbeen aan ten Staatkunde opgewassen. Bestuur en bestuurders van het Noorderkwartier in de achttiende eeuw* (Den Haag, 1996) 7.

⁹ Roorda, *Partij en factie*, passim; L. Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de zeventiende en achttiende eeuw', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987) 93-103; M. Prak, 'Aristocratisering', in: *Spiegel historiael* 23 (1988) 226-232; P. Brusse en Wijnand W. Mijnhardt, *Towards a new template for Dutch history. De-urbanization and the balance between city and countryside* (Zwolle-Utrecht, 2011).

¹⁰ Yme Kuiper, 'Aristocratische distinctie en aan de top blijven. Dertig jaar onderzoek naar de Nederlandse adel in de lange negentiende eeuw', in: *Virtus* 19 (2012) 65.

¹¹ J.Th.J. van den Berg, *De toegang tot het Binnenhof. De maatschappelijke herkomst van Tweede-Kamerleden tussen 1849 en 1970* (Weesp, 1983); Yme Kuiper, *Adel in Friesland 1780-1880* (Groningen, 1993).

¹² J. Dronkers, *De maatschappelijke relevantie van de hedendaagse Nederlandse adel* (Amsterdam, 2000).

¹³ Y. Kuiper, 'Aristocratische distinctie', 81.

¹⁴ J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam) 1987.

1993 werd mede op Aalbers' initiatief, de Werkgroep Adelsgeschiedenis opgericht.¹⁵ Een ander vroeg voorbeeld van historisch onderzoek naar de adel is de dissertatie van Henk van Nierop over de Hollandse adel uit 1984.¹⁶ Daarna volgden diverse historici zoals H. Feenstra, S.W. Verstegen, Renger de Bruin en Conrad Gietman. Feenstra en Verstegen hebben onderzoek gedaan naar de adel in Groningen, Drenthe en een deel van Gelderland, De Bruin naar de bovengewestelijke Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht en Gietman naar Oost-Nederland.¹⁷ Gietman heeft zich sterk beziggehouden met het adellijke eerbegrip.¹⁸ Daarmee komen we op het terrein van de adelscultuur. In de leefcultuur van de adel lijkt zich een ontwikkeling voor te doen die een tegenhanger vormt van het zoëven genoemde verschijnsel van de aristocratisering van het patriciaat, namelijk de verburgerlijking van de adel.¹⁹ Op het gebied van adelscultuur leveren kunsthistorici inmiddels een belangrijke bijdrage aan het onderzoek. Zij hebben zowel het interieur als het exterieur van adellijke woonhuizen onderzocht. J.C. Bierens de Haan, werkzaam bij de Gelderse Kastelenstichting (tegenwoordig Geldersch Landschap en Kasteelen) en later bij Paleis Het Loo, heeft de materiële cultuur van de Gelderse adel in kaart gebracht en een proefschrift over Kasteel Rosendaal geschreven.²⁰ K.A. Ottenheim, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht, heeft het belang van de architectuur in kastelen en buitenplaatsen voor de status van adel en van niet-adellijken met aristocratische pretenties aangetoond.²¹ Over de rol van buitenplaatsen in het adellijk leven is uitgebreid gepubliceerd door Rob van de Laarse en Yme Kuiper.²² De leefcultuur in bredere zin komt aan de orde in de meer journalistieke boeken van Ileen Montijn en Ursula den Tex.²³ Zij schetsen het leven van adellijke families in de negentiende en twintigste eeuw. In sfeertekeningen komt de taaheid van het adellijk bestaan, dat door sociale wetenschappers en historici voor de periode na 1848 wordt geconstateerd, nadrukkelijk naar voren. Kuiper doet hetzelfde door de romans van Louis Couperus te analyseren.²⁴

Een benadering van de adelsgeschiedenis vanuit een geheel andere discipline vormt het proefschrift van E.J. Wolleswinkel, de secretaris van de Hoge Raad van Adel, uit 2012.²⁵ Als jurist raakt Wolleswinkel een centraal element van het verschijnsel adeldom, namelijk de wettelijke status, het adelsrecht. Toen dit boek in december 2012 verscheen, was mijn

¹⁵ J. Aalbers. e.a. (red.), 'Voorwoord', in: *Virtus, Bulletin van de Werkgroep Adelsgeschiedenis* 1 (1993-1994) 3.

¹⁶ H.K.F. van Nierop, *Van ridders tot regenten. De Hollandse adel in de zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw* (Dieren, 1984).

¹⁷ H. Feenstra, *Drentse edelen tijdens de Republiek: een onderzoek naar hun economische positie* (z.p., 1985); H. Feenstra, *Adel in de Ommelanden. Hoofdelingen, jonkers en eigenerfden van de late middeleeuwen tot de negentiende eeuw* (Groningen, 1988); S.W. Verstegen, *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe 1650-1830* (Zutphen, 1990); Renger E. de Bruin, *Bedreigd door Napoleon. De Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 1753-1838* (Hilversum, 2012).

¹⁸ Conrad Gietman, *Republiek van adel. Eer in de Oostnederlandse adelscultuur (1555-1702)* (diss: Utrecht, 2010).

¹⁹ Kuiper, 'Aristocratische distinctie', 75-76.

²⁰ J.C. Bierens de Haan, *Rosendaal, Groen Hemeltjen op Aerd. Kasteel, tuin en bewoners sedert 1579* (Zutphen, 1994).

²¹ Konrad Ottenheim, 'Turm oder Portico? Die neuen Schlösser des Utrechter Adels im 17. Jahrhundert', in: Stephen Hoppe, Matthias Müller en Norbert Nussbaum (red.), *Stil als Bedeutung. Stil als Bedeutung in der nordalpinen Renaissance. Wiederentdeckung einer methodischen nachbarschaft* (Regensburg, 2008) 245.

²² R. van de Laarse en Y. Kuiper (red.), *Beelden van een buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum, 2005).

²³ Ileen Montijn, *Hoog geboren. 250 jaar adellijk leven in Nederland* (Amsterdam, 2012); Ursula den Tex, *Erfgenamen. Het verhaal van een Nederlandse familie van aanzien en vermogen* (Amsterdam, 2009).

²⁴ Yme Kuiper, 'Aristocracy, Roman Fleuve and Culture History. Louis Couperus' The Books of the Small Souls and Dutch High Society around 1900', in: *Virtus*, 17 (2010) 43-58.

²⁵ Egbert J. Wolleswinkel, *Nederlands Adelsrecht. Wettelijke adeldom als historisch gegroeid instituut* (diss. Maastricht, 2012; 's-Gravenhage, 2012).

onderzoek naar de adelsverheffing van de familie De Beaufort al afgerond en was ook mijn proefschrift al vrijwel gereed, maar gelukkig heb ik er in de afrondende fase toch nog kennis van kunnen nemen. Voor de juridische aspecten van het adelsbeleid sinds 1814 heb ik indertijd kunnen putten uit het boek *De Hoge Raad van Adel*, waarin onder verantwoordelijkheid van dit college het adelsbeleid en adelsrecht onder het Koninkrijk der Nederlanden worden beschreven.²⁶

De onderzoekers uit de historische hoek hebben voor een sterke verbreding van het adelsonderzoek in de tijd gezorgd. Waar de sociale wetenschappers zich vooral met de laatste twee eeuwen hebben beziggehouden, hebben historici zich gericht op het hele spectrum vanaf de middeleeuwen. Voor die vroege periode was de Utrechtse mediëviste Johanna Maria van Winter meer dan een halve eeuw geleden al een pionier. Zij promoveerde in 1962 op een onderzoek naar de Gelderse ridderschap.²⁷ Zij is daarna over de middeleeuwse adel in Nederland blijven publiceren, onder andere in het aan de adel gewijde themanummer van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* uit 1980.²⁸ Inmiddels is nieuw onderzoek gedaan, onder andere door Redmer Alma, Antheun Jansen en Arie van Steensel.²⁹ Met de reeds genoemde werken van Van Nierop en Gietman zijn ook de zestiende en de vroege zeventiende eeuw vertegenwoordigd, waarmee het tijdsspectrum compleet is. De laatste anderhalve eeuw blijven in de publicaties over adellijk Nederland echter domineren, bijvoorbeeld in die van Kuiper of in het proefschrift van Jaap Moes.³⁰

Het moderne eliteonderzoek heeft ook een geheel nieuwe impuls gegeven aan de familiegeschiedenis. Deze werd vroeger vooral door nazaten of door hen ingehuurd genealogen geschreven ter meerdere eer en glorie van het voorgeslacht. Nu hebben familiegeschiedenis en het karakter van een casestudy gekregen. In de geschiedenis van een individuele familie kunnen grootschalige maatschappelijke ontwikkelingen zichtbaar worden gemaakt en omgekeerd kan de geschiedenis van een familie ons op het spoor brengen van intieme en dikwijls onbekende aspecten van de 'grande histoire'.³¹ Door de eerder genoemde socioloog Schmidt, die zich in 1986 in zijn dissertatie richtte op de familie Teding van Berkhout en deze in een historisch-sociologische context plaatste, werd in de elitegeschiedenis een nieuwe weg ingeslagen.³² Schmidt vindt juist de 'gewoonheid' van deze familie binnen het regentenmilieu van belang en de iets minder gewone, zij het zeker niet unieke, continuering van haar maatschappelijke positie.³³ Hij beschrijft in zijn boek iedere generatie op verschillende deelgebieden: politiek, sociaal en financieel, zulks in navolging van Bourdieu. Hierdoor ontstaat een structureel beeld van de ontwikkelingen in de familie tussen 1500 en 1950. Waar bij de familie Teding van Berkhout een in de negentiende eeuw geadelde familie wordt beschreven gaat *Heren*

---

²⁶ M.A. Beelaerts van Blokland (red.), *De Hoge Raad van Adel* ('s-Gravenhage, 1966).

²⁷ Johanna M. van Winter, *Ministerialiteit en ridderschap in Gelre en Zutphen* (diss. Utrecht, 1962).

²⁸ Johanna Maria van Winter, 'Adel en aristocratie in de Middeleeuwen', in: *T.v.G.* 93 (1980) 357-376; J.M. van Winter, 'Adel, ministerialiteit en ridderschap 11de-14de eeuw', in: D.P. Blok e.a. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden II* (Haarlem, 1982); J.M. van Winter, 'Aristocratisering in middeleeuws Nederland', in: Aalbers en Prak (red.), *De bloem der natie*, 17-31.

²⁹ R.H. Alma, 'De Ommelander adel in de late Middeleeuwen', in: *Virtus* 2 (1994-1995) 23-33; Redmer Alma, 'De Ommelander Ridderschap (1498-1516)', in: *Virtus* 10 (2003) 7-70; Antheun Janse, *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de Late Middeleeuwen* (Hilversum, 2001); Arie van Steensel, *Edelen in Zeeland. Macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving* (Hilversum, 2010).

³⁰ Jaap Moes, *Onder aristocraten. Over hegemonie, welstand en aanzien van adel, patriciaat en andere notabelen, 1848-1914* (Hilversum, 2012).

³¹ C. Schmidt, 'Een lengteprofiel van het Hollandse patriciaat. Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Amsterdam, 1987) 129.

³² C. Schmidt, *Om de eer van de Familie, Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950, een sociologische benadering* (Amsterdam, 1986).

³³ *Ibidem*, 10.

van stand: Van Wassenaer 1200-2000 (onder redactie van H.M. Brokken) over een van de oudste adelsgeslachten in Nederland.³⁴ In dit boek wordt door verschillende auteurs een beeld geschetst van achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis. Het eerder genoemde boek van Ursula den Tex over haar voorgeslacht grijpt enerzijds terug op de oude traditie van een kroniek door het nageslacht, maar is anderzijds een soms kritisch journalistiek verslag.

De relatief sterke positie van de adel in de laatste 250 jaar is voor de Utrechtse historici Paul Brusse en Wijnand Mijnhardt een van de elementen in hun voorstel tot een ingrijpende herziening van het beeld van de Nederlandse geschiedenis. Zij stellen een nieuwe ‘template’ voor.³⁵ Voor hen is de versterking van de adel na 1750 onderdeel van een beweging in de richting van het platteland en een agrarische maatschappij. Het beeld van een stedelijke samenleving mag dan opgaan voor de zeventiende eeuw en voor de laatste anderhalve eeuw, dat is zeker niet het geval voor de tussenliggende periode.

Vraagstelling en onderzoekskader

Deze studie heeft als doelstelling een familiegeschiedenis te zijn die het geslacht De Beaufort in de politieke en maatschappelijke context plaatst. De kernvraag is hoe een familie als De Beaufort, die in het begin van de zeventiende eeuw nog geen enkele connectie binnen de heersende elite van de Republiek had, er in de loop van 250 jaar in slaagde een vooraanstaande positie op te bouwen. In het bijzonder zal worden onderzocht welke strategieën de belangrijkste vertegenwoordigers van deze familie daarvoor hebben aangewend. Voor de onderzochte tijdsspanne wordt vooral gekeken naar de relatie van de familie met haar sociale omgeving. Het onderzoek eindigt met de indiening van het verzoekschrift van Pieter de Beaufort om opgenomen te worden in de Nederlandse adel en de inwilliging daarvan in 1868. Een belangrijke vraag is waarom De Beaufort zijn verzoek pas zo laat indiende. De hoogtijdagen van dergelijke aanvragen waren immers al geruime tijd voorbij.

Het verhaal van het geslacht De Beaufort wordt verteld in vier hoofdstukken, die ieder een afzonderlijke fase representeren. De woon- en werkomgeving van de De Beauforts lag eerst in Den Haag, waar de stamvader functies aan de Franse ambassade en aan het stadhoudelijke hof bekleedde. Diens verhuizing naar Hulst luidde de volgende fase in. Hij en zijn directe nakomelingen waren hier plaatselijke bestuurders. De benoeming in de Nassause Domeinraad bracht de vierde generatie terug naar Den Haag, met een nevenfunctie in IJsselstein. Deze studie naar tweeëneenhalve eeuw familiegeschiedenis wordt afgesloten in Utrecht. Door de geografische spreiding krijgt dit onderzoek een bovenlokaal karakter en wordt het een casestudy in de elitegeschiedenis van diverse Nederlandse provincies op uiteenlopende bestuursniveaus.

In het eerste hoofdstuk wordt beschreven hoe de stamvader als immigrant naar Den Haag kwam, hoe hij wist te integreren in een vreemde samenleving en hoe hij toegang kreeg tot de naaste omgeving van de stadhouder. Op welke manier Pierre de Beaufort gebruik maakte van patronagenetwerken en wat het resultaat daarvan was, komt in dit hoofdstuk uitvoerig aan de orde. Het hoofdstuk bevat ook de verhuizing van Pierre in 1645 naar Hulst, dat driekwart eeuw de thuisbasis van de familie zou zijn. De uitbouw van deze thuisbasis door de zoons en kleinzons van Pierre de Beaufort is het onderwerp van het tweede hoofdstuk. Kern daarvan is het functioneren van een niet-inheemse bestuurslaag, waarvan de familie deel uitmaakte, in het spanningsveld tussen een ver Haags gezag en een grotendeels katholieke plaatselijke bevolking. Nagegaan wordt hoe de leden van de familie zich in deze context wisten te handhaven of zelfs hun positie konden uitbouwen. De terugkeer vanuit de periferie naar het centrum van het land kwam voort uit de benoeming van Pieter Benjamin de Beaufort, achter-

---

³⁴ Brokken, H.M. (red.), *Heren van stand: Van Wassenaer, 1200-2000 Achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Den Haag, 2001).

³⁵ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*.

kleinzoon van Pierre, tot lid van de Nassause Domeinraad in 1739. Daardoor werd Den Haag de standplaats en daar kwam het drostambt van IJsselstein bij. Deze functies, die ook door zoon Joachim Ferdinand werden bekleed, brachten de familie weer in nauw contact met het stadhouderlijk hof. Vader en zoon waren in dienst van de prins en niet langer bestuurders in het bestel van de Republiek. Zij beheerden de goederen van het Huis Oranje-Nassau. De enge relatie met de prins zorgde tegen het einde van de eeuw voor problemen: eerst trotseerden ze de troebelen van de Patriottentijd en in 1795 volgde ambteloosheid na de vlucht van Willem V. Hoe de familie omging met deze problemen komt zowel in dit derde hoofdstuk als in het vierde hoofdstuk aan de orde. Dat speelt zich af in Utrecht, gedurende de Bataafs-Franse tijd en de eerste decennia van het Koninkrijk der Nederlanden, toen zich nieuwe mogelijkheden openden voor aanhangers van Oranje. Willem Hendrik de Beaufort en zijn zoons worden getekend als landheren en bestuurders in de provincie Utrecht.

Voor een deel van de familie werd deze aristocratische levensstijl in de tweede helft van de negentiende eeuw bekroond door opnemng in de Nederlandse adel – op eigen verzoek. Waarom een ander deel daarin niet wenste mee te gaan, wordt in dit hoofdstuk ook aan de orde gesteld.

De plaatsing van de familiegeschiedenis De Beaufort in de elitegeschiedenis is niet helemaal zonder problemen. Bij het genoemde onderzoek naar de familie Teding van Berkhout is sprake van nobilitatie van een stedelijke regentenfamilie. Stadsregenten die hun basis hadden in een coöpterende vroedschap oefenden meer dan twee eeuwen de macht uit in de Republiek. In de genoemde elitestudies lezen wij dat zij, vooral in de grotere steden, een hechte en gesloten groep vormden waarin buitenstaanders zich vrijwel alleen door huwelijk met regentendochters toegang konden verschaffen.³⁶ Binnen deze groep waren nauwe familierelaties en patronageverhoudingen belangrijke middelen om de hoogste functies te bereiken. Vriendschappen werden aangegaan in de verwachting van wederzijds voordeel.³⁷ In de kleinere steden was door gebrek aan kandidaten uit de eigen gelederen anders dan in de grote steden import van buiten mogelijk, maar was ook snellere sociale stijging vanuit de plaatselijke gemeenschap denkbaar.³⁸ In Hulst, gelegen in de Generaliteitslanden, was de situatie heel anders. Daar was geen vroedschap die alles in besloten kring regelde en waarvan de leden elkaar de belangrijkste en financieel meest interessante ambten toespeelden. Het is daarom van belang te onderzoeken hoe de benoemingen alhier onder Haagse bevoogding tot stand kwamen en hoe de functionarissen in de praktijk konden werken.

Over de maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkeling van regentenfamilies in de Generaliteitslanden is niet veel bekend. Deze ‘familiebiografie’ zal ons moeten leren of de ontplooiing van het aanzien van het geslacht De Beaufort verliep volgens wegen die gebruikelijk waren in elitefamilies in de Republiek der Verenigde Nederlanden of dat de familie een eigen koers volgde. Het gaat met name over de vraag hoe zij stijging realiseerden en hoe zij verworven posities wisten vast te houden. Dit was zeker niet vanzelfsprekend. Van Dijk en Roorda geven in hun onderzoek van het patriciaat van Zierikzee genoeg bewijzen van snel opkomende en weer verdwijnende families en ook studies naar het achttiende-eeuwse patriciaat van Hoorn, Gouda en Leiden door respectievelijk Kooijmans, De Jong en Prak tonen aan dat maar weinig regentenfamilies twee eeuwen stand hielden.³⁹

---

³⁶ Kooijmans, *Onder regenten* (Amsterdam, 1985). De Jong, *Met goed fatsoen* (Amsterdam, 1985). Prak, *Gezeten burgers* (Amsterdam, 1985).

³⁷ Over het begrip familie en vriendschap zie: L. Kooijmans, *Vriendschap*, 14-18 en 326-329.

³⁸ Bossaers, *Van Kintsbeen*, 212.

³⁹ H. van Dijk en D.J. Roorda, ‘Sociale mobiliteit onder regenten van de Republiek’, in: *T.v.G.*, nr. 84, 306-328. En: H. van Dijk en D.J. Roorda, *Het patriciaat in Zierikzee tijdens de Republiek* (Middelburg, 1980); Kooijmans, *Onder regenten* (Amsterdam, 1985); De Jong, *Met goed fatsoen* (Amsterdam, 1985); Prak, *Onder regenten* (Amsterdam, 1985).

Onderzoeksmethode en bronnenmateriaal

De onderzoeksmethode en het perspectief zijn hoofdzakelijk ontleend aan de dissertatie van Schmidt over het geslacht Teding van Berkhout.⁴⁰ Dit boek is weliswaar bijna een kwart eeuw oud, maar biedt nog steeds een uitstekend kader. Het analyseert de ontwikkeling van een familie gedurende verschillende generaties en dat is precies wat ik in mijn onderzoek voor ogen heb. Net als het geslacht Teding van Berkhout wisten ook de De Beauforts hun positie over generaties uit te bouwen. Schmidt spreekt over het ‘maatschappelijk vermogen’ van de familie Teding.⁴¹ Daarbij maakt hij de volgende driedeling: het sociaal-politiek vermogen (invloed op lokaal, regionaal, nationaal beleid), het sociaal-economisch vermogen (financiële rijkdom), en het sociaal-cultureel vermogen (de status en het prestige), een begrippenkader dat als gezegd teruggaat op het werk van Pierre Bourdieu. Toegepast op deze studie zal aan de orde komen hoe in ieder tijdvak de ontwikkeling van het cultureel vermogen, het politiek vermogen en het economisch vermogen van de familie De Beaufort is geweest. Daarbij zal een antwoord gezocht worden op de vraag hoe het ‘maatschappelijk vermogen’ van de familie tot stand kwam en behouden bleef. Belangrijke onderwerpen zullen zijn de huwelijkspolitiek, de verervingstrategie en de wijze waarop men streefde naar het behoud van en het richting geven aan de familie-identiteit. Het zelfbeeld van de familie door de jaren heen zal daarbij leidend-gevend zijn.

Van cruciaal belang voor deze studie is het uitgebreide familiearchief dat zich in Het Utrechts Archief bevindt. Slechts op specifieke onderdelen is dit archief in het verleden geraadpleegd. Daardoor bestaat met betrekking tot de familie slechts literatuur over enkele bijzondere onderwerpen. Ik heb gekozen voor de beschrijving van het geslacht De Beaufort volgens een voornamelijk patrilineair familieconcept. Weliswaar komen naast de familiehoofden ook de broers en zusters aan bod, maar zij zullen alleen uitgebreid worden besproken wanneer het doen en laten van deze verwanten interessant genoeg is en ook op enige wijze van belang is geweest voor het prestige van de familie. Naast het familiearchief zijn ook de archieven geraadpleegd van instellingen waaraan leden van het geslacht verbonden zijn geweest, zoals de stad Hulst, de Nassause Domeinraad, het provinciaal bestuur van Utrecht of de Rijksuniversiteit Utrecht. Notariële archieven hebben informatie geleverd over de materiële positie van de familie, terwijl de archieven van de Hoge Raad van Adel van groot belang waren voor de adelsverheffing.

Voor de geschiedenis van Hulst en Hulsterambacht bevat het boek van de stadsarchivaris van Hulst, J. Adriaanse, *Gedenkboek der Hulsterstede 1180-1930*, veel informatie.⁴² Het in 2012 verschenen standaardwerk *Geschiedenis van Zeeland* onder redactie van P. Brusse e.a. is in de laatste fase van deze studie nog geraadpleegd, maar leidde voor mijn onderzoek voor de periode na de reductie van Hulst niet tot andere inzichten.⁴³

De start bij de beschrijving van een familiegeschiedenis ligt bij het samenstellen van een stamboom. Een onverdachte bron hiervoor voor de periode tot 1685 is de verzameling van de zogenaamde ‘Waalse fiches’. Die bevatten duplicaten van de protestantse kerkelijke registers te Sedan. De originele exemplaren zijn helaas verloren gegaan tussen de jaren 1881 en 1906. Gelukkig waren er vóór eerstgenoemde datum al twee duplicaten gemaakt. Eén ervan bevindt zich thans in Parijs in de *Bibliothèque Nationale* en de andere bij de Universiteit Leiden. Tot in het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw was deze laatste collectie te raadplegen in het archief van de *Église Wallonne* in Amsterdam. Daarna zijn de kaartjes overgebracht op microfiches in het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag. Belangrij-

---

⁴⁰ Schmidt, *Om de eer van de Familie*.

⁴¹ *Ibidem*, 10.

⁴² J. Adriaanse, *Gedenkboek der Hulstersche Stede 1180-1930, beelden uit het verleden van Hulst en zijn Ambacht* (Amsterdam, 1930).

⁴³ P. Brusse en W. Mijnhardt (red.), *Geschiedenis van Zeeland* deel 2, 1550-1700 (Zwolle, 2012).

ke hulpmiddelen voor de beschrijving van de familie De Beaufort zijn de bekende reeksen *Nederland's Adelsboek* en *Nederland's Patriciaat*. Verder waren de volgende publicaties van belang: een genealogie door Jacobus Scheltema opgemaakt in 1822 op verzoek van Willem Hendrik de Beaufort (1775-1829);⁴⁴ een speciaal voor de familie in Frankrijk, Nederland, Duitsland en Engeland door William Morris Beaufort samengestelde uitgave *The Family of De Beaufort*, gedateerd 1886;⁴⁵ *Het geslacht De Beaufort* door D.G. van Epen, geschreven in 1902⁴⁶ en een artikel van H.J. Schouten in *De Wapenheraut* van 1911.⁴⁷ Bovendien is in het familiearchief ook nog een bijzonder, zij het summier, opschrijfboekje met aantekeningen van Pierre de Beaufort zelf aanwezig, waarin hij als eerste datum zijn geboortejaar 1595 noteert. Het boekje is door zijn nakomelingen voortgezet tot 1716.⁴⁸

Deze inleiding begon met de aankomst van Pierre de Beaufort in de Republiek in 1613. Hij en zijn nazaten staan bekend als de zogenaamde 'jongere tak'. Er bestond echter ook een andere tak, die zich over grote delen van West-Europa zou verspreiden. In de achttiende eeuw vestigde een lid van deze 'oudere tak' zich in de Republiek; in 1936 is deze lijn uitgestorven. In de loop van de negentiende eeuw heeft de jongere tak sterk wortel geschoten en aan de lokale en landelijke bestuursorganen in de Nederlandse samenleving vele belangrijke vertegenwoordigers geleverd.

---

⁴⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 6.

⁴⁵ William Morris Beaufort, *The Family of De Beaufort, collected, arranged, and printed for the information of the family* (Londen, 1886). HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 6.

⁴⁶ D.G. van Epen, *Het geslacht De Beaufort, geslachtsregister met biographische aantekeningen* (Den Haag, 1902). HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 6.

⁴⁷ H.J. Schouten, 'Het geslacht de Beaufort te Sedan', in: *De Wapenheraut* 15, 81-92. HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 6.

⁴⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 47.

EEN JONGE FRANSMAN IN DE REPUBLIEK DER VERENIGDE NEDERLANDEN

Pierre de Beaufort, de grondlegger van de jongere tak van het geslacht De Beaufort, kwam begin zeventiende eeuw op achttienjarige leeftijd vanuit zijn geboorteplaats Sedan naar Den Haag. Hij was een van de velen in Frankrijk die zich aangetrokken voelden tot de nieuwe Republiek der Verenigde Nederlanden. De uitstraling van de jonge Republiek met haar bloeiende economie en haar klimaat van tolerantie trok de aandacht van hen die in hun vaderland vrijwel geen verdraagzaamheid konden vinden.

In Frankrijk was de situatie immers totaal anders. Veel Franse protestanten zochten vanwege de repressie een toevluchtsoord in het buitenland. Maar ook overwegingen van persoonlijke aard leidden tot emigratie. In het geval van Pierre de Beaufort kunnen godsdienstige motieven geen belangrijke rol hebben gespeeld, want in zijn jeugd kon het protestantisme in Sedan in volle vrijheid beleden worden aangezien het een zelfstandig vorstendom was. In Frankrijk was de situatie door de afkondiging van het Edict van Nantes, vijftien jaar eerder, gunstiger dan sinds het begin van de Reformatie ooit het geval was geweest. Wat hem wel heeft bewogen deze stap te zetten, zal uit zijn levensverhaal moeten blijken.

In de Republiek der Verenigde Nederlanden waren persoonlijke relaties van het grootste belang om in het politieke bestel te kunnen functioneren. Een vreemdeling van buiten de landsgrenzen die de ambitie had daarvan deel uit te maken, moest een kring van connecties opbouwen. Hij zou over bepaalde handigheden en vaardigheden moeten beschikken om te slagen.

Pierre de Beaufort werd de grondlegger van een nieuw Nederlands geslacht. Opvallend veel leden van dat geslacht bekleedden bestuurlijke functies en maakten zich een zekere status eigen. Hoe slaagde deze nieuwkomer erin gebruik te maken van het in zijn nieuwe vaderland opgezette netwerk en hoe kon hij de basis leggen voor het aanzien van latere generaties De Beaufort?

Het geslacht De Beaufort in Frankrijk

De vroegste vermeldingen van leden van het geslacht De Beaufort in het familiearchief betreffen de gebroeders Jean en François. Beiden werden geboren in Meaux, respectievelijk in 1540 en in 1545. De jongste, François, was apotheker van beroep en van hem is bekend dat hij op 23-jarige leeftijd, op 4 december 1568, een huis kocht in Sedan voor 450 livres¹ en dat hij daar is overleden rond het jaar 1604. Omstreeks 1638 stierf zijn tak in de mannelijke lijn uit. De oudste broer, Jean, was koopman in Meaux. Hij trouwde in deze stad met Marguérite Guérard en kreeg twee zoons, Paul en Pierre, die omstreeks 1565 werden geboren. Paul, de oudste zoon van Jean, kreeg uit zijn huwelijk op 4 november 1590 in Sedan met Barbe Barreaux, drie zonen. Jean (1591-1631), die later ontvanger zou worden van de graaf van Roucy, staat in de genealogische literatuur bekend als de stamvader van de zogenaamde ‘oudere tak’. De tweede zoon, Pierre (1595-1661), – de hoofdpersoon van dit hoofdstuk – is de stamvader van de ‘jongere tak’. Jongste zoon Jonathan (1596-?) huwde in Raucourt, gelegen vlakbij Sedan, op 10 december 1595 met Maria de Beaufort, weduwe van Daniel Bouthion; van hem zijn geen nakomelingen bekend. Van Paul en Pierre staat in ieder geval vast dat ze niet meer de katholieke godsdienst beleden, want hun huwelijken werden gesloten in protestantse kerken.²

Uit deze korte beschrijving van de twee vroegste generaties van het geslacht De Beaufort blijkt dat zij hugenoten waren, omdat zij protestantse huwelijken sloten, en bovendien dat

¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 12.

² Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag, Waalse fiches.

de familie oorspronkelijk afkomstig was uit de stad Meaux. Verder is van hen alleen bekend dat ze in ieder geval vóór 1568 naar Sedan verhuisden, omdat ze daar trouwden en in deze stad een huis kochten.

Dat een hugenotenfamilie de geboortestad Meaux verliet, was in die jaren niet toeval- lig. Het vroegste Franse protestantisme was gebaseerd op een christelijk humanisme, dat zich eind vijftiende en begin zestiende eeuw in West-Europa ontwikkelde. Deze humanistische ideeën werden in de Nederlanden geïntroduceerd door Erasmus, in Engeland door Thomas More en in Frankrijk door Jacques Lefèvre d'Étaples. De geleerden wilden oorspronkelijk ieder op hun eigen manier de kerk van Rome van binnenuit hervormen en ontdoen van allerlei kwalijke gebruiken die in de loop der tijd waren geïstitutionaliseerd. Jacques Lefèvre d'Étaples' voornaamste wapenfeit was dat hij de Bijbel vertaalde in het Frans en deze gratis ter beschikking stelde aan allen die er geïnteresseerd in waren. Een van zijn belangrijkste vol- gelingen was Guillaume Briçonnet, abt van Saint-Germain-des Prés, een klooster dat onder Lefèvres bezielende inspiratie was uitgegroeid tot een centrum van christelijk humanisme. Belangrijk voor de ontwikkeling van deze stroming in Frankrijk was de benoeming van deze Guillaume Briçonnet op 19 maart 1516 tot bisschop van Meaux. Zijn nieuwe functie gaf hem de mogelijkheid zijn hervormingsideeën breed uit te dragen onder de bevolking van zijn nieuwe dioceses.³

In 1516 was Meaux al een aantal jaren een belangrijke plaats. Het was de hoofdstad van 'Brie en Champagne' en lag 40 kilometer ten noordoosten van Parijs. Meaux was de be- langrijkste leverancier van graan aan de hoofdstad. Zowel de rivier de Marne als twee goed begaanbare landwegen verbonden Parijs en Meaux. Dit bood Parijs de mogelijkheid Meaux streng onder haar invloedssfeer te houden, vooral op bestuurlijk gebied. Maar ook econo- misch wist Parijs het gebied indirect aan zich te binden door landaankopen, in het bijzonder door zijn kloosters en ook door plaatselijke rijke kooplui voor wie de band met de Franse hoofdstad voor hun handel van essentieel belang was. Omgekeerd was Meaux van Parijs af- hankelijk voor het onderwijs aan de kinderen van haar inwoners.

Meaux had in de zestiende eeuw zo'n zeventienduizend inwoners.⁴ De bevolking bestond uit vijf procent notabelen, tien procent kooplieden – waartoe ook de familie De Beaufort be- hoorde – vijftig procent handwerkslieden die voornamelijk werkzaam waren in de textiel, en 25 procent dagloners.⁵ In het begin van de zestiende eeuw ontstond een spanningsveld tussen de notabelen en de handwerkslieden, die ook toegang tot de politieke macht wilden.

Op religieus terrein was de situatie ingewikkelder. Het dioceses Meaux strekte zich uit over het gebied van de Seine en Marne en behoorde in de tijd van Guillaume Briçonnet tot het aartsbisdom Sens. Dit grote gebied maakte dat een sterke persoonlijkheid als Briçonnet zich op pastoraal terrein kon onttrekken aan de invloed van Parijs. Het bisdom bevatte 230 paro- chies, terwijl er binnen de stad acht kerken waren, naast twee abdijen voor mannen en één voor vrouwen.⁶

Al spoedig na zijn ambtsaanvaarding in 1516 benoemde Guillaume Briçonnet zijn leermeester Lefèvre d'Étaples tot zijn adviseur, waardoor Meaux zich op korte termijn kon ontwikkelen tot de allereerste en grootste evangelische gemeenschap in Frankrijk, met een sterke missionaire uitstraling naar andere groepen in het land die ook hervormingen voorston- den. In tegenstelling tot de Nederlanden, waar ook de lagere klassen gewonnen werden voor de nieuwe religieuze stroming, vond in Frankrijk de hervormingsbeweging vooral een voe- dingsbodemp onder de stedelijke middengroepen. In Meaux waren het vooral de handwerkslie-

---

³ Henry Keller, *The Conquest of Poverty, The Calvinist Revolt in the Sixteenth Century in France* (Leiden, 1986) 32.

⁴ *Ibidem*, 36.

⁵ *Ibidem*, 42-46.

⁶ René-Jacques Lovy, *Les Origines de la Réforme Française; Meaux 1518-1546* (Paris, 1959) 65.

den die daardoor beïnvloed werd. Uit deze handwerkslieden verenigde zich in 1521 in het diocees een groep mensen in het ‘Cénacle de Meaux’,⁷ gesticht door Lefèvre d’Étaples met als doel de kerk van binnenuit te hervormen. Aanvankelijk stonden het Franse hof, het Parlement en de Parijse universiteit positief tegenover de nieuwe beweging. Deze houding veranderde in 1523. In Parijs had de universiteit de hervormingen van Luther sterk veroordeeld en ook door het Parlement werden diens publicaties verboden. Toen ook Rome zich hiermee ging bemoeien, en na het overlijden van Briçonnet in 1524 zijn opvolger niet de lijn van zijn voorganger voortzette, betekende dit het einde van de religieuze tolerantie van Parijs ten opzichte van Meaux.

De actie van Briçonnet tussen 1520 en 1524, waarbij hij in zijn diocees een ‘prereformatie’ van het evangelie met behoud van respect voor de katholieke kerk trachtte te verspreiden, heeft nauwelijks tot grote resultaten geleid.⁸ Dit veranderde toen de ideeën van Luther op grotere schaal bekend werden. In de stad vormden zich toen, aanvankelijk gedoogd door de autoriteiten, twee richtingen: één strijdbare en één gematigde beweging. Meaux werd in Frankrijk de bakermat van de hervorming.⁹ Door de veranderde houding van Parijs radicaliseerden sommige hervormingsgezinde actievoerders, waarbij de meest actieve leden kozen voor het kamp van Luther en zich afkeerden van de gelijkgezinde beweging binnen de katholieke kerk. Aanvankelijk bleven deze twee groepen naast elkaar bestaan. Langzamerhand echter escaleerde de situatie. Het hoogtepunt vond plaats op 8 september 1546. Tijdens een geheime godsdienstoefening in Meaux werden door de magistraat 57 lutheranen overvallen en gevangengenomen; veertien van hen werden op 7 oktober van dat jaar in het openbaar op de brandstapel ter dood gebracht.¹⁰ Het proces en de openbare terechtstelling hebben lange tijd in heel Frankrijk een buitengewoon effect gehad op de ontwikkeling van het Franse protestantisme. De protestanten kregen vanaf 1560 onder de naam hugenoten bekendheid.¹¹

Economisch waren de gevolgen voor Meaux zeer ingrijpend. Omdat juist de handwerkslieden tot de beschuldigde partij behoorden, betekende hun vervolging het einde van de lakenindustrie ter plaatse. In de volgende jaren verlieten degenen die de basis vormden van de lakennijverheid de stad om zich te vestigen in andere streken van Frankrijk waar zij vrijheid kregen om hun geloof te kunnen belijden.¹² Vooral het zelfstandige Sedan genoot bij velen de voorkeur. Het is aannemelijk dat ook de koopman Jean de Beaufort zich bij deze migranten aansloot. Bovendien had zijn broer François zich al in Sedan gevestigd.

Voor de godsdienstige vluchtelingen lag Sedan zeer strategisch in het hertogdom Bouillon. Dit vorstendom was tot 1642 een autonoom bestuurd gebied en bestond uit drie delen: Sedan, Raucourt en St. Menges. Vanaf 1560 voerden de vorsten uit het huis de la Marck de titel ‘hertog van Bouillon’. Zij werden erkend als de soevereine heersers over hun bezit dat lag tussen het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie en het koninkrijk Frankrijk. Al tijdens de opkomst van het Franse protestantisme waren zij tot dit nieuwe geloof overgegaan. In 1591 trouwde Charlotte de la Marck, de enige erfgename van de hertog van Bouillon, met Henri de la Tour d’Auvergne (1555-1623). Hij was diplomaat en legeraanvoerder en had zich na het drama van de Bartholomeusnacht in 1572 – de massale moord op hugenoten in Parijs – bekeerd tot het nieuwe geloof. Door dit huwelijk werd hij hertog van Bouillon en vorst van Sedan. Na de dood van zijn vrouw huwde Henri de la Tour in 1594 met Elisabeth, de dochter van Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon. Ook in later jaren onderhielden zij nauwe

---

⁷ *Ibidem*, 73.

⁸ Emile G. Léonard, *Le Protestant Français* (Paris, 1955) 13.

⁹ Lovy, *Les origines*, 55.

¹⁰ *Ibidem*, 220.

¹¹ N.M. Sutherland, *The Huguenot Struggle for Recognition* (Londen, 1980) 1.

¹² Lovy, *Les origines*, 233.

banden met het Huis Oranje-Nassau.¹³ Hun oudste zoon Frédéric Maurice (1605-1652) verging het veel minder goed. Hij moest in 1642 de soevereiniteit over Sedan overdragen aan Lodewijk XIII; hij voorkwam hiermee een terdoodveroordeling wegens verraad aan de Franse vorst.

Tijdens het bewind van De la Marck en De la Tour was de buitenlandse politiek van het vorstendom in handen van de Franse koning. Op hun eigen territorium bleven de hertogen van Bouillon echter volledig autonoom. Dit ging zelfs zo ver dat er geen koninklijke ambtenaren waren gevestigd. Vooral hun volledig door Parijs geaccepteerde onafhankelijkheid op religieus gebied, waarbij voor de hertogen van Bouillon de algemene vrijheid van godsdienst voorop stond, had belangrijke gevolgen. Hun gebied werd daardoor een van de negen belangrijkste toevluchtsoorden voor de vervolgde Franse protestanten, die vooral na de gebeurtenissen in Meaux, de Bartholomeusnacht en de religieuze onlusten in Parijs in 1621, stad en land wilden ontvluchten. Onder de migranten bevonden zich veel intellectuelen. Zij kozen speciaal voor Sedan, mede door de roem en faam van de plaatselijke Academie uit 1576. Dit instituut werd in de loop der tijd onder invloed van migranten een bolwerk van protestantse theologie, met bekende hoogleraren zoals Etienne Brazy, theoloog, medicus en filosoof. Het verlies van de binnenlandse onafhankelijkheid in 1642 betekende tevens het begin van het einde van de unieke positie van de protestanten in Sedan. Toch zou het nog vier decennia duren voordat aan de tolerantie een definitief einde kwam. Pas nadat het Edict van Nantes van 1598 in het jaar 1685 in het Edict van Fontainebleau werd herroepen zou dit ook in Sedan, 43 jaar na het verlies van de onafhankelijkheid, tot een grote uittocht leiden.

Onder degenen die Sedan in 1684 verlieten, was François de Beaufort (1661-1714) met zijn gezin. Hij week uit naar Rotterdam. Met zijn keuze voor deze stad trad hij in de voetsporen van de collega's van zijn schoonvader, de hoogleraren Pierre Bayle en Pierre Jurieu. Beiden trokken op uitnodiging naar Rotterdam nadat Lodewijk XIV in 1681 de protestantse academie van Sedan had laten sluiten.¹⁴ François was een representant van de 'oudere tak'. Hij was het jaar daarvoor getrouwd met Louise Marie Brazy, de dochter van de op dat moment al overleden professor Etienne Brazy. Al spoedig volgde de weduwe Brazy met haar andere twee zonen Pierre en Alexander. Dit blijkt uit een verantwoording van de opbrengst van door de staat verkochte onroerende goederen die de uitgezette hugenoten verplicht waren in hun vaderland achter te laten.¹⁵

In 1642 bedroeg het aantal hugenoten in Sedan nog 66,4 procent van de bevolking, in de jaren daarna daalde dit percentage gestaag tot 37 procent in 1684.¹⁶ Waar François na zijn

---

¹³ Het lag daarom voor de hand dat hun tweede zoon Henri (1611-1675) zich militair kon bekwamen onder leiding van zijn ooms prins Maurits en prins Frederik Hendrik. Hij zou later wereldfaam maken als een van de zes maarschalk-generaals van Frankrijk onder de naam Turenne, de naam van zijn voorvaderlijk geslacht.

¹⁴ Zie: P.C. Molhuysen en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* deel I (Amsterdam, 1911) 256-262.

¹⁵ Archives Communales de Sedan, CC 10: État des protestants qui ont quité Sedan depuis 1685-1687.

drogist	Livr.	22
marchand		126
drapier		48
apotequare		28
orpheure		22
medecin		31
Ladamelle Brazy		39
Mes. Brazy medecin		35
Mes. Didier, medecin		170

Deze bedragen moesten de hugenoten betalen, wanneer ze emigreerden. Interessant is dat op deze lijst de namen van de schoofamilie (Brazy) van François staan.

¹⁶ Denis McKee, 'Les protestantes de Sedan et la Revocation de l'Edit de Nantes', in: *B.S.H.P.F.* CXXVII (1981) 226.

vlucht uit Frankrijk verbleef, blijkt uit de geboorteplaatsen van zijn kinderen. Direct na zijn vertrek uit Sedan ging hij in Rotterdam wonen, vanaf 1688 enige jaren in Lemgo (Lippe), daarna lange tijd in Wezel en vanaf 1703 verbleef hij twee jaar in Den Haag, waarna hij zich tot zijn overlijden vestigde in Detmold. Hij werd daar kanselier aan het hof van de vorst van Lippe-Detmold en op 4 maart 1710 door keizer Jozef I te Wenen verheven in de adel van het Heilige Roomse Rijk.

Van de acht kinderen van François zijn voor de familiebiografie zijn zonen Alexander (1683-1743), Daniel (1700-1788) en Louis (1703-1795) vermeldenswaard. Uit het huwelijk van de oudste zoon Alexander met Marthe Emillie Maillette du Buy werd zijn veertiende kind Charles François (1736-1830) generaal-majoor in het Pruisische leger en verwierf daar een Pruisische adelserkenning, gebaseerd op de verheffing van zijn grootvader François in de adel van het Heilige Roomse Rijk. Mede aangezien Charles François was erkend onder de edelen van het Duitse Rijk, werd zijn zoon François Frederik Erdman de Beaufort in 1822 ingelijfd in de Nederlandse adel. In het adelsdiploma van Pieter de Beaufort wordt daaraan gerefereerd.

De tweede zoon, Daniel, studeerde in Utrecht en emigreerde naar Engeland. Hij was geestelijke en werd in 1731 aangesteld als deken en anglicaans priester bij de bisschop van Londen. Hij is de stamvader van de Engelse tak van de ‘familie Beaufort’, zijn kinderen lieten het voorzetsel ‘de’ van hun achternaam vallen. Zijn kleinzoon Francis Beaufort werd niet alleen bekend als admiraal in de Napoleontische zeeoorlogen, maar nog meer is zijn naam tot op de dag van vandaag verbonden aan de ‘windkracht beaufort’. Als voorzitter van de hydrografische afdeling van de Engelse admiraliteit onderscheidde hij de windkracht in verschillende sterkten. Hij noteerde ze voor het eerst in zijn scheepsjournaal in 1806.

De derde zoon, Louis de Beaufort, wordt nog steeds gewaardeerd als historicus. Hij heeft verschillende publicaties in het Frans op zijn naam staan, in het bijzonder over de vroege Romeinse geschiedenis. In 1738 schreef hij op 35-jarige leeftijd zijn *Dissertation sur l'incertitude des cinq premiers siècles de l'Histoire romaine*. Van 1739 tot 1742 was hij gouverneur van de jonge prins van Hessen-Homburg die in Leiden studeerde. Louis maakte handig van deze gelegenheid gebruik om zich ook in te schrijven aan de universiteit van deze stad. In die tijd voltooide hij zijn studie *Histoire de César Germanicus*. Tot 1766 liet hij nog diverse publicaties verschijnen. In 1755 had hij zich in Maastricht gevestigd en werd daar lid van het lage Brabantse gerecht van de stad Maastricht.¹⁷ Zijn wetenschappelijke verdiensten werden alom erkend en bekrachtigd door zijn toelating tot de Royal Society of London for the Promotion of Natural Knowledge en in 1786 door een honorair lidmaatschap van de Royal Irish Academy in Dublin.

DE EERSTE GENERATIE

Pierre de Beaufort 1595-1661

Pierre de Beaufort, de tweede zoon van Paul, schreef in een opschriftboekje¹⁸ dat hij werd geboren te Sedan in Frankrijk op zondag, Nieuwjaarsdag 1595, 's morgens om 10 uur uit het huwelijk van Paul de Beaufort en Barbe Barreaux. Zijn vader werd in 1591 vermeld als kleermaker en twee jaar later als koopman, twee kwalificaties die niet zo ver uit elkaar liggen. Zijn moeder was de weduwe van Gilles Mahet, kamerdienaar van de prins van Bouillon. Pierre werd op 15 januari gedoopt in de gereformeerde kerk. Bij zijn doop waren als doopgetuigen aanwezig: de raadsheer Pierre Berger en Marie Bochar. Het vragen van doopgetuigen uit kringen boven de eigen stand was in deze tijd gebruikelijk en een familieband met de dope-

¹⁷ Commissieboek van de Staten Generaal, NA 1.01.11, inv.nr. 12289: 13 september 1759, Commissie voor L.L. de Beaufort als gezworen Raad van het lagen Brabantschen Gerecht der Stadt Maastricht.

¹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 47.

ling was niet noodzakelijk. Het is zeer goed denkbaar dat zijn vader Paul als kleermaker een zakelijke verhouding had met de raadsheer. Een doopgetuige uit een hogere stand betekende voor het kind op later leeftijd bovendien de mogelijkheid van een entree in betere kringen.

De eerste jaren in de Republiek

Het staat niet precies vast in welk jaar Pierre de Beaufort zich in de Nederlanden vestigde. Het meest waarschijnlijk is – volgens diverse publicaties – het jaar 1613.¹⁹ Pierre was op dat moment achttien jaar oud. Zijn achterachterkleinzoon Joachim Ferdinand noemt het jaar 1610 als jaar van aankomst, echter zonder motivering.²⁰ Aankomst in 1613 lijkt het meest aannemelijk en daarvan wordt in deze studie dan ook uitgegaan. In ieder geval vielen beide jaren binnen het Twaalfjarig Bestand, de periode van 1609 tot 1621. Militair gezien was dit een rustige tijd, een adempauze in de strijd tussen de nog jonge Republiek der Verenigde Nederlanden en de oude overheerser Spanje.

De eerste kennismaking van Pierre met de Nederlanden en in het bijzonder met de bestuursorganen van de Republiek verliep via de Franse ambassade. Zijn 'oom' Etienne de Franchimont, in wiens kielzog hij zeer waarschijnlijk de reis van Sedan naar Den Haag heeft gemaakt, was daar al werkzaam als secretaris van de ambassadeur Benjamin Aubéry du Maurier. Het is zeker dat Pierre in 1624, maar mogelijk ook al eerder, een baan had als ordinarius bij zijn oom op de ambassade.²¹

Hoe functioneerde de Franse ambassadeur met al zijn relaties en contacten binnen het politiek bestel van de Republiek? De Franse ambassadeur Benjamin Aubéry du Maurier (1566-1636) werd in 1614 benoemd bij de Republiek der Verenigde Nederlanden. Deze protestantse diplomaat, zoon van een welgestelde grondbezitter uit de streek van de Maine, had voorafgaand aan zijn benoeming in Den Haag al een opmerkelijke carrière achter de rug. Zijn devies luidde: 'Craindre Dieu et Servir le Roi.'²² Het is een spreuk die zijn functioneren in een moeilijke positie recht doet: een protestantse diplomaat in dienst van het katholieke Franse hof.²³ In 1606 nam hij ontslag als ambtenaar van de koning en kreeg vervolgens verschillende officiële opdrachten zoals het opsporen van financiële malversaties bij de Franse regering.²⁴ Zijn ondankbare werk riep bij velen weerstand op. In 1613 werd hij benoemd te 's-Gravenhage, aanvankelijk als secretaris maar al spoedig, in 1614, als ambassadeur, met als speciale opdracht de controle over de Franse militaire subsidies aan de Republiek.

De Franse ambassade in Den Haag speelde in de eerste drie decennia van de zeventiende eeuw een belangrijke rol in de Franse Europese politiek. Het bemannen van deze diplomatieke post was voor het Franse hof na de moord op Hendrik IV in 1610, niet eenvoudig. Zijn opvolger Lodewijk XIII stond onder de alles overheersende invloed van de zeer katholieke koningin-moeder Maria de Medici. Het benoemen van een uitgesproken hugenoot lag daarom niet voor de hand. Daar stond tegenover dat men problemen verwachtte met de pro-

---

¹⁹ E.P. de Booy, *Inleiding inventaris van het archief van de familie De Beaufort*, HUA, toegangsnr. 53. Beaufort, *The Family of de Beaufort*, 35. *Nederland's Adelsboek* (1988) 258. *Nederland's Patriciaat 1921-1922*, deel 12, 9. Epen, *Het geslacht De Beaufort*, 18.

²⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 327.

²¹ ARSt, inv.nr. 1624 (krt).

²² Claire Martin, *Benjamin Aubéry du Maurier (1566-1636), ambassadeur protestant du Très Chrétien*, thèse Sorbonne (Paris, 2003) 1.

²³ Zijn huwelijk met Renée de Jaucourt, die een belangrijke positie innam aan het Franse Hof, verschafte hem relaties binnen de kringen van de militaire adel. Van 1588 tot 1592 was hij secretaris van Duplessis-Mornay, ook wel 'Pape des Huguenots' genoemd en een van de vooraanstaande raadgevers van de op dat moment nog protestantse Hendrik van Navarra. In 1592 werd Aubéry op voorspraak van deze Duplessis-Mornay benoemd tot secretaris en intendant van Henri de la Tour, Hertog van Bouillon en regerend vorst van Sedan (Henri Ouvré, *Aubéry du Maurier, Ministre de France a la Haye* (Parijs, 1855) 22). Al spoedig werd Du Maurier als speciale zaakgelastigde van de protestantse vorst geaccrediteerd aan het katholieke Franse Hof te Parijs.

²⁴ Martin, *Benjamin Aubéry du Maurier*, 5.

testante machthebbers in de Republiek als men een fervente katholiek zou benoemen. Vanwege zijn diplomatieke gaven gaf men daarom pragmatisch de voorkeur aan Du Maurier.²⁵

Het optreden van Benjamin Aubéry du Maurier stond in het teken van het handhaven van een Europees evenwicht.²⁶ Uitgangspunt was het voorkomen van het stationeren van voor Frankrijk vijandelijke troepen aan zijn noordelijke grens, troepen die een rechtstreekse bedreiging zouden kunnen vormen voor het moederland. Het versterken van de onafhankelijkheid van de Republiek der Verenigde Nederlanden was daartoe het geëigende middel. Bovendien was het de bedoeling om niet alleen de vredelievende Oldenbarnevelt te ondersteunen, maar ook te voorkomen dat de oorlogsminnende partij de overhand zou krijgen. Du Maurier handelde in overeenstemming met de opdracht die hij van de Franse vorst had gekregen ‘avec charge pouvoir [...] ést pratiques et menées que ce malheureux traître tramait contre sa Patrie en faveur du Roi d’ Espagne’.²⁷ Dat zijn contacten en bemoeiingen door de Republiek op prijs werden gesteld, blijkt uit het feit dat Johan van Oldenbarnevelt doopgetuige was bij de doop van Du Mauriers dochter Madeleine.

De band tussen Frankrijk en de Republiek tijdens het Twaalfjarig Bestand was gebaseerd op twee verdragen, beide van belang voor het werk op de Franse ambassade en in het bijzonder voor de toekomst van Pierre de Beaufort. Op 13 januari 1608 en hernieuwd op 17 juni 1609 stelde de Franse vorst zich garant voor twee legers van ieder vijfduizend soldaten infanterie in het geval de Republiek aangevallen zou worden. Bovendien beloofden de twee landen elkaar dat zij geen akkoorden met derden zouden sluiten die nadelig konden zijn voor een der partijen. Een week na het hernieuwde verdrag, op 22 juni 1609, verbond de koning zich twee van zijn regimenten van ieder 4.100 man, aangevuld met twee cavaleriecompagnieën van ieder zeventig man, ter beschikking te stellen en deze te laten opereren onder het bevel van de stadhouder. Bovendien zegde hij voor twee jaar toe een voetleger te onderhouden – kosten: 600.000 livres per jaar. Het zenden van Franse troepen kwam tegemoet aan zowel het militaire als het politieke gewenste doel. De noordflank van Frankrijk werd zo beschermd en Den Haag werd bondgenoot van de Franse vorst.

Na afloop van het Bestand en na hervatting van de oorlogshandelingen tussen de Republiek en Spanje, werd de band in de zomer van 1624 te Compiègne nog eens versterkt met het zoveelste verdrag tussen de Franse kroon en de Staten-Generaal; ditmaal had het verdrag een looptijd van drie jaar.²⁸ Het voorzag wederom in een aanzienlijke Franse subsidie voor de belligerende bondgenoot. Nu lag er wel een lelijk addertje onder het gras. Mocht namelijk de koning zelf ook op oorlogspad willen gaan, dan zou hij slechts de helft van de subsidie hoeven te betalen, of, geheel naar eigen keuze, aanspraak kunnen maken op ondersteuning door de ervaren Staatse vloot. Hij verkreeg bovendien het recht de schepen op ieder gewenst moment te charteren, zo lang de veiligheid van de Republiek niet in het gedrang kwam. Zeer interessant is dat ten slotte ook werd besloten dat de in de Republiek gelegerde Franse troepen rechtstreeks onder bevel van de Staten-Generaal kwamen. Het is juist deze laatste bepaling die beslissend zou worden voor de toekomst van Pierre de Beaufort.

Voor de Fransen waren niet alleen de direct militaire zaken belangrijk. Ook de politieke ontwikkelingen binnen de Republiek tijdens het Twaalfjarig Bestand baarden hen veel zorgen. De binnenlandse politiek werd in de Nederlanden aanvankelijk sterk beïnvloed door de godsdienstige strijd tussen remonstranten en contraremonstranten, geïnitieerd door de theologen Arminius en Gomarus. Omdat in deze twist de invloed van de staat op de kerk een belangrijke rol speelde, escaleerde het theologische conflict al snel. In de jonge republiek ontstonden nu twee facties. Aan de ene zijde stonden de Staten van Holland met de raadpensio-

---

²⁵ Ouvré, *Aubéry du Maurier*, 198.

²⁶ Martin, *Benjamin Aubéry du Maurier*, 7.

²⁷ Johan den Tex, *Johan van Oldenbarnevelt* deel V (Haarlem, 1962) 18.

²⁸ J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik. Prins van Oranje, een biografisch drieluik* (Zutphen, 1978) 115.

naris Van Oldenbarnevelt, die zich manifesteerden als aanhangers van Arminius en die de oorlog met Spanje niet wensten te hervatten. Lijnrecht hier tegenover stond stadhouder Maurits, die zich als militair wilde bewijzen en daarom van vrede niets wilde weten. Om politieke redenen koos Maurits voor de contraremonstranten. Internationaal werd de vredespartij openlijk gesteund door de Fransen en de oorlogsminnende partij door de Engelsen. De Franse politiek was erop gericht een scheuring binnen de Republiek te voorkomen en door steun te geven aan de vredelievende partij van Johan van Oldenbarnevelt een opnieuw opblaaien van de oorlog te verhinderen. Als deze politiek zou slagen, zou het Bestand omgezet kunnen worden in vrede waardoor een groot leger aan de noordflank van Frankrijk niet meer noodzakelijk was. Het directe voordeel voor Frankrijk was dat daardoor de veiligheid voor het eigen land beter gewaarborgd zou worden. De terechtstelling van raadpensionaris Van Oldenbarnevelt gooide roet in het eten.

De Franse ambassadeur speelde in dit politieke machtsspel een sterke adviserende rol. Du Maurier drong er bij de Staten herhaaldelijk op aan de kalmte niet te verliezen en vooral de eenheid te bewaren. In 1615 werden zijn woorden in een politiek gesprek opgetekend: 'Par ainsy, Messiers, ne vous flattez pas comme si déjà Carthage estaoit destruite ou mesmes affoible, puisque si notoirement Hannibal est encor tous les jours à vos portes.'²⁹ Tijdens het proces tegen Johan van Oldenbarnevelt bleef de ambassadeur zich verzetten tegen een mogelijke veroordeling en probeerde hij ook het publiek te beïnvloeden. Op 1 mei 1619 verscheen hiertoe van zijn hand het gedrukte *Propositie, Ghedaen aende Heeren Staeten Generael der Vereenigde Nederlanden*.³⁰ Nog aan de vooravond van de executie van Johan van Oldenbarnevelt op 13 mei 1619, deed Du Maurier een hartstochtelijk beroep op de Staten om clementie te tonen voor de veroordeelde. Toen het hem niet werd gegund dit college rechtstreeks toe te spreken en te beïnvloeden, deed hij hun een afschrift toekomen: 'Si vous permettez cette exécution, vous rechargerez une pesante angoisse sur tant de magistrats que l'on a déposés en ceste province.'³¹ Als reden om hem de toegang tot de Staten te weigeren, werd opgegeven dat dit geschiedde wegens hun 'onvoltalligheid'.³² Zijn bemiddeling liep dus op niets uit, de politieke interventie van Frankrijk was mislukt. Door de gebeurtenissen in 1619 zouden de relaties tussen de twee landen tot 1621 bekoeld blijven. Toen in dat jaar de vijandelijkheden tussen de Republiek en Spanje weer oplaaiden, werden de betrekkingen hersteld. Men had elkaar weer nodig tegen de Spaanse dreiging.

Niet alleen speelde Du Maurier een actieve rol in het politieke spel van de Republiek, gedurende zijn ambtstermijn was de Franse ambassade ook een trefpunt voor Hollandse intellectuelen. Velen, onder wie de humanist Daniël Heinsius en de rechtsgeleerde Hugo de Groot, waren er graag geziene gasten.³³ Du Maurier was goed bevriend met Hugo de Groot en onderhield met hem een geregelde correspondentie.³⁴ In de periode waarin deze in Franse ballingschap verbleef, zorgde hij ervoor dat zijn geschriften in de Nederlanden konden verschijnen.

De Haagse ambtsperiode van Du Maurier liep tot 12 april 1624. Op die dag schreef Constantijn Huygens aan zijn broer Maurits: 'Aujourd'huy de Sr Ambassadeur du Maurier est party pour France par terre, laisant femme et enfants a le suivre apres quelques jours.'³⁵ De verhuizing zal wel wat voeten in de aarde hebben gehad, want in totaal kreeg het echtpaar elf

²⁹ Ouvré, *Aubéry du Maurier*, 265.

³⁰ Collectie Pamfletten Knuttel 2879, UB Utrecht 579.

³¹ *Ibidem*, 501.

³² J. den Tex en Ali Ton, *Johan van Oldenbarnevelt* (Den Haag, 1980) 259.

³³ *Ibidem*, 317.

³⁴ J.J. Poelhekke, 't *Uytgaen van den Treves, Spanje en de Nederlanden in 1621* (Groningen, 1960) 142 en Ouvré, *Aubéry du Maurier*, 347.

³⁵ J.A. v.d. Worp, 'De briefwisseling van Constantijn Huygens', in: *RGP* (Den Haag, 1911) 161.

kinderen, van wie er bij het overlijden van Benjamin Aubérie in 1636 nog zeven in leven waren.

Etienne de Franchimont

In het familiearchief De Beaufort wordt al vroeg melding gemaakt van de nauwe relatie met Etienne de Franchimont, werkzaam op de Franse ambassade. Pierre schreef bij de geboorte van zijn kinderen in zijn familieboekje dat deze Etienne de Franchimont ‘zijn oom’ was. Hoe nauw de familieverwantschap was, is moeilijk te zeggen, want ook neef of oudoom worden dikwijls met ‘oom’ aangeduid. Een stamboom van De Franchimont is niet te achterhalen zodat een nauwkeuriger omschrijving van de familierelatie niet mogelijk is. Uit het verdere verloop van de Hollandse loopbaan van Pierre blijkt dat steeds nauwe banden hebben bestaan tussen hem en ‘zijn oom’ en dat deze relatie van veel belang is geweest voor zijn carrière.

Over de levensgeschiedenis van Etienne de Franchimont is weinig bekend. Het staat vast dat hij al ruim vóór Pierre in de Nederlanden arriveerde en aan de Franse ambassade verbonden was. Dit blijkt uit een akte uit 1602: ‘Noble Homme Estienne de Franchemont, secretaire de monsieur de Buzanval, ambassadeur de la Majesté, vers Messieurs des Etats Generaux des pais de Hollande etc.’³⁶ In 1607 werd hij door Hendrik IV tevens aangesteld als secretaris van de Chambre du Roi.³⁷ Op de ambassade was De Franchimont speciaal belast met de monsterring van de Franse troepen.³⁸ Deze benoeming werd per decreet bevestigd op 11 mei 1610, getekend drie dagen voor de moord op Hendrik IV.³⁹ Bij de aanvang van het Twaalfjarig Bestand werd het Franse leger in overeenstemming met de hiervoor genoemde verdragen door de koning naar de Nederlanden gezonden.⁴⁰ Het ambt van commissaris van de monsterring was vooral op dit moment en onder deze omstandigheden een veel omvattende functie. Hij moest zich niet alleen bezighouden met de politieke aspecten van de permanente aanwezigheid van het leger op vreemde bodem, maar ook het dagelijkse reilen en zeilen van de troepen had zijn speciale aandacht. Dat betrof naast de financiële zaken, zoals het betalen van de soldij uit de Franse subsidie, ook het bemiddelen bij de soms gespannen contacten van de Fransen met de lokale bevolking. Vooral die laatste taak maakte het noodzakelijk dat De Franchimont voor het uitoefenen van zijn ambt geregeld commissie werd verleend door de Staten-Generaal.⁴¹

Het belang van de werkzaamheden van De Franchimont wordt bevestigd door aandacht van Engelse zijde. Op 31 december 1618 refereerde de Engelse ambassadeur in een uitspraak over De Franchimont als: ‘Commis general for the French, and a Dependent of Monsr. Du Mauriers.’⁴² Hij had een ruim budget te besteden en werd daar goed voor betaald. Dit blijkt uit een ambtsbrief van de Franse vorst van 1 december 1624, waarin deze beveelt dat De Franchimont na diens aftreden als ‘voorheen’ 1.200 gulden per jaar zal ontvangen uit het bedrag van 38.000 gulden dat door de vorst ter beschikking was gesteld voor de pensioe-

³⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1286.

³⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1271.

³⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1286: ‘Op verzoek van de monsterringcommissaris de Franchimont om volgens bevel van de koning van Frankrijk tweemaal per jaar alle Franse compagnieën te mogen laten monsterring [...] werd toegestaan dat de Raad van State voor de Franchimont commissie als monsterringcommissaris zou laten depêcheren [afvaardigen] en hem daartoe “generale en particuliere instructie” verlenen.’

³⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1286.

⁴⁰ Resolutiën van de Staten-Generaal, *RGP*, resolutie dd. 12 december 1609 en HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 327.

⁴¹ Resolutiën van de Staten-Generaal (deel IV, 1619-1620). ‘De Staten verlenen op aandrang van du Maurier akte aan De Franchimont.’ Voorts de commissie van Etienne de Franchimont, secretaris ordinaire der Kamer van zijne Majesteit koning Hendrik IV van Frankrijk als Commissaris ordinaire over de Franse Hulp Troupes, door zijn Majesteit ten dienste van de Staaten Generaal naar de Vereenigde Nederlanden gezonden, bij Brevet de dato 12 mei 1610, door de koning eigenhandig ondertekend, alsmede het brevet van zijne Majesteit etc. waarbij gen. Etienne etc. benoemd is tot secretaris ordinaire van de koning, de dato 4 februari 1606.

⁴² Tex, *Oldenbarnevelt* deel IV (Haarlem, 1962) 608.

nen van de officieren van de Franse troepen. De Franchimont bleef in dienst van de Franse ambassade, tot hij zijn ambt neerlegde ten behoeve van zijn neef Pierre de Beaufort.⁴³

Pierre de Beaufort in dienst van de Republiek der Verenigde Nederlanden

Drie jaar na het verstrijken van het Bestand werd de uitbetaling aan de Franse troepen overgedragen aan de Staten-Generaal. Dit werd overeengekomen in het genoemde verdrag van Compiègne van 1624. Een logisch gevolg was dat de functie van commissaris van de monsterring niet meer kon worden uitgeoefend door iemand die in dienst was van de Franse ambassade. Op 9 april 1624 deed De Franchimont daarom zijn commissarisschap over aan Pierre de Beaufort die daarmee tevens zijn werk op de ambassade beëindigde en de overstap maakte naar een functie binnen de Republiek der Verenigde Nederlanden:

‘Opt verzoek van de Ambassadeur van Frankrijk veranderen de commissie van commissaris van de monsterring Franchimont, die daarvan afstand doet, op de persoon van Pierre de Beaufort die de genoemde Heer Ambassadeur tot nu toe als ordinaris heeft gediend.’⁴⁴

Constantijn Huygens schreef drie dagen later over de overdracht in een brief aan zijn broer Maurits: ‘Beaufort est commissaire des monstres en lieu de Franchemont qui l’a quité.’⁴⁵ Dit is het eerste ‘harde’ bewijsstuk dat Pierre een officieel ambt binnen het bestel van de Republiek bekleedde en ook het bewijs dat hij voordien werkzaam was op de Franse ambassade. Hij zal daar zeker enige jaren hebben gewerkt voordat hij zijn ‘oom’ kon opvolgen. In een brief van 17 november 1622 die Monsr. Chapelaine aan De Franchimont schreef wordt zijn naam genoemd. Dit schrijven maakte deel uit van een uitvoerige correspondentie betreffende een lang-slepend proces dat ten behoeve van César hertog van Vendôme, in opdracht van zijn vrouw⁴⁶ werd gevoerd over uitbetaling van een toegezegde bruidsschat uit de nagelaten goederen van Lamoraal van Egmond.⁴⁷ Monsr. Chapelaine voegde als ‘p.s.’ aan de brief toe: ‘Il sera raisonnable que Monsieur de Beaufort se resent du proffiet puis qu’il a pris part a la peine dont je laij remercie de la part de Madame.’⁴⁸ Pierre verrichtte toen kennelijk een zeer gewaardeerde en bovendien goed betaalde arbeid in opdracht en onder de hoede van zijn ‘oom’.

De ontvangst van de eerste ‘ordonnance’ van zijn nieuwe functie bij de Republiek noteerde Pierre op 6 augustus 1626. Hij kreeg 300 gulden voor de eerste vier maanden.⁴⁹ Dit is 25 procent minder dan De Franchimont verdiende, maar voor die tijd toch een zeer behoorlijk bedrag. Het opmerkelijke verschil in verdienste is verklaarbaar. De Franse vorst gebruikte zijn leger als een politiek instrument om de Republiek als bondgenoot aan zich te binden. Bij de Republiek lag dat anders, de additionele kosten voor het Franse leger moesten zo laag mogelijk gehouden worden.

Pierre bleef ook na zijn indiensttreding bij de Republiek nog geruime tijd een nauwe band onderhouden met zijn ‘oom’. Op 16 maart 1642 noteerde hij voor het laatst dat hij twee maal 300 gulden uit zijn functie ontvangen had, waarbij hij aantekende dat hij hiervan één

⁴³ Resolutiën van de Staten-Generaal, *RGP*, 356.

⁴⁴ ARSt 1624 (kaart). De aantekening in HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 61 waarin reeds op 22 april 1620 door de Staten-Generaal aan Pierre commissie wordt verleend en waarin hij De Franchimont opvolgt, is met geen enkel bewijsstuk te staven en wordt in deze commissie door de Raad van State gelogenstraft.

⁴⁵ Worp, *Briefwisseling C. Huygens*, 12 april 1624, 161.

⁴⁶ De genoemde Madame is Françoise van Lotheringen, echtgenote van César, hertog van Vendôme en kleindochter van Louise de Veaudemont, koningin-weduwe van Frankrijk. Het proces voor het Hof van Holland en de Hoge Raad van Holland werd door Etienne de Franchimont als vertegenwoordiger namens de erfgenamen gevoerd.

⁴⁷ Er werd pas in 1648 vonnis gewezen.

⁴⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1275.

⁴⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 48.

maal 300 gulden doorgaf aan ‘mon oncle’. Die leefde op dat moment nog en zelfs in ieder geval tot het jaar 1648. In het archief van de familie De Beaufort zijn enkele brieven, gedaat tot het jaar 1648, aan De Franchimont aanwezig. Het betreft vooral een uitgebreide correspondentie over door Etienne de Franchimont gevoerde processen. Pierre trad bovendien als zaakwaarnemer op voor zijn ‘oom’, zoals blijkt uit een in het Frans opgestelde notariële akte van 2 januari 1631. Hierin verleende Pierre procuratie aan een zekere Monsr. Obre, in dienst van het leger van Lodewijk XIII en woonachtig te Parijs, om uit de boedel van de overleden heer De Mouij een geldbedrag te vorderen ten behoeve van de erfenis van De Franchimont.⁵⁰ Deze De Mouij is waarschijnlijk een familielid van de begunstigde Etienne de Franchimont, die deze akte zelf ook tekende.

Pierre en zijn relaties binnen het bestel van de Republiek

Enige jaren vóór zijn aanstelling als commissaris van de monstering leerde Pierre de Beaufort zijn toekomstige vrouw Anna Colve kennen. Deze relatie zou belangrijke nieuwe perspectieven openen voor zijn toekomst in de Republiek. Vooral de speciale band tussen Anna en haar vriendin Dorothea van Dorp was voor Pierre van zeer veel belang.⁵¹ Het toeval wilde namelijk dat deze Dorothea van Dorp het buurmeisje was van Constantijn Huygens, vanaf de tijd dat zijn ouders in het voorjaar van 1614 op het Haagse Voorhout gingen wonen. De familie Huygens (afkomstig uit Breda) was bij aanvang van de Republiek met Oranje en de bestuursorganen uit het zuiden meegetrokken naar het veilige noorden. Constantijn Huygens, die op 18 juni 1625 als kabinetssecretaris in dienst trad van de stadhouder, zou de belangrijkste rol gaan spelen in de eerste stappen van de familie De Beaufort naar een plaats binnen de elite van de Nederlandse samenleving. Constantijn kwam geregeld over de vloer bij zijn buurvrouw, omdat hij zwaar verliefd was op de enige jaren oudere Dorothea van Dorp. In 1618 dichtte hij:

‘Doris oft Herder-Clachte,
Doris, ’t proeffstuck van naturen,
D’allerliefste van ons bueren.’⁵²

Het kwam niet tot een huwelijk tussen deze twee, wel bleven ze nog lang per brief contact houden.⁵³ Voor de geschiedschrijving van de familie De Beaufort in de eerste jaren in de Republiek, zijn deze brieven een zeer interessante bron. Duidelijk blijkt hieruit dat Huygens in het huis van zijn buurmeisje Dorothea van Dorp diverse keren met Pierre heeft gesproken.⁵⁴

Constantijn Huygens was ook bekend met een bloedverwant van Anna Colve. Tijdens een verblijf in Engeland in 1618 logeerde Constantijn bij het gezin van Anna’s oudoom, Noël de Caron jr. Deze bekleedde in Engeland al in 1590 een vooraanstaande buitenlandse post als agent en later, op voordracht van het gewest Zeeland, tot zijn overlijden in 1624 was hij gezant der Staten-Generaal in Londen. Tijdens het verblijf van Constantijn Huygens in Londen werd hij door De Caron aan de Engelse koning Jacobus I voorgesteld. Noël de Caron jr., die

⁵⁰ GAHg, Notariële Protocollen 1597-1842, no. 31, Procuration pour Pierre de Beaufort, commissaire de Guerre.

⁵¹ H.A. Hofman, *Constantijn Huygens (1596-1687)* (Utrecht, 1983) 53, 77 en noot 141 en 143. Zij werd geboren in 1592 en stierf ongehuwd in 1657. Voor Lucretia van Trello, de zuster van haar stiefmoeder, schreef Huygens het gedicht ‘Ogentroost’.

⁵² Worp, *Briefwisseling C. Huygens*, 19.

⁵³ *Ibidem*, 19.

⁵⁴ Zij behoorde tot de welgestelde families in Den Haag en bezat in 1627 als ongetrouwde vrouw een vermogen van 12.000 gulden. Haar broer Arent van Dorp was hofmeester aan het hof van de stadhouder; hij had in dat jaar een bezit van 75.000 gulden. (Worp, *Briefwisseling C. Huygens*, 221.) Haar andere broer Philip was vlootvoogd. Op 6 april 1627 zou Constantijn Huygens uiteindelijk trouwen met Susanna van Baerle, ook een goede vriendin van Dorothea en bovendien een schoonzuster van haar broer Philip.

bevriend was met de vader van Constantijn, woonde in Londen in een paleisachtig buitenhuis. Daar stelde hij Constantijn voor aan de Engelse koning, ‘nadat deze genoten had van de kersen die hij zich eigenhandig verwaardigde te plukken met de hulp van een met rood fluweel beklede ladder’.⁵⁵

Via Dorothea van Dorp trad Pierre toe tot de kennissenkring van de toekomstige secretaris van de stadhouder. De familieband van Anna met Noël de Caron zorgde nog eens voor extra interesse van Constantijn voor Pierre. De familie Huygens hoorde, net als de familie De Beaufort, niet tot de oorspronkelijke bewoners van de Republiek. De vader van Constantijn was een Brabander en zijn moeder een Vlaamse. Dit maakte dat de familie Huygens in de Noordelijke Nederlanden behoorde tot de zogenaamde ‘vreemdelingen’ die geen rechtstreekse toegang hadden tot de regeringscolleges. Hoewel deze vreemdelingen in economische en culturele zin van groot belang waren voor de Republiek en zij van de stadsbesturen talrijke privileges kregen, was het voor hen bijzonder lastig voor belangrijke politieke functies in aanmerking te komen. Ook Constantijn Huygens kon vanwege zijn vreemdelingschap niet comparen in de Staten terwijl dat een noodzakelijke voorwaarde was voor een diplomatieke carrière.⁵⁶ Een dergelijke loopbaan was wel altijd zijn intentie geweest. In het streven om zijn doel te bereiken, was hij erin geslaagd protectie te krijgen van François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, een belangrijk diplomaat die in Den Haag naast de familie Huygens woonde. Behalve dat het burenen waren, schiep hun beider niet-Hollandse afkomst een speciale band. Ondanks zijn afkomst was het Van Aerssen, dankzij de voorspraak van prins Maurits, toch gelukt een plaats te veroveren in de ridderschap van Holland. Aanvankelijk was hij ambassadeur in Frankrijk, tegelijk met Noël de Caron jr., en gezant in Venetië. Later werd hij de vaste adviseur van Maurits en diens opvolger Frederik Hendrik.

Pierre was ook een vreemdeling en voor hem was evenmin een functie in de ridderschap weggelegd. Dat hij zich kon scharen onder de beschermende paraplu van Huygens, was het hoogst haalbare en zou voor hem zeer gelukkig uitpakken. Deze bij toeval ontstane relatie door de vriendschap van zijn toekomstige vrouw met Dorothea van Dorp verschaftte hem een functie aan het hof van de stadhouder.

Huwelijk

Het huwelijk van Pierre de Beaufort met de zeven jaar oudere Anna Colve vond op 18 augustus 1624 te Aardenburg plaats, kort na zijn officiële aanstelling als commissaris van de monsterring.⁵⁷ Zij werd geboren in 1588 als dochter van Gijsbert (Gijsbrecht) Colve, oud-schepen van 't Vrije van Brugge, en Isabeau de Bernuy. Anna verloor al op dertienjarige leeftijd haar vader. Hij hing de gereformeerde religie aan en maakte in Brugge roerige tijden mee.⁵⁸ In 1579 sloten vier leden van de Staten van Vlaanderen – Gent, Brugge, het Vrije van Brugge en Ieper – zich aan bij de Unie van Utrecht. Nadat de hertog van Parma in 1584 gewapenderhand het oude gezag had hersteld, moesten alle regenten die trouw bleven aan de Unie en aan hun geloof de wijk nemen. De familie Colve vluchtte naar het noorden, samen met Isabeaus oom

---

⁵⁵ Hofman, *Constantijn Huygens*, 39; Th. van Kempen-Stijgers en P. Rietbergen, ‘Constantijn Huygens en Engeland’, in: H. Bots (red.), *Constantijn Huygens, zijn plaats in geleerd Europa* (Amsterdam, 1973) 77-141, i.h.b. 81, 86.

⁵⁶ S. Groenveld, ‘Een out ende getrouw dienaar, beyde van den staet ende welstant in t’huys van Oragen’, Constantijn Huygens (1596-1687), een hoog Haags ambtenaar’, in: J.E.A. Boomgaard e.a. (red.), *Holland, Regionaal-Historisch tijdschrift* (Dordrecht, 1988) 8; volgens striktere regels door de Staten-Generaal in 1624 opgesteld voor de aanstelling van nieuwe ambassadeurs.

⁵⁷ In het huwelijksregister van Aardenburg (Zeeuws Archief) ontbreekt helaas de periode november 1623-maart 1625. Onderzoekingen door de familie De Beaufort (ten behoeve van een aanvraag te worden opgenomen in de Nederlandse adel) in mei 1881 brachten dit manco reeds aan het licht.

⁵⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 27, volgens een genealogie, opgemaakt door de heer van Haeften te Utrecht in 1761 en overgenomen door P. de Beaufort.

Noël de Caron jr., heer van Schoonewal. Anna's vader trad in dienst als kapitein van een compagnie te voet van het Regiment van Zeeland. Op 10 december 1601 werd hij tijdens het beleg van Oostende 'door het geweld van een Canon schoote geraakt op zijn rugge met een steen, dewelke van den schoot werd gedreeven en is den 11de op zijn wagt wesende op Santeil, des nachts bevangen geworden met eene felle subite ziekte daar of hij deser wereld is overleden op den 12 december'.⁵⁹ Een door een kogel gelanceerde steen trof hem dus in de rug, en hij overleed niet veel later aan zijn verwondingen.

Van Anna's moeder wordt verhaald dat haar vader, Fornando de Bernuij (of Bernouille), getrouwd was met Anna de Caron, een dochter van Noël de Caron sr., 'Guarde Robe', een officiële functionaris aan het hof van keizer Karel V. Haar broer, Noël de Caron jr., heer van Schoonewal, was dus een oudoom van Anna.⁶⁰ Na het overlijden van haar vader werd Anna opgenomen in het gezin van genoemde Fornando de Bernuij, die op dat moment drost van Breda was. Omstreeks 1620 verhuisde zij naar Den Haag, zij was toen ruim dertig jaar.

Voordat op 18 augustus 1624 het huwelijk tussen Pierre en Anna kon plaatsvinden, moest nog een financieel probleem opgelost worden. Omdat Anna's vader was overleden zonder enige financiële middelen na te laten, kon zij geen bruidsschat bij haar huwelijk inbrengen. De enige mogelijkheid was hiervoor een beroep te doen op haar oudoom Noël de Caron jr. Via haar vriendin Dorothea vroeg zij Constantijn om voor haar bij hem te bemiddelen. Dorothea schreef op 12 mei 1624 aan haar geliefde:

'Joffrou Colve doet haer hertelicke gebiedenis aen UE, ende sij sou UE wel gaerren willen bidden, dat ghij toch wat meer voor haer sout willen doen. Sij is naer-nichte van mynheer Caron en sy sal trouwen met monsieur Beaufort, denwelcken nu commissaris is in plaets van Mons^f Franchimont, en sy hoort, alsser imant van sijn nichten trout, dat hij dan wel wat aen hen geeft; soo is geresolveert selver aen mijnheer Caron te schrijven. Oock soo sal mijnheer Mannemaker⁶¹ voor haer aen hem schrijven, en soo wou sij wel, dat ondertussen den wech wat geprepareert waer, hetwelck ghij, als haer goedt vrindt, met gelegentheit sout kunnen doen, hetwelck sij mijn gebeden heeft aen UE te willen schrijven. Ghij kent haer deucht en de vromhijt van Beaufort; de liefde heeft lang geduurt. Kunt ghij wat voor het goeie kint doen, doet het toch; sij betrouet UE soo veel goet toe.'⁶²

De brief verschaft veel informatie. Er valt uit af te leiden dat de verloving lang heeft geduurd, dat Constantijn het toekomstige paar verschillende malen heeft ontmoet en dat hij een goede bekende van hen is. Pierre en Anna kenden elkaar al enige jaren en Anna gebruikte al haar relaties, zoals de heer Mandenmaker, Zeeuws afgevaardigde in Den Haag en een belangrijk man in de Republiek, om aan een bruidsschat te komen. Dorothea van Dorp schreef deze brief op verzoek van Anna. Het ging echter niet zoals beide vrouwen het wensten. Dorothea bleef vasthoudend en ging voor Anna door het vuur. Zij bleef sterk bij Constantijn aandringen om te bemiddelen en vroeg hem vooral bij De Caron te benadrukken dat Pierre een goede huwelijkspartij zou zijn. In een brief die Dorothea van Dorp op 30 mei 1624 aan Constantijn Huygens schreef, herhaalde zij dit dringend verzoek en vroeg hem wanneer hij De Caron in Londen opzocht: 'Ghij kunt oock goed getuichenis geven van Mons^f Beaufort; doet het toch.'⁶³ Ook Anna Colve schreef via Dorothea een brief op 15 juni 1624 aan Constantijn waarin zij

⁵⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 27.

⁶⁰ Zie hierover ook *Genealogie of stamboek van het geslagt van Colve, herkomstig uit Vlaanderen 1592-1772* (1805) CBG: GHS 02 E 15.

⁶¹ Worp, *Briefwisseling C. Huygens*, 152. Adriaan van Mandenmaker werd geboren in 1579, hij was van 1604-1611 baljuw van Middelburg en van 1618-1630 vertegenwoordiger van de Eerste Edele van Zeeland. Hij was één der rechters die Oldenbarnevelt veroordeelde en heeft verschillende diplomatieke zendingen vervuld.

⁶² *Ibidem*, 165/166.

⁶³ *Ibidem*, 170.

benadrukte dat hij vanwege zijn vriendschap met de heer Caron best een goed woordje bij hem kon doen voor een bijdrage in de bruidsschat. Hij kende toch haar man als een:

‘honest homme et fort homme de bien; il a aussi quelgues comodites et unne charge de comisaire de toutes les troupes fransoise[s]; je vous suplye que par vostre moien nous puissions scavoir la volonte de monsieur de Schoonewalle; nous attendrons ses commandemen.’

Bij deze brief doet Dorothea nog een klein krabbeltje:

‘Ick sendt UE hier een brief van Colfken, erm kint, kunt ghij wat voor haer doen, het sal een goet werck sijn.’⁶⁴

De briefwisseling roept enige twijfels op of Constantijn Huygens wel echt zo welwillend was om zich voor Pierre en Anna in te zetten. Desondanks werd het huwelijk tussen Anna en Pierre in augustus 1624 gesloten, maar of de bruid een bruidsschat inbracht, is onbekend. De officiële benoeming tot commissaris van de monstering vier maanden vóór zijn huwelijk, gaf Pierre ongetwijfeld voldoende financiële ruimte.

Kinderen

Het echtpaar De Beaufort-Colve kreeg drie kinderen: Benjamin (1625-1697), Isabeau (1627-?) en Bernard Laurens (1630-1702). Gezien de leeftijd van Anna, zij was al 36 jaar toen zij in het huwelijk trad, was het logisch dat Pierre bij de geboorte van zijn oudste zoon met een zekere trots en in zijn familieboekje schreef dat deze werd geboren negen maanden en negentien dagen na zijn huwelijk.⁶⁵ Benjamin werd op 23 juni 1625 gedoopt in de Waalse kerk en Pierre noteerde dat de doopgetuigen waren: ‘Pour Parrins Monsieur du Maurier et mon Oncle de Franchemont et pour Marrine [marraine] Mademoiselle Tenys, Cousin de ma femme.’ Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Benjamin de Beaufort genoemd is naar zijn peetvader, de Franse ambassadeur. Hoewel deze al een jaar eerder op 12 april 1624 naar Parijs was teruggekeerd, is het zeer aannemelijk dat hij bij de doop van Benjamin in Den Haag aanwezig was. Voor Pierre lag de keuze voor de Waalse kerk voor de hand. Het gebruik van de Franse taal tijdens de kerkdiensten was erg aantrekkelijk voor de hugenoten.⁶⁶ De kerk dateert uit het einde van de zestiende eeuw en werd gesticht door calvinisten die uit de Zuidelijke Nederlanden, vooral Henegouwen, naar het noorden waren gevlucht. Deze Franstalige gereformeerde gemeenten die onder toezicht stonden van de synode van de Waalse kerk waren in feite een onderdeel van de publieke kerk en hun leden genoten de daarbij behorende voordelen zoals het mogen bekleden van ambten. Beide keuzes, zowel de naamgeving als de doopplechtigheid, laten goed zien dat Pierre zich op dat moment nog steeds sterk verbonden voelde met zijn voorvaderlijk land Frankrijk dat hij twaalf jaar eerder had verlaten.

Isabeau, vernoemd naar de moeder van Anna, werd geboren op 17 februari 1627. Doopgetuigen waren Monsr. du Bois en Madame Damon. Isabeau is waarschijnlijk zeer jong gestorven, omdat zij behalve in de genealogie van de familie Colve/Caron⁶⁷ en in Pierre’s familieboekje, nergens meer wordt genoemd.

Bernard Laurens, het derde kind, werd gedoopt op 22 oktober 1630. De plechtigheid vond plaats in de Nederduits Gereformeerde Groote of Sint-Jacobskerk in Den Haag. In de officiële doopakte in het archief van deze gemeente zijn de namen van de moeder en de getui-

⁶⁴ *Ibidem*, 170.

⁶⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 47.

⁶⁶ Jonathan I. Israël, *De Republiek 1477-1806* (Franeker, 1995) 727. Vertaling door Bert Smilde van: *The Dutch Republic, Its Rise, Greatness and Fall 1477-1806* (Oxford, 1995).

⁶⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 27.

gen niet ingevuld.⁶⁸ In het familieboekje staan als doopouders vermeld ‘mon oncle de Franchimont’ als waarnemer voor de heren de Beauste en de Broucqsault (beide neven van de moeder), en ‘notre soeur’ Catharina Colve en Mad. de Bie.

Het is tekenend voor de integratie van Pierre dat zijn tweede zoon niet in de zelfde kerk werd gedoopt als zijn eerste zoon: de Waalse kerk werd ingeruild voor de Groote Kerk. Toen hij zijn eerste zoon in de Waalse kerk liet dopen, verkeerde Pierre nog in de sferen van de Franse hugenoten. Bij de tweede zoon, vijf jaar later, werd met zijn doop een duidelijke keuze gemaakt voor de Nederduits Gereformeerde kerk. Degenen die wilden behoren tot de elite van de Republiek waren verplicht lidmaat te zijn van de ware christelijk gereformeerde kerk.⁶⁹ Door de innige band tussen de twee genootschappen werden ook lidmaten van de Waalse kerk geaccepteerd voor een functie in de Republiek. Maar, wilde men echt iets in de maatschappij bereiken, dan moest men naast het belijden van de juiste godsdienst ook beschikken over invloedrijke relaties. Deze waren over het algemeen lid van de publieke kerk, die daarom aantrekkelijker was dan de Waalse.⁷⁰

Woonadressen in Den Haag

Het adres waar het gezin De Beaufort in Den Haag woonde, komen wij voor het eerst tegen in 1631. Op 25 mei van dat jaar werd namelijk door notaris Jacob de Jonge een akte opgemaakt, waarin de ‘glaasmaecker’ Willem Willemszn, oud 37 jaar en wonende te Den Haag, verklaarde dat hij op weg naar huis met zijn gekochte vis langs het huis van commissaris Pierre de Beaufort – de Molsbrugge – kwam en aldaar de arbeiders Wijnant N., timmerman, en Abraham Punt, metselaar, bezig zag met een balk die te vochtig was om in te metselen en die bovendien ook nog bijna gebroken was.⁷¹ Deze akte geeft ons de informatie dat Pierre in 1631, dus vlak na de gezinsuitbreiding met de geboorte van Bernard Laurens, het huis de Molsbrugge in de Nieuwe Molstraat bewoonde. Aan het huis moest dus nog wel flink worden verbouwd en dat verliep niet zonder problemen. De reden dat Pierre deze getuigenis notarieel heeft laten vastleggen was wellicht om zo, indien dat naderhand nodig was, een claim bij de timmerman te kunnen indienen wegens slecht geleverd werk.

Hij woonde circa acht jaar in de Molsbrugge, totdat hij op 3 februari 1638 werd aangesteld als onderhofmeester en controleur over de uitgaven van de keuken aan het hof van stadhouder Frederik Hendrik. Hij volgde Daniel de Pottere op, generaal de Montaigne: ‘Mette gunste van een pensioen van 400 guldens jaerlicx ad vitam [...] consenterende verder dat de voorn. Daniel de Montaigne inde huysinge alhier opt Binnenhof daerin hij jeegen woordig woonende is noch voor een jaar sal mogen blijven.’⁷² Het was usance dat de onderhofmeester woonachtig was op het Binnenhof, omdat zijn aanwezigheid daar praktisch de gehele dag noodzakelijk was. Daar echter zijn voorganger verlof kreeg een jaar in zijn dienstwoning te blijven wonen, moest Pierre nog enige maanden zijn oude huis aanhouden. Pas op het einde van het jaar, op 18 december 1638, verkocht hij het, toen beschreven als ‘De Mollenburch’,

---

⁶⁸ GAHg, doopregister.

⁶⁹ Israël, *De Republiek*, 738.

⁷⁰ Enige decennia later werd dat verschil van minder belang. In de loop van de tweede helft van de zeventiende eeuw zouden velen van de gevestigde elite zich juist wenden tot de Waalse kerk. Dit werd in gang gezet door de zogenoemde Nadere Reformatie die sterk onder invloed stond van de Utrechtse hoogleraar Gisbertus Voetius (1589-1676) – ook wel de ‘paus van Utrecht’ genoemd – waardoor de aard van de ‘ware christelijke’ kerk een ander karakter kreeg. Het dwingende orthodox calvinisme werd toen niet alleen toonaangevend binnen de muren van de kerk maar wist ook door een strenge regelgeving het dagelijks leven te beïnvloeden. Degenen die zich hieraan wilden onttrekken, vonden onderdak bij de Waalse kerk. Zij bleven zo gevrijwaard van de Voetiaanse denkbelden van soberheid en eenvoud en bleven tegelijkertijd toch voldoen aan de eis van lidmaatschap van de publieke kerk om toegelaten te worden tot een bestuurlijke functie.

⁷¹ GAHg, Notariële Protocollen 1597-1842, no. 13.

⁷² NDR 562, ‘Gemengd domistiquen’, 22 en 23.

aan Pieter Claesz Heijnsbergen.⁷³ Het moet een voornaam huis zijn geweest, want het werd in de akte vermeld als bestaande uit ‘een groot en drie cleijne huijsen annex den anderen, genaamd de Mollenburch aan de Zz van de Nieuwe Molstraat’. Op 29 april 1639 werd de verkoopakte officieel ingeschreven. De koper betaalde voor de panden een contante prijs van 2.000 gulden, vermeerderd met een schuldbrief van 3.000 gulden zodat de gehele opbrengst 5.000 gulden bedroeg. De meubelen die Pierre in het pand achterliet en die in de koop begrepen waren, werden geschat op 120 gulden.⁷⁴ Uit de eerste overeenkomst blijkt ook dat de koper Heijnsbergen verplicht was ‘te geven een vereeringe van tien rozenobelen in specia aan de echtgenote van den Verkooper en eene distributie van vijftig guldens aan de armen, mits de verkooper een gestreept behangsel in het huis achterlaat alsmede de bedsteden en de haert in het salet’.⁷⁵ In 1639 was de aanwezigheid van gestreept behangsel heel bijzonder. Kamerbehangsels van textiel waren, buiten hofkringen, voor het midden van de zeventiende eeuw uiterst schaars. Een vroeg voorbeeld van een gestreept behangsel bevond zich in 1658 in de burgemeesterskamer van het Amsterdamse stadhuis. Pas in het derde kwart van deze eeuw werd dergelijk behangsel in toenemende mate populair.⁷⁶ Het was meestal gespannen op jute in een raamwerk, zodat het bij een verhuizing makkelijk kon worden meegenomen en het had een zekere waarde.⁷⁷ In dit geval was het logisch dat Pierre het liever verkocht, omdat het gezin door zijn benoeming aan het hof van Frederik Hendrik vanaf 1639 op het Binnenhof in een dienstwoning kwam te wonen.⁷⁸ Deze gemeubileerde woning was waarschijnlijk gelegen aan de zijde van de hofvijver.⁷⁹

Het wonen op het Binnenhof was maar van korte duur, want de ‘contrerolleur van den Hove’ Johan Wiggelaer, werd in deze zelfde memorie opgedragen ‘om voortaan in bovengenoemde Graefflichheijts Huijsen geen reparaties meer ten laste van de Graefflicheijt te doen verrichten’.⁸⁰ Hiermee liep stadhouder Frederik Hendrik vooruit op noodzakelijke toekomstige verbouwingen. Rond deze datum werden namelijk de onderhandelingen gestart voor het huwelijk van zijn bijna zestienjarige zoon Willem met de zes jaar jongere *Princess Royal* Mary Stuart, de oudste dochter van de Engelse koning Karel I en kleindochter van Maria de Medici.⁸¹ Na het huwelijk dat op 12 mei 1641 te Londen werd gesloten, vond tien maanden later, op 11 maart 1642, de plechtige intocht te Den Haag plaats, zo plechtig dat alle in de stad aanwezige karossen ‘versocht ende bescheyden’ waren om eraan deel te nemen. Vanwege de nog zeer jonge leeftijd van de bruid werd zij begeleid door haar moeder. Dit betekende dat Den Haag plotseling een dubbele hofhouding binnen haar grenzen kreeg. Niet

⁷³ GAHg, Transportakten Decreten Hof van Holland, no. 2839. Willig Decreet no. 57 en geregistreerd op 22 december 1638.

⁷⁴ GAHg, Transportakten Gerecht 1630-1639, no. 1800.

⁷⁵ Een rozenobel is de Nederlandse naam voor de Engelse Ryal, een gouden munt van 7,78 gram, die zwaarder was dan de nobel en genoemd werd naar de roos op het zijboord van het afgebeelde schip met de staande vorst. Deze munten werden aangemunt van 1465 tot 1625 en waren tot het einde van de zeventiende eeuw in groten getale in de Noordelijke Nederlanden in circulatie. In de beginjaren van de Tachtigjarige Opstand werden zij door verschillende provincies geïmiteerd. De naam is ontleend aan de combinatie rose en noble. Zie: *Utrechts Placaatboek* 1579. In dat jaar was de waarde ongeveer acht gulden. In 1621 negen gulden en in 1654 circa elf gulden.

⁷⁶ C.W. Fock (red.), *Het Nederlandsche interieur in beeld 1600-1900* (Zwolle, 2001) 137-138. Zie ook: J.H.P. Heesters, *Vier eeuwen behang: de geschiedenis van de wandbespanning in Nederland* (Delft, 1988) Inleiding.

⁷⁷ Mededeling van Marijke Kruyt van de Stichting Historische Behangsels en Wanddecoraties in Nederland (Amerongen).

⁷⁸ AZh, inv.nr. 169, folio 145; 1639 Memorie van de Huijsen van de Graeffelicheijt. Behalve het washuis en de ‘casteleijnie’ werden nog veertien huizen op het ‘Binnen-Hoff’ ingenomen door even zo veel hofdignitarissen, waaronder de ‘contrerolleur de Beaufort’.

⁷⁹ D.J. Jansen, ‘Het Stadhoudersk Kwartier in de 17de eeuw’, in: R.J. van Pelt en M.E. Tiethoff-Splithoff (red.), *Het Binnenhof, van grafelijke residentie tot regeringscentrum* (Dieren, 1984) 63.

⁸⁰ AZh, inv.nr. 169, folio 145.

⁸¹ Zie ook Jansen, *Stadhoudersk Kwartier*, 65-68.

alleen moest een passende woonruimte gevonden worden, maar ook moest de privéruimte van het toekomstige stadhoudelijke paar in overeenstemming met de vorstelijke status van de aanstaande echtgenote van de prins worden gebracht.

Medio 1641 moest Pierre daarom na een verblijf van slechts twee jaar het Binnenhof weer verlaten en was hij verplicht elders in Den Haag woonruimte te zoeken. In zijn salaris was begrepen dat hij geen huur voor zijn woning op het Binnenhof hoefde te betalen. Daar hij dit emolument door de gedwongen verhuizing nu zou verliezen, schreef hij op 1 juni 1641 een rekest aan stadhouder Frederik Hendrik ‘versoeckende een subsidie tottet huijren van een andere huijsinge’.⁸² Hij herinnerde de stadhouder er aan dat hij door zijn functie aan het hof gedwongen was een huis te huren in de omgeving van het Binnenhof, dus in het dure gedeelte van de stad en derhalve 100 gulden per jaar meer uit te geven. Hij voerde aan: ‘Et sur se que sedit suppliant a entendie que par le deceds du major de ceste place, il vacue une pention qu’il avoit de cent florins par an. Il supplique tres humblement votre Altesse de l’en beneficiar sinon de la mesme condition que se de la deffunct la eue au moins que ce soit sur est tout moins de se qu’il espere de la bien veillance et de bonnaire de votre Altesse pour le louage.’⁸³ De volgende dag, op 2 juni, ging de stadhouder al akkoord met een verhoging van het salaris vanaf mei 1641 en opmerkelijk niet met honderd maar met tweehonderd gulden per jaar. Voor de vrijgevigheid van Frederik Hendrik werd helaas geen motivatie aangevoerd, maar het is wel duidelijk dat hij over het functioneren van Pierre zeer tevreden is geweest. De verhoging betekende voor Pierre een aanzienlijke aanvulling op zijn inkomen.

In dienst van stadhouder Frederik Hendrik

In de akte van aanstelling van 3 februari 1638 werd de functie van Pierre de Beaufort omschreven als ‘onderhofmeester en contrerolleur der Dispencie van sijne Hoogheijts Keucken’ tegen een gage van 600 gulden.⁸⁴ Drie dagen later legde hij de eed af ‘ter camere vanden Rade ende Reckeninge van Sijne Hoocheyt’.⁸⁵ Zijn salaris bedroeg 75 procent van dat van zijn directe chef, de hofmeester.⁸⁶

Stadhouder Frederik Hendrik voerde een sterke en bewust dynastieke politiek, waarin zijn echtgenote Amalia van Solms-Braunfels hem aanvulde. Zij herschiep het sobere Oranjarahof tot een luisterrijk Europees hof met een majesteitelijke allure en wist bovendien het vermogen van het Huis van Oranje door goed beheer te vergroten. Ook de militaire kwaliteiten van de stadhouder waren voor het geslacht De Beaufort van belang. Naarmate Frederik Hendrik op militair gebied meer succes had – hij werd niet voor niets de ‘stedendwinger’ genoemd – steeg ook zijn aanzien. Het stadhoudelijk hof ging ook politiek een steeds belangrijker rol spelen. Het kon zich ontwikkelen tot een centraal overheidsorgaan, niet in de eerste plaats omdat de stadhouder zoveel invloed had op de gang van zaken in de Republiek, maar nog meer omdat hij aan zijn hof, door zijn nevenfuncties als kapitein-generaal en lid van de Raad van State, zoveel landszaken kon afdoen.⁸⁷ Ook aan buitenlandse hoven werden zijn vorstelijke waardigheden erkend. Toen Frederik Hendrik in 1637 door de Franse koning voor de eerste keer met het predicaat ‘Hoogheid’ werd vereerd, twijfelde niemand eraan dat hij dit – precies zoals tien jaar tevoren zijn Engelse Kousenband – te danken had aan zijn pakket

---

⁸² NDR 562, 74.

⁸³ *Ibidem*, 74.

⁸⁴ NDR 562, 40.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Het is dan ook niet juist zoals in diverse publicaties, zoals die van Van Epen, wordt vermeld dat Pierre al in 1625 werd benoemd en bovendien ook nog in de functie van hofmeester aan het hof van Frederik Hendrik. Deze verschrijvingen zullen wel ‘wishful thinking’ zijn geweest in het kader van een onderzoek naar de adellijke afstamming van het geslacht De Beaufort in de tweede helft van de negentiende eeuw.

⁸⁷ J.G. Smit, ‘De ambtenaren van de centrale overheidsorganen der Republiek in het begin der zeventiende eeuw’, in: *T.v.G.* 90 (1977) 379.

Nederlandse taken en waardigheden.⁸⁸ Het was binnen het milieu van dit stadhoudelijke hof dat Pierre zijn eerste stappen zette op het pad naar een ambtelijke status in zijn nieuwe vaderland.

Functie van onderhofmeester

Van Pierres werkzaamheden als onderhofmeester is in de archieven geen taakomschrijving bewaard gebleven. Dat is wel het geval bij zijn opvolger Adolph van Padburgh, die in februari 1646 aantrad.⁸⁹ Bij diens aanstelling is een uitvoerige instructie gevoegd. Deze taakstelling bevatte 32 artikelen, beginnende met de zorg voor het keukenmeubilair. Het was de voornaamste taak van de onderhofmeester om er bij de twee dagelijkse maaltijden op toe te zien dat iedereen die ‘kostgeld geniet van sijne Hoogheijt’ aan de juiste tafel zat en bovendien op de plaats die voor hem bestemd was. De instructie bevatte verder nog aanwijzingen als het controleren dat geen brood, gekookte noch ongekookte spijzen, wijn, bier, turf, brandhout, kaarsen of andere voorwerpen ‘uit het huys worden gedragen’. Bovendien moest hij ervoor zorgen dat snel en ordentelijk aan tafel bediend werd en in het bijzonder dat de tafel van ‘sijne Hoogheijt wordt aangedient met alle nettigheijt, stilligheijt en respect geleyk dat betaemt’.⁹⁰ De onderhofmeester was tot slot verantwoordelijk voor de maandelijkse rekeningen. Fijntjes werd er in de instructie op gewezen dat hij erop moest letten dat de provisie op de inkoop van de rekening werd afgetrokken. Het was kortom een functie waarbij naast allerlei praktische uitvoerende taken er in het bijzonder op moest worden toegezien dat de financiën nauwlettend werden geadmistriseerd en er niet met geld of goederen werd gemalverseerd. Ondanks de beperkingen die hem in zijn aanstellingsbrief en instructie werden opgelegd, zal de controle op de dagelijkse keukeninkopen de onderhofmeester financieel geen windeieren hebben gelegd.

Het fenomeen van de dagelijkse middagmalen en avondlijke diners vormde vooral bij stadhouder Prins Frederik Hendrik een belangrijk onderdeel van de door hem gecreëerde vorstelijke hofhouding. Zijn voorganger en halfbroer Prins Maurits was hier al mee begonnen. Deze stelde op 26 april 1624 met een ‘Ordre en Reglement’ vast welke personen ‘in ’t huys ordinarie sullen eeten en vervolgens waar op gezag van den Hoffmeester ende Onder Hoffmeester in elck officie van Syne Vorstelijke Genade Huyse sal insinueren’.⁹¹ Het doel van het gezamenlijk tafelen met een dergelijk grote groep mensen was het creëren van een ontmoetingsplaats voor de stadhouder en de leden van de hofhouding, vrienden en familieleden. In de zaal waren negen tafels gedekt voor in totaal 94 personen. Nauwkeurig werd vermeld hoeveel kannen wijn zowel bij de middag- als bij de avondmaaltijd op elke genoemde tafel mochten worden neergezet. Heel belangrijk was dat iedere functionaris zijn eigen vaste plaats had. Hoe hoger op de maatschappelijke ladder, hoe dichter men bij de prins mocht zitten, hoe meer men kreeg en hoe beter de kwaliteit van de wijn was.

In het tweede artikel van de instructie werd direct benadrukt dat de onderhofmeester de hofmeester moest vervangen bij diens afwezigheid. Dit was voor de onderhofmeester natuurlijk erg interessant, want de hoogste functionaris aan het hof was een belangrijk man, te vergelijken met een hofmaarschalk of grootmeester.⁹² Zijn hoge status kwam tot uiting in zijn plaats bij de maaltijden. Voor hem was een stoel gereserveerd aan de tweede tafel, de zogenaamde ‘Tafel van de Raedt’. Zijn gage bedroeg 800 gulden per jaar, het hoogste salaris aan

⁸⁸ Poelhekke, *Frederik Hendrik*, 239.

⁸⁹ NDR 562, 201 t/m 208, februari 1646. In een instructie voor de contrerolleur van de hofhouding in 1675 (*ibidem*, 162v) wordt gerefereerd aan die van 1611.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ KHA A14, archief Prins Maurits; zie ook: P.A. Leupe, ‘Hoe de tafels in de hofhouding van Prins Maurits waren ingedeeld’, in: David van der Kellen jr. (red.), *De Oude Tijd* (Haarlem, 1870) 345-349. Alsmede M.E. Tiethoff-Spliothoff, ‘De hofhouding van Frederik Hendrik’, 41-62.

⁹² Voor de functieomschrijving van een hofmeester zie NDR 562, 8.

het hof. Hij was verantwoordelijk voor de interne organisatie van de hofhouding, maar ook diplomatieke missies behoorden tot zijn taakstelling. Dit betekende dat hij geregeld geruime tijd afwezig was en de onderhofmeester hem aan het hof moest vervangen.

Doordat zijn directe chef geregeld op reis was, kon de onderhofmeester als plaatsvervanger de gelegenheid te baat nemen relaties met invloedrijke personen aan te knopen. Een groot aantal leden van het hofpersoneel bestond uit hoge Franse officieren. Juist door zijn Franse afstamming zal Pierre zich zeker in deze kringen goed thuis hebben gevoeld. Onder de genodigden waren veel personen die aan het Huis Oranje-Nassau verwant waren, zoals Henri de La Tour d'Auvergne, de regerende vorst van het graafschap Bouillon en van Sedan, de stad van waaruit Pierre in 1613 naar de Nederlanden was gekomen.

Op 29 mei 1642 werd Gerard van Langehoven officieel als tweede onderhofmeester aangesteld.⁹³ Hij was voordien bottelier en mocht in die hoedanigheid aanzitten 'aen de Tafel van de groote officieren'. Tevens werd voorzien in een tweede hofmeester, Jean de Saunier. Hij werd door Frederik Hendrik aangesteld bij het hof van zijn vrouw Amalia omdat Frederik Hendrik zelf veel afwezig was'.⁹⁴ Dit laatste kan niet de enige reden zijn geweest. Mogelijk speelde een combinatie van factoren een rol bij deze plotselinge personeelsuitbreiding aan het hof. Het huwelijk van zijn zoon Willem met de dochter van de Engelse koning betekende dat het stadhouderlijk hof van een 'hogere orde' werd. Hierbij speelde ook nog een rol dat volgens het huwelijkscontract de echtgenote van Willem vergezeld mocht worden door een hofhouding van veertig personen, een zware belasting voor Frederik Hendrik, niet alleen financieel maar uiteraard ook logistiek.⁹⁵ Na een kort verblijf op het 'Oude Hof' werd deze hofhouding daarom al snel naar het verbouwde Binnenhof overgebracht.⁹⁶

Als bevelhebber van het Staatse Leger was Frederik Hendrik veel afwezig. Het was de gewoonte dat de bevelhebber van het leger de politieke aspecten van zijn stadhouderschap, zij het met een mindere prioriteit, tijdens zijn krijgstochten bleef uitoefenen. In verband met het handhaven van status en decorum was het noodzakelijk dat zijn hofhouding dan meeding.⁹⁷ De vorstelijke allure die de stadhouder aan zijn hof tentoonspreidde, weerspiegelde zich daarvoor niet alleen in het functioneren van de hofmeester, maar als afgeleide daarvan ook in dat van de onderhofmeester. Als onderhofmeester trok ook Pierre geregeld mee met het leger van Frederik Hendrik. Met de aanstelling van de tweede onderhofmeester in 1642 zal dit ongetwijfeld frequenter zijn geweest. Hij verrichtte niet alleen te velde zijn echte hofwerkzaamheden, maar trad ook op als verbindingsman tussen het hof van Amalia in Den Haag en dat van Frederik Hendrik tijdens diens militaire manoeuvres. Dit is te lezen uit een brief van Constantijn Huygens aan Prinses Amalia van 29 juli 1645: 'De heer de Beaufort brengt mij de brief van Uwe Hoogh., au Camp de Maldeghem.'⁹⁸

De zomerse krijgstochten die vooral in de Zuidelijke Nederlanden plaatsvonden, betekenden voor Pierre dat hij op de juiste tijd op de juiste plaats was om de overstap te maken naar een stedelijke bestuurlijke functie. Tegen het einde van het tijdperk van stadhouder Frederik Hendrik deed zich een belangrijke kans voor in de pas veroverde stad Hulst, een stad die de basis zou worden voor de komende generaties De Beaufort.

---

⁹³ NDR 562, 97.

⁹⁴ *Ibidem*, 97.

⁹⁵ *Ibidem*, 544.

⁹⁶ W. Kuyper, 'De Grote Zaal van de Unie der Zeven Provinciën', in: R.J. van Pelt en M.E. Tiethoff-Spliethoff (red.), *Het Binnenhof, van grafelijke residentie tot regeringscentrum* (Dieren, 1984) 82.

⁹⁷ Poelhekke, *Frederik Hendrik*, 279, 379-380.

⁹⁸ Worp, *Briefwisseling C. Huygens*, 1911.

De tuin is gesloten

Frederik Hendriks indrukwekkende veroveringen in de jaren twintig en dertig van de zeventiende eeuw – mede het gevolg van zijn bijzondere tactiek van verrassingsaanvallen – hadden in de jaren erna geen vervolg gekregen. Zijn vurige wens was de verovering van Antwerpen. De tijd drong, want al in 1644 werden, zij het nog op informele wijze, onderhandelingen geopend met de Spanjaarden over het opnieuw tijdelijk staken van de oorlog. Een voorlopig bestand was zeer tegen de wens van de Fransen, want zij wilden een totale verdrijving van de Spanjaarden uit de Zuidelijke Nederlanden om op die manier de omsingeling van hun land te doorbreken. Verovering van gebieden aan hun noordgrens paste bovendien in het Franse expansiestreven. De Fransen bleven daarom tot het laatst bereid Frederik Hendrik met hun leger en een extra subsidie te ondersteunen in zijn plannen Antwerpen te veroveren.

Frederik Hendrik had al in 1626 een krijgstoct richting Antwerpen ondernomen die jammerlijk mislukt was. Hij herhaalde deze poging viermaal in de jaren tussen 1637 en 1643. Steeds was echter zijn mankracht, door een gebrek aan financiële middelen, onvoldoende om de Spanjaarden uit Antwerpen te verdrijven. In 1645 pakte de stadhouder het anders aan; nu kon hij immers rekenen op een toezegging van bijstand door het Franse leger. Hij trok eerst op naar Brugge dat echter te sterk door de Spanjaarden werd verdedigd. Vervolgens probeerde hij Antwerpen bij verrassing te veroveren. Ook die aanval mislukte, aangezien de Fransen op het laatste moment toch niet voldoende militaire steun gaven. Omdat hij hun steun niet langer wilde afwachten en de winter voor de deur stond, moest hij een andere keuze maken.⁹⁹ Zich afvragende wat nu te doen, kwam hij tot de conclusie dat Hulst een alternatief vormde: ‘Wat men by de hant nemen soude, waeren de Gedeputeerde van de Staten meest van gevoelen dat men recht op Antwerpen hadde behooren te gaen, maer de Prins moveerde daertegens veel difficulteyten ende dede de resolutie nemen om Hulst te belegeren.’¹⁰⁰ Het paste in de gegeven omstandigheden beter in zijn strategie om niet te veel risico te nemen en geen onnodig verlies aan manschappen te hoeven incasseren. Hij kwam hierbij tevens tegemoet aan de toenemende druk van vooral de Amsterdamse regenten, die er steeds sterker voor lobbyden om de verovering van Antwerpen te staken. Zij waren bang dat wanneer deze havenstad op het grondgebied van de Republiek zou komen te liggen, Amsterdam er een directe en belangrijke binnenlandse concurrent bij zou krijgen.

De verovering van Hulst in 1645 werd zo voor iedereen, zowel voor de vredelievende en commercieel denkende handelaren als voor de oorlogsminnende facties, de mooiste oplossing. De stad Hulst en directe omgeving lagen bovendien zeer strategisch, want de schepen op de Schelde die van Antwerpen naar zee gingen of vanuit zee met bestemming Antwerpen voeren, moesten hier voor anker gaan om op de gunstige stroom te wachten gezien de verandering van het getij.¹⁰¹ De kwetsbaarheid van de schepen op de Schelde bij Hulst vormde een effectieve aanvulling op de eerste verdedigingslinie bij Vlissingen. Antwerpen kon door blokade en regulering nu nauwkeurig gecontroleerd worden. Bij de Vrede van Munster in 1648 zou dit economisch wapen in artikel 14 van het verdrag worden geregeld. Alle toegangen over water naar Antwerpen kwamen onder het gezag van Den Haag: ‘De Riviere de Schelde, als meede de Canalen van het Sas, Swyn en andere Zeegaten daar op reponderende, sullen van de zijde van de Heeren Staate geslooten werden gehouden.’ Veel interessanter echter was artikel 15 uit het Verdrag waarin de Staten het recht kregen tol te heffen op ‘alle Schepen en Goederen koomende in en uit de havens van Vlaanderen’.¹⁰² Over de hoogte van deze belas-

⁹⁹ W.J. Annard, *Bestuur en Bestuurders in Oost Staats-Vlaanderen 1645-1673* (Hulst, 1993) 10.

¹⁰⁰ Poelhekke, *Frederik Hendrik*, 505-506.

¹⁰¹ A. Fruytier, *Uit het rijke verleden van Hontenisse, haar Hof te Zande en omliggende plaatsen* (Bornem, 1950) 72.

¹⁰² Art.15: De Schepen en Goederen koomende in en uit de havens van Vlaanderen respectie, sullen met alle soodanige Impostien en andere lasten by den voornoemde Heere koning moeten bezwaard worden en blyven, als

ting moest echter nog wel onderhandeld worden. De toepassing van beide artikelen zou in de loop van vele jaren een zeer effectief instrument blijken in het economisch aan banden leggen van Antwerpen.

Ook andere redenen speelden ongetwijfeld een rol bij het besluit van Frederik Hendrik om niet Antwerpen maar Hulst te veroveren. In het nabij gelegen Hulsterambacht bezaten de Nassaus sinds 31 januari 1583 een aantal goederen. Zij waren in dat jaar aan Willem van Oranje geschonken door de vier leden van de Staten van Vlaanderen na hun aansluiting bij de Unie van Utrecht (1579). Ze dienden om Willem van Oranje het verlies van zijn goederen in de Franche-Comté enigermate te vergoeden.¹⁰³ Aanvankelijk hadden zij de prins een jaargeld van 2.000 gulden uit de inkomsten van de abdij toegekend, doch hij nam daar geen genoegen mee. Een jaargeld bood hem geen te allen tijde gegarandeerde inkomsten en hij accepteerde daarom alleen een aan hem overgedragen stuk land of een nadere zekerheid. De goederen in Hulsterambacht behoorden vroeger tot het klooster van Zande en de proosdij van Eversom, beide eigendom van de abdij van Duinen te Brugge. Het Huis Oranje-Nassau kon slechts kort over de inkomsten van het bezit beschikken, want een jaar later kwam Hulsterambacht weer in Spaanse handen nadat de hertog van Parma Gent en Brugge veroverd had.

Op 4 november 1645 gaf Hulst zich over aan de troepen van de stadhouder. Van het 1300 man sterke Spaanse garnizoen was bijna de helft gesneuveld of gewond. De verliezen aan de kant van de Republiek waren waarschijnlijk nog groter. De Staatse troepen vuurden tijdens het beleg 13.000 kanonskogels en 500 granaten op de stad af. De belegering werd begunstigd door een mild najaar, maar had toch niet veel langer moeten duren, want de winter stond voor de deur en de gezondheid van Frederik Hendrik verminderde met de dag. Bij de capitulatie van Hulst schreef Constantijn Huygens over de stadhouder: 'La conservation de la personne de Son Altesse, exposée ceste fois a de plus grands dangers que jamais auparavant.'¹⁰⁴ Amper zestien maanden later, op 14 maart 1647, stierf Frederik Hendrik.

De verovering van Hulst en omgeving was van beslissende betekenis voor het geslacht De Beaufort. Pierre, die deze veldtocht meemaakte als onderhofmeester, kreeg een gouden kans om zich een plaats te veroveren in een stedelijk bestuur dat geheel opnieuw moest worden ingericht. Het was het laatste wapenfeit in de Tachtigjarige Oorlog. Zoals gebruikelijk werd ook ter gelegenheid hiervan een gedenkmunt geslagen. De door Johannes Loeff ontworpen munt werd voorzien van de Latijnse tekst: NUNC SEDES HORRIDA RUSCO, nu is de tuin (of haag) door (de) hulst afschrikwekkend geworden, met andere woorden: de tuin is gesloten.¹⁰⁵ Een mooie woordspeling op de naam van de veroverde stad.

Hulst en Hulsterambacht

De stad Hulst heeft een bewogen geschiedenis. In het jaar 1108 kreeg Hulst stadsrechten. De naam komt van de hulst of steekpalm, een struik die vroeger veelvuldig in deze streek voorkwam.¹⁰⁶ Bij de stad bevond zich, volgens de vroegste vermelding uit het jaar 963, een ambacht, net zoals bij Axel, Assenede en Boekhoute. In deze vier ambachten oefende een acht-koppig college de rechtspraak uit in alle criminele en civiele zaken.¹⁰⁷ De enige samenhang

---

de Goederen de Schelde en de andere Canalen in het boven staande articul begreepen, in het op- en afgaan respectie bezwaart worden: en sal hier na geconvenieert worden tusschen Partyen wederzijds, over de voet van de voorschreeve egale belastingen.

¹⁰³ *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, behelzende eene beschrijving van Staats Vlaanderen*, uitgegeven door Isaak Tirion (Amsterdam, 1751) 92.

¹⁰⁴ Worp, *Briefwisseling C. Huygens*, IV, 158.

¹⁰⁵ M.P. van Maarseveen en Jos W.L. Hilhuyzen, 'Van Breda tot Hulst', in: Jacques Dane (red.), *De vrede van Munster, feit en verbeelding* (Zwolle, 1998) 164. De munt ligt in Museum het Prinsenhof, inv.nr. PDC 127.

¹⁰⁶ *Tegenwoordige Staat*, 81.

¹⁰⁷ Inleiding op de domeinen in Zeeland en Staats-Vlaanderen, archieven van de Nassause Domeinraad 1581-1811, NA, 469.

tussen de vier ambachten was hun rechterlijke organisatie. Het meest oostelijk van de vier ambachten was Hulsterambacht. Het grensde in het zuiden aan de stad Hulst, in het noorden aan de Westerschelde, in het westen aan Axelambacht en in het oosten aan de in 1570 door de Allerheiligenvloed verdrongen heerlijkheid Saeftinghe. Het ambacht bestond uit de dorpen Hontenisse, Ossenisse, Hengstdijk en Pauluspolder en de vrije heerlijkheid en baronie St. Jansteen.

De Spaanse koning Filips IV was tot 1645 als graaf van Vlaanderen de soeverein over de stad Hulst en omgeving. Met de verovering door de Staatse troepen was het gezag overgenomen door de Staten-Generaal. Hulst behoorde nu als onderdeel van Staats-Vlaanderen tot de Generaliteitslanden. Onder de Generaliteitslanden vielen alle gebieden die grensden aan de Republiek en die tijdens de oorlog tegen Spanje werden veroverd. Het gezag over deze landen werd dus rechtstreeks uitgeoefend door de Staten-Generaal.¹⁰⁸ Direct na de verovering van geheel Staats-Vlaanderen delegeerden zij het toezicht over Axel, Terneuzen en Biervliet aan het bestuur van de Gecommitteerde Raden van Zeeland. Dit gebied kreeg daarna de naam 'Committimus van Zeeland'. Al vele jaren eerder, in 1588, was hierover een regeling met Zeeland getroffen. Aanvankelijk was de reden vooral van militaire aard, later kwam er een belangrijk financieel argument bij: de verpachting van bepaalde inkomsten en de aanstelling van functionarissen.¹⁰⁹ De opsplitsing in twee afzonderlijk bestuurde gebieden werd nog eens extra gemotiveerd door het feit dat het als 'committimus' aangeduide gebied voornamelijk bevolkt was door gereformeerde Zeeuwen afkomstig uit Walcheren en de Bevelanden, terwijl de plaatsen Hulst en Hulsterambacht een overwegend katholieke bevolking hadden. Het gunstige gevolg van deze tweedeling voor Den Haag was dat daardoor de doorgaans onbetrouwbaar geachte katholieken rechtstreeks onder het gezag van de Staten-Generaal werden geplaatst.

De aankomst van de familie De Beaufort in Hulst in het jaar 1645 vond niet plaats onder een goed gesternte. De stad moest een zware tol betalen voor de overwinning door de stadhouder. Gedurende de belegering van een maand kwam van de gebruikte munitie het grootste gedeelte binnen de wallen terecht. De kerk, de Grote Markt en de Vismarkt lagen in puin en de meeste straten waren opengebrosen waardoor na de verovering van lokale recettes nauwelijks meer sprake kon zijn. Alleen het garnizoen zorgde voor een vaste bron van inkomsten en daar zou gedurende de zeventiende en achttiende eeuw niet veel verandering in komen.

Het plaatselijk bestuur in de Generaliteitslanden

In het nieuw veroverde gebied ontstond door de suprematie van de Staten-Generaal een bestuurlijke situatie die op een aantal zeer essentiële onderdelen verschilde met andere plaatsen in de Republiek. Dit had belangrijke gevolgen voor de toekomst van Pierre de Beaufort en zijn nageslacht.

In de Republiek was de buitenlandse politiek – en ook de controle over de nieuwe gebieden – in handen van de Staten-Generaal. In dit college werden de besluiten genomen door afgevaardigden van de gewesten: patriciërs die zitting hadden in de vroedschap van de stemhebbende steden en edelen. De gewesten bleven verder voor wat betreft hun eigen grondgebied volledig zelfstandig. Een logisch gevolg hiervan was dat de gewestelijke besturen geen directe bemoeienis wilden hebben met de nieuwe gebieden. De Staten-Generaal werden daar-

---

¹⁰⁸ Hiertoe behoorden naast Staats-Vlaanderen (Zeeuws-Vlaanderen) Staats-Brabant (Noord-Brabant), Westervolde en Wedde van 1594-1619, Staats Overmaas, gelegen rondom Maastricht en Staats Opper Gelre na de Spaanse Successieoorlog.

¹⁰⁹ L.P.L. Pirenne, 'De Generaliteitslanden van 1648 tot 1795', in: J.H. van Houtte (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* deel VIII (Utrecht, 1955) 318. J.W. Wijn, 'Krijgsbedrijven onder Frederik Hendrik', in: J.H. van Houtte (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* deel VI (Utrecht, 1953) 283.

door het centrale uitvoerende orgaan waarbinnen de plaatselijke besturen in de Generaliteitslanden werden geregeld. In de veroverde landstreken van Vlaanderen, Brabant en de landen van Overmaas was Den Haag op plaatselijk niveau soeverein, de wetgever en de hoge bestuurder.¹¹⁰

De voornaamste doelstellingen van de Staten-Generaal waren het veroverde gebied te exploiteren ten gunste van de eigen uitgaven, het nieuw verworven gebied te gebruiken als een verdedigingsgordel voor de Republiek en het katholicisme aldaar in te dammen.¹¹¹ Hun voornaamste bevoegdheden bestonden uit het aanstellen van magistraten, de gouverneurs in de vestingsteden en andere belangrijke ambtenaren. Bovendien droegen zij de zorg voor het uitvaardigen van voorschriften, de zogenaamde plakaten over de belastingen, de politieke en religieuze reformatie, het baljuwambt en het plaatselijk onderwijs. In de praktijk bleek dat er al snel een probleem ontstond dat, door het feit dat in hun ogen de bevolking niet de juiste godsdienst aanhing, de Staten-Generaal deze beleidsbepalende bevoegdheden niet konden delegeren aan besturen gevormd door plaatselijke bewoners. Zij waren daardoor gedwongen zelf op afstand de belangrijkste politieke, religieuze, economische en financiële beslissingen te nemen.¹¹²

Het dagelijks bestuur in de Generaliteitslanden werd door de Staten-Generaal gedelegeerd aan de Raad van State, een college van twaalf leden. Dit bestuurscollege was voor de opgedragen taken het geëigende instrument en de bevoegdheden waren velerlei. Onder meer: het verpachten van de geldmiddelen, zoals de gemene middelen en de tienden naast het benoemen van de ontvangers van de verpondingen, contributies en geestelijke goederen. Tevens kreeg dit college als taak het inspecteren van de vestingen, het aanbesteden van verdedigingswerken en het controleren van de magazijnen. De rechtspraak in het gebied der Generaliteit werd eveneens opgedragen aan de Raad van State.¹¹³

In het algemeen werd in de nieuw veroverde gebieden een vergelijkbare bestuursstructuur opgezet als elders in de Republiek. Onder het Spaanse bewind hadden de steden dezelfde bestuursconstructie als in de Republiek; de vroedschap was ook daar de bepalende factor vanwege haar benoemingsrecht. Voor dit orgaan was in de Generaliteitslanden begrijpelijkerwijs geen plaats. De Staten-Generaal wilden daar op alle gebieden zelf de touwtjes in handen houden. Hierbij was tevens van belang dat de nieuw veroverde gebieden slechts een gering aantal inwoners telden die lidmaat waren van de 'ware christelijk gereformeerde kerk'. Men vertrouwde de katholieke bestuurlijke elite niet. Zij werden verdacht van loyaliteit aan de Spaanse vijand. Het was dus een 'maatregel van goed bestuur' om de zittende magistratuur zo spoedig mogelijk te vervangen door lidmaten van de publieke kerk. Het benoemingsbeleid van de Generaliteit werd dan ook voornamelijk bepaald door selectie van lidmaten van deze kerk die bovendien ook nog betrouwbaar en inschikkelijk moesten zijn. Besluiten daartoe werden op 18 en 19 augustus 1648 door de Staten-Generaal genomen.¹¹⁴ Na bekendmaking van deze maatregel meldde zich een stortvloed aan personen, belust op de te vergeven baantjes. De effectiviteit van deze voornamelijk op godsdienst gebaseerde aanstellingen waarbij de bestuurlijke capaciteit niet de belangrijkste factor was, bleek in de praktijk gering. Van de vele regeringsopdrachten en voorschriften die Den Haag uitvaardigde, liet de uitvoering en naleving daardoor te wensen over en de maatregelen konden daarom al snel als mislukt worden beschouwd. Al in 1660 moesten de Staten-Generaal bepalen dat in de onder hun verant-

---

¹¹⁰ D.J. Roorda, 'Het onderzoek naar het stedelijk patriciaat in Nederland', in: W.W. Mijnhardt (red.), *Kantelend Geschiedbeeld* (Utrecht, 1983) 121.

¹¹¹ Zie ook G. de Bruin, 'Den Haag versus Staats-Brabant, IJzeren vuist of fluwelen handschoen?', in: *BMGN* 111 (1996) nr. 4, 452.

¹¹² Annard, *Bestuur*, 13.

¹¹³ Robert Fruin, *Geschiedenis der Staatsinstellingen in Nederland tot de val van de Republiek* (Den Haag, 1980) 194, 195.

¹¹⁴ M.P. Christ, *De Brabantse Saecke* (Tilburg, 1984) 270.

woordelijkheid gestelde gebieden ook onpartijdige en geschikte katholieken in ambten mochten worden aangesteld. Deze principiële koerswijziging werd mogelijk omdat het katholieke Spanje toen geen vijand meer was.

Theoretisch werd in de Generaliteitslanden iemand aangesteld uit een voordracht door de schout en de plaatselijke vertegenwoordiger van de Staten-Generaal. In de praktijk echter nam Den Haag meestal zelf het initiatief en werd er zonder meer iemand benoemd die men het meest geschikt achtte. Belangrijk voor de regenten in de Generaliteitslanden was daarom dat zij steeds nauwe contacten moesten blijven onderhouden met het op verre afstand gelegen Den Haag. Vooral voor hun herbenoeming waren deze connecties met de Raad van State, verantwoordelijk voor de benoemingen, erg belangrijk. Als zij het goed speelden, konden de regenten in dit college veel voor elkaar krijgen. Zo kon een functionaris, die zelf het initiatief nam zijn functie ter beschikking te stellen, de wens te kennen geven dit te willen doen ten gunste van zijn zoon. Afhankelijk van de staat van dienst van de vader werd daarop al dan niet goedgunstig beschikt. Het was een blijk van vertrouwen van de Heren in Den Haag in de bestuurder en zijn naaste verwanten.

In Hulst en Hulsterambacht speelden naast het rechtstreekse toezicht door de Staten-Generaal de eerder genoemde economische problemen een belangrijke rol. Echter, de strategische ligging aan de Schelde, de belangrijkste toevouerroute van en naar Antwerpen, betekende in wezen dat de economische macht van Antwerpen aan banden kon worden gelegd waardoor het Amsterdams belang uitermate gediend werd. Deze zakelijke motivaties droegen bij aan het militaire belang van Hulst, waardoor het in stand houden van een garnizoen prioriteit had met alle financiële gevolgen die daaraan verbonden waren van dien. Hulst en Hulsterambacht waren wat inwoneraantal betreft niet groot. Hulst telde tussen 1645 en 1700 ongeveer 1000 à 1400 burgers¹¹⁵ die in ongeveer 400 huizen woonden verdeeld over 22 straten.¹¹⁶

De regeringen in Hulst en Hulsterambacht

De inrichting van het bestuur van Hulst en Hulsterambacht was niet identiek. In Hulst was er een strikte scheiding tussen bestuur en rechtspraak, tussen burgemeester(s) en schepenen. In Hulsterambacht echter was de schepenbank tevens het bestuurscollege waardoor de burgemeester niet meer was dan de eerste van de schepenen. Dit verschil belette niet dat er op bestuurlijk gebied altijd nauwe contacten waren tussen Hulst en Hulsterambacht, die na de 'reductie' alleen maar inniger werden.¹¹⁷ Zo werden regenten van Hulst regelmatig benoemd in de regering van Hulsterambacht, en ze keerden vervolgens na enige jaren weer gewoon terug in de regering van de stad. Gedurende deze 'heen en weer'-periode bleven ze gewoon in Hulst wonen. Dit was wel zo praktisch omdat de schepenen van Hulsterambacht een eigen schepenhuis hadden in Hulst, het zogenaamde 'Landhuys' in de Steenstraat. In dat huis kwamen zij bijeen om de vierschaar te spannen en allerlei beslissingen te nemen. Dat Landhuys was in 1565 aangekocht en in 1576 na een grondige verbouwing gereed gekomen. In hetzelfde pand was overigens ook de beste herberg van de stad gevestigd.¹¹⁸

Voor Hulsterambacht gold nog een bijzondere bepaling. In een resolutie van de Staten-Generaal van 11 april 1675 werd verordonneerd dat niemand kon worden aangesteld als burgemeester, schepen of notabele indien hij niet tenminste dertig gemeten (circa twaalf hectare) land in het gebied van Hulsterambacht bezat.¹¹⁹ Bovendien werd benadrukt dat in het college niet tegelijkertijd een vader en zoon, of een broer zitting mochten hebben. Voorts mocht de magistraat geen enkel proces voeren uit hoofde van zijn ambt, noch als aanklager noch als aange-

---

¹¹⁵ Annard, *Bestuur*, 9.

¹¹⁶ *Tegenwoordige Staat*, 85.

¹¹⁷ Adriaanse, *Gedenkboek*, 118.

¹¹⁸ Fruytier, *Hontenisse*, 14.

¹¹⁹ Annard, *Bestuur*, 60.

klaagde ‘dat de Magistraat niet en zal vermogen wegens het Ambagt eenige Processen vel agenda, vel defendo te onderneemen’.¹²⁰ Hulsterambacht kende veel minder financiële problemen dan Hulst, omdat men er geen uitgaven had voor inkwartiering van het leger. Het lag dus voor de hand dat Hulst herhaaldelijk probeerde met Hulsterambacht te fuseren om zo uit haar eigen financiële problemen te komen. Den Haag stak daar echter steeds een stokje voor met als motivatie dat de oplossing van de problemen in de Generaliteitslanden zelf gevonden moest worden en dat deze niet ten laste van de staatskas kon vallen.¹²¹

Er was nog een belangrijk verschil tussen Hulst en Hulsterambacht. In het ambacht lagen eigendommen van het Huis Oranje-Nassau. Zij besloegen ongeveer een derde deel van het oppervlak. Het beheer daarover werd gevoerd door een rentmeester die was aangesteld door de Nassause Domeinraad. Deze rentmeester maakte in Hulsterambacht deel uit van het college van Notabelen. Dit was een adviescollege op vooral financieel gebied dat bestond uit circa twintig voormalige magistraatsleden. In hoofdstuk 3, over de achterkleinzoon van Pierre, Pieter Benjamin de Beaufort, zal nader worden ingegaan op de taken en werkzaamheden van de Nassause Domeinraad.

Als een bijzondere gunst genoten de baljuw, burgemeester, schepenen, griffiers, thesaurier en ontvanger in Hulst en Hulsterambacht aanvankelijk volledige vrijdom van accijns. Op 12 september 1668 werd dit voordeel echter uit bezuinigingsoverwegingen afgeschaft. Voor de wederopbouw van de door de oorlog geteisterde stad moesten alle financiële mogelijkheden worden aangewend. Het bedrag aan rente op de daarvoor opgenomen leningen groeide zo snel dat grote tekorten ontstonden die met extra inkomsten moesten worden gecompenseerd. De bevolking was straatarm, en de rijke regenten kregen met de afschaffing van verworven fiscale rechten ook de rekening gepresenteerd.

De magistraat van Hulst en Hulsterambacht ontving elk jaar een kleedgeld, ook wel ‘tabbaertlaecken’ genoemd. De leden kregen echter geen presentiegeld – politieloden – voor de vergaderingen, ondanks verschillende verzoeken daartoe aan de Staten-Generaal. Daarentegen genoten zij weer wel de gebruikelijke onkostenvergoedingen voor reizen en maaltijden.¹²² Dit alles droeg bij tot versterking van het groepsbewustzijn en tot het creëren van de scheiding tussen regenten en burgerij.¹²³ Het was dus logisch dat de aanwezigheid van de magistraatsleden bij de vergaderingen min of meer dwingend werd opgelegd. Deze bijeenkomsten waren aan strikte voorschriften gebonden en op verzuim stonden fikse boetes.

De verhouding tussen Hulst en de Staten-Generaal

Als plaatselijke bestuurders hadden de leden van de familie De Beaufort weinig problemen met de Staten-Generaal. Er waren natuurlijk wel enkele meningsverschillen, maar die gingen voornamelijk over de grote financiële tekorten in Hulst ten gevolge van de belegering en de verwoestingen. Hulst kende chronisch geldgebrek. In 1650 schreef de magistraat aan de Staten-Generaal dat jaarlijks de rente aan de 16de penning betaald moest worden over een schuld van 103.888 gulden.¹²⁴ Hiertegen protesteerde men omdat het bedrag van circa 6.500 gulden per jaar door de stad, naast de kosten voor de legering van het garnizoen, onmogelijk kon worden opgebracht. Klagen had geen zin, de Staten-Generaal reageerden zelfs niet.

Zoals gebruikelijk in de Republiek gold ook in de Generaliteitslanden dat wie eenmaal toegetreden was tot de schepenbank status had verworven. Al vanaf 1350 bestond de schepenbank van Hulst uit zeven schepenen, van wie de eerste als burgemeester functioneerde.¹²⁵ Bij

---

¹²⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 9.

¹²¹ P.J. Brand, *De Geschiedenis van Hulst* (Hulst, 1972) 325, 326.

¹²² Annard, *Bestuur*, 54, voetnoot 206.

¹²³ S.J. Fockema Andreae, *De Nederlandse Staat onder de Republiek* (Amsterdam, 1975) 38.

¹²⁴ Brand, *Hulst*, 325.

¹²⁵ Annard, *Bestuur*, 18.

het vervangen van de magistraat door loyale calvinistische bestuurders na de reductie van 1645, gingen de Staten-Generaal zorgvuldig en niet overhaast te werk. De katholieke schepenen van het oude regime mochten nog vijf maanden in functie blijven, geen van hen werd na deze termijn herbenoemd.¹²⁶ Het voorlopig aanhouden van de oude bestuurders was een verstandige maatregel, want het gaf Den Haag de tijd een keuze te maken uit het grote aantal sollicitanten dat uit alle uithoeken van de Republiek naar de pas veroverde gebieden afreisde. Zij dachten zich op een gemakkelijke manier via een functie in Hulst een plaats te kunnen veroveren in het bestuursbestel van de Republiek. Tekenend voor het gebrek aan de juiste mensen was dat op 9 november 1645 Adriaen van Mathenesse tot ‘Bailluw ende Schouten’ was benoemd.¹²⁷ Dit was nu juist een dubbelfunctie die vroeger altijd in handen was geweest van twee verschillende personen. In de handen van de nieuwe schout legde het nieuwe college van burgemeester en zes schepenen op 16 maart 1646 de eed af.¹²⁸ Daarna volgde nog de benoeming van 44 nieuwe functionarissen variërende van procureurs tot beurtvaarders. Dit betekende dat, als we de 63 nieuw gevestigde vreemdelingen meetellen, aan meer dan honderd nieuwe burgers het poorterschap moest worden toegekend – een toename van de bevolking met een kleine tien procent.

Alle ‘eerste’ benoemingen waren echter slechts van zeer korte duur, want in 1647 stonden alle ambten weer ter discussie. Op dat moment werden in Hulst vijf en in Hulsterambacht vier nieuwe schepenen benoemd. Samen hadden dus van de veertien bestuurders slechts vijf, waaronder de beide burgemeesters, de nieuwe benoemingsronde van een jaar na hun eerste aanstelling overleefd.

De nieuwe magistraat stond voor een grote uitdaging. Er waren veel problemen waarmee rekening moest worden gehouden. Het voornaamste was de tegenstelling tussen de vandoord katholieke bevolking en de nieuwe protestante immigranten. Deze controverse werd nog extra aangewakkerd door de druk die de nieuwe predikanten met hun missionerende ambities op het bestuur uitoefenden en door de meningsverschillen tussen de militaire gouverneurs en het burgerlijk bestuur. Het belangrijkste was echter een voortdurend gebrek aan financiële middelen.¹²⁹

Omdat de Staten-Generaal in de Generaliteitslanden als enigen de functies vergaven, zal men in deze gebieden geen afspraken tegenkomen waarin de regeringsdeelnemers het benoemingsrecht van de diverse te vergeven ambten onderling verdeelden. Dit leidde ertoe dat, in vergelijking met de gewesten van de Republiek, zich in de nieuw veroverde gebieden een andersoortige oligarchische structuur kon ontwikkelen waarin de contacten met Den Haag de belangrijkste waren. De zittende magistratuur kon weliswaar samen met de baljuw bij tussentijds opgevallen schepenplaatsen een lijst met genomineerden samenstellen, in de praktijk negeerden de Staten-Generaal deze lijst en volgden zij hun eigen politieke koers.¹³⁰

Net als in Hulst bestond de regering in Hulsterambacht uit een burgemeester en zes schepenen; de baljuw was tevens de opperschout. Zoals gezegd, vergaderde het bestuur binnen de poorten van Hulst in het Landhuys en bezat het in de stad tevens een eigen gevangenis. Naast genoemde functies kende Hulsterambacht ook nog een college van Notabelen.¹³¹ Het bestond uit twintig van de voornaamste ingezetenen, voornamelijk oud-leden van de magistraat en grondeigenaren die meer dan veertig gemeten land (circa zestien hectare) bezaten. Een vooraanstaand lid van het college van Notabelen was de rentmeester, de beheerder van de Nassause bezittingen. De voornaamste taak van dit college was het vaststellen van de begro-

---

¹²⁶ *Ibidem*, 43, 44.

¹²⁷ *Ibidem*, 23.

¹²⁸ Brand, *Hulst*, 272, 273.

¹²⁹ *Ibidem*, 282.

¹³⁰ Annard, *Bestuur*, 60.

¹³¹ *Ibidem*, 20. Zie ook: Brand, *Hulst*, 306.

ting. Omdat de lasten meestal hoger waren dan de baten moest het tekort aangepast worden door een omslag per gemet, er werd dan een zogenaamde ‘setting gedaan’ of ‘een geschot geschoten’. Ook in andere zaken adviseerde dit college. Veel bevoegdheden had het niet, wel diende het steeds te worden gehoord.

Omdat Hulst en Hulsterambacht tot de reductie in 1645 tot het door Spanje gecontroleerde Vlaanderen behoorden, was in deze plaatsen het Gentse gewoonterecht in gebruik. Dit bleef nog vier jaar van kracht. In 1649 werd het vervangen door het Romeins-Hollands-Zeeuwse recht en men diende zich vanaf dat jaar bij juridische geschillen te richten tot de door de Republiek nieuw ingestelde Raad van Vlaanderen te Middelburg. Dit betekende voor de regenten dat zij naast de contacten met de Staten-Generaal noodzakelijkerwijs ook contacten onderhielden met inwoners en bestuursorganen van het gewest Zeeland. Privé was dat voor hen natuurlijk zeer interessant. Het waren juist de vooraanstaande en invloedrijke Zeeuwse geslachten die de elite van Hulst en Hulsterambacht de gelegenheid gaven zich door een uitgekiende huwelijkspolitiek een plaats te verwerven in de Republiek en hun eigen bestuur van vers bloed te voorzien.

De lijst van magistraatsbestuurders in Hulst en Hulsterambacht die in de periode 1645-1673 benoemd werden, laat duidelijk zien dat in beide plaatsen slechts een klein aantal functionarissen de bestuurlijke ambten bekleedde.¹³² Gedurende deze 28 jaren zijn in totaal 67 personen door Den Haag aangesteld. Hiervan werden er slechts zeventien benoemd in het burgemeestersambt. Van hen waren er vier die tegelijk functioneerden in de nabijgelegen vrije heerlijkheid en baronie St. Jansteen, behorend tot Hulsterambacht. Een dergelijke dubbele functie was er niet in de bestuurscolleges van Hulst en Hulsterambacht; men wisselde wel geregeld tussen deze bestuurscolleges, maar er werden nooit functies tegelijk uitgeoefend. Van het selecte gezelschap van zeventien personen waren er veertien die zowel schepen van Hulst als van Hulsterambacht zijn geweest. Onder hen waren er vijf die in hun ambtelijk leven zowel burgemeester van Hulst als van Hulsterambacht waren. Pas in 1668 werden er in Hulst twee burgemeesters tegelijkertijd benoemd, kennelijk konden de Staten-Generaal toen in hun ogen over voldoende betrouwbare personen ter plaatse beschikken. Schepenen die het langst op het pluuche zaten, waren Julius Jacob van Aitzema (tien jaar), Pierre de Beaufort (elf jaar), zijn zoon Benjamin de Beaufort (26 jaar), Willem van Beeck (zestien jaar) en Hendrick van Zuylen (negentien jaar). Met uitzondering van Benjamin de Beaufort (vijf jaar) en Dick Ter Stall (zes jaar) werd het burgemeestersambt door niemand langer dan twee jaar achtereen vervuld.

In Hulst stonden de eerste nieuw aangestelde magistraten, zoals de eerste burgemeester Jacob de Vriese, over het algemeen niet negatief tegenover hun katholieke onderhorigen. Zij waren verzoeningsgezind tegenover de katholieke bevolking.¹³³ Hun directe opvolgers echter draaiden de duimschroeven aan. Vooral vier nieuw aangestelde predikanten die de ‘juiste’ religie moesten uitdragen en de gouverneur, graaf Hendrik van Nassau-Siegen, diplomaat en kolonel in het Staatse leger, stelden zich sterk antikatholiek op en versterkten daardoor de weerzin bij de bevolking tegen het nieuwe Haagse gezag. Toen de katholieken in het jaar 1695 uiteindelijk toestemming kregen een schuurkerk in de Overdamstraat in te richten, waren de grootste moeilijkheden achter de rug en werden de verhoudingen aanmerkelijk beter. Ondanks de achterstelling was er van grote geloofsafval geen sprake.¹³⁴ De gereformeerde gemeenschappen bestonden grotendeels uit nieuwkomers en hun afstammelingen, zoals de familie De Beaufort. In 1730, ruim tachtig jaar na de reductie, bleek in Hulst nog vijftig pro-

---

¹³² Ontleend aan gegevens vermeld door: Annard, *Bestuur*, 72-95.

¹³³ Adriaanse, *Gedenkboek*, 114.

¹³⁴ Brand, *Hulst*, 281.

cent van de bevolking katholiek te zijn.¹³⁵ In het nabij gelegen Hulsterambacht gold dat zelfs in 1751 nog voor negentig procent van de bevolking.¹³⁶

Ten dienste van de Republiek als commissaris van de monstering

Al twee dagen na de verovering door Frederik Hendrik werd Pierre de Beaufort door de Staten-Generaal in Hulst benoemd tot commissaris van de monstering en vijf dagen later werd hij tevens belast met het toezicht en de controle op de militaire behoefte van het garnizoen als ‘commies van het magazijn van ammunitie voor Oorlog van de Stad Hulst’.¹³⁷ Het waren twee benoemingen in militaire functies en hoewel hij nooit een rang in het leger had bekleed, waren ze hem niet onbekend, gezien zijn loopbaan voordat hij aan het hof van stadhouder Frederik Hendrik werkzaam werd. Voor de eerste post ontving hij een traktement van 300 gulden per drie maanden en voor de andere benoeming 40 gulden per 32 dagen.¹³⁸ In totaal incasseerde hij zodoende in 1645 circa 1.650 gulden per jaar – een aanzienlijk inkomen. In zijn vroegere jaren als commissaris van de monstering en van onderhofmeester was dat inkomen weliswaar iets hoger geweest. Als onderhofmeester verdiende hij 800 gulden en als commissaris van de monstering 900 gulden, totaal dus 1.700 gulden. De geringe achteruitgang door zijn verhuizing naar Hulst van 50 gulden en het wegvallen van de voordelen van het hof zoals de gratis maaltijden, werden echter ruimschoots gecompenseerd door het goedkopere leven in de periferie. Het belangrijkste pluspunt was echter de mogelijkheid die Hulst hem bood op een plaats op het fluwelen kussen. Hij effende hiermee het pad voor zijn zoon en het zou voor hem en zijn geslacht het begin betekenen van hun toetreding tot de bestuurlijke elite.

Vanaf zijn verhuizing naar Hulst tot aan zijn dood bleef Pierre commissaris van de monstering. Als commissaris van de vivres en ammunition werd hij in 1648 door zijn zoon opgevolgd. Dit betekende op dat moment weliswaar opnieuw een afname in inkomen, maar die werd goedgemaakt door zijn toetreding tot de regering in Hulst. Bovendien bleef de functie binnen zijn familie en kreeg zijn oudste zoon zo een inkomen. In 1649 rapporteerde Pierre als commissaris van de monstering:

‘Op huijden den sevende september 1649 hebbe ick, commissaris ordinaris vande monsteringe ondergetekent, door last van Ed: Mog: Heren Raede van State, ten overstaen vande gedeputeerden uit de Magistraet der Stadt Hulst, gemonstert de Compagnie voetvolck van sijn genade Graaf Hendrick van Nassau, gouverneur der selve Stede onder de selve sterck[te], bevonden van vijff ent negentich copen.’¹³⁹

Uit deze zinsnede blijkt dat hij moest monsteren in aanwezigheid van een aantal afgevaardigden uit het schepencollege. Dit is kenmerkend voor de angst die in Den Haag bestond voor malversaties in het pas veroverde gebied. Het was kennelijk niet bezwaarlijk dat hij zijn werk kon doen ten overstaan van lieden die zijn ‘vrienden’ waren en in hetzelfde college zitting hadden. Dit inbouwen van een extra zekerheid is opvallend, omdat de commissaris van de monstering een functie was waarbij de Staten-Generaal aan de betrouwbaarheid van de functionaris de hoogste eisen stelden en met zware sancties dreigden in geval van disfunctioneren. Dit blijkt vooral uit de functieomschrijving zoals die te lezen is in de commissie voor Johan Stavenisse als opvolger van Pierre de Beaufort, gedateerd 30 juni 1661. Deze luidde:

---

¹³⁵ *Tegenwoordige Staat*, 86.

¹³⁶ *Ibidem*, 94.

¹³⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 61.

¹³⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 55.

¹³⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 59.

‘Hem volkomen last, magt ende bevel omme het Crijgsvolk in deezer Vereenigde Landen in dienst zijnde ende inde Steeden, Plaatzten en Tenten van het quartier hem gedisigneerd ofte namaals nog te designeeren garnisoen houdende, te monsteren ende dat doens goede ende zorgvuldige opzigt te nemen dat geene burgers, Soetelaars ofte andere in geene vaste dienste onder de compagnien weezende ofte geen tocht nog wagt doende ende niet trekkende hunnen geassigioneerde gagiens nog ook geenen onbequame of ongewapende in dezelve monsteringe en passeenen, maar deselve dadelijk te casseren of andersints deselve te doen apprehendeeren en te straffen [...]’¹⁴⁰

In de functieomschrijving wordt bepaald dat indien de commissaris malverseert hij wordt gestraft met het vier dubbele van zijn traktement. Deze forse boete was gerelateerd aan de hoge verdiensten van deze deeltijdbaan. De instructie laat duidelijk zien dat de commissaris er alles aan moest doen om te voorkomen dat hij bedrogen werd.¹⁴¹ Het uitbetalen van de soldij aan de juiste mensen en het controleren of de ontvangers ervan niet onmiddellijk na uitbetaling de benen namen, diende zeer zorgvuldig te geschieden. Het kwam namelijk voor dat commandanten speciale huurlingen in dienst namen die een geringe vergoeding ontvingen alleen om aanwezig te zijn bij de controle op de betaling van de soldij, ‘morte-payen’ noemde men deze tijdelijke krachten. Om deze malversaties te voorkomen, gold bovendien het voorschrift dat een controle onverwacht moest plaatsvinden. Heel nauwkeurig moesten de bezittingen worden gecontroleerd en de uitdeling van de logiesgelden nagegaan. Apart werd bijgehouden wie tijdens de visitatie aanwezig of absent was omdat men bang was dat soldij werd gedeclareerd voor gedroste soldaten en dat betaald zou worden aan niet officieel aangestelde burgers of profiteurs.

Men was kennelijk tevreden over Pierre de Beaufort, want op 19 februari 1652 werd hij door de Raad van State geautoriseerd om assistentie te verlenen ‘wanneer een commissaris van de monstering uit Zeeland of een der Provinciën op last van Haar selve in Hulst wenste te visiteren’.¹⁴² Voor deze diensten werd hij ruimschoots betaald. Op 3 januari 1658 ontving hij voor ‘verscheijde diensten bij de Admiraliteit aan dit land gedaan Z.Vl.£ 1832:10:0’.¹⁴³ Er staat niet vermeld over hoeveel jaren dit bedrag is berekend, maar zelfs over vijf jaren is het nog een vorstelijke extra beloning, want omgerekend is het het equivalent van 10.995 gulden.¹⁴⁴

Zoals gezegd, nam Pierre in 1648 ontslag als commissaris van de vivres en ammunitie en werd hij opgevolgd door zijn zoon Benjamin. Het is een voorbeeld van het grote vertrouwen dat de bestuurders in Den Haag in Pierre hadden. Doordat Pierre erin slaagde zijn zoon als opvolger naar voren te schuiven voor het ambt dat hij verliet, zorgde hij er ook voor dat de volgende generatie De Beaufort in het zadel geholpen werd.

Ten dienste van Hulst en Hulsterambacht als stadsbestuurder

In zijn bestuurlijk actieve leven was Pierre de Beaufort vanaf 1647 drie jaar schepen van Hulst, daarna vier jaar schepen van Hulsterambacht, de volgende drie jaar burgemeester van Hulsterambacht en ten slotte van 1658 tot en met 1660 wederom schepen van deze plaats. Gedurende dertien jaar kreeg hij de mogelijkheid zich met deze functies een plek te veroveren

¹⁴⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 61.

¹⁴¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 57.

¹⁴² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 58.

¹⁴³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 81.

¹⁴⁴ In 1694 besloten de Staten-Generaal een nieuwe gulden als generaliteitsmunt in te voeren om daarmee naast een aantal pragmatische motieven tevens de eenheid in de Republiek te bevorderen. Vóór deze datum hadden de verschillende gewesten ieder hun eigen muntsoort, het pond. Als afkortingsteken werd het teken £ gebruikt, van het woord Libra, de Latijnse naam voor pond. Een pond bestaat uit 20 schellingen en elke schelling werd verdeeld in 12 groten (penningen). In Zeeland werd tot de invoering van de gulden gerekend met ‘pond Vlaams’. In Zeeuws-Vlaanderen noteerde men in deze tijd steeds in Z.Vl.£, de waarde daarvan was gelijk aan het pond Vlaams. In de muntordinantie van 1694 werd de waarde van beide munten gelijkgesteld aan zes gulden.

binnen de lokale elite van zowel Hulst als Hulsterambacht, alle voordelen te genieten van zijn ambten en daarmee relaties op te bouwen, zowel op het bestuurlijke als op het sociale vlak. Van belang was dat hij in 1647 bij de eerste nieuwe benoemingsreeks van de Hulster magistraat, benoemd werd als eerste schepen en als oudste in jaren in het college van zijn nieuwe woonplaats. Hij bleek direct al in ruime mate over bestuurlijk inzicht te beschikken. J. Adriaanse typeert zowel hem als burgemeester Jacob de Vriese in zijn *Gedenkboek der Hulster-sche stede* als ‘breed van inzicht en verzoeningsgezind tegenover de katholieke bevolking’.¹⁴⁵ Adriaanse baseert dat op het feit dat zij naast het protestants armbestuur ook een soort burgerlijke instelling van weldadigheid instelden ter ondersteuning van alle armen, zonder onderscheid van belijdenis, en met een bestuur waarvan de helft bestond uit katholieken en dat inkomsten mocht verwerven door langs de huizen te collecteren.

Genoemde eigenschappen zouden Pierre korte tijd later nog opbreken. De nieuw benoemde baljuw van Mathenesse kreeg al spoedig flinke onenigheid over beleidszaken en ook over zijn toelage met zowel het oude als het nieuwe college van burgemeester en schepenen. Deze ruzieachtige sfeer werd voortgezet nadat de tolerante burgemeester Jacob de Vriese na een driejarige ambtstermijn in 1648 vervangen werd door de onverdraagzame Pieter Nuyts.¹⁴⁶ Er ontstond zelfs een hooglopende ruzie tussen de nieuwe burgemeester en de schepenen, die resulteerde in het openbreken van de deuren van de schepenkamer en het meenemen van alle resolutieboeken en charters door eerstgenoemde, die deze wenste te gebruiken als bewijsmateriaal tegen zijn collega-schepenen. De vervanging van de tolerante Jacob de Vriese door de nieuwe burgemeester met zijn tegenovergestelde opvattingen en gedragingen, was voor Pierre mogelijk de reden het schepenamtb van Hulst te verwisselen voor dat van Hulsterambacht. Drie jaar later verruilde hij het bestuur van Hulst permanent voor Hulsterambacht. Dat hij in het bestuur van Hulst niet meer terugkeerde, had ook te maken met de door zijn zoon begeerde functies en zal nader uiteengezet worden in hoofdstuk 2.

Met zijn overstap naar Hulst en het doorgeven van zijn functies aan de volgende generatie maakte Pierre de Beaufort optimaal gebruik van de kansen die de gebiedswinst aan de zuidkant van de Republiek bood. Een gebrek aan gereformeerd kader vereenvoudigde het bemachtigen van bestuurlijke posities. De situatie in de Generaliteitslanden was te vergelijken met die in de noordelijke steden tijdens de Opstand. Ook daar was bij de bestuurlijke verandering na de verdrijving van de Spanjaarden sprake geweest van een zoeken naar geschikte gereformeerden. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de Alteratie van Amsterdam in 1578. Toen kon de gereformeerde leerlooier Jan Jacobsz. Bal, later Huydecoper geheten, lid worden van de vroedschap. Hij wist zijn vermogen snel uit te breiden, onder meer door aan het begin in te stappen bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie en verstandige landaankopen te doen. Zijn zoon Johan slaagde erin de positie verder uit te bouwen. In het midden van de zeventiende eeuw behoorde hij tot de rijkste en machtigste regenten van de Republiek.¹⁴⁷ De Huydecopers waren wel heel succesvol, maar het patroon van profiteren van de Opstand en vervolgens het uitbouwen van zowel bestuursmacht als rijkdom zien we regelmatig. De weg via de Generaliteitslanden zoals de Beauforts die bewandelden, was niet zo’n snelle route als die via de Hollandse steden aan het eind van de zestiende eeuw, maar deze weg lag nog open.

---

¹⁴⁵ Adriaanse, *Gedenkboek*, 114.

¹⁴⁶ Brand, *Hulst*, 304; Annard, *Bestuur*, 78. Hij was een avonturier en notoire gokker. Zijn bestuurlijk leven werd beheerst door controversiële gedragingen.

¹⁴⁷ E.A.J. van der Wal, ‘Johan Huydecoper (1600-1661) regent en bouwmeester’, in: A.A. van Baal-de Vries e.a. (red.), *Utrechtse biografieën. De Vechtstreek. Levens van bekende en onbekende mensen uit de Vechtstreek* (Utrecht, 1997); Kooijmans, *Vriendschap*, 113-131; Kees Zandvliet, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw: Kapitaal, macht, familie en levensstijl* (Amsterdam, 2006) 77-79.

Financieel vermogen

Al aan het begin van zijn loopbaan in de Republiek begon Pierre met de opbouw van zijn financieel vermogen. Voor zover bekend, ontving hij geen erfenissen en ook was er geen huwelijkse inbreng van zijn vrouw. Toch kon hij al vrij spoedig een mooi huis in Den Haag kopen, wat erop duidt dat hij van zijn salaris als commissaris van de monstering in zeven jaar tijd een bedrag van ongeveer 5.000 gulden opzij kon leggen. Van een exacte vermogenssamenstelling bij zijn overlijden zijn geen gegevens bekend. Dit is niet verwonderlijk, want zijn beide zoons waren ten tijde van zijn overlijden meerderjarig zodat een testament niet noodzakelijk was. Uit aanslagen op hun vermogen, die de zoons vier jaar na het overlijden van hun vader kregen opgelegd, valt te berekenen dat Pierre bij zijn overlijden een bezit had van 30.000 gulden te verdelen tussen zijn twee zoons en dat zijn vrouw een eigen vermogen had van 6.000 gulden, uit een erfenis. Het totale vermogen van het echtpaar kan dus geschat worden op ongeveer 36.000 gulden. Gezien de financiële mogelijkheden die Pierre tijdens zijn leven had, moet hij sober hebben geleefd om dit vermogen van 30.000 gulden bij elkaar te krijgen. Hij legde er de financiële basis voor zijn zonen mee.

Levensende

Op 1 juni 1661 stierf Pierre in het harnas. Zijn vrouw Anna Colve was al vier jaar eerder op 5 april 1657 overleden. Hij was op het einde van zijn leven, op de leeftijd van 66 jaar, een man van aanzien, want er werd bij zijn begrafenis op 22 juni 1661 in de Grote Kerk te Hulst op het koor, wel ‘zeven maal geluit’, tegen betaling van ‘voor de kerke £ 3:16:00’,¹⁴⁸ ruim 22 gulden. De grafsteen die de rustplaats van hem en Anna bedekte, droeg het opschrift:

‘Sepulture van d’heer Pierre de Beaufort. Commissaris ordinair van de monsteringe ten dienste van de vrije Vereenichde Nederlanden en in sijne tijd Burgemeester van Hulster Ambacht, sterft 1 juni 1661 ende Ioncvrou Anna de Colve sijn huysvrou die gestorven is 5 april 1657.’¹⁴⁹

De steen werd rijkelijk versierd met zowel het wapen van De Beaufort als dat van Colve en is ook thans nog in de kerk aanwezig.

Ten slotte

Pierre de Beaufort stamde uit een hugenotenfamilie. Nergens noteerde hij dat hij ‘omwille van het geloof’ geëmigreerd is van Sedan naar de Republiek. Zijn vertrek vond plaats in de nog relatief rustige periode van religieuze tolerantie tijdens de beginfase van het Edict van Nantes. Bovendien was Sedan in zijn jeugd een protestants bolwerk in het hertogdom Bouillon, waar de religieuze vrijheid voor protestanten nog ruimschoots gewaarborgd was. De achttienjarige Pierre de Beaufort trad in de voetsporen van een familielid dat al een hoge functie bekleedde op de Franse ambassade in een calvinistisch land met een sterke uitstraling van tolerantie en vrijheid.

Vanaf zijn aankomst in de Nederlanden is Pierre gestaag opgeklommen van eenvoudig ambteloos immigrant uit Frankrijk naar een functionaris met aanzien in het locale bestuur van Hulst en Hulsterambacht. Pierre heeft alle mogelijkheden aangegrepen om een stevig netwerk van relaties om zich heen te creëren. Aanvankelijk was zijn belangrijkste connectie zijn oom Etienne de Franchimont, later kwam hier nog de invloedrijke Constantijn Huygens bij. Deze laatste zorgde ervoor dat Pierre tot onderhofmeester aan het stadhouderlijk hof werd benoemd. Deze functie bracht hem in contact met vele binnenlandse en buitenlandse invloedrijke personen. Pierre heeft het geluk gehad in stadhouder Frederik Hendrik een ‘werkgever’ te

¹⁴⁸HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 12.

¹⁴⁹*De Wapenheraut* 3 (Brussel, 1899) 144.

hebben getroffen die naast zijn politieke besognes het oorlogsbedrijf niet schuwde en bovendien ook de kundigheid had om de op de Spanjaarden verloren gebieden te heroveren. Bij diens laatste verovering van de in de periferie gelegen stad Hulst, maakte Pierre dankbaar gebruik van de gelegenheid zich een positie te verwerven binnen de rijen van de daar noodzakelijk nieuw aan te stellen bestuurlijke elite. Het was een uitgelezen kans voor Pierre als 'vreemdeling' en zonder een voorgeslacht van bestuurders te worden opgenomen in een stedelijke regering.

Pierre heeft in zijn leven drie belangrijke functies bekleed: op de Franse ambassade, aan het stadhoudershof en in Hulst. Bestuurlijk komt Pierre de Beaufort naar voren als een verstandig, maar vooral ook als een praktisch ingesteld man. Hij profiteerde steeds van alle mogelijkheden die hem geboden werden om in de maatschappij op te klimmen. Zijn bestuurlijke overgang naar het dicht bij Hulst gelegen Hulsterambacht betekende dat hij zijn politieke invloed in zijn woonplaats door de nauwe banden tussen Hulst en Hulsterambacht kon handhaven en toch de weg vrij kon maken voor zijn zoon in de regering van Hulst. Ook zag hij in dat hij beter kon functioneren als hij goede maatjes bleef met de gehele bevolking, met zowel katholieken als protestanten.

REGENTEN EN FUNCTIONARISSEN IN DE PERIFERIE VAN HET LAND

De tweede generatie De Beaufort, gevormd door de twee zoons van Pierre, stond voor de opgave om wat hun vader in eer en aanzien had bereikt uit te bouwen en door te geven aan hun nageslacht. Voor het verkrijgen van belangrijke functies hadden zij het nadeel dat zij als tweede generatie nog niet konden bogen op een bestuurderstraditie in hun voorgeslacht. Ook hadden zij nog geen invloedrijke relaties binnen de familie die hen konden ondersteunen. Of ze erin slaagden toe te treden tot de elite en zo ja op welke wijze, dat is de vraag. Zij kregen er wel ruimschoots de tijd voor, want beiden bereikten de respectabele leeftijd van 70 jaar. Benjamin en Bernard Laurens de Beaufort genoten hun opvoeding in de eerste helft van de zeventiende eeuw, in een tijd waarin hun vader zich zelf nog een maatschappelijke positie moest veroveren. Een universitaire opleiding, zoals die voor zonen in de elitefamilies steeds gebruikelijker werd, was voor hen niet weggelegd. Toen de omstandigheden voor hun vader zich verbeterden en hij een vooraanstaande positie in de plaatselijke samenleving kreeg, waren de zoons al volwassen en was hun leertijd voorbij.

In de Republiek werden de aanzienlijkste posities bekleed door de participanten in de stedelijke regeringen, de officieren in het Staatse leger, de internationaal opererende kooplieden en op enige afstand door de hogere ambtenaren en geleerden. In het verarmde en geïsoleerd gelegen Hulst was voor de laatste drie categorieën uiteraard geen plaats. Het was daarom logisch dat Benjamin als oudste zoon koos voor de regering van Hulst en dat voor Bernard Laurens alleen een militaire loopbaan overbleef. Voor Benjamin had zijn vader het pad van regeerder al geëffend en als garnizoensplaats gelegen aan de grens van de Republiek bood Hulst genoeg perspectieven voor de andere zoon. Beide zoons waren voor deze functies afhankelijk van de Staten-Generaal. De relaties en de goodwill die hun vader in Den Haag had, speelden een prominente rol in hun carrière. Hoe zij hiervan gebruik maakten, is een belangrijk thema in dit hoofdstuk.

De derde generatie, die vertegenwoordigd werd door Pieter de Beaufort, stond voor de moeilijke taak welvaart en status van de familie te behouden. De praktijk laat zien dat juist bij derde generaties het in het verleden vergaarde kapitaal en aanzien dikwijls verloren gaan, waardoor volgende generaties deze opnieuw zullen moeten opbouwen. Ambities en kennis bepalen naast een aantal externe factoren of hun nakomelingen nog kunnen profiteren van wat door vorige generaties zorgvuldig is gerealiseerd. Ook bij de derde generatie van de jongere tak van de familie De Beaufort speelde een aantal omstandigheden een belangrijke rol bij het handhaven van hun eer en aanzien en de continuïteit als elitefamilie. In de levensbeschrijving van Benjamin zal worden opgemerkt dat geen van de broers en neven van Pieter kon zorgen voor een duurzaam nageslacht. Achteraf gezien heeft Pieter daardoor een cruciale rol gespeeld en lag bij hem de sleutel tot het voortbestaan van het geslacht De Beaufort.

De tweede helft van de zeventiende en de eerste decennia van de achttiende eeuw waren turbulente tijden. Deze jaren werden beheerst door de ambities van stadhouder Willem III die vanaf zijn aanstelling in 1672 een sterk expansief buitenlands beleid voerde. Vooral zijn opstelling tegen de Franse koning Lodewijk XIV zou tot gevolg hebben dat het land werd betrokken bij de Negenjarige Oorlog in 1688 en de Spaanse Successieoorlog in 1701. Deze oorlogen hadden ingrijpende gevolgen en niet alleen voor de verhoudingen binnen de Republiek. Vooral de bevolking in de grensstreken zou rechtstreeks geconfronteerd worden met het oorlogsgeweld. Hierbij werd ook Hulst, de woonplaats van Pieter de Beaufort, niet gespaard. In de beschrijving van de derde generatie zal vooral worden ingegaan op wat de invloed was

van deze moeilijke omstandigheden op het sociaal, bestuurlijk en financieel vermogen van de hoofdpersoon en hoe het voortbestaan van deze elitefamilie van hem afhankelijk is geweest.

DE TWEEDE GENERATIE

Benjamin de Beaufort 1625-1697

Over jeugd, opvoeding en scholing van Benjamin de Beaufort, die op 23 juni 1625 in Den Haag werd gedoopt, is niets bekend. Hij was twintig jaar toen hij met zijn ouders na de reductie van Hulst naar deze stad verhuisde. Op het moment dat hij in 1652 de voor deelneming in de regering vereiste leeftijd van 27 jaar bereikte, maakte zijn vader de overstap van regent in Hulst naar Hulsterambacht en werd Benjamin in zijn plaats als schepen van Hulst aangesteld. Zoals elders in de Republiek gold ook voor het schepenenambt in Hulst dat dit alleen toegankelijk was voor hen die geen familielid tot in de tweede graad in dit college hadden. Dat Pierre de Beaufort gedaan wist te krijgen dat hij door zijn zoon werd opgevolgd, is een bewijs van de goede naam die hij in Den Haag had opgebouwd en van het aanzien dat hij intussen in Hulst veilig had weten te stellen.

Benjamin de Beaufort zou vanaf 1652 tot 1689 gedurende 37 jaar ononderbroken belangrijke functies in het bestuur van Hulst en Hulsterambacht vervullen. Aanvankelijk moest hij vanwege zijn jonge leeftijd achter aansluiten in de lange rij van degenen die zich de meest lucratieve functies wensten. Omdat in zijn tijd de zittingsduur van burgemeester en schepenen nog niet gemaximeerd was, moest hij twaalf jaar wachten voordat hij in 1664 voor het eerst in aanmerking kwam voor een burgemeestersbenoeming. Vanaf dat jaar startte een indrukwekkende reeks van lucratieve ambten als burgemeester of als oudste schepen. Tot aan zijn laatste benoeming in 1688 is hij zonder onderbreking als bestuurder actief geweest. In totaal was hij 22 jaar schepen van Hulst, vier jaar schepen van Hulsterambacht, negen jaar burgemeester van Hulst en twee jaar burgemeester van Hulsterambacht.¹ Samen met Hans Willem van Duiven en Willem van der Beeck behoorde Benjamin de Beaufort tot de langstzittende bestuurders gedurende de zeventiende eeuw; hij voerde dit drietal zelfs aan in bestuursjaren.

Deze bijna veertig jaar lange periode van achtereenvolgende bestuursfuncties geeft een goed inzicht in de wijze waarop de regenten in Hulst in die tijd functioneerden. Zij maakten gebruik van de mogelijkheid om hun ambt in Hulst steeds af te wisselen met dat in het nabij gelegen Hulsterambacht waardoor ze toch hun locale relaties in Hulst in stand konden houden. Het aantal jaren dat men in de door Den Haag geregeerde gebieden op het pluche mocht blijven zitten, was sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van de juiste personen. In 1671 maakte Den Haag daar een einde aan. De Staten-Generaal verordonneerden op 25 augustus 1671:

‘dat in het toekomende geen Burgemeesteren of Scheepenen langer in bedieninge zullen worden gehouden of gecontinueert dan den tijd van twee agtereenvolgende jaaren.’²

Drie jaar later benoemden de Staten-Generaal een commissie die moest onderzoeken wat de gevolgen waren van deze maatregel voor Sluis, Hulst en Hulsterambacht. Dat resulteerde in een nieuwe resolutie:

---

¹ Benjamin de Beaufort was achtereenvolgens: schepen van Hulst 1652-1663; burgemeester van Hulst 1664-1665; schepen van Hulst 1666-1669; burgemeester van Hulst 1670-1672; burgemeester van Hulsterambacht 1673-1674; schepen van Hulsterambacht 1675; schepen van Hulst 1676; burgemeester van Hulst 1677-1678; schepen van Hulst 1679-1680; burgemeester van Hulst 1681-1682; schepen van Hulsterambacht 1683-1684; schepen van Hulst 1685-1686; schepen van Hulsterambacht 1687; schepen van Hulst 1688. Deze lijst is samengesteld uit gegevens vermeld door Annard, *Bestuur*, 73.

² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 79; extract uit resolutie van H:H:M: dd. 25 aug. 1671.

‘Nademaal de Heeren gedeputeerden in het veranderen van de Magistraaten in Vlaanderen [het gedeelte van Zeeuws-Vlaanderen dat tot de Generaliteitslanden behoorde] ondervonden hebben dat Haar Hoog Mog. Resolutie van 25 augusti 1671 medebrengende dat Burgemeesteren et Scheepenen niet langer in bedieninge [...] niet gevoeglijk in alle Steden van Vlaanderen kan worden gepractiseerd, door dien in de meeste Steeden geen Stoffe is, om alle twee jaaren andere Scheepenen die behoorlijk gequalificeerd zijn te kunnen uitvinden, derhalve souden [...] oordelen dat gem:H:H:M: resolutie generaallijk in alle steeden van Vlaanderen alleen ten respecte van de Borgemeesters ende in de Steeden of Magistratuure van Sluijs, Hulst en Hulsterambacht, zoo ten respecte van de Borgemeesters als van de Scheepenen behoorde geobserveert [nageleefd] worden, en dat de Borgemr van ’t Vrije alle jaar behoort verandert te worden.’³

De in noot 1 opgesomde bestuursperiodes van Benjamin zijn precies in overeenstemming met deze laatste resolutie. Deze lange bestuursperiodes waren voor hem niet alleen erg belangrijk omdat hij zo relaties kon aangaan en onderhouden, maar bovendien ook financieel profijtelijk. Aan de andere kant bestond onvermijdelijk het gevaar van fricties en ruzies met andere bestuurders. Zo werd Benjamin in het eerste jaar van zijn burgemeesterschap na een twaalfjarig schepenambt, er in het huis van de gouverneur door de schepen Cau van beticht dat hij zich bevoorreed had bij het ontvangen van ’s Lands Licenten en dat hij ‘al zijn geld en goet inden polder van Naamen [gelegen tussen de stad Hulst en de Schelde] gebracht hadde’. ‘Gij sijt geck’, zei Cau, ‘ik moet het kot eens suyveren en eens zien wie al eerlycke luyden sijn.’⁴ Nadat over en weer ieder de ander beschuldigde van leugens, sloeg Cau hard met zijn wandelstok op het lichaam van Benjamin en wel met zoveel kracht dat de stok in stukken brak. Daar bleef het niet bij, want Cau nam de rotting van de eveneens aanwezige schepen van Erkel en ging daarmee De Beaufort opnieuw te lijf. Het slachtoffer ging het gevecht wijselijk uit de weg door de kamer snel te verlaten.

Buiten zijn participatie in de regeringen van Hulst en Hulsterambacht was Benjamin tevens commissaris van de vivres en ammunitie, waarin hij in 1648 zijn vader was opgevolgd, en commissaris van de monstering vanaf 1667. Van beide functies deed hij in 1690 vrijwillig afstand ten behoeve van zijn zoon Benjamin (bijgenaamd de Jonge). Hij volgde hierin het patroon dat ook zijn vader had bewandeld, en zorgde ervoor dat de volgende generatie nog tijdens zijn leven een openbare functie kreeg. Naast deze twee ambten was hij tot aan zijn overlijden nog ontvanger van de convooien en licenten. Het waren geen erebaantjes. Als commissaris van de vivres en ammunitie maakte hij niet alleen verschillende onkosten, maar moest hij ook geregeld grote bedragen voorschieten, terwijl de terugbetalingen over het algemeen enige maanden op zich lieten wachten. Zo ontving hij pas in september 1657 over de periode januari-december 1656 het niet onaanzienlijke bedrag van 677:18:11 gulden voor ‘verschoote en costen gevallen int magasijn aldaar [Hulst]’.⁵ Op 3 januari 1659 declareerde hij een nog veel groter bedrag van 1.832 gulden ter verrekening van voorschotten op geleverde diensten aan de admiraliteit. Het zijn zulke forse geldbedragen die de betreffende functionaris moest voorschieten dat alleen degenen die over een behoorlijk eigen vermogen beschikten deze functies konden uitoefenen. Benjamin moest uit zijn enige functie van commissaris van de vivres en ammunitie kennelijk genoeg hebben kunnen overhouden.

---

³ *Ibidem*, resolutie 11 april 1674.

⁴ Brand, *Hulst*, 304, 305.

⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 81.

Huwelijk

Op 9 maart 1659 ging Benjamin de Beaufort op 34-jarige leeftijd te 's-Gravenhage officieel in ondertrouw met Maria Stavenisse.⁶ Het huwelijk werd enige weken later op 6 april in dezelfde plaats voltrokken.⁷ De op 4 december 1631 te Dreischor geboren bruid⁸ was een telg uit een bekend Zeeuws geslacht. Haar grootvader Cornelis bekleedde een reeks van vooraanstaande posities in de raad van Zierikzee.⁹ Haar vader Jan was baljuw en opperdijkgraaf der Vier Bannen van Duiveland en de laatste 25 jaar van zijn leven baljuw van Dreischor, Zonnemaire en Noordgouwe. Maria was veertien jaar toen haar vader in 1645 op 55-jarige leeftijd stierf. Haar moeder Magdalena de Witte overleed vijf jaar later in 1650 zodat Maria op negentienjarige leeftijd wees werd. Na het overlijden van de moeder bleven alle vijf kinderen uit het huwelijk Stavenisse-de Witte minderjarig achter, zoals blijkt uit de verdeling van de onroerende goederen.¹⁰ De waarde hiervan bedroeg Vl.£ 6456:16:4 (ruim 38.000 gulden). Maria erfde een vijfde deel, dus een ruime 7.600 gulden. Een specificatie van haar totale erfdeel is niet bekend, en net zo min een taxatie van het restant van de erfenis van de roerende goederen, zoals huisraad, sieraden en juwelen. Uit de later te behandelen boedelscheiding bij het overlijden van Benjamin valt op te maken dat zij tijdens haar huwelijk nog enige onroerende goederen kreeg uit een onverdeelde boedel. In veel boedelbeschrijvingen van vooraanstaande families is te lezen dat tot in volgende generaties nog steeds onverdeelde erfenissen worden beschreven, die vele jaren voor gemeenschappelijke rekening werden beheerd.

Het huwelijk tussen Benjamin en Maria werd in Den Haag gesloten en niet in Zierikzee. De bruid huwde vanuit het woonhuis van haar oudere zuster Jacobina die getrouwd was met mr. Pieter van Gelre. Hij was advocaat aan het Hof van Holland en had zijn domicilie in Den Haag.¹¹ Of dit echtpaar voogd was over Maria of dat zij alleen bij hen inwoonde, is niet bekend, maar het eerste is wel waarschijnlijk. De bruidegom kreeg als huwelijksgeschenk van zijn vader, volgens de akte van huwelijksvoorwaarden opgemaakt op 5 maart 1659, een bedrag van 6.000 gulden.¹² Bovendien kreeg Benjamin uit de boedel van zijn overleden moeder 3.000 gulden mee zodat hij in totaal 9.000 gulden inbracht. Gevoegd bij het erfdeel van Maria betekende dit dat het echtpaar bij aanvang van het huwelijk uit beider inbreng kon beschikken over ruim 16.000 gulden. Met dit kapitaal was het mogelijk een jaarlijks rendement te genereren van ongeveer 640 gulden. Dit was toentertijd voldoende om in een stad in de periferie van het land een huwelijk op stand te kunnen starten, zij het dat dit voor de echtelieden slechts een bescheiden luxe betekende. De akte van huwelijksvoorwaarden laat voor wat betreft de 34-jarige bruidegom duidelijk zien dat hij op deze leeftijd nog geen vermogen had, want in dit document worden alleen bedragen genoemd die verkregen zijn uit schenking uit het bezit van zijn vader en moeder. Hoewel Benjamin op het moment van zijn huwelijk al zes jaar schepen was, had dit ambt hem kennelijk nog niet voldoende vermeldenswaardige revenuen opgebracht. Pas in 1664, vijf jaar na zijn huwelijk, werd hij benoemd tot burgemeester en vanaf toen kon zijn vermogensopbouw echt beginnen.

---

⁶ GAHg, register van geboorten, huwelijken en overlijden.

⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 100. Zijn zoon Pieter schreef in de 'Zaagmans Comptoir Almanach' van 1681: 'Mijn vader is getrouwt in den hage inde hooghduijtsje kerk de 6 april 1659 met mijn moeder Maria Stavenisse, geboren 4 december 1631 te Dreischor.'

⁸ De vermeldingen van D.G. van Epen op pagina 18 in *Het geslacht de Beaufort*, namelijk als geboortedatum 9 april en de geboortestad 's-Gravenhage van Maria Stavenisse, zijn niet juist. Hij is er kennelijk van uitgegaan dat het huwelijk is gesloten in de geboortestad van de bruid.

⁹ P.D. de Vos, *De Vroedschap van Zierikzee van de tweede helft der 16de eeuw tot 1795* (Middelburg, 1931) 237.

¹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 65.

¹¹ Vos, *Vroedschap*, 237.

¹² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 63.

Met het huwelijk tussen Benjamin de Beaufort en Maria Stavenisse werd een stap gezet die van groot belang zou zijn voor de volgende generaties. Familiebanden met Zeeuwse regentenmilieus waren aangegaan en kapitaalverwerving werd verworven door erfenissen. Vader Pierre de Beaufort heeft het huwelijk nog mee mogen maken. Toen hij twee jaar later overleed, bekleedden zijn zoons functies in het openbaar bestuur en het leger en had zijn oudste zoon zich ingetrouwd in het patriciaat van het naburige Zeeland. De andere zoon, Bernard Laurens, zou dat kort daarop ook doen. De gebruikelijke weg voor nieuwkomers – eerst zelf ambten en rijkdom verwerven en daarna introuwen in het patriciaat – was door hen ingeslagen.

Kinderen

Uit het huwelijk De Beaufort-Stavenisse werden acht kinderen geboren, vier zoons en vier dochters, die allen – en dat was uitzonderlijk – de huwbare leeftijd bereikten.¹³ Toch leidde dit grote gezin niet tot de vorming van meerdere takken. Slechts de oudste zoon Pieter (1660-1711), die hierna nog uitvoerig wordt beschreven, zorgde voor mannelijk nageslacht. Hij was de eerste De Beaufort die een universiteit bezocht. Zijn jongere broer Joannes (1661-1690) deed dat ook. Beide jongens lieten zich op vijftien-zestienjarige leeftijd in Leiden inschrijven. Pieter was duidelijk succesvoller: hij behaalde na vier jaar zijn graad, terwijl Johannes op het moment van zijn overlijden op 29-jarige leeftijd nog niet was gepromoveerd.¹⁴

De derde zoon, Benjamin (1664-1671), wordt in sommige officiële stukken ter onderscheiding van zijn vader ook wel Benjamin de Jonge genoemd. Hij bleef ongehuwd en overleed op 42-jarige leeftijd ‘door een swaer overval van stuijpen’.¹⁵ Met zijn broer Pieter zat hij beurtelings in de regering van Hulst en Hulsterambacht. Vanaf 24 oktober 1695 was hij tevens commissaris van de monstering.¹⁶ De jongste zoon, Cornelis (1668-1725), was de enige die koos voor een militaire loopbaan. Hij werd in 1695 vaandrig en op 23 juni 1705 kapitein der mariniers. Op 5 mei 1695 trouwde hij te Sluis met Louise Salibos, weduwe van Momma Rijnsterre. Zijn tak is in de loop der tijd uitgestorven. Voor de geschiedschrijving speelt deze zoon toch een interessante rol. Zijn huwelijk viel namelijk niet in goede aarde bij zijn vader. Die weigerde er toestemming voor te geven. In een codicil van 30 juni 1695 liet hij zelfs vastleggen dat zijn zoon Cornelis slechts recht zou hebben op zijn legitieme portie omdat ‘de selve Cornelis de Beaufort buiten mijn Consent en approbatie ten huwelijcke is getreden, welck voornoemt huwelijck hij niet alleen jegens mijn expresse wil heeft aengegaen maer oock buyte approbatie van alle de Vrienden [verwanten] is geschiet’.¹⁷ Het is een mooi voorbeeld hoe alle kinderen ook via hun huwelijk moesten bijdragen aan de eer en het aanzien van het geslacht. Cornelis trok zich niets aan van de bezwaren van zijn vader en huwde toch met Louise Salibos. Dit was juridisch geen probleem omdat hij meerderjarig was, sociaal echter was een dergelijk huwelijk ‘zondig’ omdat de ouders zich er tegen hadden uitgesproken en er geen gehoor werd gegeven aan het ‘ouderlijk laatste woord’.¹⁸ In de archieven van Sluis zijn geen gegevens bekend over de familie Salibos of Rijnsterre zodat redenen van het ‘buiten mijn Consent en approbatie’ niet nader zijn te interpreteren. Zeer waarschijnlijk is dit huwelijk gesloten beneden de stand van de familie. Voor het familieverhaal is deze verstoorde verhouding met de ouders en daardoor de beperking tot het legitieme deel van de erfenis een prettige bijkomstigheid. Bij het overlijden van

---

¹³ Zowel in het familiearchief als in het begraafregister van Hulst wordt geen melding gemaakt van vroegtijdig overleden kinderen.

¹⁴ Epen, *Het geslacht De Beaufort*, 20, ‘ingeschreven 31 mei 1677’.

¹⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 156, rouwbeklag door Magdalena, Maria van Gelre, wed. Boxel aan ‘haar neeven de Beaufort bij het overlijden Benjamin de Beaufort’, juli 1716.

¹⁶ NA, archief Staten-Generaal 1392-231 en HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 91.

¹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 72. Met het woord ‘vrienden’ worden hier familieleden bedoeld.

¹⁸ D. Haks, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17e en 18e eeuw* (Assen, 1982) 109.

zijn vader moest daarom een notariële akte worden opgemaakt waardoor wij inzicht krijgen in het vermogen van Benjamin senior.

Van de dochters speelde de oudste, Johanna (1622-1703), in het leven van haar vader een belangrijke rol. Haar roepnaam was Anna en zij werd ook in officiële stukken zo genoemd. Bij haar overlijden werd in een ongedateerd 'Rouwcedil van de vrienden en personen in de Rouw gebeden over 't Lijck van vrouw Anna de Beaufort, vrouwe van de Heer baron van Leefdael'.¹⁹ Zelfs in verschillende erfstellingen werd haar roepnaam Anna gebruikt. In of kort na 1690 trad zij in het huwelijk met Lodewijk Ernst Sulyard baron van Leefdael.²⁰ Hij was kapitein in het leger en een zoon van Thomas Sulyard en Jeanne de Leefdael.²¹ Over het huwelijk is zoveel te doen geweest dat daar in de volgende paragraaf uitvoerig op in wordt gegaan. In de lijst van genodigden in het rouwcedel bij het overlijden van Anna, wordt haar echtgenoot Lodewijk Ernst niet vermeld, zodat deze waarschijnlijk toen al en mogelijk zelfs eerder in het jaar van de eeuwwisseling is overleden. Dit blijkt uit een ontvangen som geld, genoteerd door de erfgenamen van Benjamin: 'Erstelijk is bij onze Vader in des jare 1700 uijt het tractement van de heer Leefdael ontfangen een somme van een hondert twee en seventig gulden en sestien stuyvers.'²² Hij staat nog wel vermeld in het rouwcedel bij het overlijden van de moeder van Anna in 1692. Tot de aanwezigen op de begrafenis van Anna in 1703 behoorden onder anderen Philip baron van Leefdael, zeer waarschijnlijk haar zwager. Aanwezig was ook de bekende Menno baron van Coehoorn. Hij woonde tussen 1701 en 1703 in Hulst en speelde een belangrijke rol bij de verdediging van Hulst in 1702, tijdens de Spaanse Successieoorlog.²³

De tweede dochter, Elisabeth (1666-1711), bleef evenals haar twee jaar oudere broer ongehuwd. Zij overleefde Pieter, haar oudste broer en de stamhouder van het geslacht, met één jaar, waardoor bij de afwikkeling van haar boedel eerst een afrekening en liquidatie van het nog onverdeelde deel van de erfenis van haar vader moest plaats vinden.²⁴ Van de andere twee dochters, Martha Magdalena (1671-1701) en Ysabella (1674-1708) is alleen vermeldenswaard dat de jongste op 9 oktober 1692 trouwde met Henricus Nolthenius, schepen te Brielle in 1683, 1689 en 1691, schout en secretaris van Rockanje en van 1693 tot 1730 secretaris van Steenbergen.

---

¹⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 71. Het begraafregister van de stad Hulst vermeldt als datum van haar begrafenis 17 oktober 1703 (24; fol. 21v). Anna wordt beschreven als mevrouw 'Van Leuwendael'. Zij kreeg de duurste uitvaart die in die jaren mogelijk was in de parochiekerk, ten bedrage van drie ponden en zes schellingen.

²⁰ In een memorie van Bedinghde wordt Van Leefdael: 'Lodewijck Ernst, baron van Leefdael, Capiteyn ten dienste deser Lande' genoemd. D.G. van Epen noemt hem kolonel Sulyard van Leefdael en volgens een genealogisch aantekenboekje (aanvullend archief HUA, toegang 419, inv.nr. 28, 14) trouwt Anna met Thomas Sulyard de Leefdale, zoon van Thomas Sulyard en Jeanne de Leefdael, kolonel van een Schots regiment in dienst der Republiek.

²¹ Het is op zijn minst eigenaardig dat Lodewijk Ernst zich 'baron van Leefdael' noemt, en dus de naam van zijn moeders familie gebruikt.

²² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 94.

²³ Brand, *Hulst*, 318-319. Baron Menno van Coehoorn, generaal van de artillerie, luitenant-generaal van de infanterie, directeur-generaal van de fortificaties van de Staet dezer Vereenigde Nederlanden, gouverneur en luitenant-generaal van Vlaenderen mitsgaders van de sterkten op de Schelde in Brabant gelegen etc. speelde een belangrijke rol in de verdediging van Hulst tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1713). Vanaf 1701 tot eind 1703 heeft hij (met zijn eigen regiment) in Hulst gewoond en enige kleine verbeteringen aan de verdedigingswerken aangebracht. De aanval op Hulst door de Fransen in het voorjaar van 1702 stond onder de leiding van de bekende vestingbouwer Vauban, maarschalk van Frankrijk. De twee in hun tijd beroemdste vestingbouwers en bevelhebbers, stonden tegenover elkaar. De Fransen moesten ten slotte het onderspit delven. Het was het laatste wapenfeit van Menno van Coehoorn, die in 1704 te 's-Gravenhage overleed. Zie: P.M. Gilhuys, 'Hulst als Vestingstad', in: *Bulletin Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten* 2 (1983) nr. 2, 26.

²⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 94. Afrekening ende liquidatie tussen de kinderen en erfgenamen van wijlen de heer Pieter de Beaufort ende juffr. Elisabeth de Beaufort dd. 1712. Gecompenseerd met allerlei nog te ontvangen en te betalen renten ontving de boedel van Elisabeth nog Z.VI.£ 61:3:0.

Het proces: het huwelijk De Beaufort-Van Leefdael

Het huwelijk tussen Anna de Beaufort en Lodewijk Ernst Sulyard baron van Leefdael heeft heel wat voeten in de aarde gehad. Hoewel Van Leefdael aan Anna een trouwbelofte had gedaan en hij ook nog een zoon bij haar verwekte, weigerde hij met haar in het huwelijk te treden. Het verbreken van deze trouwbelofte leidde tussen 1685 en 1689 tot een proces dat aangespannen werd door de vader van Anna en dat, na twee hoger beroepen door de aangeklaagde, uiteindelijk resulteerde in een voor Anna positief resultaat – namelijk het huwelijk. Anders zouden eer en aanzien van het ouderlijk huis van de bruid ernstig zijn geschaad.

Het huwelijk van ieder kind was onderdeel van het relatienetwerk van de familie. Als een rechter de trouwbelofte erkende, moest het huwelijk voltrokken worden en de eer van de familie, althans deels, gered. Een extra motivatie voor Benjamin om het huwelijk van zijn dochter door te laten gaan, was het feit dat de toekomstige echtgenoot van adel was. Een schoonzoon van adel betekende enorm veel voor hem en zijn familie. Aan de andere kant laat de weigering van Lodewijk Ernst Sulyard baron van Leefdael om met de regentendochter Anna in het huwelijk te treden goed zien dat hij de familie De Beaufort kennelijk te min vond voor een duurzame relatie en dat hij deze vrijage meer zag als een avontuurtje zonder enige consequentie voor hemzelf en zijn familie. De uitslag van dit proces was dus van groot belang voor de beide families. Het is daarom niet verwonderlijk dat het vonnis in extenso en met alle bijbehorende stukken zorgvuldig van geslacht op geslacht door de familie De Beaufort is bewaard.²⁵ Bovendien is het interessant dat dit vonnis zelfs tweehonderd jaar later een centrale plaats zou innemen in een uitvoerig onderzoek door de toenmalige leden van de familie De Beaufort naar bewijzen van een gewenste en vermeende adellijke afkomst.²⁶

In de zeventiende eeuw was het gebruikelijk dat wanneer de kennismaking tussen twee verliefden serieus werd zij elkaar op erewoord het voornemen gaven te trouwen. Dit werd zichtbaar gemaakt door de verloving en meestal door de man bezegeld met het schenken van een gouden munt of sieraad aan zijn toekomstige echtgenote. Een dergelijke belofte had in die tijd een sterk bindend karakter en kon niet zonder meer eenzijdig worden opgezegd. Deze in principe onverbreekelijke band steunde op de gedachte dat huwelijken van hogerhand beschikt waren. Een logisch uitvloeisel hiervan was dat geslachtsgemeenschap vóór de huwelijksdatum niet aanstootgevend was. Voor zichzelf, maar duidelijk ook voor de buitenwereld, was het paar immers al onverbreekelijk met elkaar verbonden.

Het proces De Beaufort versus Van Leefdael is tekenend voor het zelfbewustzijn van de familie De Beaufort. De toekomstige bruid eiste dat de huwelijksbelofte werd nagekomen en het huwelijk wettig werd gesloten. Het proces werd namens Anna door haar vader Benjamin gevoerd. Dit was juridisch noodzakelijk, want Anna was op dat moment 23 jaar en dus nog minderjarig, waardoor zij de rechtsgang zelf niet kon voeren.

Benjamin de Beaufort richtte zich allereerst tot het schepengerecht te Hulst, dat de aanklacht tussen 11 mei en 25 september 1685 behandelde. Hiervan is alleen de uitslag bekend. Van Leefdael werd veroordeeld tot het nakomen van zijn trouwbelofte. De aangeklaagde liet het er niet bij zitten. Na afloop van het proces kwam hij zelf, zoals beschreven in het verweer, tot de conclusie dat ‘omtrent de hoofdzaak eigenlijk niets was beslist’. Op 8 oktober 1685 wendde hij zich tot de Raad van Vlaanderen te Middelburg, de instantie waarvoor in Staats-Vlaanderen

²⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 70.

²⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 70. Naast alle vonnissen is in het archief van de familie ook aanwezig een uitvoerige informatie van 13 juli 1903 van de rijksarchivaris in Zeeland, R. Fruin, aan jhr. H.W.L. de Beaufort te Driebergen. Tevens informeert ook de rijksarchivaris Th.H.F. van Riemsdijk per brief van 4 maart 1903 Zijne Excellentie jhr. mr. K. Godin de Beaufort, oud-minister van Financiën te 's-Gravenhage, over deze kwestie. Hij schrijft onder meer: ‘Voor het gerecht van Hulst werd waarschijnlijk in 1687 proces gevoerd tussen Benjamin de Beaufort, oud-burgemeester van Hulst, als vader en voogd van zijn dochter Anna en Lodewijk Ernst baron van Leefdael, waarbij laatstgenoemde veroordeeld werd om met voornoemde Anna de Beaufort wegens gedane trouwbelofte in het huwelijk te treden.’

een hoger beroep gevoerd moest worden. Daar diende de zaak tussen 22 november 1685 en 9 oktober 1687. Op 3 februari 1688 werd het vonnis gewezen en op 5 februari uitgesproken. De Raad van Vlaanderen bevestigde het vonnis van de rechtbank te Hulst en veroordeelde Lodewijk Ernst baron van Leefdael om Anna de Beaufort ‘wettelijk te trouwen of wel convenabel te doteren’. Van Leefdael gaf het niet op en tekende na deze uitspraak direct appel aan tegen het vonnis bij de Staten-Generaal. ‘Omdat Suppliant sich bij de voors. nulle ende abusive sententie ten hoogsten vindende gegraeveert’, verzocht hij aan de Staten-Generaal ‘mandement in cas d’appel met de clause van relieff’. Dit werd hem toegestaan bij resolutie van 28 februari 1688. Het duurde bijna een jaar voordat de Staten-Generaal actie ondernamen. Pas op 15 februari 1689 zonden de Heeren Hoog Mogenden de stukken naar de Raad van Brabant met het verzoek ‘ter visitatie, examineren een dictum van sententie te formeren ende H:H:M: toe te senden’. Het antwoord uit Den Bosch kwam al zeer snel, en wel op 7 mei, waarop in overeenstemming met dit advies de Staten-Generaal op 10 mei 1689 verklaarden dat het vonnis van de Raad van Vlaanderen niet ‘beswaert was bevonden’ mits Anna onder ede zou verklaren dat Van Leefdael ‘haer beloften van trouw verscheijdene reysen heeft gedaan’. Anna was daartoe onmiddellijk bereid. De aangeklaagde accepteerde de uitspraak niet zonder meer, want hij was van mening dat in het vonnis een ‘erreur’ had plaatsgevonden. Op 27 januari 1690 richtte hij zich tot de Staten-Generaal met het verzoek dat op zijn kosten door dit lichaam acht adjunct-reviseurs zouden worden aangewezen om de uitspraak van de Raad van Vlaanderen te ‘revideren, examineren en determineren’. Hierin werd toegestemd, waarna op 15 april 1690 de uitspraak kwam, waarin werd bevonden dat er geen ‘erreur’ had plaatsgevonden. Op 17 april 1690 verordonneerden de Staten-Generaal bij resolutie dat het vonnis moest worden uitgevoerd.²⁷ Op 3 november 1691 werden de proceskosten vastgesteld en werd Van Leefdael veroordeeld tot betaling.

Uit de processtukken, in het bijzonder uit de ‘Deductie in Revisie, Memorie van Bedingde’ (452 artikelen) en uit de ‘Deductie in de Instantie van Appel’ (293 artikelen), valt goed te recapitulieren wat er eigenlijk had plaatsgevonden, maar vooral ook, en dat is eigenlijk veel interessanter, hoe men op deze gebeurtenissen reageerde.

Anna was nog geen zeventien jaar en maagd toen de bijslap voor het eerst plaats vond in het huis van haar ouders. Art. 73 uit de eerstgenoemde deductie vermeldt hierover uitvoerig ‘dat sy in het huys van haer voorsz Ouders is opgevoet en aldaer heeft gehadt de aensoeking van de Impetrant’. Over de aangeklaagde Lodewijk Ernst werd in de processtukken verklaard dat hij op dat moment meerderjarig was. Dat is van belang omdat bij minderjarigheid zou kunnen worden aangevoerd dat een huwelijksbelofte gedaan zonder de toestemming van de ouders geen juridische waarde had. Ook werd nadrukkelijk vermeld dat het met elkaar omgaan van Lodewijk Ernst van Leefdael en Anna de Beaufort niet zo maar een kortstondig avontuurtje was, want er is ‘openbaerlijck maenden aen den andren met kennisse van de werelt [is] gepretendeert ende gevreden geweest’. Uit de boedelbeschrijving, opgemaakt bij het overlijden van de vader Benjamin, blijkt dat het gezin De Beaufort in ‘een groot huis’ woonde met een groot aantal kamers, zodat de bijslap in theorie ook zonder kennis van de ouders mogelijk was geweest. Maar dat is toch hoogst onwaarschijnlijk gezien de lange duur van de vrijage en de jeugdige leeftijd van Anna. De instemming van de ouders van Anna lag voor de hand omdat ‘de bijslappinghe niet anders geschiedt is als op voorgaende toesegginge van trouw’. Het staat dus vast dat in het openbaar een huwelijksbelofte is gedaan vóór de bijslap had plaatsgevonden. De natuurlijke gevolgen dienden zich weldra aan: ‘ende dat des Gedaegdens Dochter daervan beswangert is geworden ende gebaert heeft een zoon’. Het vaderschap van deze zoon heeft Van Leefdael tijdens het proces nooit ontkend in tegenstelling tot de huwelijksbelofte. Het Hof stelde vast dat hoewel de natuurlijke vader tijdens de ‘vryagie’ mondeling beloofd had de moeder van zijn kind te huwen, hij niet van plan was zich hieraan te houden. Hij heeft geprobeerd alle mogelijke bewijzen van deze

---

²⁷ NA, register resoluties Staten-Generaal 1688: folio 210, en 1689: folio 957 v°, 1689-1690: folio 77.

belofte te vernietigen en daartoe brieven van hem aan Anna achterover gedrukt: ‘dat hij gedurende den tydt in welke hij familiereijk by des Gedaegdes Dochter geconserveert heeft, zijn zelve meester heeft weten te maken van eenige andere brieven die hij had geschreven.’

Uit de processtukken blijkt dat Anna in de periode voorafgaande aan het proces een of meer brieven aan Van Leefdael heeft geschreven. Zij hadden tot doel om de huwelijksdatum vast te stellen. Van Leefdael maakte toen een grote fout door tweemaal schriftelijk op deze brieven te antwoorden. Deze twee brieven die de gedaagde vanuit Delft aan Anna schreef, bleken tijdens het proces van cruciaal belang. Op 23 februari 1685 zond hij Anna een brief waarin hij zich excuseerde dat hij niet eerder heeft kunnen antwoorden ‘aangesien de cassatie op handen is’. Hij was druk bezig voor deze kwestie zijn verwanten in te schakelen ‘dat ick van die ongelukkige niet ende ben gecasseerd [te] sullen worden’. Hij dreigde ontslagen te worden uit het leger en had zijn familie ingeschakeld om dat te voorkomen. Dan immers zou hij zijn familie met nog meer negatieve berichten opzadelen, en had hij bovendien geen inkomsten meer om te kunnen trouwen. Belangrijker voor het proces was wat hij vervolgens schreef: ‘Ende zijt voorsightigh dat de dingen niet uyt en komen om U.Ed. eerswille, want als ick eens ongeluckigh ben ende mijn fortuijn niet kan maeken wat soude wij dan beginnen, ende als het verborgen is soo kan men altijd in deselven staet blijven.’ Belangrijk is vooral het woordje ‘wij’ in de zinsnede ‘wat soude wij dan beginnen’. Dit is het sterkste schriftelijke bewijs dat in het proces tegen de aangeklaagde gebruikt werd. Hieruit blijkt dat hij oorspronkelijk wel degelijk van plan is geweest met Anna te trouwen. Anna schreef hem een brief terug, waarin zij erop aandrong van hem de huwelijksdatum te horen. Zij laat deze brief door een van haar broers aan hem bezorgen en eist van de bringer het antwoord van Van Leefdael mee terug te brengen naar Hulst. Dit laatste wijst er duidelijk op dat de familie De Beaufort nu eindelijk wel eens definitief wil weten hoe de vork in de steel zit. Men voelde dus kennelijk nattigheid en was het vertrouwen in het sluiten van een officieel huwelijk aan het verliezen. Een ander aspect was dat voor het voeren van een proces een schriftelijk negatief antwoord van de gedaagde noodzakelijk was. Dit was de reden voor het inschakelen van haar broer als bode. In zijn antwoord, gedateerd 9 maart 1685, schreef Van Leefdael dat hij niet kon ingaan op haar verzoek om zich te houden aan zijn trouwbelofte omdat hij nu geen beslissing kon nemen ‘zonder goetvinden en communicatie van mijn naeste vrinde’, dus na een familieberaad. Bovendien, zo schreef hij: ‘Soo dient deze om U ed. te versoecken dat U Ed. met goet gedult gelieft af te wachten den tijdt wanneer ick sal kunnen overkomen.’ Het gewenste bewijs is nu in handen van de eisende partij en twee maanden later, op 11 mei 1685, werd het proces in Hulst tegen hem aangespannen.

De snelheid waarmee het in gang werd gezet en de wijze waarop vooral het schrijven van de laatste brief werd afgedwongen – het laten bezorgen door haar broer en de eis om een antwoord mee terug te brengen – doen een sterk vermoeden rijzen dat het aanspannen van het proces van te voren zorgvuldig georganiseerd was. Hierbij speelt natuurlijk ook een rol dat Anna spoedig meerderjarig zou worden en dat zij bij uitstel het proces zelf zou moeten voeren.

Naast de als bewijs opgevoerde brieven worden in de ‘Deductie’ aan Haar Hoog Mogenden van 1689 van 293 artikelen nog meer bewijsstukken door de eiser naar voren gebracht die de positie van Van Leefdael verzwakken. Artikel 136 spreekt ervan ‘dat de Impentrant op de Comparitie, voor de Ed. Rade van Vlaanderen gehouden, vertoont zynde een stuck Goudts, aende Gedaegde Dochter op trouw gegeven’. Het onderpand dat ‘op trouw’ werd gegeven, bestond veelal uit een gouden of zilveren penning, munstuk of ring; het was een bewijs van verloving en een onderdeel van de juridisch-bindende trouwbelofte.²⁸ Benjamin legde dit als bewijsstuk over.

De aangeklaagde voerde in het verweerschrift aan dat er een groot standsverschil bestond tussen hem en de familie De Beaufort. Dat verschil in stand beschreef hij in de woorden dat ‘er

---

²⁸ Haks, *Huwelijk*, 111; A.Th. van Deursen, *Mensen van een klein vermogen. Het Kopergeld van de Gouden Eeuw* (Amsterdam, 1992) 110.

een pretense dispariteit van conditie tussen de Partyen bestaat'. In antwoord hierop werd niet betwist dat hij van een goede en adellijke familie was, maar dat eveneens: 'De Familie van de Gedaegde is in geene deele inferieur en de Huysvrouw van de Gedaegde, die Moeder is van de onteerde, is gesproten uyt de oude ende seer bekende Familie der Stavenissen in Zeelandt.' Bovendien werd geconstateerd: 'De Stavenissen sijn dieper in bedieningen ende in de Regeeringe deeser Landen bekend, als die van de Familie Van Leefdael.' Deze uitspraak was natuurlijk koren op de molen van de familie De Beaufort. Het hele proces is een bevestiging van de eer die het geslacht De Beaufort genoot in de jaren tachtig van de zeventiende eeuw. Het huwelijk van Anna met iemand van adel, uiteindelijk afgedwongen met hulp van deze rechterlijke uitspraak, heeft daar ongetwijfeld sterk toe bijgedragen.

De overgeleverde verslaglegging van de uitspraak van de rechters is een document dat de zeventiende-eeuwse opvattingen over huwelijk en geboorte zowel in burgerlijk-maatschappelijke als in juridische zin uitvoerig laat zien. De zoon van Anna, die behalve door een huwelijk niet geëcht zou worden, speelde in het hele proces een cruciale rol.²⁹ De zonden van de ouders werden de kinderen aangerekend. Door geboorte uit een ongehuwde moeder werd iemands goede eer en reputatie al vóór zijn geboorte bepaald door een handeling waar hij zelf part nog deel aan had. Groeiden onechte kinderen niet op voor galg en rad? Magistraten dienden dan ook uit een wettig huwelijk geboren te zijn.³⁰

Financieel vermogen

In een poging om in de armzalige financiële situatie van de stad Hulst verbetering te brengen, legde Den Haag de meer welgestelde inwoners speciale belastingen op. Ook Benjamin – in 1664 voor de eerste keer benoemd tot burgemeester – ontkwam er niet aan op deze wijze bij te dragen aan het herstel van zijn stad. Op 29 april 1665 werd hij aangeslagen voor 480 gulden en op een tweede lijst – hij woonde in wijk E – werd zijn belastbaar vermogen geschat op Z.Vl.£ 2.000 (12.000 gulden).³¹ Op de lijst staan de namen van 88 families en van 22 officieren. In totaal veertien families werden aangeslagen voor een bedrag van Z.Vl.£ 2.000,- of meer, de hoogste aanslag bedroeg Z.Vl.£ 5.000,00. Benjamin de Beaufort behoorde dus al een jaar na zijn burgemeestersbenoeming tot de rijksten van Hulst.

Tussen 1672 en 1692 was hij geruime tijd bezig om de erfenis van zijn oom Noël de Caron af te wikkelen.³² Hij trad op als representant namens een aantal erfgenamen. Achteraf bleek het nauwelijks de moeite waard te zijn. De gehele erfenis bedroeg slechts 2.800 gulden en moest over enige erfgenamen verdeeld worden. Uiteindelijk moest Benjamin, door alle kosten die hij gemaakt had op zijn eigen portie van de erfenis nog f 21:18:08 toeleggen.³³

Al enige jaren vóór zijn overlijden liet hij zijn oudste zoon Pieter het beheer over zijn financiën voeren. Op 23 april 1695 benoemde Benjamin hem ook tot executeur testamentair en bepaalde hij dat zijn zoon volledig schadeloos gesteld diende te worden voor alle voorschotten door hem gedaan.³⁴ Aan de ruzie tussen vader Benjamin en zijn zoon Cornelis naar aanleiding van diens huwelijk met Louise Salibos danken wij een uitgebreide boedelinventaris na het overlijden van de vader. Omdat Cornelis slechts aanspraak mocht maken op zijn legitieme

---

²⁹ In het begraafregister van Hulst is géén geboortebewijs of bewijs van overlijden van deze zoon gevonden. Omdat hij wel in het proces wordt genoemd, is het aannemelijk dat hij toen nog leefde en mogelijk kort ná het proces is overleden.

³⁰ J.C. Streng, *Stemme in staat, de bestuurlijke elite in de stadsrepubliek Zwolle 1579-1795* (Hilversum, 1997) 241.

³¹ ARSt. 2145-I, 29 april 1665: 'Lijste ende quohier van taxatie der personen, becleeden de eenige offitien binnen der stede Hulst' en 'Lijste vande wijcken ende personen woonachtigh binnen de Stede Hulst tot het formeeren vande quohieren der Capitalen, Hooftschattingen achtervolgens'.

³² Zie over deze familierelatie hoofdstuk 3.

³³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 62, 66.

³⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 72.

portie was – als gezegd – een notarieel vastgelegde taxatie noodzakelijk. Op 3 januari 1698, een jaar na het overlijden van zijn vader, verklaarde Pieter dat hij een akkoord had gesloten met zijn broer, zwager en zusters waarin de nalatenschap was afgewikkeld. Dat akkoord behelsde een uitvoerige staat van alle bezittingen, zowel van de onroerende als van de roerende goederen.³⁵ De opsomming omvatte een tweetal huizen, waarvan er één, gelegen aan de markt te Hulst, ongetwijfeld het ouderlijk huis was. Het werd verhuurd voor Z.Vl.£ 9 (54 gulden) en was belast met een rente van 24 gulden per jaar. De aankoop van het huis werd gefinancierd met een lening. Uitgaande van de gebruikelijke rente van vier procent moet de waarde van het huis bij aankoop ongeveer 600 gulden geweest zijn. Tevens behoorde tot het vermogen een huis en land gelegen in Hulsterambacht. In overeenstemming met de genoemde resolutie van 1675 waren regenten immers verplicht een stuk land ter plaatse te bezitten. Ook staan op de lijst diverse andere stukken land, in zijn eigendom samen met zijn broer Bernard Laurens en samen met familie van zijn overleden vrouw, zoals Nicolaas Cau en Jan van Stavenisse. Het waren percelen gelegen in Zierikzee, Duiveland en Dreischor. Van alle onverdeelde landerijen werd nauwkeurig geregistreerd welk aandeel daarvan in de erfenis berekend werd en wie de mede-eigenaar was. Naast de onroerende goederen behoorden tot het vermogen een aantal obligaties en rentebrieven die aangekocht waren in de jaren 1656 tot 1685 en voor 9.600 gulden in waardepapieren opgenomen als memorie. Gezien de datum moeten deze afkomstig zijn uit de erfenis van zijn vader Pierre. Opmerkelijk is het relatief grote bedrag van 2.400 gulden dat hij in 1666 uitleende aan de regeerders van Hulsterambacht. Twee jaar na zijn benoeming in 1664 als burgemeester van Hulst, was zijn inkomen kennelijk al hoog genoeg om er een som van te kunnen sparen, wat blijkt uit het al gememoreerde getaxeerd vermogen van 12.000 gulden. De reden dat hij dit geld in Hulsterambacht heeft belegd, zal naast de slechte en uitzichtloze financiële situatie in Hulst, mede zijn ingegeven om hier invloed uit te oefenen en er later burgemeester te kunnen worden.

Levenseinde

Benjamin is in januari 1697 op 71-jarige leeftijd overleden en op 29 januari begraven naast zijn ouders in het familiegraf te Hulst. Voor een goed beeld van de welstand van de erflater, maar ook om inzicht te krijgen in hoe Benjamin, de tweede vertegenwoordiger van de jongere tak De Beaufort, zich in de zeventiende eeuw een plaats verwierf in de regentenmaatschappij is de lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen die in het sterfhuis aanwezig waren een belangrijk hulpmiddel. Deze lijst is als bijlage 1 opgenomen. Op de inventaris staan negentien stuks zilverwerk waarvan bij enige voorwerpen wordt aangetekend dat die niet meer in huis waren, maar bij de kinderen berustten. Ze zijn kennelijk bij huwelijk of verjaardag al cadeau gedaan en moeten nu verrekend worden. Interessant is ook de aanwezigheid van twaalf zilveren vorken. De vork was in de tweede helft van de zeventiende eeuw nog geen algemeen gebruiksvoorwerp, maar bijna uitsluitend te vinden op de tafels van de zeer rijken. Bij de middenklasse bleef de vork een uitzondering, terwijl de boeren slechts met lepels aten. Dit veranderde pas na ongeveer 1730.³⁶ De vork was eind zeventiende eeuw derhalve een teken van welvaart. De inventaris zegt nog meer over de voorspoed in het gezin van Benjamin. Onder het hoofd ‘tafellakens en ander linde’ staan ‘151 servetten van diverse werckjes’. Na de opsomming van ‘koper ende tin’, ‘tin’ en ‘tischwerck’ volgt de inventaris in iedere kamer van het huis. Daaruit komt een voor-naam huis naar voren, met een eetzaal, een ontvangstzaal – rijk gemeubileerd met een schouw en gedecoreerd met een prestigieus goudleren behang, – twee kleine kamers, een keuken, een kelder, vier slaapkamers, een bediendenkamer en een zolder. Opmerkelijk is een ijzeren klokke in het voorhuis. Dit was voor die tijd zeer modern, want dergelijke klokken werden pas aan

³⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 74.

³⁶ Hans van Koolbergen, ‘De materiële cultuur van Weesp en Weesperkarspel in de zeventiende en achttiende eeuw’, in: Anton Schuurman, Jan de Vries en Ad van de Woude (red.), *Aards Geluk, de Nederlanders en hun spullen 1550-1850* (Amsterdam, 1997) 144.

het einde van de zeventiende eeuw geïntroduceerd.³⁷ Het is jammer dat de 33 schilderijen niet nader zijn omschreven. De hele inventaris wijst erop dat Benjamin de Beaufort tot de elite van Hulst behoorde en dat hij gedurende zijn leven een zekere welstand had opgebouwd.

Doordat hij betrekkelijk oud is geworden, heeft hij rijkdom, status en politieke invloed gedurende zijn lange leven kunnen uitbouwen en zijn kinderen op weg kunnen helpen zoals hij zelf door zijn vader in het zadel was geholpen. Niets was voor een opkomende familie zo nadelig als de vroege dood van een man, voordat zijn zonen volwassen waren. Hij kon hen dan niet op invloedrijke posten plaatsen. Wanneer er een voogd nodig was voor minderjarige kinderen kon dat voor het vermogen zelfs heel slecht uitpakken. Zo raakte de Utrechtse regentenfamilie Van Mansfelt in het midden van de achttiende eeuw geheel verarmd en buiten de vroedschap doordat beide ouders kort na elkaar stierven, terwijl de kinderen nog jong waren. Bij de familie Martens – eveneens in Utrecht – gebeurde hetzelfde, maar de gevolgen waren minder dramatisch.³⁸

Bernard Laurens de Beaufort 1630-1702

Bernard Laurens, de tweede zoon van Pierre de Beaufort en Anna Colve, werd geboren in Den Haag op 20 oktober 1630 en twee dagen later gedoopt in de Grote Kerk.³⁹ In de regering van Hulst was voor hem als broer van een regent geen plaats. Gezien de beperkte mogelijkheden in zijn woonplaats bleef voor hem alleen een militaire loopbaan over. Op 20 april 1663 werd Bernard Laurens de Beaufort in de rang van kapitein der infanterie⁴⁰ aangesteld als commandant van het bij Hulst gelegen fort St. Anna.⁴¹ Zestien jaar later, op 11 december 1679, werd hij benoemd tot commandant van fort IJzendijke. Na nog eens twee jaar volgde zijn bevordering tot luitenant-kolonel, een rang die hij tot zijn overlijden in 1702 behield.⁴² Hoe zijn benoeming tot stand kwam, is niet te achterhalen. Mogelijk speelden ‘oude’ relaties van zijn vader met de militaire gouverneur in Hulst en met de Raad van State hierbij een belangrijke rol. Fort St. Anna lag militair zeer strategisch in de polder van Namen ten noordoosten van Hulst langs de huidige Plattendijk.⁴³ Het fort werd in 1585 gebouwd door de hertog van Parma na zijn verovering van Antwerpen en werd in een gedicht van Jacobus Revius met de naam ‘Geusenbril’ aangeduid.⁴⁴ In 1632, dus ruim twaalf jaar vóór de verovering van

---

³⁷ Koolbergen, *Materiële cultuur*, 154.

³⁸ R.E. de Bruin, *Burgers op het kussen* (Zutphen, 1986) 252-254; Renger E. de Bruin en Arend Pietersma, ‘Op geborduurde kussens’, in: Renger E. de Bruin en Arend Pietersma (red.), *Erfgenamen aan het Janskerkhof, de familie Martens in Utrecht 1628-1972, Jaarboek Oud-Utrecht* (2002) 63-64.

³⁹ In sommige publicaties wordt gesproken van Laurens Bernard. Omdat zijn zoon Lieven Ferdinand spreekt van mijn vader Bernard Laurens wordt deze volgorde hier gebruikt. In de begraafregisters van Hulst komt ook wel de naam Bernard Laurens voor.

⁴⁰ J.W. van Sypensteyn en J.P. de Border, *De verdediging van Nederland in 1672 en 1673* (Den Haag, 1850) 86.

⁴¹ F.G.J. ten Raa, *Het Staatsche leger 1568-1795* deel IV (1672-1688) (Den Haag, 1940) 300.

⁴² *Ibidem*, 524, op 26 november 1681. HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 73. In het rouwcedel van zijn schoonzus Maria Stavenisse wordt hij in 1692 vermeld als luitenant-kolonel van Ysendijke. Zijn zoon Lieven Ferdinand noteerde over hem dat hij overleed in zijn commandement.

⁴³ E. de Graaf en I. Noorden, *De stilte doorbroken* (Wageningen, 2004) 25.

⁴⁴ Het woord ‘Geusen-bril’ werd door de Spanjaarden gebruikt voor Fort St. Anna. De uitdrukking komt voor in het sonnet ‘Vreugden-Rey’. Het is onderdeel van een cyclus van Jacobus Revius en in 1632 afzonderlijk verschenen onder de titel: ‘*Iacobi Revii // Vreugden-rey // Op den gheseghenden // tocht des doorluchtichsten Prinzen van Oran- // jen int lopende jaer CII C XXXII. begonnen met het // innemen van Venlo, Stralen, Ruremonde, neffens an- // der sterckten des Vyants, ende roemelijck be- // sloten met het wonderbaer verove- // ren der geweldige stat // Maestricht. // Vignet // Tot Deventer, // By Sebastiaen Wermbouts Boeckdrucker // wonende op den Poot inden Vergulden Bibel, // Anno 1632.* Een exemplaar onder editie van W.A.P. Smits is aanwezig in de bibliotheek van de Universiteit van Gent. De uitdrukking: ‘Op 1 april verloor Alva in Den Briel zijn bril’, moet in deze context worden gelezen. Dat april en bril op elkaar rijmde, zal ertoe hebben bijgedragen

Hulst, was St. Anna al door graaf Willem van Nassau-Siegen op de Spanjaarden veroverd waardoor zij hun 'bril' of uitkijkpost verloren en de vijand een belangrijke slag werd toegebracht.

De forten die gelegen waren in de periferie van de Republiek hadden een belangrijke rol in de verdediging tegen buitenlandse invallen. Ze waren een onderdeel van de defensiepolitiek die erop gericht was de grenzen te verdedigen met permanente garnizoenen. Belangrijk was het daarom dat ze onder bevel stonden van betrouwbare personen. Het was dan ook niet toevallig dat Bernard Laurens tot commandant van dit strategische fort werd benoemd, want de familie De Beaufort voldeed volledig aan deze eis zoals in het verleden steeds was gebleken. Vooral in de garnizoenssteden werden de functies van commandant en plaatsvervangend commandant bekleed door mannen, meestal van lagere adel, die door hun lange staat van dienst, bekwaamheid en trouw aan de Republiek, waren opgeklimmen tot deze machtige posities. Tot 1671 viel fort St. Anna onder de verantwoordelijkheid van de militaire commandant van Hulst. Het tekent het aanzien van het geslacht De Beaufort dat het dus kennelijk niet onoverkomelijk was dat Bernard Laurens, als iemand van niet-adellijke afkomst, in 1663 commandant van dit fort werd. Toen in 1671 de internationale spanningen toenamen, steeg de militaire waarde van St. Anna aanzienlijk. Dit werd nog eens extra onderstreept door de Staten-Generaal die met het oog op de oplopende spanningen in een nieuw reglement de bevoegdheden regelden van de commandeurs en commandanten van de gouvernementen in de Generaliteitslanden. Vanaf dat jaar werd het fort St. Anna een zelfstandig commandement los van de vesting Hulst.⁴⁵ Voor Bernard Laurens betekende dit dat hij vanaf die datum niet meer ondergeschikt was aan de gouverneur van Hulst, maar een zelfstandige verantwoordelijkheid kreeg. Zijn functie van commandant van fort St. Anna was zeer zeker statusverhogend.

Huwelijk

Op 15 februari 1662 trouwde Bernard Laurens met Levina van Vrijberghe. Zij was in 1640 geboren te Tholen uit het tweede huwelijk van mr. Marinus van Vrijberghe, burgemeester van deze stad, met Cornelia de Huybert. Beiden kwamen uit belangrijke Zeeuwse families. Direct na de huwelijksluiting woonde het gezin De Beaufort-Van Vrijberghe in de stad Tholen waar hun eerste zoon werd geboren, kort daarna verhuisde de familie naar Hulst. Nergens staat dat de ouders bewust kozen voor een geboorteplaats van hun eerste kind in Zeeland. Toch ligt dat wel voor de hand, want als het een zoon zou zijn, dan bood dit hem door zijn 'Zeeuwse nationaliteit' in de toekomst perspectieven voor een bestuursfunctie in de Republiek. Het was wel zo dat Bernard Laurens bij zijn huwelijksvoltrekking nog niet op fort St. Anna was benoemd, zodat de beslissing ook afhankelijk van de beschikbare woonruimte kan zijn genomen. Zijn zoon Lieven Ferdinand noteerde in zijn 'Aanteekening van mijn geboorte en wedervaeren, mitsgaeders van mijn familie en kinderen'⁴⁶ – hierna te noemen 'dagboek' – over zijn vader Bernard Laurens dat hij 'vrindelijk in zijn conversatie en bovendien uitnemend sober in zijn manier van leven' was. Hij spaarde kosten noch moeite om zijn kinderen een goede opvoeding te geven en ze te laten leren en studeren 'tot boven syn staet en middelen'. Over zijn moeder schreef hij dat zij op 62-jarige leeftijd overleed na enige jaren zeer zwak te zijn geweest en vele ziekten te hebben gehad.⁴⁷

---

dat het woord bril ons in deze betekenis tot op heden nog bekend is. In de Republiek gebruikte men ook het woord 'Papen-bril', speciaal in 's-Hertogenbosch om de katholieken daar in de gaten te houden.

⁴⁵ Raa, *Het Staatsche Leger* deel V, 521.

⁴⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 128-129 door P. Scheltema in druk opgenomen in *Oud en Nieuw uit de vaderlandsche geschiedenis en letterkunde* (Amsterdam, 1844).

⁴⁷ *Ibidem*, 18, 19.

Kinderen

In totaal kreeg het echtpaar De Beaufort-Van Vrijberghe tussen 1662 en 1686 elf kinderen. De twee oudsten, Pieter (*1662) en Marinus (*1663), stierven binnen een jaar na hun geboorte. De volgende twee zoons Marinus (1666-1725) en Pieter Noël (1668-1708) en ook de jongste Bonifacius (1681-1701) bleven ongehuwd. De andere mannelijke nakomelingen: Bernard Adriaan (1673-1722), Levinus Ferdinand (1675-1730) – bekend onder de voornaam Lieven Ferdinand – en Willem Gijsbert (1679-1711) trouwden wel. Van hen kreeg alleen Lieven Ferdinand een kleinzoon, die in 1746 geboren werd, maar op jonge leeftijd kinderloos overleed. De tak Bernard Laurens de Beaufort is daarmee dus in de achttiende eeuw uitgestorven.

Van de drie dochters: Anna Lucretia (1664-1727), Cornelia (1670-1742) en Isabella Levina (1686-1724) is bekend dat de oudste en de jongste trouwden met een militair en dat de middelste ongehuwd bleef.

Pieter Noël, Bernard Adriaan en Bonifacius volgden een militaire loopbaan. Marinus, Lieven Ferdinand en Willem Gijsbert kregen vooraanstaande posities als regent in diverse stedelijke besturen van Zeeland. Marinus was tijdens zijn leven commandeur van de contributie te Sluis en schepen van 's Lands Vrije van Sluis. Zijn invloed stelde hem in staat zijn jongere broer Lieven Ferdinand te laten benoemen als pensionaris van deze stad. Het is opmerkelijk dat Marinus circa 23 jaar schepen is geweest zonder het ooit tot burgemeester te hebben gebracht.⁴⁸ Hieruit valt op te maken dat hij in Sluis kennelijk niet behoorde tot de 'vrinden' van degenen die de macht uitoefenden en die de functies onderling verdeelden. Zijn ongehuwde staat betekende niet dat hij ook een celibatair leven leidde. In de boedelinventaris die na zijn overlijden werd opgemaakt, staat dat hij als universeel erfgenaam had aangewezen 'mijn eigen ende gebreckelijk kint Maria Susanna de Beaufort'.⁴⁹ Uit zijn testament blijkt dat Marinus niet getrouwd was met de moeder van zijn kind, het kind draagt echter wel de achternaam van haar vader. De erflater laat in zijn testament duidelijk blijken dat hij er niet zeker van is dat de familie De Beaufort er voetstoots mee akkoord zal gaan. Daarom voegde hij een bijzondere bepaling toe aan zijn laatste wil. Hij legde vast dat indien zijn dochter zou komen te overlijden zonder verdere nakomelingen of testamentaire beschikking, hij zijn eigen broers en zusters aanwees als erfgenamen, echter met een bijzondere clausule. Hij verordonneerde: 'Indien mijn broers en zusters na mijn doot aen mijn kint ofte aen de moeder de minste moeijelikheden haer wilden aendoen ofte ijets wilden tenderen om haer te willen troublen in de geruste possessie, soo is mijn uijterste wil en begeren dat deselve bij het overlijden van mijn kint buyten de erfenisse sullen sijn gesloten.' Iedereen in de familie hield zich keurig aan het verzoek van de erflater, want in 1739 werden de broers en zusters als erfgenaam geregistreerd.⁵⁰

Lieven Ferdinand, het achtste kind, is de meest interessante zoon uit het huwelijk van Bernard Laurens de Beaufort en Levina van Vrijberghe. Van zijn hand zijn enige bijzondere publicaties verschenen. Voor de achttiende-eeuwse geschiedenis van Zeeland is vooral belangwekkend zijn al genoemde 'dagboek' getiteld: 'Aanteekening van mijn geboorte en wedervaeren, mitsgaders van mijn familie en kinderen', dat hij bijhield vanaf 1691 tot aan zijn overlijden in 1730.⁵¹ In zijn jeugd bezocht hij zowel de Franse als de Latijnse school in Breda en hij promoveerde in 1695 in de rechten aan de universiteit van Franeker. Na drie jaar als advocaat in Den Haag gepraktiseerd te hebben, vestigde hij zich in Goes omdat 'zijn interesse meer lag bij een regeringsfunctie in een of andere stad in Zeeland'.⁵² Drie jaar later, in 1701,

---

⁴⁸ A. Sol, *Zevenentwintig Schepenen uit het Kollege van het Vrije van Sluys, een elite onderzoek*, niet gepubliceerde doctoraalscriptie, Universiteit van Utrecht (Utrecht, augustus 1985) 29.

⁴⁹ ZA, gerechtelijk archief van Zeeuws-Vlaanderen, no. 2068, dd. 25 aug. 1732.

⁵⁰ ZA, archief Vrije van Sluis 853, 12 mei 1739.

⁵¹ Zie noot 42. Het aardige van dit boekje is dat hij daarin ook zijn eigen gemoedstoestand en ervaringen beschrijft.

⁵² *Aanteekeningen*, 16.

werd hij tot zijn verwondering aangesteld als pensionaris in de stad Sluis. Hij accepteerde deze functie vanwege de bezittingen die zijn vader daar had. Het was een zeer moeilijke periode, als gevolg van de Spaanse Successieoorlog, waarvan hij in zijn aantekeningen uitvoerig verslag doet.⁵³ In 1705 werd Lieven Ferdinand, volgens zijn eigen woorden, tegen zijn zin gekozen tot ouderling. In deze functie raakte hij al spoedig betrokken bij een hooglopende ruzie tussen twee predikanten. Hij vond deze twist zo weerzinwekkend dat hij voor zichzelf optekende: ‘Dat degenen die gerust wil leven, sig vooral niet tot de Kerkelijke regeeringe moet laeten gebruyken en sig in geen deele bemoeijen met Kerkelijke saeken of disputeren.’⁵⁴

Begin 1711 verhuisde Lieven Ferdinand naar Tholen, de Zeeuwse stad waarin zijn grootvader Marinus van Vrijberghe een belangrijk bestuurder was geweest. Lieven Ferdinand werd op 15 oktober 1712 tot raad van de stad aangesteld⁵⁵ en gedurende drie achtereenvolgende jaren als schepen gekozen. Het afgelegen stadje Tholen stond in die dagen zowel maatschappelijk als politiek niet erg gunstig bekend; de zedelijkheid liet er blijkbaar veel te wensen over.⁵⁶ Lieven Ferdinand was daarom blij op 28 november 1715 trots in zijn ‘dagboek’ te kunnen schrijven dat op die dag ‘de Regeeringe van Tholen mij aegesteld [heeft] tot gecommiteerden Raed van de Ed. Mog. Heeren Staeten van Zeeland’ en ‘op den 16 December ben ik op presentatie van de Heeren Staeten van Zeeland bij Haer Hoog. Mog. de Staten Generael aengesteld tot Gecommiteerden Raed ter Admiraliteit in Zeeland’.⁵⁷ Vooral deze laatste benoeming betekende voor hem dat hij dikwijls naar Den Haag moest reizen. Hij schreef daarover voortdurend in zijn ‘dagboek’ en deed ook in zijn brieven aan vrienden en familie uitvoerig verslag van zijn belevenissen in de Haagse politiek en van de ervaringen tijdens zijn reizen.

De nasleep van de Spaanse Successieoorlog heeft Lieven Ferdinand aan den lijve ondervonden. Deze oorlog van 1701-1713, het laatste conflict waarin de Republiek een militaire hoofdrol speelde,⁵⁸ had voor hem en zijn gezin financiële en vooral ook persoonlijke gevolgen. Op een vergadering op 24 augustus 1712 in de Staten van Middelburg vernam Lieven Ferdinand dat zijn woonplaats Tholen door driehonderd ‘vijandelijke’ soldaten was geplunderd en in brand gestoken.⁵⁹ Zijn beschrijving van deze gebeurtenissen toont Lieven Ferdinands materiële welstand:

‘Ons huys naest het stadhuis en het aensienlykste synde, wiert van de eerste geplundert [...] hebben wij verlooren al ons gereed geld, eenige weinige juweelen en al ons silverwerk, daervan wij naer onsen staet rijkelyk voorsien waeren [...] voorts zijn bedorven of in stucken gesmeten andere goederen, cabinetten, spiegels, porcelijnen, etc. [...] Mijn vrouw hadde het geluk nog van in haer boesem te bewaeren haer voornaemste juweelen en goudbeurse en dat aen haer, nog mijn oudste dogter geen leed wierde gedaen; dog mijn keukenmeid wiert in presentie van mijn vrouw met een bajonet in ’t hoofd gewond.’⁶⁰

Voor de geschiedschrijving van de familie De Beaufort is het bijzonder jammer dat Lieven Ferdinand na zijn haastige terugkeer naar Tholen moest constateren dat door plundering en brandstichting verloren waren gegaan:

---

⁵³ *Aantekeningen*, 17, 18.

⁵⁴ In de *Aantekeningen* voegde van Epen als bijlage de stellingen over deze twist toe.

⁵⁵ *Aantekeningen*, 24.

⁵⁶ A. Romeijn, *De stadsregering van Tholen (1577-1702)* (Giesen, 2001) 335.

⁵⁷ *Aantekeningen*, 26.

⁵⁸ Israël, *De Republiek*, 1090.

⁵⁹ In zijn *Aantekeningen* maakt hij melding van de plundering van Tholen op die datum en hij schrijft dat hij op die dag in Middelburg was ‘als gedeputeert synde op de vergadering van de Heeren Staeten van Zeeland’ (*Aantekeningen*, 23, 24, 26).

⁶⁰ *Ibidem*.

‘Alle gedenkstukken en het kostelijke, dat wij van onse ouders en voorouders hebben geërft en ontvangen, sulks onse kinders bij ons niets sullen vinden van hetgene wij van haer voorouders hebben ontvangen.’⁶¹

Vooraf het verlies van het familiearchief zou in de negentiende en de twintigste eeuw nog dikwijls gememoreerd worden. Met zijn opmerkingen over het verlies geeft Lieven Ferdinand de Beaufort blijk van een bijna dynastiek bewustzijn dat typerend is voor een regent. Hij was dat ook. Hij woonde op stand in een huis naast het Thoolse stadhuis. In zijn ‘dagboek’ schreef hij op 5 maart 1715 over een overstroming in Tholen ‘tot de beneden stad en tot digt aen ons huijs naest het stadhuijs’.⁶² Dit waren overigens dezelfde weersomstandigheden waardoor zijn ouderlijk huis, fort St. Anna, verloren ging.

Lieven Ferdinand kreeg in 1710 een speciale band met zijn neef Pieter, de vertegenwoordiger van de derde generatie en onderwerp van het volgende hoofdstuk. In dat jaar huwde hij voor de tweede maal en wel met diens dochter Maria de Beaufort. Zijn eerste huwelijk met Cornelia van Vrijberghe, een nicht van moeders zijde, had door haar overlijden slechts zes jaar geduurd. Bij de huwelijksakte met Maria was een uitvoerige specificatie van haar juwelen gevoegd:⁶³

‘Erst een coulan [collier] daer in vijftien groote en negen kleine diamanten
43 stuk groote halsparelen van ses en een half grijn
Middelbare dito en Clijnder ten getalle van 625 met tien swarte agaten of gitten
gesnaert
2 orlietten [oorhangers], in ieder een groote perle en noch een ronde Brillant
Diamanten, en in ider geve mindere
een ring met een groote en veertien kleine diamanten
een hoepringetje [effen gouden ring] met 15 kleine diamantjes
2 ooringetjes geamaljeert
een braselet met een groote en aegt kleine diamantjes
een Elants bracelet met goud geschakelt
vier gouden slotjes tot paerlen en een goude Capittel stockje
een rood coraal doosje met een silver deksel
Een toilet van silver bestaende in een spiegel camdoos, twee poeder doosen, drie
borstels, een spelle backje en drie moesjes doosjes
twee psalm boeken met goud beslag
een frans dito met silver beslagh
een dito gebedenboek met silver beslagh
een gouden haer naelde’

Het is een interessante lijst die een beeld geeft van het aanzienlijke bezit aan juwelen en edelstenen van een vrouw. Bovendien zegt de lijst ook iets over de welstand van haar vader Pieter. Ook bracht zij bij haar huwelijk tevens een aantal stukken land in. Op uitdrukkelijke wens van haar vader was dit alles ‘vrij van inbreng’, het hoefde dus niet met de erfenis verrekend te worden: ‘Sal Maria de Beaufort in confirmatie behouden een partye van dertig gemeten landts in Soeties Polder, nogh een partye van 25 gemeten landts in Poortvliet, haer lijfrente etc. mitsgaders de juwelen, silver en gout haar ten huwelijk gegeven, sonder alle het selve te moeten inbrengen.’⁶⁴ Mogelijk is deze ongebruikelijke, bijzondere bepaling door Pieter gemaakt omdat zij zijn enige

---

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² *Ibidem.*

⁶³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 127.

⁶⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 110.

dochter was. Hier bleef het niet bij, want toen haar vader al een jaar na de huwelijksdatum van zijn dochter stierf, erfde zij bovendien een vermogen van circa 35.000 gulden.⁶⁵

De relatie die ontstond door het huwelijk van Lieven Ferdinand met zijn in Hulst wonende familietak, strekte zich verder uit dan alleen deze huwelijksverbintenis. Hij wist zijn kersverse zwager mr. Hendrik de Beaufort (een broer van zijn vrouw) in zijn eigen functie in Sluis te laten opvolgen. Bovendien werd Lieven Ferdinand bij het overlijden van zijn schoonvader in 1711 als voogd over zijn jongste zwager, de minderjarige Cornelis, aangesteld. Ook in later jaren bleef de band tussen de familietak in Hulst en Lieven intens en hij gebruikte zijn relaties ten gunste van zijn aangetrouwde familie. Op 27 april 1719 schreef hij aan zijn zwager Pieter Benjamin: ‘Sal morgen de heer van Hoorn schrijven en ernstig op sijn Ed. versoecken van Ued. tot Burgemeester van Hulsterambacht te willen helpen aanstellen.’⁶⁶ Op 26 december 1723 overleed zijn vrouw Maria in Middelburg na een langdurige ziekte, twee jaar later trad de vijftigjarige Lieven Ferdinand op 20 augustus 1725 voor de derde maal in het huwelijk en ditmaal met de vijftien jaar oudere Jacoba Plasschaert, die ruim een jaar later op 1 september 1726 overleed.⁶⁷ Uit zijn drie huwelijken werd slechts uit de verbintenis met Maria de Beaufort één zoon geboren die de huwbare leeftijd zou bereiken. Deze zoon, Pieter Bernard geheeten, trouwde met Johanna Catharina Schorer, dochter van de griffier van het Hof te Vlaanderen. Uit dit huwelijk kwamen geen huwbare zonen voort zodat deze tak in 1762 uitstierf.

Lieven Ferdinand neemt in de familiebiografie van het geslacht De Beaufort een belangrijke plaats in. Als regent behoorde hij tot de Zeeuwse elite waardoor hij invloed kon uitoefenen ten behoeve van zijn familie in Hulst. Daarnaast is hij tot op heden bekend als Zeeuws historicus en als kritisch essayist.

Naast het reeds genoemde ‘dagboek’ zijn van hem drie publicaties bekend. Op politiek gebied schreef hij: *Deductie over het recht op de Hoofdplaat* (onder het pseudoniem J. van de Perre). Het werd opgenomen en afgedrukt in de notulen van de Staten van Zeeland van 18 september 1727. Deze verhandeling is opgesteld naar aanleiding van een geschil tussen Zeeland en de Generaliteit over de inpoldering van de Hoofdplaat. Hierin speelde een rol of de Hont of Westerschelde wel of niet de zogenaamde Fossa Ottoniana of Otto-gracht was, de grens tussen het Heilige Roomse Rijk en Frankrijk. Dit was van belang voor de erfenis van Willem III ten aanzien van Veere en Vlissingen. Lieven Ferdinand toonde zich met deze juridische verhandeling een echte Zeeuwse regent.⁶⁸

Op historisch gebied verscheen: *Het Leven van Willem I, Prins van Oranje, Graaf van Nassau, Stadhouder en Capitein Generaal van Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland*. Op de titelpagina staat ‘door een anonieme schrijver’. Het werd uitgegeven in drie delen, waarvan de eerste druk verscheen in 1730 te Middelburg en de tweede druk twee jaar later zowel te Middelburg als te Leiden. Omdat de schrijver in november van het jaar 1730 overleed, is het zeer waarschijnlijk dat de eerste uitgave nog net tijdens zijn leven plaatsvond. Lieven Ferdinand is duidelijk de auteur. Een contract tussen schrijver en uitgever vormt het bewijs van zijn auteurschap. Daarin staat: ‘De Conditien waerop Leendert Bakker met den Raedsheer de Beaufort is overeen gekomen, om te drucken seeker boek, houdende voor titel: Het Leven van Willem den Eersten, Prins van Oranje, enz.’⁶⁹ De uitgever kwam met de schrijver op 5 mei 1730 overeen dat hij ‘den naem, de qualiteit ofte woonplaets van den auteur, direct of indirect, op geenerhande wijze sonder sijn permissie sal bekend maeken en openbaeren’. Het publiceren

---

⁶⁵ Zie hieronder bij Pieter de Beaufort.

⁶⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 155. Dit was Nicolaes van Hoorn (1652-1734), vele malen burgemeester van Vlissingen en geëmmitteerde ter Staten-Generaal, waar het bestuur der generaliteitslanden rechtstreeks onder viel.

⁶⁷ *Aantekeningen*, 30.

⁶⁸ Sol, *Zevenentwintig Schepenen*, 15; Scheltema, *Oud en Nieuw*, 35.

⁶⁹ Scheltema, *Oud en Nieuw*, 38-40.

zonder vermelding van de auteursnaam was in die tijd niet bijzonder. In de zeventiende en achttiende eeuw werden bijna alle staatkundige twistgeschriften anoniem uitgegeven.⁷⁰

In de ‘voorreden’ van dit boek legt de schrijver verantwoording af over zijn keuze van het onderwerp:

‘Dewijle nu het mannelyk Geslacht van Willem de eerste, Prins van Oranje [...] is uytgestorven [...] en wy tegenwoordig onder die gewenschte tyden leven, dat men de waarheyt vrymoedig mag belyden [...] dat men nu ook met de loffelyke daeden van de Prins van Oranje te prysen [...] niet verdagt gehouden kan werden van vleyery, nog met desselfs misslaegen en gebreeken te openbaren, den haet en verbolgenheit van iemand heeft te vreesen.’⁷¹

Hier schrijft een historicus die zich voorneemt het leven van Willem van Oranje geschiedkundig, maar ook kritisch te beschrijven en die zich daarbij niet wil laten beïnvloeden door anderen in zijn omgeving. Belangrijk voor de samenhang met zijn volgende boek is het citaat:

‘om dien Vorst wat naeder te leren kennen [...] om de Geschiedenis van de Nederlandsche Beroerten naer Waerheit te onderzoeken en de wesentlyke oorsaeken van deselve na te speuren [...] om ons te oefenen in de kennis van de vrije Regeering, voorrechten en de oude Herkomens der Nederlanden, bysonder die van Holland, Zeeland en Vriesland’.⁷²

Hij verwijst hier naar zijn boek *Verhandeling over de Vryheit in den Burgerstaet*, in 1737, dus zeven jaar na zijn overlijden, eveneens anoniem uitgegeven te Middelburg en Leiden. Omdat in dit boek geregeld wordt verwezen naar het boek over Willem van Oranje ligt het auteurschap van Lieven Ferdinand van *Verhandelingen over de Vryheit* voor de hand. Daarnaast is in kladversie nog bewaard gebleven *Vrijheid in de Godsdienst*.⁷³ Het bestaat uit twaalf hoofdstukken, waarvan er slechts twee zijn uitgewerkt.⁷⁴

Het *Leven van Willem I* en *Verhandelingen over de Vryheit* zijn nauw verwant. Lieven Ferdinand gebruikt de levensbeschrijving van Willem van Oranje om een ode te brengen aan zijn tijd – ‘het Tweede Stadhouderloze Tijdperk’ – waarin iedereen kan genieten van de voordelen van de ‘ware vrijheid’. Dit thema is ook terug te vinden in zijn tweede boek: ‘dat wij ook als dan de tael van de Vryheyt spreken, past wel in de Beschrijving van het Leven van een Vorst, die een groot Voorstander van de geschonde Voorrechten en Vryheyt der

---

⁷⁰ W.H. de Beaufort, ‘Een vergeten boekje’, in: *Nieuwe Bijdrage voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving* deel 20-2 (1870) 203.

⁷¹ L.F. de Beaufort, *Het Leven van Willem I*, X.

⁷² *Ibidem*, XVII.

⁷³ Aanwezig in de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg, hs verzameling 3555 & 3751, aangekocht uit de Bibliotheek van prof. J.W. te Water in 1823. Ik ben W.R.L. Velema zeer dankbaar een fotokopie te mogen raadplegen.

⁷⁴ Het laatste en twaalfde hoofdstuk kreeg als titel ‘Opwekking tot voorstand van de vryheit’. Het eindigt jammer genoeg plotseling midden in een citaat van Johan van Oldenbarnevelt uit zijn verdediging tijdens zijn proces voor de Staten-Generaal. Met dit hoofdstuk is iets opmerkelijks aan de hand. Bij nauwkeurige bestudering van het manuscript blijkt dat het nagenoeg identiek is aan het laatste hoofdstuk van het gepubliceerde tweede boek ‘Burgerstaet’. Bovendien draagt dit hoofdstuk exact dezelfde titel. Het is daarom aannemelijk dat de ‘Godsdienst’ model heeft gestaan voor ‘Burgerstaet’ en niet is geschreven met het voornemen om het als een apart boek uit te geven. Dit vermoeden wordt nog versterkt door vergelijking van de tekst. Ook hier zijn de doorhalingen en weglatingen in het manuscript bijzonder interessant. Zo staat in ‘Godsdienst’ geschreven ‘maer sal men ons misschien tegenwerpen Willem de eerste Prins van Oranje’ etc. In ‘Burgerstaet’ is deze zin op pagina 560 subtiel veranderd in ‘dog wy voorsien dat ons alhier wederom tegengeworpen sal worden dat Willem de eerste’ etc. In de definitieve versie spreekt de schrijver als iemand die al enige ervaring heeft opgedaan met de kritiek die hij met zijn eerste boek over het leven van Willem van Oranje heeft opgeroepen.

Nederlanden is geweest'.⁷⁵ Lieven Ferdinand beperkte zich in zijn eerste boek niet alleen tot Willem van Oranje. Hij vond het noodzakelijk, ja voelde het zelfs als een heilige plicht, ook de periode van de staatsman Johan van Oldenbarnevelt te behandelen. Hij was zeer stellig van mening dat er vrijwel geen schrijvers waren die teruggingen tot het begin van het Twaalfjarig Bestand. Volgens Lieven Ferdinand was het moeilijk partij te kiezen tijdens de Bestandstwisten door de onderlinge verdeeldheid bij de aanhangers van Gomarus en Arminius. Wat de buitenlandse schrijvers betreft, vond hij dat deze veel te weinig kundig waren en bovendien niet op de hoogte konden zijn van de verhoudingen in de Republiek:

'Derhalve hebben wij het nodig gedagt [...] ons wat breeder omtrent drie saeken uyt te laten namelijk: de merkwaardigheid der Geschiedenissen van de Vereenigde Nederlanden, over het versuym van de Nederlander om de geschiedenissen van haer Vaderland selfs te beschrijven en om te toonen dat die Geschiedenissen niet gevoeglijk door vreemdelingen beschreven konden werden.'⁷⁶

In *Verhandeling over de Vryheit in den Burgerstaet* houdt Lieven Ferdinand zijn medebestuurders en regenten een spiegel voor waarin hij waarschuwt dat 'de Vrije Staet komt te vervallen door misbruyk, quade bestiering, list en laegen van binnen'.⁷⁷ Hij benadrukt dat iedereen de bestaande wetten moet naleven en niet zo maar zijn eigen gang kan gaan, anders is het einde van de Republiek nabij, want 'voor eerst gaet de Vryheit door de Vryheit selfs verloren'.⁷⁸ Degenen die alleen op eigen belang uit zijn, typeert hij met een voorbeeld uit de natuur. De meest verderfelijke leden van de burgerlijke samenleving zijn 'als de Horselen onder de Byën die niet anders dan groot geraes maken en den honing van de neerstige Byën uytzuypen'.⁷⁹ Door het hele boek heen waarschuwt hij voor de dreiging van de absolute vorsten uit de omringende landen die de Republiek belagen.

In zijn boek *Burgerstaet* nam hij het initiatief in het debat over de staatsinrichting van de Republiek in de eerste helft van de achttiende eeuw. Deze periode, later bekend als 'het Tweede Stadhoudersloze Tijdperk', werd vooral gekenmerkt door een verbreding van de discussie die al ongeveer een halve eeuw eerder in de eerste stadhoudersloze periode gevoerd werd. *Burgerstaet* was een van de belangrijkste werken in de pennenstrijd tussen facties die door de tijdgenoten in de jaren tussen 1736 en 1739 werden aangeduid als republikeinen en prinsgezinden.⁸⁰ Het stadhouderschap stond in zijn boek centraal.

Lieven Ferdinand tekende in zijn 'dagboek' nergens aan wanneer hij met zijn historisch onderzoek en met het schrijven van zijn boeken is begonnen. Wel deed hij er vele jaren over en schreef hij in de inleiding van zijn eerste boek dat hij het 'dikwyls met groote tussenpoosingen heeft geschreeven'.⁸¹ Voor zover na te gaan, werd Lieven Ferdinand de Beaufort in 1835, dus ruim honderd jaar na zijn overlijden, voor de eerste maal officieel genoemd als de anonieme auteur van de biografie van Willem van Oranje. Samuel de Wind deed dat in zijn *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*.⁸² Al spoedig hierna schreef P. Scheltema, lid van het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen, in zijn *Oud en Nieuw*⁸³ dat hij in het bezit was gekomen van de hiervoor genoemde 'Condiitiën' van de druk-

---

⁷⁵ Beaufort, *Het Leven van Willem I*, XXVII.

⁷⁶ *Ibidem*, XLII.

⁷⁷ *Ibidem*, 291.

⁷⁸ *Ibidem*, 294.

⁷⁹ *Ibidem*, 475.

⁸⁰ W.R.E. Velema, 'God, de deugd en de oude constitutie', in: *B.M.G.N.* 102 (1987) 476.

⁸¹ Beaufort, *Het Leven van Willem I*, XXVIII.

⁸² Samuel de Windt, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers* (Middelburg, 1835), folio 60. In 1783 noemt Elie Luzac in *Hollands Rijkdom* de schrijver van de *Burgerstaet* nog anoniem.

⁸³ Scheltema, *Oud en Nieuw*, 38.

ker waarin heel uitdrukkelijk Lieven Ferdinand de Beaufort als schrijver wordt genoemd.⁸⁴ Lieven Ferdinand zou met zijn twee boeken gaan behoren tot de eerste van een reeks maatschappelijke en politieke commentatoren in de achttiende eeuw.⁸⁵

Zijn publicaties werden al snel onderwerp van discussie en kritiek. Op zijn boek over het leven van Willem van Oranje verscheen als respons het aan J. de Back en toegeschreven *Het Regt ... tot het Marquisaat van Veere en Vlissingen vermeerderd met een voorberigt waar in de Partydigheid en onkunde van den Schryver van het Leeven van Prins Willem de Eerste ... werd aangetoont* (Franeker, 1733). Op 3 september 1736 verscheen als contrareactie op dit commentaar van De Back het pamflet *Schuite-praatje door drie heren*, toegeschreven aan Epo Sjuick Burmania, waarin stelling werd genomen tegen de vrijheid in de Republiek en de anti-orangistische propaganda. Een andere reactie op het boek is te vinden in *Geslachtschetse beschrijvinge en staat van den doorlugten huize en Vorstendomme van Nassau*, door de orangistische schrijver J.F. de la Fargue, uitgegeven door Gerard Block te 's Gravenhage in 1740.⁸⁶ De reacties spreken elkaar tegen.⁸⁷

Voor een schets over Lieven Ferdinand de Beaufort als schrijver zelf is het interessant hoe zijn critici over hem oordelen. In 'Schuite-praatje' oordeelt een man uit Friesland: 'De man schynt in syn soorte vroom, maar de Wereld had er weinig aen verlooren indien hy syn gemeene seer langdradige moralen had t'huis gehouden.'⁸⁸ De orangisten vinden het eigenlijk maar jammer dat Lieven Ferdinand niet aan hun kant staat. Een reactie in 'Jagt-praatje': 'Ik kan niet nalaten deese Heer syn kennisse en opmerkingen in veele saaken te prysen [...] [maar ook] dat syn sugt voor de vryheit alleen gegrond is op een verkeerde yver die hy voor syn party en tegens de stadhouderyke bestiering heeft opgevat.' De orangisten die in de stadhouder de continuïteit zien van de Republiek zetten zich hiermee af tegen de opvatting van Lieven Ferdinand die als een echte aanhanger van de 'ware vrijheid' het stadhouderschap als overbodig en bedreigend beschouwt.

---

⁸⁴ Het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen moet overigens al eerder in 1823 op de hoogte zijn geweest van Lieven Ferdinand als schrijver omdat in dat jaar enige geschriften van de auteur uit de bibliotheek van Prof. J.W. te Water werden aangekocht. Hiervan staat een uitvoerige aantekening op een naderhand toegevoegde titelpagina in het manuscript van 'de Vryheit in de Godsdienst'.

⁸⁵ W.R.E. Velema, 'De eerste republiek van Europa, iets over de politieke identiteit van de zeven verenigde provinciën in de achttiende eeuw', in: *Documentatieblad 18de eeuw* (1992) 30.

⁸⁶ G.J. Schutte, 'Grondvester of belager der vrijheid? Willem van Oranje in de ban van de achttiende-eeuwse tegenstellingen', in: E.O.G. Haitsma Mulier en A.E.M. Jansen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984* (Utrecht, 1984) 73. Jan de Back was werkzaam aan het Friese Hof. P.J. Blok, *Willem de eerste, Prins van Oranje* (Amsterdam, 1919/1920) 238. J.F. de la Fargue was een orangistisch journalist en pamfletschrijver, een sterke voorstander van de verheffing van prins Willem IV, waarvoor hij zich in 1747 veel moeite heeft gegeven, hij komt vooral op tegen de beschuldiging van 'staetzucht'.

⁸⁷ De Back heeft in tegenstelling tot De la Fargue geen goed woord voor het boek van Lieven Ferdinand de Beaufort. Hij sprak erover als 'door een verkeerden geest geschreven' en 'de schrijver toont om de geheughenisse van dien Held op een gantsch snode wyze te bekladden (De Back, *Regt*, XL)'. Met nadruk beschuldigt hij de schrijver er ook van te manipuleren met de notulen van de Staten van Zeeland en met andere stukken in de kwestie van de devassalage van het markizaat van Veere en Vlissingen. De Back vond dat de schrijver de Staten op valse gronden zou rechtvaardigen in het vervallen verklaren van de rechten van de erfgenamen van Willem III op Veere en Vlissingen. De la Fargue oordeelt positiever over de schrijver en hij betreft daar ook het tweede boek bij. 'Wij schatten niet alleen de Vrijheid in den Burgersstaet, maer ook in den Godtsdienst en dit is een Onderscheiding, welke niet wy, maer een verdienstig en geacht Schryver onder de Zeeuwen maekt, welke daerop nagezien kan worden, en de Toestemming van alle Menschen van kennisse zal wegdraegen (De la Farque, *Geslachtschetse*, XII).' Over en weer verschenen er in een periode van vijf jaar reacties en contrareacties in de vorm van pamfletten. De prins van Oranje zou onwettig en oneerlijk door de Staten zowel in woord als in daad zijn behandeld (C.R. Emmery, *The study of Politica in the Netherlands in the early eighteenth century*, Thesis presented for the degree of Ph.D. at the University of London (Londen, 1967) 77).

⁸⁸ Deze en de volgende quote door W.R.E. Velema, geciteerd in *God, Burmania Schuite-praatje*, 15 en Itsema *Jagt-praatje*, 89/90.

In recentere literatuur wordt Lieven Ferdinand nog steeds aangehaald.⁸⁹ Tekenend voor zijn ‘populariteit’ als schrijver is het feit dat twee publicaties aan hem worden toegeschreven hoewel het bewijs van zijn schrijverschap zeer twijfelachtig is. Het betreft *Machiavel, Republicain, tegens den Anti-Machiavel verdedigt*, in 1741 anoniem uitgegeven te Utrecht.⁹⁰ En ook *Het Leven van Willem II*.⁹¹ Het boek kan onmogelijk van Lieven Ferdinand zijn.⁹²

Voor de historiografie zijn de boeken van Lieven Ferdinand de Beaufort interessant. *Het Leven van Willem I* is de eerste levensbeschrijving van de ‘Vader des Vaderlands’ die als afzonderlijk boek is verschenen. In de zeventiende eeuw werden zowel door voor- als tegenstanders weliswaar ‘portretten’ over Willem van Oranje geschreven, maar deze staan ‘verscholen’ in grotere geschiedwerken.⁹³ Het boek van Lieven Ferdinand bleef tot in het midden van de negentiende eeuw de enige Nederlandse biografie van Willem van Oranje.

Het is merkwaardig dat Lieven Ferdinand in zijn ‘dagboek’ voorbij gaat aan een aantal gebeurtenissen binnen de familie, zoals het overlijden van zijn schoonvader in 1711. Dat hij nergens vermeldt dat hij enige boeken op stapel heeft staan, valt misschien te begrijpen uit het feit dat hij ze anoniem wilde publiceren. Een verwijzing naar historische belangstelling zou wel voor de hand hebben gelegen. Zijn kritische opstelling ten aanzien van de regenten verhinderde niet dat hij op goede voet stond met zijn familieleden in Hulst. Op 27 april 1719 schreef hij aan zijn zwager Pieter Benjamin een brief waarin hij zei dat hij zeer vereerd was dat diens zoon Joachim Ferdinand naar hem is vernoemd.⁹⁴

De geleerde regent Lieven Ferdinand de Beaufort had zowel door zijn positie in het bestuur van de stad Tholen als door verzwagering de positie van een Zeeuwse patriciër bereikt. Zijn connecties strekten zich uit naar andere steden in de eigen provincie en naar Staats-Vlaanderen, de basis van de De Beauforts. Een regentendynastie heeft hij echter niet gesticht. Zijn nageslacht stierf met zijn kleinzoon uit. Het klinkt bijna overbodig om op te merken, maar voor een succesvolle patriciërsfamilie was voortzetting van het geslacht wel de basisvoorwaarde. Veel regentengeslachten haalden het niet doordat ze domweg uitstierven. Voor de adel is dit verschijnsel systematisch onderzocht. Tussen de late zestiende eeuw en het eind van de achttiende eeuw liep het aantal adellijke families dramatisch terug.⁹⁵ In de ridder-

---

⁸⁹ Zie onder anderen: P. Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandse Stam II* (1648-1751) (Amsterdam, 1949) 313-327; Velema, *God*; Streng, *Stemme in Staat*; Israël, *De Republiek*; Blok, *Willem de eerste*; Emmery, *Study of Politica*; Schutte, ‘Grondvester’; I.J.H. Worst, ‘Staat, constitutie en politieke wil’, in: *B.M.G.N.* 102 (1987) nr. 3; E.O.G. Haitsma Mulier, ‘De Bataafse mythe opnieuw bekeken’, in: *B.M.G.N.* 111 (1996) nr. 3; E.O.G. Haitsma Mulier, ‘Hoofsche papegaaien’, in: *BMGN* 102 (1987) nr. 3.

⁹⁰ In: J.I. van Doorninck, *Vermomde en Naamloze schrijvers I* (Leiden, 1883) wordt vermeld: ‘Volgens Prof. Vreede heeft dit boekje, vooral in de noten, zoveel overeenkomst met andere geschriften van L.F. de Beaufort, dat hij niet aarzelde hem voor de schrijver te houden.’

⁹¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 131.

⁹² Dit boek is in 1738 verschenen bij Otho en Pieter van Thol in Den Haag en niet bij Leen Bakker. Dit had gezien de andere publicaties meer voor de hand gelegen. Bovendien is in de boeken over het leven van Willem II en over dat van Frederik Hendrik duidelijk van een andere Oranjegezindheid sprake. Ten slotte wordt – en dit is eigenlijk wel het meest doorslaggevende argument – op pagina VII gerefereerd aan *Schuit- en Jagt-praatje*, een pamflet dat pas in 1737 is verschenen. Dit was zeven jaar na het overlijden van de vermeende schrijver en een zo vooruitziende blik zal Lieven Ferdinand wel niet gehad hebben. Momenteel wordt voor waarschijnlijk gehouden dat de boeken over Frederik Hendrik in 1737 en over Willem II in 1738 geschreven zijn door Pieter le Clerck, een Overijsselse bierbrouwer en latere commissaris van de uitheemse dépêches der Staten-Generaal.

⁹³ E.O.G. Haitsma Mulier, ‘Willem van Oranje in de historiografie van de zeventiende eeuw’, in: E.O.G. Haitsma Mulier en A.E.M. Jansen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984* (Utrecht, 1984) 32.

⁹⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, 155.

⁹⁵ Van Nierop, *Van ridders tot regenten*, 44-48; Hidde Feenstra, *De bloeitijd en het verval van de Ommelander adel (1600-1800)* (Groningen, 1981) 112, 408-409; Kuiper, *Adel in Friesland*, 91-92; J.C. Streng, ‘Le métier du noble, De Overijsselse Ridderschap tussen 1622 en 1795’, in: A.J. Mensema, Js. Mooijweer en J.C. Streng, *De Ridderschap van Overijssel* (Zwolle, 2000) 49-110, i.h.b. 51.

schappen en Statenvergaderingen leidde dat tot een steeds verdere concentratie op een krimpend aantal overblijvende families; in stedelijke besturen kwam er door overlijden plek voor anderen.⁹⁶ Vanuit het perspectief van de familiegeschiedenis is het biologisch toeval van het (niet-)uitsterven het criterium voor wie we volgen. Voor de lange termijn gaat het niet om Lieven Ferdinand en zijn vader Bernard Laurens, maar om zijn oom Benjamin en diens oudste zoon Pieter.

Financieel vermogen

Bernard Laurens de Beaufort werd in 1665 – hij was toen 35 jaar oud, drie jaar getrouwd en twee jaar na zijn benoeming tot kapitein – in de ‘quohier der tauxatie’ aangeslagen voor een bedrag van 12.000 gulden.⁹⁷ Omdat zijn broer Benjamin ook voor dit bedrag werd aangeslagen, is het aannemelijk dat dit vermogen hun aandeel was in de erfenis van hun vader, die vier jaar eerder was overleden. Beiden waren jong en stonden aan het begin van hun carrière, zodat zij nog geen kapitaal hadden kunnen vergaren. Het ligt voor de hand dat Bernard Laurens bij zijn huwelijk een zelfde bedrag van 9.000 gulden heeft meegekregen zoals dat ook bij zijn broer Benjamin het geval was. Er zijn geen gegevens bekend hoe groot zijn bezit was op het einde van zijn leven.

Levenseinde

Bernard Laurens stierf in ‘commandement’ op 72-jarige leeftijd op 29 november 1702 in IJzendijke en werd daar op 8 december begraven. Al drie maanden na zijn overlijden, op 1 maart 1703, stierf zijn vrouw Levina van Vrijberghe. Zij werd 62 jaar. Zij baarde elf kinderen en overleed na enige jaren van afnemende gezondheid.⁹⁸

DE DERDE GENERATIE

Pieter de Beaufort 1660-1711

Pieter was de oudste zoon uit het huwelijk van Benjamin de Beaufort en Maria Stavenisse. Hij werd geboren op 16 januari 1660 te Hulst en bezocht de Latijnse school. Zeer waarschijnlijk deed hij dat in Hulst waar in 1671 een rector werd benoemd in ‘de Latijnse tale’.⁹⁹ Vooral beheersing en kennis van het Latijn was een voorwaarde voor toelating tot de universiteit. In de tweede helft van de zeventiende eeuw was het voor degenen die politieke of ambtelijke ambities hadden bijna noodzakelijk een academische opleiding, bij voorkeur rechten, met succes af te leggen. Na afronding van de Latijnse school met twee oraties, uiteraard in het Latijn, ging Pieter in Leiden rechten studeren. Hij werd daar op 25 september 1675 ingeschreven. Hij was een snelle student, want vier jaar later al behaalde hij zijn titel. Bij zijn promotie werd hij ‘gesecondeerd’ door zijn vader Benjamin en zijn ooms Bernard de Beaufort en Cornelis Stavenisse. Promotor was professor Johannes van der Does.¹⁰⁰

Pieter was de steun en toeverlaat van zijn vader Benjamin en volgde hem op in diens bestuurlijke functies, zodra dat mogelijk was en hij aan alle eisen voldeed. Op negentienjarige leeftijd, hij was net afgestudeerd in Leiden, werd hij aangesteld als ontvanger van ’s lands verponding.¹⁰¹ Bij het bereiken van de meerderjarige leeftijd in 1687 werd Pieter benoemd tot schepen van Hulsterambacht en twee jaar later, na de abdicatie van zijn vader, ook in diens

---

⁹⁶ Kooijmans, *Onder regenten*, 86-91.

⁹⁷ ARvSt. 2145-I, 29 april 1665.

⁹⁸ *Aantekeningen*, 18-19.

⁹⁹ Brand, *Hulst*, 308, 309.

¹⁰⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 115.

¹⁰¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 117.

functie in Hulst. In totaal was hij tussen 1687 en 1702 zes maal schepen van Hulst en Hulsterambacht en tussen 1689 en 1703 vijf keer burgemeester van Hulst. Hij maakte zeer effectief gebruik van de mogelijkheid beide ambten steeds met elkaar af te wisselen.

Nadat hij zich in 1704 had teruggetrokken uit de stedelijke regering, volgde zijn aanstelling als 'stadhouder der stede en land van Hulst en Hulsterambacht'. Dit betekende dat hij vanaf dat jaar de officiële vertegenwoordiger van de Staten-Generaal was in Hulst, Hulsterambacht en de directe omgeving. Zijn titel verstrekte hem veel eer en aanzien in zijn woonplaats en bij zijn begrafenis werd de stadhouderstitel dan ook nadrukkelijk genoemd.¹⁰²

Toen Pieter afscheid nam van zijn schepenambt was hij pas 44 jaar oud. Het was voor het eerst in de geschiedenis van het geslacht De Beaufort, dat een vader afscheid nam van het schepenambt voordat zijn zoon de meerderjarige leeftijd bereikte. Het archief maakt geen vermelding van motieven die aan dit besluit ten grondslag hebben gelegen. Hij zal in zijn nieuwe functie meer mogelijkheden hebben gezien om aanzien te verwerven. De omstandigheden echter, die Hulst wederom in een oorlog betrokken, waardoor het toekomstperspectief voor zijn kinderen sterk verminderde, zullen ongetwijfeld ook van invloed zijn geweest op zijn besluit.

Gedurende de laatste jaren van zijn schepenambt en van zijn burgemeesterschap werd Pieter geconfronteerd met de militaire aspecten van de Spaanse Successieoorlog, die duurde van 1701 tot 1713. Het was een oorlog die de machtsverhoudingen in Europa drastisch zou wijzigen en die ontstaan was door het kinderloos sterven van de Spaanse koning Karel II in 1700. Voor de familie De Beaufort betekende deze oorlog dat zij in hun woonplaats Hulst direct met het geweld en de ongemakken van de oorlog geconfronteerd werd. Lodewijk XIV schroomde namelijk niet om het grondgebied van de Republiek aan te vallen. Hij probeerde Hulst in september 1702 te veroveren. Het beleg van de stad door de Franse troepen leidde tot een interessante confrontatie tussen twee bekende legeraanvoerders. Voor de Republiek was dat de vestingbouwer baron Menno van Coehoorn en van Franse zijde de beroemde marschalk Sébastien le Prestre de Vauban. Menno van Coehoorn had in Hulst het voordeel dat hij al vóór het uitbreken van de oorlog aangesteld was als Gouverneur van Vlaanderen en daardoor goed op de hoogte was van de plaatselijke situatie. Hij vestigde zich in 1701 in Hulst en voerde op het laatste moment nog enige belangrijke verbeteringen door in de verdedigingswerken. Vooral de aanleg van inundatiekanalen in het voorterrein van de stad zou een belangrijke rol spelen tijdens het beleg door de Fransen. Het werd een eclatante overwinning voor Menno van Coehoorn. Gedurende de voorbereiding ontving de magistraat van Hulst het verzoek van de legeraanvoerder een legerhospitaal in te richten in het voormalige huis van de abt van Baudeloo. Deze locatie was door de Raad van State ter beschikking gesteld. De scheperraad vond dit pand hiervoor echter niet geschikt. Pieter de Beaufort, in de functie van afgevaardigde van de Raad bij ontstentenis van de regerende burgemeester, wist Menno van Coehoorn ervan te overtuigen voor het Weeshuis te opteren. Het gebouw was 'veel beeter gelegen en meer gemak hebbende'.¹⁰³

Het ambtsgeld

Op 14 mei 1696 werd schepen Pieter de Beaufort, samen met burgemeester Streso en schepen Pieter Cappron, door de Staten-Generaal aangesteld als uitvoerder van de taxatie der ambtsgelden.¹⁰⁴ In de Republiek was het een steeds terugkerend gebruik om financiële tegenvallers op te lossen met een speciale belasting voor degenen die in een ambt benoemd werden. De Staten-Generaal, verantwoordelijk voor de verdediging van de Republiek, hanteerden deze maatregel systematisch. Vooral het herstel en het onderhoud van de fortificaties aan de lands-

¹⁰² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 110.

¹⁰³ Gilhuys, 'Hulst als Vestingstad'.

¹⁰⁴ ARvSt. 489, 10 mei 1696.

grenzen werden op deze wijze gefinancierd. De ambtsgelden waren vaste sommen geld die bij het aanvaarden van een bediening moesten worden betaald en die terecht kwamen in de schatkist.¹⁰⁵ De uitvoering van deze verplichting lag in de gewesten bij de Statenvergaderingen en in de Generaliteitslanden bij de Staten-Generaal zelf.

Oorspronkelijk was het ambtsgeld een eenmalige forse betaling, gelijk aan één jaar traktement, te betalen in vier jaarlijkse termijnen.¹⁰⁶ Op 17 oktober 1695 ging men nog verder en werd zelfs belasting geheven op de jaarlijkse traktementen van alle ambten en bedieningen, zowel groot als klein.¹⁰⁷ Bovendien werden ook alle emolumenten uit deze ambten inbegrepen. Dit hield in dat gedurende een termijn van tien jaar over alle inkomsten uit het ambt een belasting van vijf procent moest worden afgedragen. Zo werd een soort inkomstenbelasting geheven op alle verdiensten van officieel aangestelde functionarissen. Predikanten en militaire officieren werden van deze maatregel uitgezonderd, want zij waren belangrijk voor de handhaving van de ware godsdienst en de bewaking van de landsgrenzen.

Al tijdens het burgemeesterschap van Benjamin in 1681-1682, werden de regenten in de Generaliteitslanden geconfronteerd met deze onaangename maatregel uit Den Haag. De uitbreiding van het ambtsgeld in 1695 maakte het aanstellen van officiële taxateurs noodzakelijk. Bij voorbaat verwachtte men in Den Haag tegen deze nieuwe maatregel veel verzet, net als in de voorafgaande jaren was gebeurd. Om te zorgen dat niemand zich zou kunnen verschuilen achter onwetendheid of argeloosheid werd verordonneerd dat lijsten met de betreffende aanslagen gedurende veertien dagen in de griffie of secretarie voor iedereen ter inzage moesten liggen om zo corruptie te voorkomen. Ook werden hoge boetes op malversaties in het vooruitzicht gesteld.

De taxateurs waren er niet zeker van of zij hun taak wel konden uitoefenen en waren bang een boete te krijgen als ze niet konden voldoen aan de eisen van Den Haag. Op 9 januari 1697 schreven zij in een poging om zich op voorhand tegen een bestraffing in te dekken een uitvoerige brief aan de Staten waarin zij hun ervaringen op schrift stelden. Hierin verzochten zij tevens een wettelijk middel te krijgen om de maatregel te kunnen uitvoeren. Het was namelijk onmogelijk 'de onopsprakelijke en sekere taxatie te doen van onsekere baaten ten waare haar Ed:Ho:Mo: gelieven hun middel te suppediteren om de beampten die sodanige baaten trekken bij deze of andere te kunnen verplichten tot het declareren derselve en dat sij vertrouwe hier mede so veel in hen is voldaan'.¹⁰⁸

De reacties op de nieuwe belastingheffing waren niet mals en complete beroepsgroepen kwamen er tegen in het geweer. Op 3 juli 1697 werd een verzoek van de gezamenlijke commissarissen van de vivres en ammunitie van oorlog van de Generaliteit van Vlaanderen om van deze maatregel uitgezonderd te worden, afgewezen. Eenzelfde verzoek van de commissarissen van convoyen en licenten werd een paar maanden later wel ingewilligd. Deze heren zorgden immers voor de financiering van de oorlogsvloot, zodat zij om pragmatische redenen werden ontzien. Naast deze openlijke reacties was er ook veel lijdelijk verzet. Degeenen die een ambt vervulden, waren niet erg scheutig om opgave te doen van al hun inkomsten. Kennelijk waren de bestuurders in Den Haag overtuigd van alle aangevoerde bezwaren in de brief van de taxateurs. Zij antwoordden dat de speciale belastingmaatregel voor Hulst werd

---

¹⁰⁵ O. Vries, 'Geschapen tot ieders nut. Een verkennend onderzoek naar de Noordnederlandse ambtenaar in de tijd van het Ancien Régime', in: *T.v.G.* 90 (1977) 344.

¹⁰⁶ ARvSt. 489, 15 juli 1681. Ten behoeve van het herstel van de fortificaties in het ressort van de Generaliteit: 'Alle de geene die voor het toekomende gebenificeert wierde met eenige bedieninge staande ter Collatie van Haer Ho:Mo: of eenige Collegien van de Generaliteit soude behoren te missen een geheel jaar tractement te korten ofte van 's Lands weegen in te houden in vier distincte termijnen, ieder jaar een gerecht vierde part van dien [...] indien de gebenificeerde komt te overlijden binnen vier jaar of in die periode het ambt verlaat, behoeven de erfgenamen of hij het ontbrekende part niet te betalen.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 17 oktober 1695.

¹⁰⁸ ARvSt 126, 31vo.

opgeheven. Dat gold nog niet direct voor Hulsterambacht. Nog op 7 augustus 1697 schreef de Raad van State dat geconstateerd was dat de commissarissen taxateurs van Hulsterambacht nog geen taxaties hadden ingezonden en dat deze mogelijk beboet zouden kunnen worden: 'De officieren van de voorz. district zijn aangeschreven, om de voors. commissarissen te houden bij stricte gijsseling of andere middelen tot het volbrengen der taxatie en het oversenden van de selve.'¹⁰⁹ De soep werd echter niet zo heet gegeten. Al een maand later op 9 september werden ook de commissarissen van Hulsterambacht ontheven van hun taak.

Huwelijken

Een even talrijke kinderschaar als zijn vader werd Pieter ondanks zijn drie huwelijken niet gund. Zijn eerste huwelijk sloot hij op 2 juli 1682 te Hontenisse met Anna Cornelia van Erckel, geboren in Den Haag op 30 april 1660. Dit huwelijk duurde slechts zeven en een halve maand; zijn vrouw stierf enige dagen na de vroegtijdige geboorte van hun eerste en doodgeboren kind. Zij werd begraven op 19 februari 1683.¹¹⁰ Anna was de dochter van mr. Cornelis van Erckel, geboren te Amsterdam. Hij was tussen 1667 en 1678 een groot aantal jaren schepen en burgemeester van zowel Hulst als van Hulsterambacht.¹¹¹ Eerder was hij advocaat voor het Hof van Holland in Den Haag. Op 10 juni 1682 werd de acte van huwelijksvoorwaarden van Anna Cornelia en Pieter opgemaakt. Alleen de vruchten en inkomsten van de vermogens die door bruid en bruidegom werden ingebracht 'overeenkomstig als sij luijden den een den anderen bekent gemaect hebben' vielen in de huwelijksgemeenschap.¹¹² Een specificatie van de inbreng was niet noodzakelijk omdat slechts één van de echtelieden een vermogen inbracht. Van de bruidegom leefden de beide ouders nog en gezien zijn jonge leeftijd van 22 jaar was van hem nog geen inbreng te verwachten. Voor de bruid lag dat anders. Haar moeder, Anna van Steenbergh, was al in 1676 overleden. Anna Cornelia was weliswaar ook pas 22 jaar, maar kon door haar huwelijk toch aanspraak maken op haar moeders erfdeel. Haar minderjarigheid werd door haar huwelijk opgeheven. Uit een gedicht dat werd voorgedragen op het huwelijksfeest leren wij iets over de aard van Pieter.¹¹³ Hij was in zijn jonge jaren zeer reislustig geweest, en maakte diverse malen 'grand tours' naar Frankrijk. Dit was als nazaat uit een Hugenotengeslacht in die tijd nog goed mogelijk, omdat het Edict van Nantes nog niet herroepen was:

'Waar is ô Bruijdgom uwen lust
Van 't reijsen na de Franse kust?'

Uit de gegevens op het rouwcedel, opgemaakt bij de begrafenis van de jonge echtgenote, zijn de vooraanstaande posities van beide families in Hulst goed af te leiden. Het was een keur van hoogwaardigheidsbekleders die Anna van Erckel naar haar laatste rustplaats begeleidde. De kist werd gedragen door twaalf bedienaars en gevolgd door de familie De Beaufort en de familie Van Erckel. In de stoet liep tevens een groot aantal afgevaardigden uit belangrijke Zeeuwse geslachten mee, zoals De Jonge van Ellemeet, Van Borsele van de Hooghe en De Vriese. Voorts waren aanwezig Meynard de Percheval, de commandant van Hulst, en de volledige magistraat van Hulst en Hulsterambacht.¹¹⁴

Enige jaren na het overlijden van zijn vrouw raakte Pieter in onmin met zijn vroegere schoonvader. Op 7 oktober 1690 ontving de deurwaarder te Hulst een lastgeving van de Staten-

¹⁰⁹ ARvSt 126, 9 januari 1697.

¹¹⁰ Archief Hulst, begraafregister nr. 23. fol. 142. Het kind werd op 13 februari 's avonds begraven, kosten één pond en tien schellingen en de moeder zes dagen later, overdag, kosten drie ponden.

¹¹¹ Annard, *Bestuur*, 75.

¹¹² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 102.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 111, rouwcedel ter begrafenis versocht jonckvrouw Anna Cornelia van Erckel, vrijdagh den 19 febr. 1683.

Generaal om op verzoek van Pieter beslag te leggen op de goederen van Cornelis van Erckel, die op dat moment ontvanger van de gemeene lants middelen was.¹¹⁵ Wat er precies speelde, is onbekend.

Zijn tweede huwelijk sloot Pieter, nauwelijks twee jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw, op 29 maart 1685 in de Waalse kerk te Middelburg met Anna van Serooskerke. Dit huwelijk verschafte Pieter toegang tot de hoogste Zeeuwse kringen. Anna stamde uit een voornaam Zeeuws geslacht en was geboren te Veere op 3 oktober 1664. Zij was het oudste kind van mr. Hendrik van Serooskerke en Josyna Martins.¹¹⁶ Anna's vader was raad en pensionaris van Veere en haar grootvader, Paulus van Serooskerke, bekleedde diverse bestuurlijke functies in Middelburg. In een huwelijksgedicht werd de bruidegom geplaagd met de vraag waarom hij niemand uit Hulst tot echtgenote had genomen:

‘Heer Pieter was’er nu geen stof in Hulster wallen
Om tot u Echte deel van u te zijn gevleyt?’

Men had er echter wel vertrouwen in dat het een goed huwelijk zou worden, want het gedicht eindigde met de aardige woordspeling op de geslachtsnaam van de bruidegom: ‘L’amour est Beau & Fort.’ Tot op de dag van vandaag wordt deze spreuk binnen de familie De Beaufort nog geciteerd.¹¹⁷

Het huwelijk tussen Pieter en Anna werd behalve met vier kinderen ook met financiële middelen gezegend. Het huwelijkscontract tussen Pieter en Anna werd op 1 maart 1685 opgemaakt voor notaris Johannes van Miggrode te Middelburg.¹¹⁸ Erin valt te lezen dat de bruid een groot aantal juwelen, zoals parels en diamanten, bezat. Tevens werd vermeld dat zij, waarschijnlijk mede door haar eigen ruime financiële middelen, ermee akkoord ging om van de bruidegom slechts ‘een obligatie tot genoeg te ontvangen’. Het nog geringe vermogen van de bruidegom op dat moment van zijn leven blijkt duidelijk bij het opmaken van dit huwelijkscontract. Er werd zelfs in vermeld dat Pieter van zijn bruid een bedrag van 3.000 gulden ontving. Van haar vader kreeg Anna de toezegging dat zij jaarlijks, zo lang haar moeder nog in leven zou zijn, op de opbrengst van een obligatie groot Z.Vl.£ 5.000 (circa 30.000 gulden) mocht rekenen. Per jaar betekende dit een inkomen van 1.200 gulden. Deze toezegging was voor het jonge paar erg interessant, want het bood Pieter de kans op 28 april 1685 in Hulst een huis te kopen aan de Gentsestraat voor een bedrag van 630 gulden.¹¹⁹ Hij zou er zijn leven lang blijven wonen, blijkens de boedelbeschrijving die opgemaakt werd bij zijn overlijden. Toen de moeder van Anna in 1687 kwam te overlijden, erfde zij ruim 15.000 gulden. De financiële middelen van het echtpaar werden hiermee aanmerkelijk verruimd.

Vlak voor de geboorte van hun eerste kind in 1686 maakte het echtpaar een testament op, waarin bij het overlijden van één der echtelieden de langstlevende tot erfgenaam werd benoemd. Bovendien kwamen zij beiden overeen om bij hun overlijden ieder een bedrag van 200 gulden

---

¹¹⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 109.

¹¹⁶ De acht kwartieren van Anna van Serooskerke zijn: Serooskerke, Boxhorn, van der Welle, Stijls en Martins, Salomons, Henegouwen, Tirions. Ze zijn te zien te Middelburg in het Burgerweeshuis op het portret van mr. Abraham de Brauw (met zijn zestien kwartieren). Het geslacht Tuyll van Serooskerke is niet verwant (*De Nederlandsche Leeuw* (1920) 196/197).

¹¹⁷ Mondelinge mededeling van jhr. mr. J.W. de Beaufort te Barchem, oktober 1996.

¹¹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 103.

¹¹⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1891-2 koopacte dd. 28 april 1685 door Pieter de Beaufort van Jacobus Henricus de Vriese uit de erfenis van Daniel de Vriese en ook door hem bewoond, ‘een huijs stede ende erve met sijn active ende passive servituijten aert, wortel ende nagelvast gestaen ende gelegen ten voorhove inde hospitaal ofte Gentsche strate alhier ende van achteren met een poorte uijt comende aen het straatje genaemt den Vestdijck, voor de prijs van Vl.£ 105 belast met een gront cijns in profijte vant gemeene landt ter somme van Vl.£ 17:4:2.’

aan de armen te legateren.¹²⁰ De langstlevende werd als voogd over de kinderen aangesteld. Na een zevenjarige echtverbintenis overleed Anna van Serooskerke op 28-jarige leeftijd; zij werd in Hulst begraven op 9 juli 1692. Bij het overlijden van Anna waren de kinderen tussen de twee en zes jaar oud en een nieuw huwelijk op korte termijn lag voor de hand. De opvoeding van de kinderen en de verzorging van de weduwnaar moesten hiermee zeker worden gesteld. Toch vond het derde huwelijk pas vier jaar later plaats. Gedurende de lange periode waarin geen echtgenote als huisvrouw en opvoeder in het gezin De Beaufort aanwezig was, werd het huishouden gedaan door Janneke Claessen afkomstig uit Cadsandt. Zij werd hiervoor met een uitzonderlijk groot legaat bedankt in het door het nieuwe echtpaar De Beaufort-Van Eyssel tegelijk met hun huwelijkscontract opgemaakte testament: ‘Aen Janneke Claessen van Cadsandt, dienstmaeght nogh tegenwoordigh bij de heer en vrouw comparanten woonende ten respecten deselve voor trouwen diensten aen haer vrouw testatrice heeft bewesen en nogh dagelijcx te betuygende alle trouwe diensten en neerstigheijt, uijt haere na te laten goederen eene somme van thien duijssent guldens te betaelen.’¹²¹

Op 2 februari 1696 vond in Krimpen aan de Lek het huwelijk plaats van Pieter met Adrian(n)a van Eyssel; de ondertrouw had al plaatsgevonden te Dordrecht op 13 januari. Hoe lang het huwelijk duurde, is niet bekend. Adriana overleed echter vóór 7 december 1711, omdat zij in een door haar man in dat jaar opgemaakt testament niet meer wordt genoemd. In de huwelijksvoorwaarden verleden op 10 januari 1696 voor notaris Gerard Muijs te Dordrecht wordt over Adriana van Eyssel gesproken als een ‘bejaerde dochter’.¹²² Deze akte bevat de opmerkelijke bepaling dat zij uit haar eigen middelen haar boekhouding en het bewind over al haar goederen bleef voeren ‘sonder dat sij Bruijd den voorzegde toekomstige Bruijdegom met gemelte administratie enighsints wil belasten’. Tevens werd de bepaling opgenomen dat bij overlijden van een der partners de andere uit de boedel een bedrag van 12.000 gulden zou ontvangen.

Kinderen

Alleen uit het huwelijk met Anna van Serooskerke werden kinderen geboren, drie zonen en een dochter: Hendrik (1686-1740), Maria (1687-1723), Pieter Benjamin (1688-1776) en Cornelis (1690-1712). Alle kinderen bereikten de volwassen leeftijd, wat uitzonderlijk was in deze tijd.

Direct na de huwelijksluiting in 1685 en nog vóór de geboorte van hun oudste zoon verhuisde het echtpaar De Beaufort-Van Serooskerke naar Sluis. Ondanks het feit dat ze direct na hun huwelijk een huis in Hulst hadden gekocht, bleven ze toch nog enige maanden in Sluis wonen. Het moet een welbewuste keuze zijn geweest om de geboorte van hun oudste zoon Hendrik op 15 maart 1686 in deze stad te laten plaatsvinden. Dit betekende voor hem dat hij automatisch het burgerschap van Sluis verwierf. Sluis vormde een mooi alternatief voor Hulsterambacht voor wat betreft het afwisselen van bestuurlijke functies. Pieter zelf was nog jong en het lag voor de hand dat hij nog actief als bestuurder in Hulst zou zijn wanneer Hendrik meerderjarig zou worden. De stad lag op de rand van het door de Staten-Generaal gecontroleerde gebied en dat van de zogenaamde ‘Committimus van Zeeland’ en is nooit door de vijand bezet.¹²³

De invloed die Hendrik van Serooskerke had op het prille gezin is duidelijk waarneembaar door het vernoemen van de oudste zoon van Pieter en Anna naar zijn grootvader van moeders zijde en niet naar een voorvader van de familie De Beaufort. Grootvader van Serooskerke beloofde op 8 september 1689 aan zijn dochter Anna jaarlijks een bedrag van 100 gulden te schenken met de verplichting uit het daarmee opgespaarde kapitaal voor haar oudste zoon Hendrik vanaf zijn twaalfde jaar studieboeken te kopen. Hij voegde er aan toe dat ‘nae mijne doot sal

---

¹²⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 110; 26 februari 1686 voor notaris Landsberghe.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 104.

¹²³ Voor de naam ‘Committimus’ zie hoofdstuk 1.

dese selve genoemde oudste zoon een equivalent of meerder legaet vinden'.¹²⁴ Het was duidelijk zijn intentie dat zijn oudste kleinzoon als jurist in zijn voetsporen zou treden. De woorden 'equivalent of meerder legaet' legde Pieter uit als een uitspraak dat zijn zwager Isaac van Serooskerke deze verplichting na het overlijden van de grootvader zou moeten overnemen. In 1694 spande Pieter hierover in Middelburg zelfs nog een rechtszaak aan tegen zijn zwager, echter zonder een voor zijn zoon gunstig resultaat.¹²⁵

De keuze van Pieter om Hendrik in Sluis geboren te laten worden, was een goede geweest. In 1710 werd zijn zoon benoemd als pensionaris van het Vrije van Sluis en op 26 september 1717 zelfs in de Raad en vroedschap van Vlissingen.¹²⁶ Voor het geslacht De Beaufort heeft de loopbaan van Hendrik uiteindelijk toch niet gebracht wat zijn ouders bij zijn geboorte voor ogen hadden. Uit correspondentie komt Hendrik naar voren als een man met een zwakke gezondheid, zowel fysiek als geestelijk. Dat zijn familieleden hem ook onbetrouwbaar vonden, blijkt uit de afwikkeling van de erfenis van zijn vrouw door zijn broer Pieter Benjamin. Pieter Benjamin klaagde over Hendrik als iemand die 'wel met woorden, maar niet met werken scijnt te willen afdoen' en dat bovendien gedurende diens huwelijk 'door hem meer is uitgegeven dan ontvangen'.¹²⁷

Hendrik moest aldus geregeld de hulp inroepen van zijn jongere broer Pieter Benjamin. Op 8 juni 1728 schreef hij hem dat alles hem tegenzat, en: 'Hij snact erna om [zijn broer] uijt de borst over mijn saken te kunnen resormeren, want ik hebbe Ued. veel te seggen'.¹²⁸ Zijn gebrek aan financieel inzicht blijkt ook uit de gegevens bij de afwikkeling van zijn nalatenschap. Van de hem toegevallen niet geringe erfenis van zijn vader was bij zijn overlijden niet veel meer over. De zoon en dochter van Hendrik moesten 'zodanige schikkingen maken dat dese voor mij zoo ruineuse gevolge zoveel mogelijk mogte worden bevrijd'.¹²⁹ Dit is des te opmerkelijker daar de erflater tijdens zijn huwelijk door zijn vader gedurende diens leven ieder jaar met 600 gulden werd ondersteund.¹³⁰ Hendrik trouwde tweemaal; de eerste keer met Agatha Mogge, dochter van mr. Johan Mogge, heer van Duivendijke, en lid van de Raad van Zierikzee. Het tweede huwelijk was met Maria Cornelia Gijsseling. Slechts uit zijn eerste huwelijk kreeg hij een zoon en een dochter. Deze enige zoon Pieter stierf ongehuwd, zodat het geslacht De Beaufort via deze lijn niet is voortgezet.

Voor het aanzien van de familie was het interessant dat Hendrik na het overlijden van zijn eerste vrouw in 1717 de titel 'heer van Duivendijke' erfde. De heerlijkheid Duivendijke op Schouwen besloeg ongeveer 437 hectare. Hiervan erfde Hendrik de Beaufort ongeveer 54 procent, dus iets meer dan de helft, genoeg om de titel te mogen voeren 'zodat altijd de naam van heer van Duivendijke aan desse 584 G 187 R is gevolgt'.¹³¹ Circa 37 procent van Duivendijke was in eigendom van de stad Zierikzee en ongeveer negen procent behoorde aan Brouwershaven. In 1741 ging de titel 'heer van Duivendijke' over op Pieter, de zoon van Hendrik. Deze overleed ongehuwd in 1748. Zijn enige erfgenaam was zijn zuster Agatha Bachman-de Beaufort. Agatha en ook haar dochter weigerden de erfenis te accepteren vanwege de hoge schulden van de erflater. Omdat deze in Amsterdam overleed, werd de 'desolate boedelskamer' van de schepenbank van die stad na deze weigering van de rechthebbende, executeur-testamentair. Op 17 maart 1749 kocht Pieter Benjamin de Beaufort (een oom van Agatha) 'uijt genegenheijt en ijver tot mainctien van het honneur van de familie de boedel onder beneficie van inventaris [onder

---

¹²⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 105.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 140.

¹²⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 143, 7 maart 1730.

¹²⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 155.

¹²⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 144.

¹³⁰ Zie testament van zijn vader Pieter, HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 110.

¹³¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1929. Zie ook noot 135.

boedelbeschrijving]’.¹³² Hij betaalde hiervoor een bedrag van Vl.£ 336:5:0 (circa 2.000 gulden). Pieter Benjamin heeft nog wel getracht de heerlijkheid er uit te lichten, maar dat werd door de schepenen van de stad Amsterdam niet geaccepteerd.¹³³ Met het accepteren van de erfenis kreeg hij tevens de rechten van de heerlijkheid Duivendijke. Tot in het begin van de negentiende eeuw gebruikten de leden van de familie De Beaufort geregeld de titel ‘heer van Duivendijke’. Bij het overlijden van Pieter Benjamin moest voor transport van de heerlijkheid aan diens zoon Joachim Vl.£ 41:04:00 (circa 246 gulden) aan rechten betaald worden. In 1793 verkocht hij het grootste gedeelte van de heerlijkheid aan de stad Brouwershaven.¹³⁴ Dat Pieter Benjamin de Beaufort er veel voor over had om de heerlijkheid Duivendijke in de familie te houden, past in een aristocrateringspatroon. Het bezit van een ambachtsheerlijkheid was voor een achttiende-eeuwse regent een aristocratisch statussymbool bij uitstek. De zinsnede ‘uijt genegenheit en ijver tot maintien van het honneur van de familie’ maakt helemaal duidelijk hoe zeer hij dacht in termen van sociale stijging.

Maria, het tweede kind en de enige dochter van Pieter en Anna Cornelia, trouwde met haar verre familielid Lieven Ferdinand. Dit echtpaar is al uitvoerig beschreven. Van het derde kind, de tweede zoon Pieter Benjamin, was al bij de geboorte duidelijk dat van hem verwacht werd zijn vader in diens bestuurlijke functies op te volgen. Dit werd benadrukt door hem de naam te geven van zijn grootvader Benjamin. Hij zou zijn broers en zuster overleven en het geslacht De Beaufort in stand houden. De wijze waarop hij de erfenissen van zijn neef Pieter – en afgeleid hiervan de erfenis van zijn broer Hendrik – afhandelde, geeft aan hoe belangrijk het redden van de eer en het aanzien van zijn overleden broer en neef was. Hij gebruikte de titel ‘heer van Duivendijke’ zelden, maar de continuïteit van deze titel binnen de familie was belangrijk. In hoofdstuk 3 komt Pieter Benjamin uitvoerig aan de orde. Het jongste kind Cornelis werd geboren op 30 oktober 1690. Hij koos voor een maritieme loopbaan en bereikte de rang van 1ste luitenant ter zee. Op 24 januari 1712 verloor hij op een zeer ongelukkige wijze het leven door een schot met scherp bij het salueren van een oorlogsschip: ‘Dat den luitenant titulair Beaufort, met een musketkogel, die door ongeval op een van de stucken per abuijs uijt een gebroken schrootsack kan gebleven sijn [...] wierde doodgeschoten.’¹³⁵ Het was een tragisch ongeval waarvoor de bevelvoerder van het schip nog door de krijgsraad gestraft werd.

Financieel vermogen

Slechts enkele dagen voor zijn overlijden in 1711 maakte Pieter zijn laatste testament op ten overstaan van notaris Van Diepenbeecke.¹³⁶ Zijn vier kinderen waren erfgenaam. In overeenstemming met de wens van de overledene werd zijn schoonzoon Lieven Ferdinand de Beaufort als voogd aangesteld over de jongste en minderjarige zoon Cornelis. Het testament behelsde de bepaling dat zowel Hendrik als Maria alles wat zij al tijdens hun huwelijk hadden ontvangen niet hoefden in te brengen. Verder moest de jaarlijkse donatie van 600 gulden aan Hendrik direct

¹³² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 147.

¹³³ *Ibidem.*

¹³⁴ *Ibidem.*

¹³⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 138. ‘Extract uijt een brieff van den Vice Admiraal Pieter son, geschreven in ’s lands schip Rotterdam in porto Mahon den 3 febr. 1712 aen het Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteijt ’t Amsterdam. Na deesen geschreeven hadde komt den Capitain Langenhoven wederom binnen sonder iets vernomen te hebben en Rapportteert, dat opden 24 januari met sijn onder hebbent schip uijt de bay van Majorca seijlende, heeft gerecontreert het fregatschip de oostindise galij, gevoerd bij de schipper Laurens Brand tot Amsterdam te hujs hoorende die de vlagge van de staat saluerende, het ongeluk, hadde gewild, dat den luitenant titulair Beaufort, met een musketkogel, die door ongeval op een vande stucken per abuijs uijt een gebroken schrootsack kan gebleven sijn, ’t voorschr. fregat schip eenige dagen te voren slaags geweest sijnde, wierde doodgeschoten. Voorgemelde Capitain had de constapel van voorn. fregat geligt, en hier gebracht, hebbe het selve in een Crijgraad door examineren dewelke voor soo veel aan de selve gebleeken is gedeclareert heeft dat de selve is ’t eenemaal gevallen ende derhalven voorn. Constapel heeft ontslagen.’

¹³⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 110; 7 december 1711.

worden stopgezet. Ten slotte kregen zijn beide zonen Pieter Benjamin en Cornelis als legaat ieder een bedrag van 8.000 gulden. Zij ontvingen dat uit ‘consederatie dat beijde ongetrouwt sijnde aen haar nog geen goederen gegeven sijn’. Het bedrag diende ter compensatie van de aan de dochter Maria meegegeven huwelijkschat. Ook Hendrik kreeg dit legaat niet, zijn jaarlijkse uitkering werd op deze manier met de erfenis verrekend. Het overlijden van Cornelis, zonder wettige erfgenamen, ongeveer zes weken na zijn vader, betekende dat de erfenis uiteindelijk verdeeld werd over de dochter Maria en de twee zoons Hendrik en Pieter Benjamin, en dat alleen de laatste het legaat ontving.

Omdat vader Pieter overleed op het moment dat zijn zoon Cornelis nog minderjarig was, moest er een boedelbeschrijving worden opgemaakt, zodat een uitvoerig beschreven staat van bezittingen bewaard is gebleven. De tot in details genoteerde beschrijving van het bezit van Pieter de Beaufort bevat een lijst van alle onroerende goederen en tevens een aantal waardepapieren zoals obligaties. Apart is toegevoegd de zeer gedetailleerde opsomming van de inventaris van het sterfhuis.¹³⁷

De lijst van onroerende goederen toont dat sprake is van een toenemende mate van spreiding in het onroerend bezit. Bovenaan staat het ouderlijk huis, gelegen aan de Gentsestraat dat door de erflater op 28 april 1685 werd aangekocht, voor 630 gulden. Voorts waren er nog twee huizen die beide verhuurd werden en waarvan er een gelegen was aan de Grote Markt en de andere ‘staende in den Bellinck’. Tot het bezit van de erflater behoorde ook een flink aantal percelen land, gelegen in Ossensisse, in Veere en in Dordrecht. Zij waren alle afkomstig uit het vermogen van zijn drie echtgenotes. Het bezit in Ossensisse bevatte tevens een hofstede, ‘die tot bamisse’ 1711 zelf in gebruik is geweest’.¹³⁸ Van de oogst moesten nog veertig zakken koolzaad worden verkocht. Pieter verpachtte dus niet alleen grond, maar was ook direct actief betrokken bij het boerenbedrijf. Het totaal aan grondbezit bedroeg ongeveer 319 gemet, zo’n 160 hectare.¹³⁹ In de beschrijving werd van alle stukken land nauwkeurig vermeld hoe groot ze waren en wat er nog aan achterstallige pacht moest worden geïnd. De totale opbrengst aan pacht laat zich berekenen op ongeveer Vl.£ 350, circa 2.000 gulden per jaar. Bij één stuk grond werd nog vermeld dat dit in voorpacht was genomen van de Raad van State voor Vl.£ 3 en dat het verpacht is voor Vl.£ 8:6:0. Het is een mooi voorbeeld van hoe Pieter handig gebruik maakte van zijn relaties in Den Haag om een extra inkomen te krijgen. Hij ontving op deze manier bruto 170 procent van wat hij zelf aan de Raad van State betaalde.

De lijst vermeldt tevens een aantal bezittingen op Walcheren, in totaal circa 78 gemet met een boerderij en tevens 1/21 part van de rijweg van Middelburg naar Veere. In 1738, bij het overlijden van Hendrik, werd dit part getaxeerd op 1.800 gulden met een inkomen per jaar van 63 gulden, een normaal rendement van 3½ procent per jaar.¹⁴⁰ Ook behoorden tot de erfenis een aantal obligaties waaronder een ambtobligatie op naam van zijn zoon Pieter Benjamin van Vl.£ 100. De vader had dit bedrag dus betaald ten gunste van zijn zoon. Een aantal onroerende goederen te Dordrecht en omgeving naast enige waardepapieren die kennelijk afkomstig zijn uit het erfdeel van zijn derde echtgenote staan ook op de lijst. Hieronder bevinden zich obligaties met een totale waarde van 8.850 gulden, uitgegeven door de provincie Holland en op naam van diverse personen – kennelijk via de markt aangekocht. Het onroerend goed op deze aparte lijst bestaat uit twee huizen te Dordrecht in de Wijnstraat, genaamd de Fortuijn en het Lam. Als memorie werd ten slotte nog vermeld 2.000 gulden aan obligaties waarover nog door de Hoge Raad moest worden beslist of deze wel invorderbaar waren.

---

¹³⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 112.

¹³⁸ Bamisse, 1 oktober, de heilige dag van St. Baef of Bavo, de vaste dag in het jaar waarop de huur werd betaald.

¹³⁹ Gemet is een oppervlaktemaat in Vlaanderen en Zeeland, onderverdeeld in 3 lijnen of linen en vervolgens in 300 roeden. Het is ongeveer een halve hectare groot.

¹⁴⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

Het tweede gedeelte van de boedelbeschrijving omvat een opsomming van de inventaris van iedere kamer en de waarde waarvoor ieder der erfgenamen goederen uit de erfenis wenste te kopen, gedateerd op 30 december 1711 (zie bijlage 2). De toebedeling van de goederen laat enige opmerkelijkheden zien. Het zilveren wasstel met de familiewapens van Beaufort en Colve ging naar de oudste zoon Hendrik. Dit wasstel bevond zich ook in de inventaris van zijn grootvader Pieter Benjamin, echter zonder vermelding van de familiewapens. Hendrik kreeg ook de schilderijen De Leeuw en Corps de Garde toebedeeld.

Dochter Maria erfde onder andere een schilderij van de ‘fluweele Breughel’ en een schilderij van Rubens. Zij had net als haar vader veel belangstelling voor de Vlaamse meesters. Pieter Benjamin kocht het ouderlijk huis voor Vl.£ 300 (circa 1.800 gulden) en naast vele zilveren voorwerpen praktisch alle meubelen en de overblijvende niet verkochte voorwerpen. Hij verwierf tevens de ‘vier portraiten van groot- en overgrootvaders en -moeders de Beaufort en twee kleine portraiten sonder lijste, op koper geschildert, een van grootvader Beaufort en een van Bernuij’. Ten slotte werd Pieter Benjamin aangesteld het beheer te voeren over ‘de goederen die nog gemeen en onvercavelt sullen blijven’.

Uit de roerende goederen kochten de kinderen voor de volgende bedragen:

Hendrik voor een bedrag van	Vl.£	161:10:00
Pieter Benjamin voor een bedrag van	Vl.£	11.516:00:00
Maria voor een bedrag van	<u>Vl.£</u>	<u>280:10:05</u>
Totaal dus voor een bedrag van	Vl.£	11.958:00:05

Omgerekend is het totale bedrag circa 72.000 gulden. Uit de toebedeling van de onroerende goederen blijkt dat ieders aandeel hierin Vl.£ 1.748:12:00 was. Het bedrag aan onroerende goederen in de erfenis kan berekend worden op Vl.£ 5.246:10, omgerekend circa 31.500 gulden. Als de roerende en onroerende goederen bij elkaar worden opgeteld, was het totale vermogen van Pieter bij zijn overlijden te taxeren op circa 103.500 gulden. Per kind bedroeg de erfenis dus 34.500 gulden.

Levenseinde

Pieter overleed in 1711 in Hulst na een ziekbed van enkele dagen op 51-jarige leeftijd, waarschijnlijk in het begin van de maand december. De omstandigheden en data vallen op te maken uit een brief die zijn zoon Hendrik op 12 december 1711 aan de magistraat van Sluis schreef en waarin hij vermeldde dat hij naar de begrafenis van zijn vader zou gaan, die ‘subietelijk’ na een ziekte van twee à drie dagen was overleden’.¹⁴¹

Ten slotte

De geschiedenis van beide representanten van de tweede en derde generatie van de jongere tak van het geslacht De Beaufort laat duidelijk zien dat zij voortbouwden op de fundamente die hun vader/grootvader voor het aanzien van het geslacht had gelegd. Ieder van hen deed dit op zijn eigen manier. Benjamin, de eerste van het geslacht De Beaufort die geboren werd in de Nederlanden, slaagde erin zijn vader op te volgen en een blijvende plaats te veroveren in het bestuur van Hulst. De aangename consequentie van dit feit was dat hij niet alleen aanzien kon verwerven, maar ook een behoorlijk financieel vermogen kon opbouwen. De boedelbeschrijving laat duidelijk zien dat hij zich de allure van het patriciaat eigen had gemaakt. Bernard Laurens profiteerde van de omstandigheid dat de militaire bezetting van de forten rondom Hulst een essentieel onderdeel vormde van de bescherming van de grenzen van de Republiek; binnen het militaire apparaat kon ook hij zich een status verwerven. Voor hem

¹⁴¹ ZA, Archief van de Vrije van Sluis, inv.nr. 18.

betekende zijn militaire functie zeker niet dat al zijn zonen in het leger hun broodwinning moesten zoeken. Door zijn huwelijk binnen de elite van Zeeland konden drie van zijn zes zonen in de stedelijke besturen van dit gewest een functie bekleden. Als de nazaten van hen bij de start van het Koninkrijk der Nederlanden nog geleefd hadden dan had een verheffing in de adel in het begin van de negentiende eeuw tot de mogelijkheden behoord.

Het is opmerkelijk dat al binnen 46 jaar nadat de eerste generatie De Beaufort zich in de Generaliteitslanden vestigde, leden van de tweede generatie huwelijken sloten met de meest vooraanstaande families in het gewest Zeeland. Beide broers kregen zo aansluiting bij belangrijke Zeeuwse geslachten. Hierdoor stegen zij niet alleen zelf in aanzien, maar kregen ook hun kinderen toegang tot de kringen van de Zeeuwse elite. Het was een vorm van huwelijkspolitiek zoals die in elitekringen gebruikelijk was. Dit ging bij hen zelfs zo ver dat voor degene die daar niet aan mee wilde werken er geen plaats meer was binnen de familie. Het proces van de dochter van Benjamin toont duidelijk aan dat ook dochters van belang waren voor de eer van het geslacht. Het uitvoerig beschreven proces geeft ons goed inzicht in het belang voor het echtpaar De Beaufort-Stavenisse dat hun oudste dochter Anna het juiste huwelijk sloot. Haar huwelijk moest tegelijk een belangrijke bijdrage leveren aan het streven om de familie op te laten nemen in de kringen van de elite. Vooral een toekomstige schoonzoon uit de adellijke stand was essentieel voor het aanzien van de familie. In de huwelijkspolitiek waren niet alleen de financiële kanten belangrijk, ook de daaruit ontstane relaties speelden een rol. Dat niet alle kinderen van deze generatie in het huwelijk traden, past bij de heersende vermogenspolitiek in kringen van de elite. Het ongehuwd blijven van toekomstige mannelijke erfgenamen diende ter voorkoming van versnippering van het familiekapitaal.¹⁴² Of deze politiek bewust is toegepast, is uit de bewaarde correspondentie niet duidelijk.

Pieter de Beaufort, representant van de derde generatie, was de enige van zijn generatie die een huwelijk sloot met een partner uit de kringen van de Zeeuwse elite, en deze echtverbintenis zou bepalend worden voor de voortzetting van het geslacht De Beaufort. Hij had duidelijk oog voor het voortbestaan van de familietraditie. Vooral zijn tweede huwelijk met Anna van Serooskerke is daar een goed voorbeeld van. Ook de inventaris van de goederen opgemaakt bij zijn overlijden versterkt deze indruk. Zorgvuldig heeft hij talrijke familieobjecten bewaard zoals het zilveren wasstel met de wapens van De Beaufort en Colve, de vele zilveren voorwerpen, de schilderijen en in het bijzonder de portretten van zijn voorgeslacht. Dat hij daar op jonge leeftijd al in geïnteresseerd was, blijkt uit de aantekeningen die hij op 21-jarige leeftijd in 1681 maakte in een *Zaagmans comptoir almanach* over zijn familie, waarin hij nauwkeurig het uur van ieders geboorte en overlijden vermeldde.¹⁴³ De gehele inventaris van het huis is een voorbeeld van de levensstijl zoals die bij de gegoede regenten in de Republiek gebruikelijk was. Opvallend is het grote aantal portretten. Tot op de dag van vandaag bezit de familie De Beaufort een groot schilderij van Pieter, staande afgebeeld als stadsbestuurder en gehuld in een met bont afgezette tabbaard met daarop het familiewapen. Het is het oudste portret van een rechtstreekse voorvader van de huidige familie De Beaufort. Mogelijk hebben deze schilderijen in de voorkamer op de eerste verdieping bij de wapens gehangen. Zij worden niet als zodanig beschreven in de inventaris en het is dan ook niet bekend aan wie van de kinderen ze zijn toebedeeld.

Pieter moet al op jonge leeftijd hebben beseft dat voor zijn nakomelingen in Hulst geen ambtelijke toekomst meer lag. De duidelijk geplande geboorte van zijn oudste zoon in 't Vrije van Sluis gaf hem de mogelijkheid regent in deze stad te worden, wat gunstig was voor carrière-mogelijkheden in het gewest Zeeland. En hij kreeg gelijk. Ongetwijfeld heeft zijn schoonvader Hendrik van Serooskerke grote invloed uitgeoefend op deze keuze. Verder is het opvallend dat Pieter de eerste is van het geslacht De Beaufort die zijn bestuursfunctie opgaf voordat zijn oogde opvolger, zijn tweede zoon Pieter Benjamin, daarvoor in aanmerking kon komen. Zijn

¹⁴² Sol, *Zevenentwintig schepenen*, 17.

¹⁴³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 100.

slechte gezondheid heeft zonder meer tot deze beslissing bijgedragen. Hij was de laatste van het geslacht De Beaufort die een bestuurlijke functie in Hulst bekleedde. Het beleg van Hulst zal het gebrek aan vertrouwen in een toekomst in Hulst voor zijn nageslacht ongetwijfeld hebben versterkt.

Bij deze derde generatie De Beaufort zien we de omslag in het denken die de familie uiteindelijk in de top van de samenleving zou brengen. Het had de beide eerste generaties niet aan ambities ontbroken en zij hebben de basis gelegd voor de stijging (in bestuurlijk, relationeel en financieel opzicht), maar bij Pieter is sprake van een nadrukkelijk sturen in de richting van het patriciaat. Zijn vermogensopbouw en levensstijl komen overeen met wat wij kennen uit het patriciaat in Hollandse steden. De levensstijl van dit patriciaat met een evident vertoon van rijkdom had tot doel de status van de stedelijke bestuurders te verhogen en de afstand tot de adel te verkleinen. De problemen die de adel in deze periode ondervond, onder meer als gevolg van de landbouwcrisis, vereenvoudigde het dichten van de kloof. Huwelijken van edellieden met rijke patriciërdochters, die er soms toe dienden het adellijke huis of kasteel te kunnen blijven financieren, droegen ook bij tot verkleining van de afstand.¹⁴⁴

De aristocratisering van het regentenpatriciaat was in de vroege achttiende eeuw van alle kanten zichtbaar. De adel deed grote moeite de afstand te bewaren, door bijvoorbeeld de ridderschappen gesloten te houden. Voor de heren De Beaufort in Staats-Vlaanderen lagen dergelijke perspectieven nog in een ver verschiet. De affaire van Pieters zuster Anna, die met steun van haar familie het nakomen van een huwelijksbelofte van een edelman wist af te dwingen, geeft het zelfbewustzijn van de De Beauforts aan. Zij waren nog niet ver genoeg gestegen om voor de adel een vanzelfsprekend aantrekkelijke huwelijkspartner te zijn, maar de ambitie en het zelfvertrouwen waren er. Aan het begin van de achttiende eeuw was duidelijk dat ze geen onbeduidende bestuurders in de periferie hoefden te blijven. Om het in de termen van Schmidt en Bourdieu te zeggen: de De Beauforts hadden tegen de tijd dat Pieter in 1711 stierf genoeg maatschappelijk vermogen verworven om hoge verwachtingen voor zijn nakomelingen te mogen hebben. Hoe die verwachtingen zijn waargemaakt, is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

---

¹⁴⁴ Rob van de Laarse, 'Virtus en distinctie: de ridders in de Republiek', in: *Virtus. Jaarboek voor adelsgeschiedenis* XIV (2007) 25.

DIENAREN VAN HET HUIS ORANJE-NASSAU

Tussen 1720 tot 1795 waren de leden van de vierde en de vijfde generatie De Beaufort werkzaam voor het Huis Oranje-Nassau. Aan het einde van zijn bijna 88-jarig leven, in 1776, kon Pieter Benjamin, de belangrijkste telg van de vierde generatie, terugzien op een interessante loopbaan. Hij speelde voor de familie een sleutelrol in de omschakeling van participatie in het bestuur in een klein stadje in een van de Generaliteitslanden naar een prominente positie in Den Haag, in het centrum van de Republiek. Door drie generaties vóór hem was in een onafgebroken periode van 94 jaar zorgvuldig gebouwd aan een vooraanstaande positie in de stad Hulst. Toen daar voor verdere ontplooiing voor de familie De Beaufort geen voldoende perspectief meer aanwezig was, verzette Pieter Benjamin op 32-jarige leeftijd zijn bakens. In de volgende twintig jaar van zijn leven veroverde hij een belangrijke plaats als vertrouweling van het Huis Oranje-Nassau. Hij behoorde tot de belangrijke adviseurs van stadhouder Willem IV en na diens overlijden van de voogden over zijn zoon. Zijn voornaamste taak, als lid van de Nassause Domeinraad, was het toezicht op de exploitatie van de bezittingen van de Oranjes. Pieter Benjamin zou daar tot zijn overlijden nauw bij betrokken blijven. Hierdoor bouwde hij speciale banden op met de stadhoudelijke familie. Buiten het directe beheer adviseerde hij de stadhouder en de voogden menigmaal over het terugkrijgen van verworven rechten en over andere zaken die voor het Huis Oranje-Nassau van belang waren. Deze bijzondere relatie strekte zich eveneens uit tot het geven van adviezen op politiek gebied.

Hoe slaagde Pieter Benjamin erin op eigen kracht, zonder te beschikken over de daartoe noodzakelijke relaties op landelijk niveau, deze vertrouwensfunctie bij de stadhouder en zijn familie op te bouwen? En, veel belangrijker, hoe kon hij deze tot aan zijn overlijden behouden en zijn invloed en de relatie aan zijn nageslacht overdragen?

Op 10 juni 1779 werd zijn zoon Joachim Ferdinand de Beaufort benoemd tot raad en rekenmeester in de Nassause Domeinraad. Hij trad daarmee in de voetsporen van zijn vader. In de Republiek der Verenigde Nederlanden was het niet ongewoon dat een maatschappelijk en politiek geslaagd regent met succes zorgde voor opvolging door zijn zoon. Deze opvolging verliep echter niet zonder problemen, zoals uit de levensgeschiedenis van Joachim Ferdinand zal blijken. Bijna negen jaar later, op 23 mei 1788, diende hij bij stadhouder Willem V zijn ontslag in. Hij was net 69 jaar geworden en wilde kennelijk niet, zoals zijn vader, tot zijn overlijden deel blijven uitmaken van de Raad.

Het actieve bestuurlijke leven van Joachim Ferdinand vond plaats gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw. Het was een tijd waarin het land een politiek stelsel kende waarbinnen, met de komst van de erfelijke stadhouder, voortdurend werd geknaagd aan de macht en het aanzien van de regenten. De spanningen in de samenleving namen aanmerkelijk toe en de politieke sfeer werd er ongunstig door beïnvloed. Al vanaf de stichting van de Republiek waren er meningsverschillen tussen bepaalde leden van het Hollandse stedelijke patriciaat en aanhangers van het Huis Oranje-Nassau. Juist tijdens het actieve ambtelijk leven van Joachim Ferdinand groeide deze tegenstelling bijna uit tot een burgeroorlog.¹ De steeds sterker wordende Franse invloed in de Lage Landen tijdens het laatste decennium van de achttiende eeuw zou het einde betekenen van de Republiek. Het levensverhaal van Joachim Ferdinand de Beaufort speelt zich af tegen deze achtergrond. Hij werd geconfronteerd met de veranderingen in het politieke bestel: de vlucht van de stadhouder voor de Franse troepen naar Engeland en de binnenlandse onlusten door de acties van de patriotten die daaraan vooraf

¹ E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780/1980* deel 1 (Amsterdam, 1986) 43.

gingen. Centraal staat hoe Joachim Ferdinand zich wist te handhaven in deze moeilijke en turbulente tijden en hoe hij zijn bijdrage kon blijven leveren aan de eer en het aanzien van het geslacht De Beaufort.

DE VIERDE GENERATIE

Pieter Benjamin de Beaufort 1688-1776

Pieter Benjamin werd op 2 oktober 1688 geboren te Hulst.² Op 28-jarige leeftijd deed hij daar belijdenis in de gereformeerde kerk.³ Hij stierf te 's-Gravenhage op 19 juli 1776 en werd begraven op 7 augustus 'met zijn wapenen en acht kwartieren' op het koor van de Grote Kerk in Hulst.⁴ Zoals in hoofdstuk 2 beschreven, werd hij bij zijn geboorte al voorbestemd om zijn vader op te volgen in diens bestuurlijke functies in Hulst, ondanks het feit dat hij niet de oudste zoon was in het gezin De Beaufort-Van Serooskerke. Van Pieter Benjamin is niet bekend of hij rechten heeft gestudeerd. Waarschijnlijk was dit niet het geval, want in tegenstelling tot zijn vader, grootvader en ooms zijn van hem daarvan in het familiearchief geen bewijzen bewaard gebleven. Ook in de Alba Studiosorum en Promotorum van de universiteiten wordt hij niet genoemd.

Aan de hand van de ambten die Pieter Benjamin bekleedde, is zijn bestuurlijke loopbaan in te delen in drie fasen. Van 1710 tot 1720 was hij een locale bestuurder in Hulst en Hulsterambacht, van 1720 tot 1739 was hij rentmeester van het Nassause Domein in Hulsterambacht en in de periode van 1739 tot zijn overlijden in 1776 raad en rekenmeester van de Nassause Domeinraad in Den Haag. Vanaf 1750 tot 1765 was hij bovendien nog drost van IJsselstein.

In 1709 werd Pieter Benjamin voor het leven benoemd tot Hoofdman van de Schutterij van de Servaes Paulus Polder als opvolger van de 'oude Baron van Wassenaer'⁵ die al in 1703 was overleden: 'Bij ondervindinghe is gebleken dat deze edele confrerrie niet wel en sonder een opperhoofd kan.'⁶ Het was zijn eerste publieke functie die de status van de nog jonge, pas 21-jarige Pieter Benjamin bevestigde. Het waren meestal adellijke of voorname personen die voor deze functie in aanmerking kwamen en kennelijk vond men hem op die leeftijd al tot de laatste categorie behoren.

Na twintig jaar oefenen schoot Pieter Benjamin in 1729 eindelijk de 'Koninkxvogel'. Een gebeurtenis die uitbundig gevierd werd met 'the en chocolaet en coffe fijn gemaect, met bier van alle soort licuers en brandwijne'.⁷ Op dit hoogtepunt nam hij afscheid van de schutterij. Hij legde zijn hoofdmanschap neer en liet zich opvolgen in deze functie door zijn tienjarige zoon Joachim Ferdinand. Joachim Ferdinand werd dus op zeer jonge leeftijd aan zijn eerste functie geholpen. Deze voor de achttiende eeuw zo typerende praktijk zou later een mikpunt van kritiek worden, en als een kwalijk uitwas van de regentenheerschappij beschouwd worden.

Op 29 januari 1710 werd Pieter Benjamin door de gecommiteerde raden ter admiraliteit van Zeeland aangesteld als ontvanger van de convooien en licenten.⁸ Hij volgde in deze functie zijn vader op. Zes jaar later, in 1716, werd hij benoemd tot commissaris ordinarius van de monstering en nam daarmee de plaats in van zijn overleden oom Benjamin de Beaufort (de

² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 169; doopbewijs ds. Cremer.

³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 350.

⁴ Epen, *Het geslacht De Beaufort*, 25.

⁵ Frederik Willem van Wassenaer (1658-1703), baljuw en opperschout van Hulst en Hulsterambacht.

⁶ W.P.A. Colsen, 'Handboogschutterijen', in: *Jaarboek Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten* (Hulst, 1978/1979) 30.

⁷ *Ibidem*, 63.

⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 185.

Jonge).⁹ Uit de rapporten die Pieter Benjamin opstelde, blijkt dat hij voor zijn functie veel reizen moest maken die soms verschillende dagen in beslag namen.¹⁰ Ook na zijn aanstelling als rentmeester van het domein Hulsterambacht bleef hij het commissarisschap uitoefenen. In 1719 werd hij benoemd tot burgemeester van Hulsterambacht.¹¹ Dit gebeurde op voorspraak van zijn oom Lieven Ferdinand (zie hoofdstuk 2). Deze benoemingen laten zien dat ook de vierde generatie De Beaufort tot de toonaangevende lokale elite gerekend werd.

Bestuurder van het domein Hulsterambacht

De tweede fase in zijn bestuurlijk leven begon op 23 november 1720. Pieter Benjamin de Beaufort werd toen door de Nassause Domeinraad namens de prins van Oranje aangesteld als rentmeester van de goederen ‘behoord hebbende aan de voormalige Abdije van Duynen, gelegen binnen de Stad Hulst als in Hulsterambacht en van de Domeijnen van Hulsterambacht’.¹² Aan dit ambt was een traktement verbonden van ‘de vijf en twintigste Penning van sijnen ontfang, ingevolge van de Acte dienaangaande gestatueert den 11 september 1662’.¹³ Hulsterambacht was in die tijd, aldus de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, een stuk land ‘van het Noorden naar het Zuiden omtrent vier uren gaans en van het Oosten naar het Westen drie uren breed’.¹⁴ De totale oppervlakte van het ambacht werd berekend op circa twaalfduizend hectare, waarvan ongeveer tienduizend hectare bouwland was.¹⁵ Het domein besloeg ongeveer een derde gedeelte van Hulsterambacht waarmee dit territorium dus vierduizend hectare groot was. Het bezit van het Huis Oranje-Nassau strekte zich uit over het dorp en de polder van Hontenisse en een groot deel van de polders van Osse-nisse en Hengstdijk.¹⁶ Tussen het ambacht en het domein bestond een nauwe band. Het bestuurscollege van het gehele gebied Hulsterambacht werd op voordracht van de rentmeester van het domein benoemd.¹⁷ Voor het heffen van belastingen en het goedkeuren van de onkosten was toestemming nodig van de voornaamste ingelanden van het ambacht, de zogenaamde ‘Notabilen’. Dit college had een adviserende functie en kwam jaarlijks bijeen voor de ‘raming der middelen’. Daarin werden de belastingen bepaald die nodig waren om de verwachte baten en lasten van het ambacht met elkaar in evenwicht te brengen. De rentmeester van het domein maakte qualitate qua deel uit van dit college, zodat hij naast zijn directe bemoeienis met het domein ook op zijn naaste omgeving een zekere invloed kon uitoefenen. Tijdens de Republiek kon de bevolking zich in dit gebied vrij zelfstandig blijven ontwikkelen, niet alleen politiek, maar ook sociaal en godsdienstig. Zoals reeds eerder opgemerkt, was het overgrote deel van de bevolking rooms-katholiek.

Een lijst van ambtsgelden (zie bijlage 3), laat zien dat overal in de 35 domeinen van het Huis Oranje-Nassau een recognitie moest worden betaald. Voor Hulsterambacht was die ‘nihil’. Het feit dat van de rentmeester als hoogste functionaris in dit domein geen ambtsgeld werd geëist, was waarschijnlijk gebaseerd op de relatief geringe vergoedingen die deze functionaris in Hulsterambacht ontving. Deze ontheffing was echter geen automatisme en moest steeds door de prins worden geaccordeerd. Op 8 september 1742 bedankte Pieter Benjamin de

⁹ NA Resolutiën der Staten-Generaal, inv.nr. 1536, 254 Vo.

¹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 189, 190, 191.

¹¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 194.

¹² *Ibidem*.

¹³ NDR 709. De commissie is gedateerd 14/23 november 1720. De benoeming is gedateerd te Casseloen op 14 november en te Leeuwarden op 23 november 1720. HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 194-2.

¹⁴ *Tegenwoordige Staat*, 81.

¹⁵ *Ibidem*, 94. ‘Drie en twintig duizend negen honderd en tagtig Gemeten en zeven en vyftig Roeden hemelsbreed; doch schotbaar Land beslaat het uit niet meer dan twintig duizend en vier Gemeten, drie en tagtig en een halve Roeden.’

¹⁶ NDR 470, deel 8, *Domeinen in Zeeland en Staats-Vlaanderen*.

¹⁷ Annard, *Bestuur*, 22.

Friese stadhouder Willem Karel Hendrik Friso – de latere erfstadhouder Willem IV – uitvoerig in een brief: ‘Dat het Uwe Hoogheijt behaagt heeft zijn intentie op eene zoo gratieuzelike als aangename wijze ten opzichte van het ontheffen der recognitie op het Rentampt van Hulsterambagt in Faveur van mijn zoon te expliseren, werd door mij als een nieuwe preuve van gunst en aanmerkelijke aandacht voor de bewijzen van goedheijd waarmede wel te willen voorkomen.’¹⁸ Het is wel duidelijk dat er een persoonlijke band was ontstaan tussen de De Beauforts en de Oranjes. Die kon voor beide families profijtelijk zijn. Voor De Beaufort was er de mogelijkheid om vanuit de periferie naar het centrum te komen, voor de Friese stadhouder waren de Zeeuwse connecties van Pieter Benjamin van belang in verband met zijn ambities.

In ieder domein was de rentmeester de voornaamste uitvoerende functionaris op lokaal niveau. Tot zijn taak behoorde het innen en beheren van pacht- en leengelden, het controleren van de naleving van regels, instructies en voorwaarden door pachters, het administreren van de gang van zaken in het domein en het afleggen van een financiële verantwoording aan de Nassause Domeinraad. Uit de instructies voor de rentmeesters uit 1662 en 1679 blijkt dat de werkzaamheden van deze beambten aan zeer strenge bepalingen waren onderworpen.¹⁹ Allereerst dienden zij een cautie (een zekerheidsstelling) te stellen die iedere zes jaar vernieuwd moest worden. Ten behoeve van Pieter Benjamin werd deze cautie gesteld met twee borgstellingen van ieder Z.Vl.£ 2.000 (12.000 gulden). Ze werden in zijn geval gedaan door zijn zwager Lieven Ferdinand en door zijn broer Hendrik, beide waren respectievelijk gegarandeerd door de stad Vlissingen en door de stad Tholen.²⁰ Verder was het deze functionarissen verboden direct of indirect partij te zijn bij het verpachten van de onroerende goederen. Ook na het overlijden van de rentmeester was de familie nog niet ontslagen van allerlei verplichtingen. De weduwe en de erfgenamen moesten nog gedurende een jaar zijn werk blijven voortzetten. Er werden strenge sancties opgelegd ter voorkoming van malversaties. Wanneer uitgaven tweemaal werden geboekt of wanneer ontvangsten niet werden opgenomen in de afrekeningsstaten, volgde een bestraffing met het vierdubbele van het verduisterde bedrag. Ook zelfs onopzettelijke vergissingen werden bestraft met ‘twee stuyvers van yeder gulden’.²¹ Dit was dus tien procent van de foutieve boeking.

Er werd alles aan gedaan om de uitgaven van het domein zo laag mogelijk te houden. De rentmeesters hadden voor alle betalingen slechts een zeer beperkte volmacht. Werkzaamheden die begroot waren boven de 20 à 30 gulden mochten pas worden uitgevoerd na een ordonnantie van de Raad. In het jaar van de benoeming van Pieter Benjamin werd de instructie van de rentmeesters op 18 maart 1720 nog verder uitgebreid met de bepaling dat zij verplicht werden te wonen op het domein ‘waar zij het bewind en de administratie doen’. Bovendien mochten zij vanaf die datum niet langer dan drie weken per jaar afwezig zijn. In deze instructie werd nog eens nadrukkelijk herhaald dat zij niet van rechten of emolumenten mochten profiteren tenzij hun dit werd toegestaan met een speciale commissie. Tevens dienden zij zelf een lijst te maken van al hun baten op dat moment, en van het geld waarop zij recht meenden te hebben.

De verplichting om in zijn ambtsgebied te wonen, betekende voor Pieter Benjamin dat hij na zijn benoeming het Huis te Zande moest betrekken, de ambtswoning van het domein. De geschiedenis van dit statige huis, gelegen vlak bij Hontenisse, gaat terug tot het jaar 1200. Toen vormde het een onderdeel van een mannenklooster dat was gesticht door de abdijs van Duinen. Het kwam in 1583 in bezit van Willem van Oranje. Na de verovering van Hulst in

---

¹⁸ KHA, A 17-archief Willem IV, 137-3, brieven van Pieter Benjamin als Raad in de Nassause Domeinraad aan Stadhouder Willem IV.

¹⁹ NDR 612.

²⁰ NDR 4389, volgens het rekeningboek over 1727.

²¹ NDR 612.

1645 konden de Oranjes er weer over beschikken en werd het oude kloostergebouw door hen in een vorstelijk ‘lusthuis’ herschapen.²² Vlak bij de vroegere kapel werd een huis gebouwd met een ‘Prinsenzaal’.²³ Het woonhuis van de rentmeester bevond zich waarschijnlijk aan de achterzijde van het gebouw.²⁴ Het onderhoud van het huis werd betaald uit de opbrengst van ‘een halve stuiver per gulden’ die door de pachters van de grote landerijen moest worden opgebracht.²⁵

Op het moment van zijn benoeming in 1720 bleek het voor Pieter Benjamin niet mogelijk naar het domein te verhuizen omdat zijn voorganger mr. Anthony Lammens, die deze post vanaf 1704 had bekleed, niet wenste te vertrekken. Het gevolg was dat Pieter Benjamin pas vijf jaar na zijn aanstelling in de ambtswoning kon trekken. Zijn voorganger was weliswaar in 1719 ontslagen vanwege financieel wanbeheer, maar dat betekende niet dat de overdracht zonder problemen verliep. Zelfs tot in 1729 werden er nog processen tegen Lammens aangespannen om de kosten die hij ten onrechte gedeclareerd en geïncasseerd had terug te vorderen. Op een zeker moment moest hij zelfs gegijzeld worden om betaling ‘ten behoeve van logeringen uyt den Huyzen van Zande Z.Vl.£ 13-3-4’ af te dwingen.²⁶

Voordat Pieter Benjamin echt kon verhuizen naar de nieuwe ambtswoning moest hij zijn voorganger in 1724 eerst nog 5.000 gulden betalen voor overname van huisraad. Van dit bedrag kon hij slechts 3.000 gulden declareren bij de stadhouder, het restant van 2.000 gulden kwam voor rekening van Pieter Benjamin zelf.²⁷ De naweeën van het door Lammens gevoerde beleid zouden nog lang voelbaar blijven. Een kleine dertig jaar later werd er bij een periodieke controle door de Domeinraad nog kritiek geleverd op het steeds veel te laat indienen van de afrekeningen. Rentmeester was toen Joachim Ferdinand de Beaufort, de oudste zoon van Pieter Benjamin en tevens diens zaakgelastigde. Deze antwoordde dat toen in 1720 de raad De Beaufort (zijn vader) de administratie op zich nam het domein volledig was ‘geruïneerd en dat de gebouwen, polderwerken ed. in het uiterste verval verkeerden door sinneloosheid van een rentmeester die gedemitteerd is geworden’.²⁸

Vooraf in de wintermaanden moet het woonhuis van de rentmeester niet erg gerieflijk zijn geweest; ook de eenzame ligging droeg niet bij aan het wooncomfort. Al kort na zijn verhuizing besloot Pieter Benjamin met zijn gezin op 26 november 1725 de afzondering en de gevolgen van de naderende winter te ontlopen. Hij zocht tijdens deze maanden tijdelijk zijn domicilie in Hulst, waar zijn vrienden woonden en het leven aangenaam was. Zijn vriend, J.R., dichtte hem toe:

‘Verlaat gij dus het buitenleven, omdat de barre winter naakt
Ik misgun nogtans mijn Waarde vriden, aan U het vermaak niet van de stad.’²⁹

Het afwisselend buiten wonen in de zomer en ’s winters in de stad Hulst paste precies in het regentenleven dat de familie zich eigen had gemaakt. Het was voor Pieter Benjamin geen probleem, want uit de akte van boedelscheiding bij zijn overlijden blijkt dat hij in de stad genoeg mogelijkheden had om daar tijdelijk in een van zijn eigen huizen onderdak te vinden.

Uit de financiële documenten van het domein Hulsterambacht is op te maken dat er relatief grote bedragen omgingen, waarover de rentmeester jaarlijks verantwoording moest af-

²² L.C. Meijer, ‘Het Hof te Zande’, in: J.H. van Dale (red.), *Cadsandria Zeeuws-Vlaamsch jaarboekje 1857* (Schoondijke, 1857) 222-226.

²³ Cornelis Boschma, ‘Het Huis te Zande’, in: *De Woonstede door de eeuwen heen* (Averbode, 1994) nr. 103, 35.

²⁴ *Ibidem*, 40.

²⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 194.

²⁶ NDR 709.

²⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 386.

²⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 196.

²⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 164.

leggen. In de domeinen werd een financieel-economisch beleid gevoerd dat gebaseerd was op de zeer korte termijn. Gemaakte winsten werden niet gereserveerd, maar kwamen rechtstreeks ten goede aan de lust en luister van de stadhouderlijke hofhouding. Uit de cijfers blijkt geregeld dat de jaarlijkse inkomsten van het domein lager waren dan de uitgaven en er dus verlies op de exploitatie werd geleden. Omdat in het verleden geen reserves waren opgebouwd, ontstonden daardoor herhaaldelijk problemen bij de financiering van het groot onderhoud van het bezit. Men loste dit op door de hiervoor benodigde gelden te financieren met een obligatielening, waardoor de kosten naar een later tijdstip werden verschoven. Op 15 mei 1725 werd Pieter Benjamin geautoriseerd om een obligatielening uit te schrijven ter waarde van Z.Vl.£ 5.000 (30.000 gulden) tegen een rente van drie procent met een opzegtermijn van zes maanden. Alle stadhouderlijke goederen en inkomsten van het domein Hulsterambacht dienden hiervoor als onderpand.³⁰ Het was gebruikelijk dat dit soort leningen op lokaal niveau bij de inwoners van het ambacht en andere geïnteresseerden in de directe omgeving werden uitgezet. Vooral zulke kortlopende leningen waren bij de bevolking zeer gewild. Door hun beperkte duur en door de gestelde zekerheden werden zij vooral gebruikt door degenen die geregeld over financiële middelen beschikten en met dit soort leningen hun tijdelijke liquiditeiten op een veilige manier zeker konden stellen. Op 23 april 1731 werd wederom een obligatielening geplaatst. Onder de geldschieters staat ook de vrouw van Pieter Benjamin vermeld voor een bedrag van Z.Vl.£ 250, dus voor vijf procent van de totale leensom.³¹

Wanneer de financiële toestand van de prinsen of de politieke omstandigheden van het land het niet toelieten een lening te plaatsen, gebeurde het bij herhaling dat de rentmeester uit eigen beurs geld leende aan de prins. Hij financierde dus in wezen de grote investeringen in het domein en ontving hiervoor rentegevende obligaties met het stadhouderlijk bezit als onderpand. In feite betekende dit dat de liquiditeitsproblemen van het stadhouderlijk hof indirect gelegd werden bij 'het personeel' van de domeinen in plaats van bij het hof en de stadhouder zelf. Ook gebeurde het veelal dat de geldstromen in het domein elkaar niet dekten waardoor op korte termijn problemen ontstonden met de betalingen. De rentmeester schoot dan voor uit eigen middelen, waar geen onderpand tegenover stond en bovendien maar een summiere aantekening van werd gemaakt. Hoewel verordonneerd was dat dit soort leningen uitzonderlijk moesten zijn, en ze aan strenge voorschriften waren onderworpen, blijkt uit het archief De Beaufort dat ze toch regelmatig voorkwamen en dat ze voor Pieter Benjamin en ook voor zijn zoon Joachim achteraf nog vervelende consequenties zouden hebben. Vooral het berekenen van rente, in dit geval rente op rente, op deze voorschotten was dikwijls een bron van ruzie, omdat daarover niets werd vastgelegd. Dit resulteerde in langdurige procedures achteraf. Ondanks deze problemen was het dichten van de financiële gaten in het domein voor de rentmeester toch erg interessant. Het versterkte niet alleen zijn positie in de onderlinge verhouding met de eigenaar, maar betekende ook een aanzienlijke verhoging van zijn emolumenten. Aan de andere kant was de verleiding tot malversaties steeds aanwezig, zoals dat het geval was geweest bij Anthony Lammens, de voorganger van Pieter Benjamin.

De dagelijkse inkomsten uit het domein Hulsterambacht waren voor de stadhouder juist door dit korte-termijnbeleid van het grootste belang. Uit de hierna te noemen cijfers blijkt dat ze niet tegenvielen, vooral als rekening wordt gehouden met de bijzondere omstandigheden waaronder dit gebied te lijden had. De diverse oorlogen in de zeventiende en achttiende eeuw en de voortdurende inundaties bemoeilijkten de exploitatie in niet geringe mate. De sterk toenemende schuldenlast was voor de buitenwereld niet direct zichtbaar en daardoor kennelijk voor de stadhouder geen bezwaar.

---

³⁰ NDR 709.

³¹ NDR 710.

Tijdens een groot onderzoek in 1748 werd een overzicht gemaakt van de baten en lasten over 52 jaar verdeeld in twee tijdvakken.³² Van 1694 tot 1719 was de netto opbrengst ieder jaar gemiddeld Z.Vl.£ 1898 (circa 11.000 gulden). In het tweede tijdvak van 1720 tot 1745 was dat Z.Vl.£ 1595 (circa 9.500 gulden) dus een gemiddelde jaarlijkse daling van Z.Vl.£ 303 (circa 1.800 gulden) of dertien procent. Deze achteruitgang van inkomsten is grotendeels te verklaren uit de naweeën van de malversaties van rentmeester Lammens en uit de problemen tijdens de oorlogen in Staats-Vlaanderen.

Dit onderzoek vond plaats door de Nassause Domeinraad in de persoon van het raadslid Frans Boemer juist in de tijd waarin Pieter Benjamin benoemd werd in ditzelfde college en zij dus collega's werden. Bovendien was Joachim Ferdinand, de zoon van Pieter Benjamin, op dat moment rentmeester van Hulsterambacht. Interessant zijn de antwoorden die gegeven werden op de vele kritische vragen van Boemer.³³ Zij bieden ons een kijkje achter de schermen en laten zien hoe men steeds bang was voor malversaties en ongeoorloofde praktijken. Zo suggereerde Boemer dat de post uitgaven aan de dijken van Walsoorden een eigen uitvinding was van raad De Beaufort met als doel er zelf van te kunnen profiteren door het ontvangen 'van een dubbel loon'. Ook vond hij dat de kapitalen die uitgezet werden tegen drie procent eerder werden afgelost dan de 'vier procent leningen' die op naam stonden van Pieter Benjamin. Beide beschuldigingen werden door Joachim Ferdinand namens zijn vader met gemak gepareerd. Van de eerste beschuldiging kon hij de noodzaak bewijzen door het overleggen van rapporten over dreigende overstromingen. De aantijging over de volgorde van de aflossingen te eigen bate was eenvoudig te weerleggen door gesanctioneerde toestemmingen te laten zien. Een ander verwijt betrof het veel te laat indienen van de jaarlijkse overzichten door de rentmeester. Hierop antwoordde Joachim dat zijn vader in 1720 bij zijn aantreden als rentmeester van het domein aldaar een financiële wanorde aantrof. Deze was veroorzaakt door het wanbeleid van de vorige rentmeester en het had hem vijftien jaar gekost om alles weer op orde te brengen. Toch was Frans Boemer niet tevreden met de antwoorden van zijn collega Pieter Benjamin. Dit zal de onderlinge verhouding in de Nassause Domeinraad tussen de twee raden zeker niet hebben bevorderd. Pieter Benjamin liet het er echter niet bij zitten. Op 29 augustus 1751 vroeg hij aan de stadhouder een commissie te benoemen om zijn handelen door 'neutrale mensen' te laten onderzoeken. Hij stond erop dat de schijn van verdenkingen moest worden weggenomen om 'mijn dertigjarige dienst niet infructueert te mogen worden gemaakt'.³⁴ Er is geen nieuw rapport over deze aangelegenheid in het familiearchief opgenomen – Pieter Benjamin en zijn nageslacht zouden dat ongetwijfeld zorgvuldig bewaard hebben – zodat het aannemelijk is dat deze kwestie mondeling is bijgelegd.

De rentmeester in Hulsterambacht was uit hoofde van zijn functie ook dijkgraaf van de dijk van Walsoorden. Op 11 april 1722 volgde de benoeming van Pieter Benjamin als 'Dijkgraaf van de Zeewerken ende Dijkagien onder Hulsterambacht' als opvolger van Arent baron van Wassenaer, heere van Duyvenvoorde, Veur en Harslo, 'waarvoor hij niet sal hebben te pretenderen'³⁵ – zodat hij hiervoor geen vergoeding ontving. Tegelijk werd hij aangesteld als dijkgraaf van de Willem Hendrixpolder en die van de Walsoorden,³⁶ waarvoor hij wel jaarlijks respectievelijk 120 en 150 gulden kon declareren. Pieter Benjamin fungeerde bovendien in de dorpen Hontenisse, Ossenissee en Hengstdijk als opperschout. Doordat de ontslagen vorige rentmeester Anthony Lammens pas na vijf jaar verhuisde, kon Pieter Benjamin pas toen officieel inwoner van Hulsterambacht worden. Dit betekende dat hij niet eerder dan op 30 juli

---

³² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 195.

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ NDR 709.

³⁶ *Ibidem.*

1725 kon worden benoemd tot lid van de Raad van Notabelen.³⁷ De eerste vijf jaar van zijn rentmeesterschap mocht hij binnen dit college dus niet meebeslissen bij maatregelen, genomen door de regering van Hulsterambacht. Dat was nadelig wanneer deze besluiten de belangen van het domein raakten.

Lid van de Nassause Domeinraad

De derde periode van de bestuurlijke loopbaan van Pieter Benjamin (1739-1776) begon met zijn benoeming op 3 oktober 1739 als ordinarius raad en rekenmeester van de Nassause Domeinraad. Tegelijk met hem werden Jacob Reigersman en Everard François Schimmelpenninck, heer van Meerkerke, aangesteld.³⁸ Pieter Benjamin was door zijn rentmeesterschap van een domein uiteraard al ruimschoots bekend met dit college en hij kwam nu dus feitelijk aan de andere kant van de tafel te zitten. De problemen waar hij vanaf dat moment dagelijks mee werd geconfronteerd, waren echter van een geheel andere orde dan die hij tot nu toe had moeten oplossen.

Een van de voornaamste taken van de Nassause Domeinraad was de geregelde controle op alle zaken die de exploitatie van het onroerend goed van het Huis Oranje-Nassau betroffen. Vanaf het begin van de vijftiende eeuw verwierven de Nassau's vele bezittingen. Door huwelijken en erfenissen, maar ook door aankopen en schenkingen werden deze voortdurend uitgebreid. Het dagelijks beheer over deze goederen werd opgedragen aan een vaste 'Raad en Rekenkamer'. De leden van dit permanente college waren deskundigen, niet alleen op financieel en economisch gebied, maar ook op juridisch terrein. Na de moord op Willem van Oranje in 1584 ontstond er onder zijn erfgenamen een flinke ruzie over de verdeling van zijn vermogen. Pas 25 jaar later, in 1609, werd alles opgelost door een 'tractaat van partage', gesloten tussen de zonen Filips Willem, Maurits en Frederik Hendrik. Zij verdeelden hierin onderling de nalatenschap en verplichtten zich tevens om jaargelden aan de weduwe van Willem van Oranje en aan hun zussen uit te keren. Het directe gevolg van deze afspraak was dat er drie raden ontstonden die elk hun deel van de erfenis controleerden en beheerden. Toen Frederik Hendrik zijn twee broers overleefde zonder dat deze wettige erfgenamen hadden nagelaten, werd het gehele bezit van Willem van Oranje weer in één hand verenigd. De drie Raden werden daardoor weer in één Raad samengevoegd onder de nieuwe naam 'Nassause Domeinraad'. Deze Domeinraad groeide uit tot een collegiaal bestuurscollege met een klein ambtelijk apparaat, dat zich op gezag van en in permanent overleg met de stadhouder bezighield met het bestuur en beheer van de domeinen.³⁹ Tot 1767 was de Raad gehuisvest in twee huizen rechts van de grote zaal op het Binnenhof in Den Haag. Daarna vond men tot 1795 onderdak in het oude gebouw van de gewezen 'kastelenij' bij de Grenadierspoort.⁴⁰ In het algemeen vergaderde de Raad viermaal per week, op dinsdag, woensdag, vrijdag en zaterdag. De raadsleden genoten per jaar een vakantie van dertig dagen.⁴¹ De beraadslagingen werden wel genotuleerd, maar verder strikt geheim gehouden.

De dagelijkse werkzaamheden van de Raad waren veelomvattend. Het waren geen geringe bezittingen waar de leden verantwoordelijk voor waren en ze strekten zich tijdens de periode van Pieter Benjamin en Joachim Ferdinand uit over het gebied van de huidige Benelux. In 1584 werd het vermogen van Willem van Oranje bij diens overlijden berekend op vier miljoen gulden, waarvan de jaarlijkse opbrengst ongeveer 200.000 gulden bedroeg. Prins

---

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ NDR 612.

³⁹ Bernard Woelderink, *Geschiedenis van de Thesaurie. Twee eeuwen Thesaurie en thesauriërs van het huis Oranje-Nassau, 1775-1975* (Hilversum, 2010) 17.

⁴⁰ J.C.M. Pennings en E.A.T.M. Schreuder, 'Heer en Meester van Ameland tot de Zwaluwe, Beheer en bestuur van de goederen en rechten van het Huis Oranje-Nassau door de Nassause Domeinraad (einde 15de eeuw – begin 19de eeuw)', in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum, 1994* (Den Haag, 1995) 48.

⁴¹ NDR 786.

Maurits heeft zijn aandeel in de erfenis van zijn vader kunnen vergroten met dat van zijn overleden broer Filips Willem. Hij kon daardoor in 1622 rekenen op 150.000 gulden aan pachtopbrengsten uit de domeinen.⁴² Meer dan 25 jaar later, in 1650, kon de erfgenaam van Frederik Hendrik, mede omdat deze laatste ook erfgenaam was van zijn broer Maurits, al beschikken over een gemiddeld inkomen uit de domeinen van circa 500.000 gulden. Tot het overlijden van koning-stadhouder Willem III nam het grondbezit van de Oranjes door erfenissen en door aankopen nog steeds toe. Het lag verspreid over grote gebieden, tot in Bourgondië en de Provence toe. Bij de verdeling van de erfenis van stadhouder Willem III in 1702, de laatste wettige afstammeling in mannelijke lijn van Willem van Oranje, werden de bezittingen over twee partijen verdeeld. De bezitsuitbreidingen gingen nog door tot in 1778, toen stadhouder Willem V het goed Oploo in het land van Cuyk kocht.⁴³ In totaal bestond toen het eigendom van het Huis Oranje-Nassau uit 64 steden en landgoederen, voor het grootste deel aangekocht en geschonken in de zeventiende en achttiende eeuw.

Naast de uitvoerende taak had de Raad ook een adviserende functie die verder ging dan alleen zaken betreffende de domeinen. Over alle aangelegenheden die het bestuur en de financiën van hofhouding en bezittingen betroffen, werden geregeld aanbevelingen gedaan. In de ruimste zin hield de Raad zich bezig met het ‘delibereren ende resolveren op de advisen’ en leverde zij commentaar ten aanzien van alle ‘requesten’ en andere stukken die bij de stadhouders, de voogden of de Raad werden ingediend.⁴⁴ Als derde opdracht moest de Raad ook toezicht houden op de uitvoering van alle ordinanties.⁴⁵ De leden moesten erop toezien dat alle ambtenaren in dienst van de prins hun plichten vervulden, hun instructies nakwamen en steeds op hun standplaats aanwezig waren. Ook dienden zij zich te vergewissen van de aanwezigheid van de juiste en goede borgstelling die alle nieuw aangestelde rentmeesters en financieel verantwoordelijke ambtenaren moesten stellen. Niet alleen moesten zij voortdurend de liquiditeiten van deze borgen controleren, maar ook iedere zes jaren de nieuwe akten van borgtocht nauwkeurig onderzoeken.

Als onderdeel van de beherende bevoegdheid van de Raad moesten de verpachte eigendommen in de diverse domeinen geregeld gecontroleerd worden. Ieder lid van de Raad kreeg voor zijn pachtreis een speciale commissie en instructie waarin alle condities en termijnen van de verpachtingen nauwkeurig waren vastgelegd. Ten slotte was de Raad ook nog bevoegd tot rechtspraak zowel voor zaken in eerste instantie als ook bij appèl.⁴⁶ Op grond van rapporten door de leden van de Domeinraad opgesteld, werd ‘sententie gedaan’. Bij ingewikkelde kwesties werd de hulp ingeroepen van advocaten. Ook trad de Domeinraad op als rechter in alle geschillen die tussen bestuursambtenaren van de domeinen onderling of tussen hen en de ingezetenen van de domeinen waren ontstaan. De bestuursambtenaren in de domeinen, zoals rentmeesters, schout en schepenen, dijkgraven en heemraden, werden in naam van de prins door de Nassause Domeinraad benoemd.⁴⁷ Het bestrijden van fraude bleef voortdurend een belangrijk punt van aandacht. Om iedere mogelijkheid daarvan maar te voorkomen, werd het verpachten van vrijkomende bezittingen gedaan door de raadsleden zelf en niet door de rentmeesters.

De werkzaamheden van de Raad werden onderling onder de leden verdeeld. Om hierbij alle schijn van malversaties te vermijden, was als bijzondere bepaling in de voorschriften opgenomen dat een commissaris belast met het verpachten niet gedurende twee achtereenvol-

---

⁴² Kees van Zandvliet, ‘250 rijksten van de 17de eeuw’, in: J. Kelder (red.), *Quote* (Amsterdam, 2006) 46.

⁴³ NDR 9, 10.

⁴⁴ B.J. Veeze, *De Raad van de Prinsen van Oranje tijdens de minderjarigheid van Willem III 1650-1668* (Assen, 1932) 46.

⁴⁵ *Ibidem*, 48.

⁴⁶ *Ibidem*, 55.

⁴⁷ *Ibidem*, 56.

gende jaren op dezelfde plaats zitting mocht houden. Ook moesten deze bijeenkomsten in het openbaar plaatsvinden ‘bij brandende keersen’.⁴⁸ Tevens werd verordonneerd dat het controleren van de domeinen, het zogenaamd afhoren en sluiten van de rekeningen, door ieder raadslid ieder jaar in een ander territorium moest worden gedaan. In 1677 werd er een extra bepaling in de voorschriften opgenomen, waardoor het het bezoekende raadslid ten strengste verboden werd ter plaatse te logeren in het huis van een overheidsfunctionaris.⁴⁹ Een instructie in 1758 ging nog verder. Daarin werden boetes in het vooruitzicht gesteld tot een bedrag van viermaal de malversatie: ‘Wanneer [zij] van deze contracten [...] profijt of voordeele genoten hebben zullen zij in ’t vierdubbeld van dien worden gemulcteert.’⁵⁰ Het was een heel pakket maatregelen om fraude zo veel mogelijk te voorkomen, echter niet steeds met evenveel succes. Ondanks de harde eisen die aan de Heren van de Raad en de beambten waren gesteld, werden de verplichte controles niet altijd streng genoeg uitgevoerd waardoor onrechtmatige handelingen toch verborgen konden blijven. Zo bleek in 1746 direct na het overlijden van de thesaurier-generaal van de Raad, Van Assendelft, dat deze in 1731 een bedrag van 60.000 gulden van de Nassause Domeinraad had ontvangen, bestemd voor een uitvoerig beschreven doel. Bij de controle na zijn overlijden bleek echter dat de uitgave van dit bedrag nergens werd verantwoord.⁵¹ Pieter Benjamin adviseerde de stadhouder de erfgenamen voor dit bedrag aan te spreken. Deze boden aan als genoegdoening 20.000 gulden extra te betalen dus in totaal 80.000 gulden. Zij probeerden op deze manier de smaad voor de familie ongedaan te maken. Pieter Benjamin vond dit bod echter veel te laag en ging op 12 maart met de erfgenamen in onderhandeling. Al na vier dagen wist hij een akkoord met hen te sluiten waarin een schikking van 30.000 gulden extra, dus in totaal een bedrag ter hoogte van 90.000 gulden werd overeengekomen. Pieter Benjamin adviseerde de stadhouder nog die zelfde dag dit bod te accepteren, daarbij zijn eigen inbreng sterk benadrukkend met de woorden ‘welk eene voordeelige Uijtslag die negotatie heeft gehad’.⁵²

Het traktement van de leden van de Nassause Domeinraad bedroeg 1.000 gulden per jaar plus een vergoeding voor reis- en verblijfskosten. Hieraan werden nog toegevoegd de zogenaamde auditiegelden wanneer men in de domeinen ging ‘afhoren’. Verder was het gebruikelijk dat de leden ter gelegenheid van de jaarwisseling een ‘nieuwjaarsgeschenk’ kregen van ongeveer 250 gulden.⁵³

Het aantal leden van de Nassause Domeinraad varieerde aanvankelijk van vier tot zes personen. In 1742 waren wegens het ontslag van het lid Halewijn van Werven slechts drie Raden over. De griffier van de Raad, J. de Back, nam toen de plaats in van de vierde man, echter zonder hiervoor een traktement te ontvangen. Pieter Benjamin stelde daarvoor de commissiebrief op. Hij schreef de prins dat de aanstelling was geschied zonder het bedrag van het traktement in te vullen, zoals was afgesproken.⁵⁴ Tegelijkertijd werd door de prins verordonneerd dat na het aftreden van De Back zijn plaats niet door iemand anders mocht worden ingenomen. Wanneer het door zwaarte van de werkzaamheden noodzakelijk was dat er toch een nieuw raadslid werd aangesteld, dan mocht dat alleen gebeuren buiten bezwaar van de financiële rekening. Er mochten in totaal niet meer dan drie traktementen worden genoten.⁵⁵ De leden van de Raad moesten dus op hun eigen salaris inleveren als zij toch iemand extra

---

⁴⁸ *Ibidem*, 51

⁴⁹ Groenveld, *Een out ende getrouw dienaar*, 22.

⁵⁰ NDR 786.

⁵¹ KHA, A 17-archieff Willem IV, 137-3, brieven van Pieter Benjamin als Raad van de Nassause Domeinraad aan Stadhouder Willem IV, brief dd. 18 januari 1746, 12 maart 1746, 16 maart 1746.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, 37.

⁵⁴ KHA, A 17-archieff Willem IV, 137-3, brieven van Pieter Benjamin als Raad in de Nassause Domeinraad aan Stadhouder Willem IV, 27 maart 1742.

⁵⁵ NDR 771.

wilden benoemen. Voor hen was dit besluit niet onvoordelig, want de emolumenten konden zo over drie personen worden verdeeld. In de praktijk echter werd deze verordening niet altijd zo strikt nageleefd. Zo was het aantal leden van de Raad in de jaren 1760-1769 per jaar tussen de vijf en zeven en tussen 1770 en 1779 varieerde het van vijf tot zes personen zonder dat op de bestaande traktementen moest worden ingeleverd.

Pieter Benjamin bleef tot zijn overlijden in 1776, dus gedurende 37 jaar, deel uitmaken van de Raad. Van de 33 leden van de Nassause Domeinraad tussen 1670 en 1795 had Pieter Benjamin het grootste aantal dienstjaren. In zijn ambtsperiode heeft hij samengewerkt met zestien collega's en zag hij acht collega's komen en gaan.⁵⁶ In zijn raadsperiode had hij vooral te maken met Willem Karel Hendrik Friso, zowel vóór als tijdens diens bestuur als erfstadhouder Willem IV.

Na het plotseling overlijden van Willem IV in oktober nam zijn weduwe Anna van Hannover het regentschap op zich voor de nog maar driejarige Willem V, die krachtens het in 1748 ingestelde erfstadhouderschap automatisch opvolgde. De militaire functies werden waargenomen door Lodewijk Ernst hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel (1718-1788). Deze was door stadhouder Willem IV in 1750 aangetrokken als veldmaarschalk met als voornaamste taak het militaire apparaat te moderniseren. Zijn invloed nam voortdurende toe en op haar sterfbed in 1759 vertrouwde prinses Anna haar vijftienjarige dochter Caroline en haar tienjarige zoon Willem toe aan de zorg van de hertog van Brunswijk met de woorden: 'Aan hem zult gij een vader vinden, volgt zijnen raad.'⁵⁷ Totdat Willem in 1766 meerderjarig werd, trad de hertog op grond van zijn dubbele taak als opvoeder en als waarnemend kapitein-generaal steeds sterker op de voorgrond. Voor hem was het naderend erfstadhouderschap een bron van bijzondere zorg. Het was te verwachten dat de verheffing van Willem V tot stadhouder voor Brunswijk een aanzienlijke aantasting van zijn invloed zou betekenen. Hij wapende zich hier-tegen door met zijn pupil, de nieuwe stadhouder, op 3 mei 1766 een geheime akte van consulentenschap te sluiten. Prins Willem zou in alle politieke en militaire zaken niets beslissen zonder daarin Van Brunswijk te betrekken en de hertog zou aan niemand anders dan de stadhouder verantwoording verschuldigd zijn. Het resultaat van deze overeenkomst werd voor tijdgenoten spoedig zichtbaar. Gijsbert Jan van Hardenbroek noteerde al in december 1768 in zijn *Gedenkschriften*: 'Dat den hertog meer dan ooit sig volkomen van de geest van de prins heeft geëmpareert, dat die jonge vorst nietwes besluit doet of vervolgt dat naedat sulks bij den eerstgenoemde heer is voor goed gekeurt.'⁵⁸ Met deze invloedrijke man bij het Huis Oranje-Nassau die bij anderen een sterke weerstand opriep, kwam Pieter Benjamin tijdens het einde van zijn loopbaan heftig in aanvaring. Voor beide partijen zou dit uitlopen op een principiële kwestie die ook de erfgenamen van Pieter Benjamin nog lange tijd zou bezighouden.

De inspecties van de prinselijke bezittingen in Zeeland en het aangrenzende gedeelte van Brabant waren een belangrijk onderdeel van de dagelijkse werkzaamheden van Pieter Benjamin de Beaufort. In 1744 bracht hij verslag uit van een dergelijke reis. Trots schreef hij dat het hem toch maar gelukt was in Noord-Beveland 5.000 gulden aan achterstallige termijnen te incasseren en dat hij in Brabant gedaan wist te krijgen dat 18.000 gulden zou worden betaald aan de thesaurier van de Raad voor achterstallige 'vaceerde ambten te Steenberg'.⁵⁹ Men was kennelijk niet zo snel met het betalen van de recognities voor de ambten die door de stadhouder werden vergeven.

---

⁵⁶ NDR inventaris, 77.

⁵⁷ A.J.C.M. Gabriëls, *De Heren als Dienaren en de Dienaar als Heer, het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft der achttiende eeuw* (Den Haag, 1990) 102.

⁵⁸ G.J. van Hardenbroek, *Gedenkschriften* deel 1 (1747-1787), gepubliceerd in: *Werken van het Historisch Genootschap*, derde serie, nr. 14, uitgegeven door F.J.L. Krämer (Amsterdam, 1901) 317.

⁵⁹ KHA, A 17-archief Willem IV, 9 november 1747.

Ook zag hij erop toe dat bij oorlogshandelingen zo min mogelijk schade werd toegebracht aan de eigendommen van zijn principaal. Vooral tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog was er voor Pieter Benjamin veel werk aan de winkel. Dit Europese conflict gedurende de jaren 1740 tot 1748 waarin het continent verdeeld was in twee strijdende partijen – Engeland met de Republiek tegenover Frankrijk, Pruisen en Spanje – had grote gevolgen voor de politieke inrichting van de Republiek. Nadat de Fransen in de loop van 1746 praktisch de gehele Oostenrijkse Nederlanden hadden veroverd, stuurden zij een klein leger van 20.000 man naar Staats-Vlaanderen en werden Hulst, Axel en Sas van Gent ingenomen. De Fransen beoogden met deze kleine militaire operatie slechts een diplomatiek en politiek doel.⁶⁰ Zij zetten de Republiek onder druk om de gewapende steun aan Engeland en Oostenrijk te staken. Op 11 mei 1747 capituleerde Hulst en gaf ook Hulsterambacht zich aan de Fransen over.

Door deze oorlog zou de Nederlandse Republiek het enige Europese land zijn waar in het midden van de achttiende eeuw een politieke revolutie plaats zou vinden.⁶¹ De dreigende invasie deed het volk in beroering komen. Men keerde zich in grote meerderheid tegen de heersende regenten en riep net als in 1672 om Oranje. De aanstelling in 1747 van de Friese stadhouder, nu voor het eerst als stadhouder in een erfelijke functie over alle gewesten, werd hierdoor een feit. Beide kwalificaties verhoogden voor degenen die dienstbaar waren aan het Huis Oranje-Nassau aanzienlijk hun status en openden voor hen zeer interessante perspectieven. Hun contacten werden door de verhuizing van de Friese stadhouder naar Den Haag niet alleen intensiever, maar zij raakten ook betrokken bij het politieke spel in Den Haag. Vooral degenen met de juiste connecties kregen daardoor kansen. De Oostenrijkse Successieoorlog heeft indirect bijgedragen aan het aanzien van de leden van de Nassause Domeinraad en in het bijzonder aan dat van het geslacht De Beaufort.

Dit krijgsgeweld had ook directe invloed op het werk van Pieter Benjamin. Aangezien door de opmars van de Franse troepen in 1746 in de Zuidelijke Nederlanden ook Bergen op Zoom werd bedreigd, vroegen de bevelhebbers van deze stad de Raad van State de commandant van Steenberg te bevelen het land rondom deze plaats te inunderen met zeewater. Pieter Benjamin maakte hiertegen bezwaar bij de Raad van State en bij prins Willem Lodewijk van Hessen-Philippsthal-Barchfeld, gouverneur van Bergen op Zoom. Pieter Benjamin was zeer tevreden over het bereikte resultaat, want hij schreef op 7 april van dat jaar aan de stadhouder: ‘Heb ik ellec die Heere in detail mijner bedenkingen doen bekend wesen en [...] heb ik hoop dat de primeuse gevolgen voor dat quartier nogmaals sullen kunnen geprevaleert werden.’⁶²

Het is interessant in de briefwisseling tussen Willem Karel Hendrik Friso en Pieter Benjamin te lezen dat de prins hem ook vaak inschakelde voor zijn persoonlijke politieke aspiraties. Het reeds genoemde potentiële nut van de Zeeuwse Beaufortconnecties begon zich in de jaren veertig uit te betalen. De prins schreef Pieter Benjamin in september 1744 dat hij bezig was een beslissing te nemen om zijn ambitie naar een aanstelling als stadhouder van alle gewesten door te zetten en hij vroeg hem daarover de meningen te peilen.⁶³ Vooral in Zeeland was de situatie gecompliceerd. Na het kinderloos overlijden van stadhouder Willem III in 1702 wilden de Staten van Zeeland gebruik maken van de situatie tijdens de twist over de erfenis. Zij wilden deze gelegenheid aangrijpen om de invloed van het Huis Oranje-Nassau te beperken.⁶⁴ Het centrale punt hierin was het ‘markizaat Veere en Vlissingen’, dat door de prins van Oranje in 1581 voor 144.600 gulden was gekocht. Vanwege zijn grote verdienste

---

⁶⁰ Israel, *De Republiek*, 1127.

⁶¹ *Ibidem*, 1128.

⁶² KHA, A 17-archief Willem IV, 7 april 1746.

⁶³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 199.

⁶⁴ NA, zie voor een uitvoerige beschrijving van deze kwestie de inventaris van de Nassause Domeinraad, 1195 t/m 1197.

was hij door de Staten van Zeeland ook benoemd als Eerste Edele. Door deze aanstelling en door zijn adelsstemrecht als markies van Veere en Vlissingen beschikte de prins over drie van de zeven stemmen in het hoogste college van dit gewest. Zijn invloed was daardoor zeer groot. Tijdens het zoeken naar de oplossing van het geschil over de erfenis van Willem III werden Veere en Vlissingen aanvankelijk toebedeeld aan Johan Willem Friso. De Staten van Zeeland accepteerden de uitkomst van deze afspraak niet en verklaarden op 17 november 1732 zich ontslagen te voelen van iedere vorm van ‘vazalliteit en leenroerigheid’ of zoals men dat ook omschreef: men wenste het markizaat van beide steden te devassaleren. Hoewel dat tegen elke afspraak in ging, grepen de Staten deze gelegenheid aan om zo de invloed van de prins in hun bestuur te verminderen.

De erfgenaam van Johan Willem Friso, zijn zoon Willem Karel Hendrik Friso, liet het er niet bij zitten en weigerde de hem toegekende schadevergoeding van 100.000 rijksdaalders in ontvangst te nemen. Hij schreef Pieter Benjamin: ‘Het was wenselijk dat men wat bij de Zeeuwse Heeren in de kennisse kost koomen en soo sien of er niet een middel was om met wederzijds genoeg den doorn uit de voet te krijgen.’⁶⁵ Op 3 oktober 1745 drong de prins er vanuit Het Loo op aan dat het niet kwaad zou zijn als Pieter Benjamin weer eens naar Zeeland zou gaan om daar ‘de goede vrienden en leden van enige consideratie’ te raadplegen.⁶⁶ Willem Karel Hendrik Friso voegde er aan toe dat de capitulatie van Doornik weliswaar het gevaar van een inval door de Fransen vergrootte, maar dat het op dat moment nog te vroeg was om zich zelf aan de Staten te presenteren. Hij vond het beter zich eerst geliefd te maken bij de regenten, in het bijzonder in Zeeland: ‘Ued begrijpt wel dat mijn but alleen soude wesen door minsaeme ommegank in de kennisse en betaemelijke familiariteit met de regenten van Zeeland te geraeken.’⁶⁷

Voor de prins was de kwestie van de devassalage in Zeeland een belangrijk punt. Het was een hindernis in zijn streven naar een stadhouderschap over alle gewesten. Om de devassalage te voorkomen, was echter veel tact en inzicht nodig. Hij meende dat over deze kwestie zo min mogelijk schriftelijk moest worden gediscussieerd om de verhoudingen in Zeeland niet op scherp te stellen. Het moest een vorm van mondelinge diplomatie worden en Pieter Benjamin was daar de aangewezen persoon voor, zeker gezien zijn Zeeuwse familieconnecties. Bovendien had hij in het verleden bewezen een goede onderhandelaar te zijn. Op 26 maart 1746 schreef de prins aan Willem Bentinck: ‘J’ai même chargé Beaufort de lui dire certaines choses que je n’osois lui écrire.’⁶⁸ Net als in het verleden was ook nu de dreigende inval van vijandelijke troepen het keerpunt ten voordele van de politieke aspiraties van een prins van Oranje-Nassau. De inval in april 1747 door de Franse troepen in Staats-Vlaanderen veranderde de houding van de Zeeuwse regenten. Hun dringende eis om de prins weer als legerbevelhebber aan te stellen, werd al snel door de Staten ingewilligd. De prins accepteerde het stadhouderschap in Zeeland echter alleen op voorwaarde dat de devassalage werd opgeheven. Op 10 juni 1748 ondertekende Pieter Benjamin de Beaufort als speciale gemachtigde van prins Willem IV het officiële document waarin de prins in al zijn rechten in het markizaat van Veere en Vlissingen werd hersteld. De devassalage van 17 november 1732 werd na zestien jaar eenvoudigweg opgeheven.⁶⁹

Naast zijn werk als beheerder van de Nassause Domeinen werd Pieter Benjamin ook geregeld belast met opdrachten die daar in strikte zin niets mee te maken hadden. Toen Willem IV op 22 oktober 1751 overleed, kreeg hij van diens weduwe de opdracht om samen met

---

⁶⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 199.

⁶⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 206.

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ G. Groen van Prinsterer, F.J.L. Krämer en Th. Bussemaker, *Archives ou correspondance inédite de la Maison d’Orange-Nassau 1835-1915* (Leiden, 1917) 62-63.

⁶⁹ NDR 14611.

opperhofmeester Burmania de begrafenis te regelen.⁷⁰ Zij kregen ruim drie maanden de tijd en organiseerden, onder toezicht van de president van de Nassause Domeinraad Frederik Hendrik baron van Wassenaer tot Catwijk, de bijzetting op vorstelijke wijze in de grafkelder in de Nieuwe Kerk te Delft op 4 februari 1752. Kennelijk was alles tot volle tevredenheid verlopen, want toen in 1769 Wilhelmina van Pruisen, de vrouw van stadhouder Willem V, beviel van een al bij de geboorte overleden zoontje, kreeg hij de opdracht de begrafenis van het kind te regelen. Samen met Ardesch, de secretaris en griffier van de stadhouder, verzorgde hij in overleg met de regering van Delft in de nacht van 28 maart de bijzetting in de Nieuwe Kerk, in alle stilte.⁷¹

De Oranje met wie Pieter Benjamin het meest contact had, was de grootmoeder van Willem V, Maria Louise van Hessen-Kassel, weduwe van Johan Willem Friso en moeder van Willem IV. Zij was zeer gezien bij het volk en werd door velen op handen gedragen. Zij kreeg van hen de koosnaam Marijke Meu ('Maaïke Muoi' of 'tante Marijke'). Pieter Benjamin had veel met haar te maken na zijn benoeming tot drost van IJsselstein (die functie komt in de volgende paragraaf aan de orde).

Tijdens zijn zakelijke relatie met Maria Louise werd Pieter Benjamin ook vaak ingeschakeld bij het oplossen van privéproblemen. Zo hielp hij haar om te voorkomen dat de buurman van het Princessehof te Leeuwarden een paardenstal zou bouwen onder het raam van de slaapkamer van de prinses. Enige tijd later kreeg hij de opdracht het meubilair van het opgeheven kasteel Honselaarsdijk op waarde te selecteren en op te slaan. Op 13 november 1759 vroeg de prinses hem of hij haar een kopie kon bezorgen van de huwelijksvoorwaarden van een familielid. Zij wilde weten of 'bij deselve' ook een 'retour van de dote was bedongen.'⁷² Dit moest wel zeer in het geheim gebeuren, want de prinses wilde voor haar eigen secretarie verborgen houden dat zij daarin geïnteresseerd was. Het betrof hier het voorgenomen huwelijk van haar kleindochter Caroline met Karel Christiaan van Nassau Weilburg. Over dit huwelijk dat 3½ maand later op 5 maart 1760 in Den Haag werd gesloten, was vooral in Friesland veel te doen geweest. In Friesland was het stadhouderschap ook in de vrouwelijke lijn mogelijk en haar toekomstige echtgenoot was een belijder van de lutherse godsdienst. Bij een mogelijk overlijden van de kleinzoon van de prinses, de toekomstige stadhouder Willem V, zonder wettige nakomelingen zouden daar speciaal in Friesland grote problemen kunnen ontstaan. Het is dus begrijpelijk dat zowel Maria Louise als de bruid de voorwaarden van het huwelijkscontract voor iedereen geheim wensten te houden. Pieter Benjamin voerde deze strikt vertrouwelijke missie uit. Een maand later, op 11 december, bedankte de prinses hem hartelijk voor toezending van de kopie van de huwelijksvoorwaarden en adviseerde Pieter Benjamin op amicale wijze een soep van Indiase vogelnesten te consumeren om aan te sterken na zijn ziekte. Haar advies is tekenend voor de vertrouwelijke band tussen de prinses en Pieter Benjamin.

Zowel de inkomsten en uitgaven van de domeinen als ook de kosten van de hofhouding werden vanouds in één administratie vastgelegd. Dit was voor degenen die voorstander waren van een hofhouding met veel luister en pracht natuurlijk wel prettig omdat hierdoor het geheel erg ondoorzichtig werd en onzichtbaar met diverse posten kon worden geschoven. Pieter Benjamin was het met deze wijze van boekhouden echter niet eens. In 1755 wilde hij de administratie op dit punt aanpassen zodat er een duidelijk verschil zou ontstaan tussen de boekhouding van de domeinen en die van het 'Hoge Huijs'. Voor deze nieuwe aanpak kon hij echter de andere leden van de Raad niet warm maken. Men wenste zich strikt te houden aan

---

⁷⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 220.

⁷¹ *De Navorscher*, 1898, 442-443.

⁷² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 206.

de bestaande instructies waarin gesproken werd over alle financiën van de stadhouder ‘zonder enig onderscheid’.⁷³

Bestuurder van de baronie van IJsselstein

In 1750 werd Pieter Benjamin de Beaufort door Maria Louise van Hessen-Kassel aangesteld als drost van de baronie van IJsselstein. Door het huwelijk van Anna van Buren met Willem van Oranje was dit gebied in 1551 in handen van het Huis Oranje-Nassau gekomen. De baronie, gelegen in de Lopikerwaard tussen Holland en Utrecht, omvatte de stad en het kasteel IJsselstein, het schoutambt van IJsselstein en de ambachten Benschop en Noord-Polsbroek. Na het overlijden van Willem III behoorde IJsselstein tot de gebieden waarop de koning van Pruisen in eerste instantie aanspraak maakte. De Staten-Generaal wezen de baronie echter toe aan de erfgenamen van de Friese stadhouder Johan Willem Friso. Toen zijn zoon Willem Karel Hendrik Friso in 1732 meerderjarig werd, schonk hij de opbrengsten van IJsselstein aan zijn moeder Maria Louise van Hessen-Kassel. Het overlijden van drost Johan Vultejus in 1750 plaatste haar voor een aantal vervelende problemen. In het verleden had zij haar opperkamerheer Robbert Hendrik van Hambroick toegezegd dat hij Vultejus zou mogen opvolgen. Toen hij na het overlijden van deze drost ‘Haare Hoogheid zeer ernstig en bij continuatie kwam aensoeken om met de bediening te worden begunstigd’⁷⁴ kwam zij op haar toezegging terug. Van Hambroick legde zich daar niet zo maar bij neer. Hij had kennelijk zware troeven in handen, want vanaf dat moment ontving hij jaarlijks, als genoegdoening voor het niet nakomen van de belofte, een bedrag van 1.000 gulden uit de kas van de hofhouding. Bovendien kreeg hij de toezegging dat hij drie maanden na het overlijden van Hare Hoogheid een bedrag van 8.000 gulden zou ontvangen.

Pieter Benjamin de Beaufort werd direct na het overlijden van Vultejus in 1750 door de vruchtgebruikster als diens opvolger aangewezen.⁷⁵ De overleden Johan Vultejus was iemand van internationale allure, een vertrouweling van Maria Louise en afkomstig uit een familie die al generaties lang diplomaten en bestuurders leverde.⁷⁶ Bovendien was hij in het laatste jaar van zijn ambt als drost tevens lid geweest van de Nassause Domeinraad. Dit kan mogelijk de reden zijn geweest dat Maria Louise als opvolger een ander lid van de Raad koos, ditmaal in de persoon van Pieter Benjamin de Beaufort. Zij had in het verleden, vooral als voogd over haar zoon Willem Karel Hendrik Friso, veel contact gehad met de raden en rekenmeesters van de Nassause Domeinraad, zodat iemand uit die kring haar voldoende bekend was.

Aan de benoeming van Pieter Benjamin had zij echter een voorwaarde verbonden die bij hem niet in goede aarde viel. In het verleden was Johan Vultejus bij zijn aanstelling in 1730 de verplichting aangegaan om aan zijn voorganger Sautijn een bedrag van 20.000 gulden te betalen ter vergoeding van wat deze laatste aan het Huis Oranje-Nassau als recognitie had moeten betalen. Maria Louise eiste van Pieter Benjamin dat hij de erven van Vultejus dit bedrag uit eigen middelen zou betalen, dus als het ware deze recognitie zou overnemen. Dergelijke schadeloosstellingen aan voorgangers waren niet ongebruikelijk. Ze dienden als een soort pensioenvoorziening. Pieter Benjamin weigerde echter het ambt van drost onder deze voorwaarde te accepteren, omdat hij na financieel onderzoek constateerde dat zijn verdiensten ‘door de ruines en schaden van de veepest ende innundaties onder IJsselstein’ daarvoor niet voldoende waren.⁷⁷ Hij onderbouwde zijn argumentatie met een overzicht van de directe inkomsten die de drost van IJsselstein in het verleden genoten had. Uit de gedetailleerde lijst

---

⁷³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 201.

⁷⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1534.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Fred Vogelzang, *Een woonplaats voor fatsoenlijke luyden* (Zevenaar, 2010) 81.

⁷⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1534.

(zie bijlage 5), is op te maken dat het totale bedrag van inkomen uit het drostambt 3.000 gulden per jaar bedroeg en dat dit naast enkele relatief grote bedragen voornamelijk was opgebouwd uit zogenoemde ‘kleine vacaties’. Aan rente over de recognitie zou hij daardoor al meer dan 25 procent van zijn inkomen als drost van IJsselstein moeten bijbetalen.

Er volgde een uitvoerige discussie met de prinses. Hangende de uitslag werd Pieter Benjamin met onmiddellijke ingang tijdelijk aangesteld als ‘provisoir drost’ van de baronie. Hij deed dit tegelijk met zijn werk als lid van de Nassause Domeinraad en ontving daarom geen enkele vergoeding voor zijn drostambt. Na de drie jaar durende impasse stelde Pieter Benjamin voor een einde te maken aan de tijdelijkheid van het waarnemen. Hij suggereerde de prinses: ‘Gechargeert [te worden] het Drostambt van IJsselstein onder zijn opzigt te doen behandelen en de volle revenues van het zelve in de kas van Haare Hoogheid te doen bekeeren [...] niet tegenstaande hij reets van de Commissie tot dit Ampt voorsien was.’⁷⁸ Maria Louise ging daar vanzelfsprekend onmiddellijk mee akkoord zodat Pieter Benjamin als raad en rekenmeester van de Nassause Domeinraad het ambt van drost van IJsselstein definitief waarnam zonder dat de baronie daarmee werd belast. Voor Pieter Benjamin betekende dit dat aan de onzekerheid een einde was gekomen en dat hij zich blijvend mocht tooien met de titel drost van IJsselstein. Het leverde hem weliswaar geen extra inkomen op, maar was wel erg belangrijk voor zijn aanzien.

Het verwarrende van zijn aanstellingsbrief is dat Maria Louise gebruikmaakte van een voorgedrukt formulier waarin zij slechts eigenhandig de naam Pieter Benjamin invulde. In deze brief stonden de normale voordelen van het drostambt automatisch vermeld hoewel deze in dit geval eigenlijk niet van toepassing en ook niet doorgestreept waren. Deze omissie werd opgelost door een apart schrijven van Pieter Benjamin waarin hij akkoord ging met de speciale voorwaarden. Ook voor de vruchtgebruikster was deze oplossing gunstig, want het stelde haar in staat om uit de extra opbrengsten van de baronie de genoemde 20.000 gulden zelf aan de erven van Vultejus te betalen. Zij leende dit bedrag via Amsterdamse makelaars bij de Bank van Engeland.

Vier jaar later berekende Pieter Benjamin wat het resultaat was van zijn bestuur op ‘afstand’. Nu bleek dat de baronie 22.538 gulden meer had opgebracht in de zeven jaar vanaf 1750 tot en met 1757, dan in de jaren dat Vultejus nog drost was. Hij zond deze staat aan de prinses met de opmerking dat bij deze mooie cijfers rekening moest worden gehouden met het feit dat de bedragen die uitgekeerd waren aan de heer Hambroick ook ten laste waren gekomen van IJsselstein. De heer Hambroick bleef echter lastig doen, maar om de rust van ‘Haar Hoogheid niet verder in haar verre ouderdom’, te belasten en haar erfgenamen ook te ontlasten, maakte Pieter Benjamin de Beaufort 10.000 gulden aan de heer Hambroick over ‘zonder bezwaar van IJsselstein’.⁷⁹ Of dit bedrag door Pieter Benjamin privé is betaald of uit de kas van de Domeinraad komt, is niet te achterhalen.

De exploitatiecijfers van IJsselstein overtuigden de prinses en op 5 oktober 1758 werd Pieter Benjamin het volle genot van inkomsten als drost van de baronie toegestaan. Maria Louise voegde er voor Pieter Benjamin een bijzondere bepaling aan toe: ‘Doch dat hij Drossaard gedurende onze Leeftijd en langer niet, daartegens jaarlijks aan en ten onze behoefte bij wijze van uitkering uit de Revenuen van hetzelfde Drostambt betale een somme van 1500 guldens mede van nu af aan ingaande en welke uitkering van 1500 guldens met de daad van ons overlijden ophouden en ceseren zal.’⁸⁰ De prinses vond dus kennelijk dat de afgelopen jaren bewezen hadden dat het drostambt goed te combineren was met de functie van Raad van de Domeinen en dat daarom het inkomen van de drost best gehalveerd kon worden. Voor Pieter Benjamin betekende het dat de titel van drost van de baronie van IJssel-

---

⁷⁸ *Ibidem.*

⁷⁹ *Ibidem.*

⁸⁰ *Ibidem.*

stein hem nu zonder meer toeviel, zij het dat hij tot het overlijden van de prinses genoeg moest nemen met slechts de helft van het inkomen dat gebruikelijk was. Dat Pieter Benjamin hiermee akkoord ging, kan te maken hebben met de vergevorderde leeftijd van de prinses. Zij was tenslotte al zeventig jaar, zodat de regeling van korte duur zou kunnen zijn. Hij misrekende zich, want het zou nog zeven jaar duren voordat zij in 1765 kwam te overlijden, na jaren van een zwakke gezondheid.

Een ander probleem deed zich voor na het overlijden van de prinses. Bij de afwikkeling van haar testament werd door de executeur, de hertog van Brunswijk, aan Pieter Benjamin een bedrag van 1.222 gulden toegezegd.⁸¹ Dit bedrag werd gespecificeerd in een achterstallig traktement als Raad van de Domeinen en gemaakte reiskosten, minus de door Pieter Benjamin verschuldigde recognitie van een half jaar als drost van IJsselstein van 750 gulden. Het venijn zat echter in de staart, want tegelijkertijd met de betaling van dit bedrag werd ook de betaling van een wissel van 6.454:16:08 gulden aangeboden ter aflossing van een lening die door Pieter Benjamin aan de prinses was verstrekt. Voor de executeur stonden beide bedragen niet ter discussie, maar hij maakte er toch een niet zo prettige opmerking bij. In de bijgevoegde ordonnantie las Pieter Benjamin tot zijn ‘aendoening en innige ontroeringe des gemoeds’ dat de hertog van Brunswijk het eigenlijk niet eens was met het totale bedrag van de wissel.⁸² De kern van het probleem was dat Maria Louise twaalf jaar eerder, op 19 juni 1753, dringend verlegen zat om geld en onmiddellijk 4.400 gulden nodig had. Zij wilde op dat moment geen vreemden inschakelen voor een lening en vroeg Pieter Benjamin om raad.⁸³ Hij leende haar dit bedrag tegen een wisselbrief met een jaarlijkse rente van drie procent in afwijking van de in die jaren gebruikelijke 3½ procent. Het was een bijzondere geste van Pieter Benjamin, hoewel niet helemaal ongewoon.

Het probleem ontstond op het moment dat de liquiditeit van het hof het de prinses niet mogelijk maakte om de wissel op de vervaldatum te betalen. Erger was het dat zij bovendien de rente niet kon betalen en deze dus ook schuldig moest blijven. Op de eerste vervaldag vernieuwde de prinses daarom de gepresenteerde wissel door een nieuwe voor een bedrag van 4.400 gulden plus de vervallen rente van 132 gulden, dus in totaal voor 4.532 gulden. Ieder jaar tot 9 juni 1758 gebeurde dit op dezelfde wijze en steeds werd de jaarlijkse vervallen rente bijgeteld bij de hoofdsom. In deze hele kwestie werd dus steeds rente op rente berekend.

Vanaf 9 juni 1759 betaalde de prinses wel ieder jaar trouw de vervallen rente zodat de tot op die datum aangegroeide hoofdsom van 6.454:16:08 gulden niet verder met achterstallige rente werd belast. Vlak voor het overlijden van de prinses sprak Pieter Benjamin nog met haar af dat zij op 1 juli 1765 het hele bedrag zou terugbetalen. Tot zijn nadeel overleed zij op 9 april 1765, zodat vanaf die datum alle betalingen geschieden door haar executeur, de hertog van Brunswijk. Op 21 juni 1765 vroeg deze aan Pieter Benjamin een specificatie van het door hem gedeclareerde bedrag van 6.454:16:08 gulden.⁸⁴ De hertog had geen probleem met het totale bedrag, maar hij had wel zwaarwegende bezwaren tegen de berekening van rente op rente die daarin was opgenomen. Aangezien Maria Louise daar echter steeds mee akkoord was gegaan en de erfgenamen daarover niet wilden twisten, kon hij er niet onderuit om het totale bedrag uit de boedel ter beschikking te stellen aan de schuldeiser. Hij schreef Pieter Benjamin op 17 augustus 1765 dat hij uitsluitend betaalde ‘dewijl de vorstelijke erfgenamen als nu op een genererende manier wel hebben willen resolveren’.⁸⁵ Voor Pieter Benjamin de Beaufort was daarmee de kous niet af, want hij vond deze zin voor hem zo denigrerend dat hij de betaling van het grote bedrag van de wissel wel accepteerde, maar het kleinere van 1.222

---

⁸¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 255.

⁸² *Ibidem.*

⁸³ *Ibidem.*

⁸⁴ *Ibidem.*

⁸⁵ *Ibidem.*

gulden weigerde te ontvangen. Financieel was het voor hem een voorlopige oplossing van praktische aard die echter wel tot gevolg had dat het werkelijke probleem hierdoor niet werd opgelost. Hij beschuldigde de hertog ervan dat hij door hem bij de erfgenamen in een kwaad daglicht kwam te staan, 'in mijn grijsen ouderdom, die nu de eer heb gehad reets 45 jaren het Doorluchtige Huijs van Oranje en Nassau te hebben mogen dienen'.⁸⁶ Pieter Benjamin vroeg verschillende mensen in deze kwestie om raad. Bankiers waren het met hem eens, juristen waren echter van mening dat als men niet van tevoren expliciet had vastgelegd dat interest op interest berekend kon worden, het dan niet geoorloofd was dit later alsnog te doen. Een kleine dertig jaar later, in 1791, weigerden de erfgenamen nog steeds overstag te gaan en het bedrag te accepteren zolang hun vader van 'vuil gewin en ontrouw in den dienst van wijlen Hooggedagte Vorstinne Douairiere', werd verdacht.⁸⁷ Aan de vooravond van de inval der Fransen in 1795, toen iedereen ervan overtuigd was dat men onzekere tijden tegemoet ging, kozen de erfgenamen wel eieren voor hun geld en accepteerden zij ten slotte de betaling van het bedrag.

In 1762 maakte de prinses aan Pieter Benjamin haar voornemen kenbaar zijn zoon Joachim Ferdinand te benoemen als zijn assistent voor de baronie van IJsselstein en op termijn als zijn opvolger als drost. Pieter Benjamin was toen 74 jaar en was, zoals bleek uit de correspondentie met de prinses, dikwijls ziek. Vader en zoon werden ontboden in Dieren, waar Maria Louise op dat moment resideerde. Beiden accepteerden haar voorstel echter alleen op voorwaarde dat de hertog van Brunswijk, in zijn functie van voogd van de erfstadhouder, hiermee akkoord zou gaan. Die had geen bezwaar en op 12 oktober 1762 verleende de prinses aan Joachim Ferdinand commissie van drost van IJsselstein, tegelijk bij afstand van Pieter Benjamin.⁸⁸ Op dezelfde datum werd Pieter Benjamin als waarnemer van zijn zoon en 'in continuatie van zijn kwalificatie door de prinses gegeven', aangesteld.⁸⁹ De aanstelling zorgde voor veel ophef, waardoor Joachim Ferdinand pas drie jaar later en drie weken na het overlijden van de prinses, op 29 april 1765, zijn ambt effectief kon gaan uitoefenen. Waarom dit zo lang heeft moeten duren, komt in de levensbeschrijving van Joachim Ferdinand aan de orde.

Huwelijk

Op 17 juni 1714 trouwde Pieter Benjamin de Beaufort, onder huwelijkse voorwaarden en na drie afkondigingen in de Grote Kerk te Hulst, te Hontenisse met Bennudina van Amama. De bruid was geboren op 2 september 1683 en dus vijf jaar ouder dan de bruidegom. Zij was een dochter van generaal Joachim van Amama (1657-1720). Deze Friese militair had al een succesvolle carrière doorlopen met een heldenrol in de Slag bij Malplaquet (1709) als hoogtepunt, toen hij in 1713 tot commandant van Hulst werd benoemd. Zijn dochter Bennudina, die dus een jaar later met Pieter Benjamin de Beaufort trouwde, was geboren uit zijn eerste huwelijk met Petronella de Vrieze. Bennudina heeft haar moeder nauwelijks gekend, want deze stierf één jaar na haar geboorte. Haar vader hertrouwde acht jaar later met Ebel Alegunda Aebinga van Humalda, een dochter van de Friese raadsheer Philips van Humalda en Helena van Burmania, beide belangrijke Friese geslachten. Met dit huwelijk wisten de De Beauforts banden te smeden met de bovenlaag van een gewest aan de andere kant van de Republiek.⁹⁰ Bennudina overleed op 17 april 1733, na een negentienjarig huwelijk. Zij was veel en langdurig ziek zoals blijkt uit een Lijkzang bij haar overlijden, door de dichter Johan Moorman, opgedragen aan de weduwnaar.⁹¹

---

⁸⁶ *Ibidem.*

⁸⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 168-172, 174.

⁸⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 387.

⁸⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1535

⁹⁰ Y. Kuiper, *Adel in Friesland*.

⁹¹ De gedichten van Johan Moorman werden uitgegeven door Leendert Bakker (Middelburg, 1745).

‘Een lichaam vol ongemak
een lichaam minst gezond meest zwak
heeft uw vrouw lang omgedraagen.’

In het huwelijkscontract spraken de echtelieden af dat er geen gemeenschap van goederen zou plaatsvinden en dat gedurende het huwelijk winst en verlies voor gezamenlijke rekening zou zijn.⁹² Bovendien kwamen zij uitdrukkelijk overeen dat bij vooroverlijden van de bruidegom de bruid een bedrag zou ontvangen van 25.000 gulden. Bij vooroverlijden van de bruid kreeg de bruidegom slechts een bedrag van 8.000 gulden uit de erfenis gelegateerd. In het contract stond dat een lijst van ingebrachte goederen werd bijgevoegd, deze is helaas niet meer in het archief aanwezig. Wel is uit de financiële afwikkeling van de erfenis van Pieter Benjamin op te maken dat Bennudina bij haar overlijden een vermogen had van ruim 29.096 gulden, ter verdeling onder haar kinderen.⁹³

Kinderen

Uit het huwelijk van Pieter Benjamin met Bennudina werden zeven kinderen geboren. Al zes maanden na de huwelijksvoltrekking baarde ze een levenloos kind en op 16 november 1715 een tweede kind dat evenmin levensvatbaar was.⁹⁴ Hierna werden nog drie dochters en twee zoons geboren, die wel gezond waren. De oudste dochter, Anna Petronella (*1714), stierf al op achtjarige leeftijd.⁹⁵ De huwelijken van de kinderen die de volwassen leeftijd bereikten, passen in het patroon dat we tot nu toe bij de familie De Beaufort hebben gezien: de partners kwamen uit militaire kringen of uit Zeeuwse regentmilieus. De tweede dochter, Petronella Maria (1717-1764), huwde met Johan Schorer, advocaat-fiscaal aan het Hof van Vlaanderen te Middelburg. De jongste dochter, Anna Henrietta Helena (1720-1799), trouwde met Hans Willem Rengers, telg uit een Gronings hoofdellingengeslacht. Daarmee was op het gebied van huwelijksbanden een belangrijke stap gezet. Wat twee generaties eerder nog met een proces moest worden afgedwongen – het huwelijk met een edelman – gebeurde nu probleemloos. De bruidegom was kolonel in het Staatse leger. Hij werd later voorzitter van de Hoge Krijgsraad en kamerheer van de prinses van Oranje. Op 26 maart 1756 werd Hans Willem Rengers op voorspraak van zijn schoonvader door Maria Louise van Hessen-Kassel, vruchtgebruikster van deze heerlijkheid, benoemd tot drost van Zevenbergen.⁹⁶ Oorspronkelijk had zij dit ambt toegezegd aan haar kamerheer van Hambroick, die zij ook al toezeggingen had gedaan betreffende IJsselstein. Hambroick had zich echter teruggetrokken toen hij hoorde dat hij verplicht was om 22.000 gulden te betalen aan de net afgetreden drost Anemaat. Ook kolonel Rengers kon dit bedrag niet betalen, waarna de prinses akkoord ging met slechts 6.485 gulden. Toen dit bekend werd, zorgde dat voor heftige reacties. Het is waarschijnlijk dat Hambroick van deze afspraak hoogte kreeg en daar flink tegen protesteerde. Na enige dagen werd de afspraak daarom teruggedraaid en ‘ter scheuring geëxtraheerd’. De prinses eiste toen ook van kolonel Rengers het hele bedrag van 22.000 gulden. Zij verdeelde het echter in twee gedeelten. Hans Willem moest aan de gewezen drost Anemaat 7.850 gulden betalen voor zijn huis en de prinses zelf maakte het restant van 14.150 gulden over aan Anemaat in naam van de kolonel. Hij leende dit bedrag dus eigenlijk van de prinses tegen drie procent rente. De kolonel betaalde de rente van 424 gulden jaarlijks als een recognitie van het drostambt. Het geheel is een goed voorbeeld van de goodwill en het vertrouwen, door Pieter Benjamin opgebouwd bij de prin-

⁹² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 154.

⁹³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 168-172.

⁹⁴ Archief Stad Hulst, begraafregister 24, resp. fol. 99v en 104.

⁹⁵ *Ibidem*, fol. 153.

⁹⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 255.

ses, en van de waardering voor de pragmatische oplossingen die hij steeds voor beide partijen wist te vinden.

De geschiedenis van de oudste zoon, Joachim Ferdinand (1719-1807), volgt later in dit hoofdstuk. De jongste zoon, Jacobus Marinus (1724-1798), was allereerst lid van de Raad van Veere en vervolgens drost van de stad en baronie van Steenberg. Hij huwde met Barbara Theodora Boddaert, dochter van een Middelburgse regent. Zij kregen één zoon Pieter Jacob (1759-1843), van wie geen mannelijke nakomelingen bekend zijn.

Financieel vermogen

Op 30 juli 1740 werd door Pieter Benjamin zijn zoon Joachim ‘geauthoriseerd en gequalificeert’ het beheer te voeren over al zijn goederen.⁹⁷ Vanaf 1745 tot 1767 zijn de inkomsten en uitgaven bewaard gebleven. Door de jaren heen vertoonden de saldi nogal grote verschillen. In de meeste jaren lagen de inkomsten tussen de Z.Vl.£ 1.500 en Z.Vl.£ 3.600 – tussen de 9.000 en 21.000 gulden. Uitschieters waren er in 1759 met Z.Vl.£ 3669 en dieptepunten in de jaren 1747 tot en met 1749, met bedragen tussen de Z.Vl.£ 400 en Z.Vl.£ 880. Deze laatste bedragen geven een duidelijk beeld van de financiële gevolgen van de Oostenrijkse Successieoorlog voor de inwoners van Hulst en omgeving.

Bij het overlijden van Pieter Benjamin op 29 juli 1777 werd een uitvoerige inventaris opgemaakt van zijn bezittingen.⁹⁸ Erfgenamen waren zijn nog drie levende kinderen, en de acht kinderen van zijn al overleden dochter Petronella Maria, die samen het resterende kwart moesten verdelen. Het netto bedrag van de erfenis werd bepaald op 256.562 gulden, zodat iedere erfgenaam 64.140 gulden kreeg. Dit was inclusief een aandeel in de onverdeelde boedel van 7.442 gulden en in de erfenis van hun moeder, groot 29.096 gulden.

Van het belegd vermogen was ongeveer twintig procent geïnvesteerd in vaste goederen, zoals een drietal verhuurde huizen in Hulst en een tweetal grote bezittingen van elk ongeveer een ruime vijftig hectare in Hulsterambacht. Op de lijst komt ook een hofstede in het gewest Holland voor, vermeld als: ‘Huijs en erve, Koeij en paarden stallingen welke na droogmaken bij loting dato 1765 te beurt gevallen.’⁹⁹ Deze verpachte boerderij met circa dertig hectare land was gelegen aan het Westeinde te Hazerswoude. Het was een zeer strategische aankoop van Pieter Benjamin, want deze boerderij lag juist halverwege de route die hij geregeld tussen Den Haag en IJsselstein – zijn belangrijkste werkgebieden – moest afleggen. Het was een perfect onderkomen voor mensen en een goede plek voor het wisselen van de paarden. Voor zijn zoon Joachim zou dit bezit in de onrustige dagen tijdens de inval van het Franse leger ook van veel nut zijn. Hij gebruikte deze boerderij als opslagplaats voor zijn goederen die zich nog in het kasteel van IJsselstein bevonden.

Het overige vier vijfde deel van zijn geïnvesteerd vermogen bestond voornamelijk uit beleggingen in effecten op Engeland en waardepapieren die betrekking hadden op leningen, uitgeschreven door de Generaliteit, het gewest Zeeland en plantages in Suriname – duidelijk afkomstig uit de bloeiperiode van de West-Indische Compagnie. Ook leningen aan de hertog van Brunswijk, de landgraaf van Hessen-Homburg en de keurvorst van Saksen ontbreken niet op deze lijst.¹⁰⁰ Zijn Zeeuwse afkomst maar nog meer zijn ambtelijk leven in Den Haag wordt in zijn financieel vermogen duidelijk weerspiegeld.

In de nog te ontvangen bedragen werden opgenomen de geschatte opbrengsten van oogsten die op het moment van taxatie nog op het veld stonden. Hieruit blijkt dat hij zijn land ook voor eigen rekening exploiteerde. In het beheer van zijn oude geërfde vermogen toonde Benjamin zich met zijn beleggingen in landbouwgrond maar vooral met de exploitatie daar-

⁹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 163.

⁹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

⁹⁹ *Ibidem.*

¹⁰⁰ *Ibidem.*

van een gelijke met diverse leden van regerende klasse in Zeeland. Deze waren niet alleen kooplieden of sterk geassocieerd met de handel, zij waren ook grootgrondbezitters die direct geïnteresseerd waren in de opbrengsten van de landbouwgrond.¹⁰¹ Tevens werd als tegoed vermeld 750 gulden voor een half jaar achterstallig traktement als raad en rekenmeester en bovendien nog eens 750 gulden voor een half jaar extra. Dit laatste was geen automatisme. Hiervoor is een apart besluit genomen door de Raad van de Rekenkamer en Griffie. Aan de kinderen en erfgenamen van Pieter Benjamin werd hierin geaccordeerd dat zij zouden krijgen 'het half jaar tractement waarin hij is overleeden en het half jaar daar aan volgend'.¹⁰² De stadhouder gaf hiermee duidelijk blijk van zijn waardering voor de overledene. De staat van tegoeden werd ten slotte afgesloten met de zin: 'Eindelijk werd alhier [...] den overledene in kwaliteit van Raad en Rekenmeester van [...] de Prinses [...] per rest van tractement nog tegoed heeft 1222-09-00 gulden.'¹⁰³ Het principiële geschil over de berekening van rente op rente was dus in 1794 nog steeds niet opgelost. Zoals al eerder vermeld, zou pas in 1795 door de vasthoudende erfgenamen het geld uiteindelijk worden geïncasseerd.

Onder de legaten en schulden werd een bedrag van 22.404 gulden opgenomen. Dit bedrag was het totaal van legaten en verrekening van bedragen die hij tijdens zijn leven aan de kinderen had geschonken. Volgens een memorie, opgemaakt bij de afwikkeling van de nalatenschap van Petronella Maria en haar man Johan Schorer,¹⁰⁴ heeft Pieter Benjamin hun ieder jaar vanaf hun huwelijksdatum in 1745 tot aan het overlijden van Johan in 1771 een bedrag van 2.000 gulden geschonken. De andere dochter ontving vanaf haar huwelijk in 1752 jaarlijks slechts 500 gulden. Zijn beide zoons kregen vanaf het huwelijk van Jacob Marinus in 1758 ook ieder jaar dit zelfde bedrag. Uit de specificatie van de afwikkeling van het testament blijkt dat Pieter Benjamin gestopt is met het betalen van de jaargelden aan zijn zonen in 1765, het jaar waarin hij het drostambt van IJsselstein effectief overdroeg aan zijn zoon Joachim Ferdinand en daardoor in inkomen achteruitging. De betaling aan zijn dochter Anna Henrietta Helena werd door Pieter Benjamin pas beëindigd in 1776, het jaar van zijn overlijden. In totaal bedroegen deze jaargelden 10.500 gulden. Bij de verrekening van de erfenis is alleen het verschil in toedeling tussen de nog levende kinderen rechtgetrokken. Fijntjes werd opgemerkt dat de drie nog levende kinderen eigenlijk recht hadden op 57.000 gulden om te verrekenen in plaats van deze 10.500 gulden en dat zij het verschil 'gederft en gemist hebben ter zake van het huwelijk van wijle haare zuster P.M. de Beaufort met de heer Johan Schorer'.¹⁰⁵ Zij kozen er dus voor om de kinderen van het overleden echtpaar Schorer-De Beaufort niet te korten op hun gezamenlijk kwart gedeelte van de erfenis, gelet op het jaargeld uitgekeerd aan hun ouders. Het restant van het bedrag onder de noemer 'legaten' is opgebouwd uit bedragen van 2.500 gulden aan de kleinkinderen en bovendien werd aan ieder kleinkind extra een pillegift van 525 gulden geschonken. Tevens is hierin opgenomen een pillegift aan Jacoba Petronella Sprenger, dochter van Valentijn Sprenger, zonder verdere toelichting, behalve 'met toestemming van alle meerderjarige erfgenamen hetgeen volgens mondelinge belofte was toegelegt'. De reden hiervoor is onduidelijk.

De staat van getaxeerde roerende goederen zoals meubilair, zilver en huisraad is als bijlage 4 opgenomen. In totaal werd dit alles getaxeerd op 4.547 gulden. Het grootste gedeelte van het meubilair en het zilver werd door Joachim Ferdinand uit de erfenis gekocht. Opmerkelijk is de vermelding van 46 vrijmetselaarsglazen in de boedelbeschrijving, zoals opgemaakt bij het overlijden van Pieter Benjamin. Het valt niet te bewijzen dat Pieter Benjamin lid was van de loge: niet alle ledenlijsten uit de begintijd van de vrijmetselarij zijn bewaard ge-

---

¹⁰¹ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*, 59.

¹⁰² NDR 650.

¹⁰³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

¹⁰⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 413.

¹⁰⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

bleven. De aanwezigheid van deze glazen maakt het echter wel aannemelijk. Bovendien bestonden er nauwe banden tussen de Nassause Domeinraad en de Loge der Vrijmetselarij.¹⁰⁶ Johannes Cornelis Radermacher, thesaurier-generaal van de Raad in de jaren 1732 tot 1747, was tevens Grootmeester van de Loge en behoorde tot de oprichters van dit gezelschap op 14 oktober 1734 in de Nieuwe Doelen in Den Haag. Pieter Benjamin zal zich hier goed thuis hebben gevoeld, want in de Haagse loges figureerden veel leden van de huishouding van de prins van Oranje, van wie de meesten al in Engeland met de vrijmetselarij kennis hadden gemaakt.¹⁰⁷

De roerende goederen en de waardepapieren werden in de loop der jaren door de executeur geleidelijk te gelde gemaakt. Als laatste staat vermeld dat de Absdaalse polder werd verkocht op 17 maart 1794, inclusief de oogst die nog 'te velde' stond, voor een bedrag van 31.553.02.12 gulden. De gevolmachtigde namens de familie was Peter Lenshoek, regerend burgemeester van Hulsterambacht. Van het verkoopbedrag werd 241 gulden toegerekend aan de opbrengst van de oogst.¹⁰⁸ De afwikkeling van de onverdeelde boedel duurde tot 18 april 1798. Op die dag vond de laatste verrekening plaats en werden de boeken van Pieter Benjamin de Beaufort na bijna 22 jaar gesloten.¹⁰⁹

Met een totale nalatenschap van meer dan een kwart miljoen gulden is het familievermogen op een niveau gekomen dat vergelijkbaar is met dat van het regentenpatriciaat in de Hollandse steden, het lijkt zelfs boven dat van de gemiddelde regent te liggen. Voor de steden Leiden en Hoorn is de mediaan op zo'n anderhalve ton berekend.¹¹⁰ De Utrechtse regentenfamilie Martens 'zat' in 1748 op 110.000 gulden.¹¹¹ Voor de familie Teding van Berkhout varieerden deze bedragen rond 1750 sterk. Zij lagen bij drie erfslaters: Pieter, Jan en Coenraad respectievelijk op 88.000, 789.629 en 335.901 gulden.¹¹² Hierbij moet worden aangetekend dat Pieter op slechts 33-jarige leeftijd ongehuwd stierf en dat Jan trouwde met Cornelia Schuylenburch die bij haar overlijden in 1765 een vermogen bezat van 550.000 gulden.¹¹³ Ook in de verdeling van de beleggingen is veel herkenbaar uit ander onderzoek. De investeringen van Pieter Benjamin de Beaufort in landbouwgrond, zoals de boerderij in Hazerswoude, passen goed in het sociale stijgingspatroon van de familie, een stijging waaraan hij zo veel heeft bijgedragen. In de achttiende eeuw zien we op grote schaal aankoop van grond door het stedelijke patriciaat als veilige belegging.¹¹⁴ Het was niet alleen een veilige, maar ook een profijtelijke belegging. Door de gunstige ontwikkelingen in de landbouw, die na 1750 inzetten, nam de pachtopbrengst voortdurend toe. De stijgende prijzen van landbouwproducten maakten het de boeren mogelijk steeds hogere pachten te betalen.¹¹⁵ De resultaten daarvan zien we bij adellijke kasteelbezitters in de provincie Utrecht en bij de Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht, die na een reorganisatie in 1762 een enorme inkomstenstijging wist te genereren uit jaarlijks toenemende pachtopbrengsten.¹¹⁶ De bloei van

---

¹⁰⁶ Volgens mondelinge mededelingen van prof. dr. Wijnand Mijnhardt en Albert Mensema.

¹⁰⁷ A. van de Sande en Joost Rosendaal (red.), 'Inleiding', in: *Een stille leerschool van deugd en goede zeden, vrijmetselarij in Nederland in de 18de en 19de eeuw* (Hilversum, 1995) 13.

¹⁰⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1901.

¹⁰⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 172.

¹¹⁰ Prak, *Gezeten burgers*, 131; Kooimans, *Onder regenten*, 96.

¹¹¹ R.J.N. Rommes, 'Werken op het platteland', in: C. Dekker e.a. (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht* deel 2 (Utrecht, 1997) 170.

¹¹² Schmidt, *Om de eer van de Familie*, 188.

¹¹³ *Ibidem*, 96-98.

¹¹⁴ Prak, *Gezeten burgers*, 112.

¹¹⁵ Rommes, 'Werken op het platteland', 186; R.J.N. Rommes, 'Geen vrolyk geloei der melkzwaare koeien. Runderpest in Utrecht in de achttiende eeuw', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (2001) 87-136; Jan de Vries en Ad van der Woude, *Nederland 1500-1800. De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam, 1995) 270-274.

¹¹⁶ De Bruin, *Bedreigd door Napoleon*, 105-114.

de landbouw en daarmee de versterking van het platteland hebben inmiddels geleid tot een discussie over een verschuiving van stad naar platteland, van handel naar landbouw, van west naar oost in de achttiende en vroege negentiende eeuw. Paul Brusse en Wijnand Mijnhardt bepleiten een nieuw ‘template’ voor de Nederlandse geschiedenis met de-urbanisatie in de periode 1700-1850 als centraal thema.¹¹⁷ Tijdens het leven van Pieter Benjamin waren de investeringen in de agrarische sector nog bescheiden, maar dat zou onder zijn zoon en kleinzoon veranderen.

Levenseinde

Pieter Benjamin de Beaufort stierf op 19 juli 1776 te 's-Gravenhage op de respectabele leeftijd van 88 jaar. Zijn begrafenis vond met veel pracht en praal drie weken later op 7 augustus plaats in Hulst. Uit de opgevoerde kosten in de staat van lasten bij de verdeling van de erfenis is van de begrafenis een goede indruk te krijgen. Zijn lichaam werd in Den Haag door twaalf bodes van het hof en van de Raad van State aan boord van het binnenjacht van de stadhouder gebracht voor vervoer van Den Haag naar Rotterdam. Vervolgens werd het stoffelijk overschot met het buitenjacht van de stadhouder naar Hulst vervoerd. De kapiteins van deze boten, evenals de matrozen en bediendes, werden hiervoor door de erfgenamen bedacht met een present, daarnaast werden ook bedragen gedeclareerd voor brood, wijn, bier, boter, groenten en vlees. In Hulst vond de begrafenis plaats vanuit het voorvaderlijk huis in de Gentsestraat, dat op dat moment verhuurd was aan ds. Cremer. De kist werd door twaalf dragers naar de kerk gebracht, geëscorteerd door 21 flambouwdragers en voorafgegaan door een wapendrager met twee assistenten voor het dragen van het rouwwapen met zijn acht kwartieren. Het moet een indrukwekkende stoet zijn geweest. Hoe men kosten noch moeite heeft gespaard, blijkt uit de hoogte van het bedrag van 1.880 gulden dat werd opgenomen bij de afwikkeling van de erfenis.¹¹⁸ Men dichtte Pieter Benjamin de Beaufort toe:¹¹⁹

‘De Grijsigheid, O ja, zegt Wijze Salomon etc.
Vermogen nog Verdienste, geen agt en Tachtig Jaaren
Verschoonden Benjamin, of zijne Sneeuw-witte haaren
Toch daalt Rechtvaardigheid met eere neer in 't Stof
Hij mocht tot aan zijn dood met 's vorsten Raad vergaëren
De Prins heeft met zijn Huis en 's Hage en Hulst ervaren
De Beauforts Trouwe en Deugd. Nu eert haar 't Hemelhof.’

Hij was de laatste telg van het geslacht De Beaufort die in de Grote Kerk te Hulst begraven werd. Op 29 maart 1784 werd het ouderlijk huis in Hulst publiekelijk verkocht voor het symbolische bedrag van Z.Vl.£ 1. Het huis kwam vrij omdat de bewoner ds. Cremer beroepen werd in Middelburg. Dit merkwaardig lage bedrag kan niet anders geïnterpreteerd worden dan dat het huis in vervallen staat verkeerde. De verkoop sloot een tijdperk af van een kleine anderhalve eeuw (1646-1784) van aanwezigheid van het geslacht De Beaufort in Hulst en omgeving. De familie wordt in deze stad nog herinnerd door de grafzerk in de Grote Kerk, thans de Heilige Willibrordusbasiliek, en door een wapenschildje aan een van de drie kaarsenluchters in de huidige protestantse kerk. Dit schildje toont het wapen van de familie De Beaufort en is één van de twaalf stuks die in 1659 werden aangebracht als erkentelijkheid voor de grote bedragen die door twaalf families aan de kerk waren geschonken. Voorts wordt de naam De Beaufort nog vermeld in de Bagijnepoort (ook wel Graauwse poort genoemd) aan de oostelij-

¹¹⁷ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*.

¹¹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

¹¹⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 167. Gedicht ter uitvaart van den WelEdelen Welgebooren Heer Pieter Benjamin de Beaufort in leven Raad en Rekenmeester van zijne Doorl. Hoogheid, den Heere Prinse van Orange Nassau etc. etc. binnen Hulst den 7 august 1776.

ke zijde in de vesting Hulst. Een opschrift in deze poort vermeldt dat deze in 1704 is gesticht door Burgemeester Benjamin de Beaufort. Het huis in de Gentsestraat wordt in de volksmond heden nog het Beauforthuis genoemd.

Uit de gedetailleerde beschrijving van de begrafenis van Pieter Benjamin de Beaufort is een aantal zaken af te leiden. Ten eerste was voor hem en voor zijn nabestaanden de band met Hulst nog heel belangrijk, hoewel hij daar al bijna een halve eeuw weg was. Ten tweede is het geweldige vertoon van de uitvaart een indicatie voor de status van de familie. De aristocratische allure zou een adellijke familie niet hebben misstaan. Het voeren van maar liefst acht kwartieren in het rouwwapen is een uitdrukking van een aristocratische trots op het voor­ geslacht. In de derde plaats wijst het gebruik van de stadhouderlijke jachten voor het transport van het stoffelijk overschot naar Hulst op de nauwe banden met de Oranjes.

DE VIJFDE GENERATIE

Joachim Ferdinand de Beaufort 1719-1807

Joachim Ferdinand werd geboren in Hulst op 22 april 1719 uit het huwelijk van Pieter Benjamin de Beaufort en Bennudina van Amama. De doopgetuigen waren zijn grootvader Joachim van Amama en zijn oom Lieven Ferdinand de Beaufort. Aan hen heeft hij zijn dubbele voornaam te danken. Hij overleed in Zeist op 10 mei 1807 en werd begraven in de Oude St. Nicolaas Kerk van IJsselstein.¹²⁰ Op 19 juni 1739 studeerde hij in Franeker af als jurist. Hierin volgde hij zijn oom Lieven Ferdinand. Vanaf zijn eerste schrede op het bestuurlijke pad verleende hij zijn diensten aan het Huis Oranje-Nassau. De plaatsen Hulst en Hulsterambacht, Den Haag, IJsselstein en ten slotte Zeist markeerden zijn leven, zowel in zijn bestuurlijke loopbaan als privé.

Bestuurder van het domein Hulsterambacht

Op 9 november 1739 volgde Joachim Ferdinand de Beaufort zijn vader Pieter Benjamin op als rentmeester van de domeinen van Hulsterambacht.¹²¹ Spoedig na zijn aanstelling volgden voor Joachim Ferdinand benoemingen in diverse andere ambten die door het vertrek van zijn vader naar Den Haag vrijkwamen. Hij werd benoemd tot dijkgraaf van de Zeewerken onder Hulsterambacht en van verschillende andere polders die vielen onder Hulsterambacht.¹²² Ook op lokaal gebied vervulde hij diverse functies. In zowel Hulst als Hulsterambacht was hij vanaf 1735 tot 1782 griffier en op 21 november 1739 werd hij benoemd tot ontvanger van de convoeien en licenten te Hulst wegens het College ter Admiraliteit in Zeeland. Hij moest hiervoor een ambtsobligatie aanschaffen van Z.VI. £ 100 (600 gulden). Deze benoemingen zijn een voorbeeld van de invloed die zijn vader had in het voordragen van zijn opvolger. Joachim Ferdinand had gezien zijn jonge leeftijd geen enkele ervaring. Hij was in 1739 pas twintig jaar oud. Met zijn benoeming tot rentmeester in dat jaar werd hij ook regerend burgemeester van Hulsterambacht.¹²³ De belangen van het gebied Hulsterambacht en het domein liepen in de meeste gevallen parallel, waardoor de combinatie van deze functies niet zo verwonderlijk was. Bovendien had de rentmeester zitting in de 'Raad van Notabelen', waarvan ook de burgemeester van deze plaats functioneel deel uitmaakte. Joachim Ferdinand had in deze Raad dus twee petten op. Zoals over zijn vader al is vermeld, werd Joachim Ferdinand vrijgesteld van het betalen van de jaarlijks te betalen recognitie van 500 gulden voor het rentmeesterschap van het domein Hulsterambacht.

---

¹²⁰ De huidige St. Nicolaas Kerk.

¹²¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 371.

¹²² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 345.

¹²³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 383.

Zowel privé als in zijn functie van bestuurder werd Joachim Ferdinand op indringende wijze geconfronteerd met de Oostenrijkse Successieoorlog op Nederlands grondgebied. Als beheerder van de bezittingen van zijn vader in Staats-Vlaanderen moest hij proberen de gevolgen van het kriegsgebeuren zoveel mogelijk te minimaliseren en de geleden schade zo snel mogelijk te herstellen. Als regerend burgemeester van Hulsterambacht kreeg hij direct na de verovering door de Fransen een belangrijke rol toebedeeld. De Franse overwinnaars legden het nietige Hulsterambacht een zeer zware schatting op waaraan de inwoners onmogelijk konden voldoen. Het verslag hiervan, dat Joachim Ferdinand zorgvuldig in zijn archief bewaarde,¹²⁴ toont dat de overwinnaars door het opleggen van willekeurige zware sancties aan het door hen veroverde gebied een duidelijke waarschuwing aan Den Haag wilden afgeven. Luitenant-kolonel Mongbory van het Regiment van Morlières, eiste in eerste instantie 140 pond brood, twee schapen, twee tonnen bier en voor zichzelf tien flessen wijn en enige verversingen. Dezelfde dag werd deze eis verhoogd tot 1200 pond brood, 800 pond vlees en vier tonnen bier en daarbovenop de vordering van tweehonderd paarden en wagens. Toen Joachim Ferdinand tegen deze laatste extreme eis reclameerde, kreeg hij van de Franse commandant, de graaf van Broglio, kolonel van een regiment dragonders, te horen dat:

‘Wij ons niet moeten verbeelden meer onder een Republikijs Regeering te zijn, waar men altoos delibereerde zonder veel te besluiten, dat wij nu gebragt waeren onder een Monarchie, die zeer verschillende was van een Anarchie, daar [waar] het Volk regeerde, en een Schoenlapper zoo veel te zeggen had dan de eerste Regent, en daar Generaals door een Schoenlapper aangesteld wierden, dat het onder een Monarchie gantsch anders toeging, alwaar een Schoenlapper, Schoenlapper, een Borger, Borger, een Edelman, Edelman, en de Vorst alleen Souverain was, dat wij derhalven bij vervolg, zonder eenig verzuim aanstonds moesten obedieren, wanneer ons iets gelast wierd, dat hij geen Latijn geleert had om ons door argumenten te persuadeeren, maar dat hij onder zijn orders zes Compagnien Grenadiers had, die zeer wel middels zouden weeten, om ons van onze pligt te doen quijten.’¹²⁵

Deze tekst is een mooi voorbeeld van de wijze waarop men in Europa tegen de staatsvorm van de Republiek der Verenigde Nederlanden aankeek.

Na deze eis kreeg Joachim Ferdinand van de overwinnaars te horen dat twee gedeputeerden zich moesten vervoegen bij maarschalk graaf Maurits van Saksen te Brussel om van hem aanvullende orders te ontvangen. Joachim Ferdinand stelde zich beschikbaar en vertrok op 14 mei 1747 samen met L.H. Streso, schepen van Hulsterambacht, 's morgens vroeg om 4 uur richting Brussel, waar zij dezelfde middag aankwamen. De heren gedeputeerden werd medegedeeld dat ‘Hulsterambacht convenieerde eenige Sauvegardes tot voorkoming van alle overlast der Troupen te neemen, waar toe een getal van 25 fixeerde, die aanstonds om reden door ons zijn overgenomen, en tot 15 ducaten het stuk betaald.’¹²⁶ De afgevaardigden vonden dit gezien de omstandigheden redelijk en dachten met het direct betalen van dit bedrag van omgerekend ongeveer 1.875 gulden voor de ‘25 sauvegardes’ daarna verlost te zijn van plunderingen door het Franse leger. Toen zij zich na hun terugkomst weer meldden bij de commandant van het Franse leger te Hulst, kregen ze van hem nieuwe eisen opgelegd. Hulsterambacht werd verplicht vijftig sauvegardes te ‘nemen’, nu echter van 16 dukaten ieder, omgerekend 4.000 gulden en bovendien moesten zij dit bedrag elke maand opnieuw betalen. Toen zij hiertegen protesteerden omdat Brussel aan hen heel andere eisen had gesteld, werd hen aangeraden dat zij zich dan maar weer met Brussel moesten verstaan. Gelukkig voor Hulsterambacht duurden deze verplichtingen opgelegd door de Franse bezetter niet lang, want anderhalf

---

¹²⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 362.

¹²⁵ *Ibidem.*

¹²⁶ *Ibidem.*

jaar later bij de Vrede van Aken op 17 oktober 1748 kreeg Maria Theresia weer het bewind over de Zuidelijke Nederlanden en moest het Franse leger zich terugtrekken binnen zijn eigen landsgrenzen.

Enige dagen na zijn behouden terugkomst uit Brussel, bracht Joachim Ferdinand op 25 mei 1747 een uitvoerig verslag uit aan de Hoog Mogende Heeren in Den Haag. De capitulatie van Hulst voor de Franse troepen en zijn reis naar Brussel kwamen uitvoerig aan de orde. Omdat Hulsterambacht geen geld in kas had, vroeg hij het schattingsbedrag te mogen lenen en vroeg hij tevens hoe hij zich in de toekomst moest gedragen ten aanzien van de orders van de Franse koning. Op 21 juni kreeg hij antwoord. Men toonde veel begrip voor zijn vragen, maar men kon zich onder deze omstandigheden niet uitspreken in een resolutie omdat men van mening was dat de Franse koning eigenlijk voor zijn eigen kosten moest opkomen. Onofficieel echter ging men ermee akkoord dat Hulsterambacht het benodigde geld leende ‘mits de penningen hiervoor gevonden zullen worden in het kwartier van Vlaanderen’.¹²⁷ De inwoners ter plaatse en de omgeving moesten dus zelf de opgelegde sancties voorschieten. Op het tweede gedeelte van de vraag over het wel of niet toegeven aan eisen van de Franse veroveraar kreeg hij uiteraard geen antwoord. Drie jaar later, toen de Franse bezetters al lang weer verdwenen waren, maakte Joachim Ferdinand deze kwestie over de extraordinaire rekening gedurende de Franse bezetting persoonlijk opnieuw aanhangig bij de Raad van State. Hij boekte toen het hoogst mogelijke succes, want op 26 oktober 1750 werden alle gemaakte kosten door Den Haag aan Hulsterambacht vergoed.¹²⁸ Joachim Ferdinand zal het ongetwijfeld als weinig verheffend hebben ervaren door de vijand als een soort voetveeg te zijn gebruikt. Zijn missie naar Brussel en zijn contacten met de Franse commandant hadden echter ook positieve effecten. Op 20 juni 1747 gaf maarschalk Maurits van Saksen bevel dat de huizen van de prins van Oranje te Zande werden gevrijwaard van bezetting en inkwartiering der Franse troepen. Ook het woonhuis van Joachim Ferdinand in Hulst viel hieronder, omdat dit van de intendant van de prins van Oranje was. De maarschalk voegde eraan toe dat als er onverhoopt ondanks zijn orders toch eigendommen beschadigd werden, hij deze zou vergoeden.¹²⁹ De commandanten van het Franse leger die allen uit de adelstand waren gerekruteerd, erkenden hiermede de waardigheid van de prins van Oranje en ook van diens vertegenwoordiger. Joachim Ferdinand speelde op zijn eigen manier met zijn optreden een bescheiden rol in dit internationale conflict. Hij heeft zijn leven lang zijn aantekeningen over zijn ervaringen met het Franse leger goed bewaard.

Zoals vermeld, belastte Pieter Benjamin zijn zoon Joachim Ferdinand in 1740 met het beheer van zijn goederen in Staats-Vlaanderen.¹³⁰ Kort nadat de Fransen van het toneel waren verdwenen, droeg Pieter Benjamin op 15 oktober 1749 ook diverse roerende goederen aan zijn zoon over.¹³¹ Op die dag werd Joachim Ferdinand eigenaar van alle meubelen van Huis te Zande en het huis in Hulst en tevens van het zilver, linnen, porselein, glaswerk, de schilderijen en kabinetten, de staande klok, spiegels en behangsels in Huis te Zande, vermeerderd met de paarden, koeien, rijtuigen en het stalgereedschap voor het totale bedrag van 6.000 gulden. Hij kon dit bedrag op dat moment niet betalen en leende het daarom van zijn vader tegen een rente van vier procent met terugwerkende kracht per 1 januari van dat jaar. Tegelijkertijd werd ook geregeld dat hij het ouderlijk huis aan de Gentsestraat met ingang van 1 mei 1749 kon huren voor Z.Vl. £ 25,- (150 gulden) per jaar plus schoorsteengelden. In het contract werd opnieuw bevestigd dat Joachim Ferdinand het vrijwillig en zonder hiervoor kosten in rekening te brengen op zich nam alle goederen van Pieter Benjamin gelegen in Hulst en Hul-

---

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 370.

¹²⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 373.

¹³⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 163.

¹³¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 362.

sterambacht te administreren. De lening loste Joachim Ferdinand gedeeltelijk af op 17 november 1761 met 1.500 gulden en op 25 augustus 1763 met 1.000 gulden.¹³²

Pas in 1768, twee jaar na zijn vertrek uit Hulsterambacht, ontving Joachim Ferdinand van de Nassause Domeinraad voor door hemzelf gemaakte kosten aan het huis en de tuin en voor het achtergelaten meubilair in totaal Z.VI.£ 383.08.08 (circa 2.300 gulden).¹³³ In 1771 kreeg Joachim Ferdinand bovendien nog een bedrag van Z.VI. £ 321.06.00 (circa 1.900 gulden) uitbetaald voor 1377 door hem aangeplante bomen, voornamelijk iepen in het Hoekenbos, achter het Huis te Zande. Hij had dit 25 jaar eerder in 1746 op eigen initiatief gedaan. Het is een goed voorbeeld van het feit dat Joachim Ferdinand zeer hechtte aan zijn status. Het huis maar ook de woonomgeving moesten daar hun bijdrage aan leveren en wanneer daarvoor geen geld beschikbaar was, dan betaalde hij dat uit eigen middelen. Het bedrag van restitutie was samengesteld uit de zuivere aankoop prijs van 25 jaar eerder, vermeerderd met een zeer beperkte vergoeding voor de gemaakte jaarlijkse onderhoudskosten.

Bestuurder van de baronie van IJsselstein

Prinses Maria Louise van Hessen-Kassel benoemde Joachim Ferdinand de Beaufort op 12 oktober 1762 tot drost van IJsselstein; zijn vader deed toen afstand van deze functie.¹³⁴ Tevens stelde zij Joachim Ferdinand aan als raad en rekenmeester van de Nassause Domeinraad. Een dag later legde hij hiervoor bij haar de eed af. Het was een continuatie van een ambt van een vader door zijn zoon. In dit geval benadrukte Maria Louise nog eens dat de functie van drost van IJsselstein en het lidmaatschap van de Nassause Domeinraad onlosmakelijk met elkaar verbonden bleven zoals dat ook in het verleden het geval was geweest. Joachim Ferdinand moest bij deze benoeming uitdrukkelijk de voorwaarden overnemen die ook aan zijn vader in 1756 waren gesteld, zoals het betalen van de 8.000 gulden aan de opperkamerheer van Maria Louise, Robbert Hendrik van Hambroick, op een tijdstip drie maanden na haar overlijden.

De inkt van zijn benoeming tot drost van IJsselstein was nauwelijks droog of er ontstond met deze aanstelling een vervelende kwestie. Twee grote problemen lagen daaraan ten grondslag. Allereerst was de benoeming een vervanging van vader door zoon, zonder dat dit bekend was gemaakt. Anderen konden daardoor niet te kennen geven dat zij ook voor dit ambt in aanmerking wilden komen. Daarnaast werd de noodzaak van deze benoeming betwist omdat er geen vacature was. Kamerheer Van Hambroick had zich gaarne voor deze post 'gebeneficeerd' gezien. Hij was over de gang van zaken zeer verbolgen 'omdat deze post niet vaceerde maar bij desistement op hem [Joachim Ferdinand] was overgegaan'.¹³⁵ Prinses Maria Louise zat nu in de problemen, want zij wilde zowel haar raadsman Pieter Benjamin de Beaufort als ook haar kamerheer Van Hambroick te vriend houden. Om de kwestie niet te laten escaleren, legde zij beide partijen dwingend op er geen ruchtbaarheid aan te geven. Zij zei aan Pieter Benjamin dat zij het op prijs zou stellen dat wanneer Joachim Ferdinand de hem verleende commissie vooralsnog niet bekend zou maken.¹³⁶ Joachim Ferdinand ging hiermee akkoord en besloot 'dat hij zich buiten eenige publieke oeffening van zijn voors. bedieningen als raad en rekenmeester en te gelijk als Drossaard van IJsselstein hield'.¹³⁷ De heren De Beaufort gingen nog verder en stelden voor, om de verstandhouding met de vorstin niet in de waagschaal te stellen, dat het eigenlijk beter was dat de prinses de gedane benoeming weer in zou trekken. De prinses wilde echter niet op haar besluit terugkomen en riep de hulp in van de

---

¹³² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 372.

¹³³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 386.

¹³⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 387.

¹³⁵ *Ibidem.*

¹³⁶ *Ibidem.*

¹³⁷ *Ibidem.*

jurist professor Ouwens.¹³⁸ Ze vroeg hem een andere oplossing te vinden door met kamerheer Van Hambroick te onderhandelen. Deze stelde voor dat Joachim Ferdinand als genoegdoening bij aanvaarding van zijn benoeming een bedrag van 10.000 gulden aan de betrokken kamerheer moest betalen met een wisselbrief betaalbaar één jaar na dato van deze afspraak. Voor Hambroick pakte deze nieuwe afspraak veel gunstiger uit; hij kreeg op die manier een veel groter bedrag in handen en hoefde niet te wachten op het overlijden van de prinses. Op 15 juli 1764 accepteerde Joachim Ferdinand dit compromis met een ‘nederige dankbetuiging aan het gerespecteert welbehagen van hare Hoogheijd gedragen’.¹³⁹ Joachim Ferdinand noemde dat dit alles voldoende aantoonde dat hij ‘nimmer enig het minste aanzoek tot het verkrijgen van deze ambten heeft gedaan en zich geheel heeft geschikt in de wensen van de Prinses’.¹⁴⁰

Deze hele kwestie die al in 1762 begon en uiteindelijk pas in 1766 tot een einde zou komen, leidde ertoe dat van de door de prinses zo gewenste koppeling van de functies – drost van IJsselstein met die van de Nassause Domeinraad – niets terecht kwam. Joachim Ferdinand schreef in zijn persoonlijk verslag dat hij eigenlijk recht had op een schadevergoeding, maar dat de gehele zaak op een decante wijze was ‘geconduceert gelijk hij ook, op de gunstige voorstelling om hem een jaarlijks Pensioen als raad toe te leggen, zich daarvan eerbiedig heeft geexcuseert ten eijnde daar door geen nieuwe last, tot bezwaar van Haar Hoogheijdt te brengen’.¹⁴¹ Hij kwam tot deze mening op basis van een resolutie van de Staten Generaal van 4 maart 1683.¹⁴² Hiervoor was een rechterlijke uitspraak noodzakelijk geweest waardoor de hele kwestie openbaar was geworden.¹⁴³ Dit zou de relatie met prinses Maria Louise nadelig hebben beïnvloed, iets wat de heren De Beaufort uitdrukkelijk wensten te voorkomen. Joachim Ferdinand bleef nu wel zitten met het probleem dat hij 10.000 gulden moest betalen aan kamerheer Hambroick, dat hij daardoor geen inkomsten had als drost van IJsselstein en hiervoor niet werd gecompenseerd met een functie in de Nassause Domeinraad.

Toen de prinses op 9 april 1765 overleed, was de opvolging in de baronie nog steeds niet definitief geregeld. De hertog van Brunswijk, die tot het meerderjarig worden van stadhouder Willem V op 8 maart 1766 de touwtjes in handen had, maakte van zijn bevoegdheden direct gebruik. Volgens een uittreksel uit het register van de notulen van de Nassause Domeinraad besloot de Raad op 29 april 1765 Pieter Benjamin te kwalificeren als oud-drossaard van IJsselstein met de daarbij behorende aantekening dat hij zich in deze functie bij zijn absentie door zijn zoon kon laten waarnemen.¹⁴⁴ Het was een voorlopige pragmatische oplossing waarbij de functie van drost van IJsselstein direct werd ingevuld en op termijn zeker gesteld.

Het tweede probleem was van een heel andere aard, maar had er wel mee te maken. Vanaf het begin van de procedure in 1762 had Joachim Ferdinand geweigerd om zijn ontslag in te dienen als rentmeester van Hulsterambacht zolang hij niet officieel benoemd en geaccordeerd was als drost van IJsselstein. Hij voelde daar niets voor omdat hij de opbrengst van zijn ambt in Hulsterambacht hard nodig had als compensatie voor de 10.000 gulden die hij kamerheer Van Hambroick moest betalen. Bovendien maakte het beheer van de bezittingen van zijn vader zijn aanwezigheid in Staats-Vlaanderen zeer wenselijk. Om de prinses te laten zien dat hij aan zijn verplichting had voldaan, stuurde hij Maria Louise op 15 juli 1764 de wissel van

---

¹³⁸ V.d. Aa, *Biografisch Woordenboek*, deel 14, 295.

¹³⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 387.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 383.

¹⁴⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1535.

10.000 gulden op naam van de heer Van Hambroick, ‘ten einde Uwe Hoogheid direct zoude kennis bekomen van de uitvoering Hoogst Deszelfs Welbehagen’.¹⁴⁵

Ruim een maand nadat stadhouder Willem V meerderjarig was geworden en effectief zijn functie op zich had genomen, maakte deze een einde aan de hele kwestie. Op 14 april 1766 verzocht hij de president van de Nassause Domeinraad, Frederik Hendrik baron van Wassenaer van Catwijk, het probleem rondom de benoeming van Joachim Ferdinand tot drost van IJsselstein snel en definitief op te lossen. Nog diezelfde dag stuurde baron van Wassenaer Joachim Ferdinand een aanschrijving met de opdracht om de zondag erna bij hem op bezoek te komen. De president van de Domeinraad deelde hem mede dat de stadhouder had geschreven dat beide functies niet waren te combineren. Joachim Ferdinand antwoordde hierop:

‘Allervreemts en gevoelig kwam mij deze voorslag voor, dewijl ik, na het overlijden van Haare Hoogheijd Mevrouw de Princesse Douariere van Orange en Nassau, welke het voors. Drossaartampt op mij had geconfereert, niet alleen door zijn Hd.en Heere Hertog, als Hooge Voogd, daar in was bevestigd maar insgelijks bij door zijn Hd. en Heere Prince bij Hoogstdezelfs meerderjarigheid daar in noch onlangs was geconfirmeert.’¹⁴⁶

Joachim Ferdinand vroeg vervolgens tijd voor familieberaad. Het resultaat was dat hij besloot ‘om goede drangredenen’ het rentmeesterschap van Hulsterambacht neer te leggen. Hij verzocht baron Van Wassenaer vervolgens toestemming om dit besluit zelf te mogen bespreken met de stadhouder omdat ‘de aanschrijving van deze zaak buijten de Raad was gebleven’.¹⁴⁷ Dit laatste argument gebruikte Joachim Ferdinand om de stadhouder te verzoeken nog het gehele jaar 1766 in het bezit te mogen blijven van beide functies. Het geval kwam vervolgens toch in de Raad waarin deze vaststelde dat Joachim Ferdinand met een nieuwe commissie als drost van IJsselstein zou moeten worden voorzien, zoals hij zelf had verkozen, en dat dit ambt belast zou worden met een jaarlijkse recognitie van 1.500 gulden ‘zoo als mijn vader daar voor had betaalt’, waarop Joachim Ferdinand antwoordde: ‘Dat wijlen Haare Hoogheijd Mevrouw de Princesse Douariere mij het Drossaard Ampt opgedragen hebbende onder de betaling van een contante recognitie van 10.000 gulden ik niet anders konde verwagten [...] dat mij dat ampt op dien voet zoude laten behouden.’¹⁴⁸ Na een nieuw onderhoud met de stadhouder, waarin hij alles uitlegde, reisde Joachim Ferdinand vervolgens af naar Hulsterambacht.

Op 28 april 1766 deed Joachim Ferdinand officieel afstand van zijn functie als rentmeester van Hulsterambacht en behield het ambt van drost van IJsselstein.¹⁴⁹ Dit werd bevestigd in een resolutie van 24 juni 1766 waarin de Raad aan Joachim Ferdinand een nieuwe commissie verleende in deze functie, tegen een recognitie van 100 gulden per jaar waarbij hij afstand zou doen van het rentmeesterschap van Hulsterambacht. Bovendien kreeg hij toestemming om in het Huis te Zande te blijven wonen tot het einde van het jaar. Tegelijk met zijn benoeming tot drost van de baronie van IJsselstein werd Joachim Ferdinand ook aangesteld als stadhouder van de Leenen. Hij diende erop toe te zien dat de heerlijke rechten van de baronie werden ‘beschut en beschermd’.¹⁵⁰

Voor de afwikkeling van het rentmeesterschap in Hulsterambacht werd als controleur het lid van de Nassause Domeinraad, Isaac van Schinne, benoemd. Deze arriveerde al na een paar dagen ter plekke waarna de inspectie en overdracht plaatsvonden. Op 18 augustus ont-

---

¹⁴⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 387.

¹⁴⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 383.

¹⁴⁷ *Ibidem.*

¹⁴⁸ *Ibidem.*

¹⁴⁹ *Ibidem.*

¹⁵⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 379.

ving Joachim Ferdinand zijn Akte van Demissie en hi jdroeg zijn papieren over aan Adriaan Sebastiaan Fennema, die als zijn voorlopige opvolger was aangewezen. Joachim Ferdinand beschreef uitvoerig hoe deze overdracht plaatsvond:

‘Doch Fennema bij mij komende vond ik enigzints door den drank aangedaan, ’t geen ik in de beginne niet bespeurde tot die hoogte te zijn, dat [hij] buijten staat tot enige affaires was, [...] wierd ik wel ras onder de behandeling ontwaar dat die Heer onbekwaam [was] want wat normaal een kwartier werk was, doet hij, Fennema, nu twee uur over en hij kon geen pen meer vasthouden.’

De commies Lenshoek die bij de overdracht assisteerde, en zich ‘discretelijk’ opstelde, bejegende hij [Fennema] ‘allerbrutaalst’ en Fennema verweet op zijn beurt Joachim Ferdinand zijn ‘niet nuchter zijn’ te gebruiken om hem bij ‘het doen ener afrekening te verleiden’.¹⁵¹ Joachim Ferdinand noteerde alles nauwkeurig om later eventueel te kunnen gebruiken als hij over deze overdracht zou worden aangesproken.

Al tijdens het waarnemen van het drostambt van zijn vader in IJsselstein in 1762 nam Joachim Ferdinand met zijn gezin zijn intrek in de baronie. Hoewel het kasteel zich in zeer vervallen toestand bevond, gingen zij daar toch wonen. Allereerst bracht hij een aantal provisorische verbeteringen aan in de bijgebouwen. Dit was echter nauwelijks voldoende, want vijf jaar later, op 16 juni 1769, klaagde Joachim Ferdinand nog bij de Nassause Domeinraad dat het kasteel door verkeerde afbraak en onderhoud in vroegere jaren, zeer ongeriefelijk was en eigenlijk alleen in de zomermaanden bewoonbaar.¹⁵² Onder deze erbarmelijke omstandigheden werd op 10 maart 1766 zijn tweede zoon Jan Jacob geboren, die reeds twee maanden na zijn geboorte overleed.¹⁵³ Maar ondanks deze treurige gebeurtenis en de primitieve woonruimte deed de stille en rustige levenswijze in IJsselstein het pas getrouwde echtpaar toch goed. Joachim Ferdinand vroeg op 12 april 1779 tijdens de besprekingen die voorafgingen aan zijn benoeming tot lid van de Nassause Domeinraad, toestemming om in de zomermaanden in IJsselstein te mogen blijven wonen ‘omdat zijn vrouw door haar zwakke gezondheid de buitenlucht niet kan ontberen’.¹⁵⁴ Tien dagen later zou zijn vrouw overlijden.

Het feit dat Joachim Ferdinand zijn domicilie had op het kasteel van IJsselstein betekende dat hij als drost beter toezicht kon houden op het dagelijks bestuur in de baronie. Zijn vader Pieter Benjamin woonde en werkte in Den Haag waardoor in IJsselstein ruimte lag voor zijn plaatsvervanger, de vicedrost en rentmeester Jan Graves, om de macht naar zich toe te trekken, waardoor binnen de baronie veel onrust was ontstaan.¹⁵⁵ Joachim Ferdinand slaagde erin de vicedrost te ontslaan en wijs geworden door de nadelen van de machtsconcentratie die Graves had bekleed, verdeelde hij de belangrijkste posten in de baronie onder verschillende mensen.¹⁵⁶ De rust keerde weer en het plaatselijk bestuur werd niet langer lamgelegd door een factiestrijd die jarenlang had geduurd.

Dat het gezin De Beaufort zich zo thuis voelde in IJsselstein kwam mede omdat Joachim Ferdinand veel tijd, geld en energie besteedde aan de directe omgeving van het kasteel. In 1771 vroeg hij toestemming om de tuin van het kasteel opnieuw te mogen aanleggen. Op 11 maart van dat jaar werd dat hem toegezegd onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat de voorgestelde verbeteringen moesten worden ‘geamoveerd als zijn opvolger ze niet wilde overnemen’.¹⁵⁷ Hij kon dus uit eigen middelen maar ook voor eigen risico de tuin inrichten en

---

¹⁵¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 384.

¹⁵² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1549.

¹⁵³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 330.

¹⁵⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 387.

¹⁵⁵ Vogelzang, *Een woonplaats*, 81-100.

¹⁵⁶ *Ibidem*, 100.

¹⁵⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1543.

aanleggen. Joachim Ferdinand begon met in de tuin een aantal kassen voor ananassen, perziken en druiven te laten bouwen en bovendien verving hij een bouwvallige schuur door een tuinhuis met zeven schuiframen, voor de prijs van 350 gulden.¹⁵⁸ In de loop van de jaren 1770-1780 maakte hij zelfs een ontwerp om van de kasteeltuin een landschapspark te maken, geheel in de geest van de toenmalige opvattingen in Europa, om van de door mensen beheerste strakke wiskundige patronen over te gaan naar een 'natuurlijker' tuinaanleg.¹⁵⁹ Door de politiek onrustige jaren tachtig van de achttiende eeuw zijn deze plannen echter nooit gerealiseerd. Met zijn wel gerealiseerde tuinaanleg en met zijn ontwerp maakte Joachim Ferdinand zeer zeker faam.¹⁶⁰ In zijn liefde voor de kasteeltuin volgde hij de aristocratische ambities die Amsterdamse regenten in deze eeuw demonstreerden in de Vechtstreek.¹⁶¹ Met de voorkeur voor een Engelse landschapstuin zat hij op één lijn met adellijke kasteel- en buitenplaatsbezitters in het oosten van de provincie Utrecht.

Ook tijdens de Bataafse Republiek behield Joachim Ferdinand steeds het recht op het kasteel te mogen wonen, ondanks het feit dat hij als gevolg van de revolutie, die op 31 januari 1795 te IJsselstein had plaatsgevonden, als drost van de baronie was ontslagen.¹⁶² Hij maakte er voor zichzelf geen gebruik van, want hij stelde de woonruimte ter beschikking aan zijn tuinman Lodewijk de Haas. Op 17 juni 1803 maakte het gemeentebestuur van IJsselstein aan dit recht een einde en zond hem tegelijkertijd een lastgeving om al zijn eigendommen uit het kasteel te verwijderen. Als hij dit niet deed, zouden zij aan de staat vervallen. Dat zijn woonrecht zo lang is gecontinueerd, had waarschijnlijk als oorzaak dat men pas in 1803 een huurder, in de persoon van de Gelderse regent en voorman van de patriotten in de oostelijke gewesten Robert Jasper van der Capellen tot den Marsch, voor het kasteel heeft kunnen vinden.

Lid van de Nassause Domeinraad

Bijna drie jaar na het overlijden van zijn vader werd Joachim Ferdinand op 10 juni 1779 aangesteld tot ordinarius raad en rekenmeester van de Nassause Domeinen. Deze benoeming geschiedde onder het voorbehoud dat hij het drostambt van IJsselstein zou laten waarnemen door een stadhouder of vice-drossaard. Daarenboven moest hij afzien van 'alle pretensien wegens de reeds gedaene en nog te doene melioratien aan het Kasteel van IJsselstein'.¹⁶³ Joachim Ferdinand hapte niet onmiddellijk toe, want hij vond zichzelf eigenlijk met zijn zestig jaren te oud voor deze functie. Hij vroeg verschillende mensen, onder anderen zijn oom Hans Willem Rengers, om raad. Deze schreef hem op 15 februari 1779: 'Men schijnt een groot empressement te hebben om Ued. in den Raad te sien', en voegde daaraan als extra argument toe dat ook 'het fortuin van Ued. Zoon' een belangrijke reden is om de benoeming te accepteren.¹⁶⁴ Velen, op de eerste plaats de stadhouder, wilden dat Joachim Ferdinand in de Raad zou plaatsnemen. Vooral diens kamerheer Jan Carel van den Borch van Langetrie spande zich ervoor in dat Joachim Ferdinand deze benoeming aan zou nemen. Hij schreef hem daarover een uitvoerige brief waarin hij de merkwaardige opmerking maakte – zonder deze nader te preciseren: 'Het is als of men hebben wilde dat Ued. het aannam of sig anders aan onaangenaamheden sou blootstellen.'¹⁶⁵ Helaas wordt niet nader ingegaan op de aard van de onaangenaamheden en de gevolgen voor Joachim Ferdinand.

¹⁵⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1549.

¹⁵⁹ P.W.A. Broeders, 'De Genius Loci van IJsselstein; een drieluik', in: *Jaarbericht Utrechtse Kastelen* (Utrecht, 1998) 33.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ Karen Veenland-Heineman, 'Tuinen en parken bij Utrechtse ridderhofsteden en Kastelen', in: B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht, 1995) 75.

¹⁶² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1549.

¹⁶³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 387.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

Joachim Ferdinand ging uiteindelijk akkoord, maar stelde wel twee voorwaarden. Hij wenste voorlopig in de zomermaanden nog in IJsselstein te kunnen blijven wonen als de zaken in de Raad dit zouden toestaan. Bovendien eiste hij dat bij zijn overlijden het drostambt van IJsselstein over zou gaan op zijn enige nog levende zoon Willem Hendrik tegen een recognitie van 20.000 gulden. Hieruit blijkt dat hij net als zijn voorvaders bewust bezig was met het doorgeven van zijn eigen functie binnen de familie, een binnen het regentendom gebruikelijke praktijk. Het lidmaatschap van de Nassause Domeinraad en zijn verstandhouding met de stadhouder bleken voor Joachim Ferdinand zo veel waard dat hij, na consultatie van anderen, de stadhouder liet weten dat als deze 20.000 gulden niet voldoende zouden zijn hij ook genegegen was te zijner tijd 25.000 gulden te fourneren. De stadhouder ging onmiddellijk akkoord: 'Mede heeft de Stadhouder goedgevonden de survivance van het Drostamp [...] te accorderen aan Willem Hendrik de Beaufort, zoon van voornoemde [...] thans oud vier jaaren [...] zal [bij opvolging] moeten betalen een contante recognitie van 25.000 gulden.'¹⁶⁶ Dit is nooit geëffectueerd omdat op het moment van overlijden van Joachim Ferdinand in 1807 er van het drostambt van de baronie van IJsselstein geen sprake meer was. Wel heeft tijdens de Bataafse Republiek een vergoeding plaatsgevonden van de betaalde recognities. Op 10 januari 1795 werd door de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek besloten dat alle ambtenaren van de Nassause Domeinraad ontzet werden uit hun ambt.¹⁶⁷ Voor de betalingen die zij bij het aanvaarden van hun ambt hadden gedaan, zouden zij schadeloos worden gesteld met een 'demommagement' in de vorm van een niet overdraagbare jaarlijkse lijfrente tegen vijf procent. Voor Joachim Ferdinand betekende dat een jaarlijks inkomen van 500 gulden, namelijk vijf procent van de door hem betaalde 10.000 gulden aan kamerheer Van Hambroick, vanaf 1795 tot aan zijn eigen overlijden. Hij ontving deze uitkering niet direct, pas op 12 juli 1803 werden de betalingen met terugwerkende kracht gestart.¹⁶⁸

Op 23 mei 1788 wendde Joachim Ferdinand zich tot stadhouder Willem V met het verzoek afstand te mogen doen van zijn functie van raad en rekenmeester van de Nassause Domeinraad.¹⁶⁹ Hij was op dat moment 69 jaar en motiveerde zijn ontslagaanvraag met een verwijzing naar zijn slechte gezondheid in de afgelopen jaren. Hij was daardoor geruime tijd niet in staat geweest zijn verplichtingen als raad naar behoren te volbrengen. Hij merkte tevens op dat door 'de absentie van enige leden in de locale commissie vacerende'¹⁷⁰ zijn slechte gezondheid voor het werk van de Raad extra nadelig was. Het argument van de absentie moet voor Joachim Ferdinand het meest zwaarwegend zijn geweest, want zijn vader was in de laatste jaren van zijn ambt ook lange tijd ziek, maar toch in het harnas gestorven. Het argument toont dat tijdens de verwarrende politieke omstandigheden gedurende de Patriottentijd de personele bezetting in de diverse domeinen niet optimaal was en dat Joachim Ferdinand daardoor zijn verantwoordelijkheid als raad en rekenmeester onder deze omstandigheden niet meer op zich wilde nemen.

Op 25 augustus 1788 stond Willem V toe dat Joachim Ferdinand ontslag nam als ordinaris raad en rekenmeester van de Domeinen waarbij hij afstand deed van zijn traktement en alle emolumenten. De stadhouder wilde echter wel gebruik blijven maken van de ervaring van Joachim Ferdinand. Willem V wist hem te overreden te accepteren dat hij als aftredende raad de titel van raad en rekenmeester behield en dat 'deze ten allen tijde naar goetvinden [zal kunnen] te compereren in het collegie van onze Raaden met behoud als dan van desselfs actueelen Rang en Stem in alle delibratien over voorkoomde Zaaken geene uijtgesondert'.¹⁷¹

---

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1549.

¹⁶⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 399.

¹⁶⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 388.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ NDR 605-225, 20 augustus 1788.

Hierbij werd tevens verordonneerd dat Joachim Ferdinand hiervoor jaarlijks een bedrag van 1.000 gulden bleef ontvangen dat betaald diende te worden uit de traktementen van de twee jongste ordinarius raden. Dit bijzondere voorrecht zou historisch zeer interessant worden, omdat Joachim Ferdinand zo de laatste dagen van het bestaan van de Nassause Domeinraad actief en functioneel meemaakte. Hij deed hiervan uitvoerig verslag, en bewaarde het in zijn persoonlijk archief.¹⁷²

In de loop van het jaar 1794 werden de Zuidelijke Nederlanden en de generaliteitslandenvolledig door het Franse leger onder de voet gelopen. In januari 1795 trokken de Fransen over de bevroren rivieren ook het hart van de Republiek der Verenigde Nederlanden binnen. Al voor zij hun doel bereikt hadden, ontstond er in het nog vrije gebied een klimaat waarin het volk de bestaande situatie niet meer wenste te accepteren. Er kwam een golf van revolutionaire agitatie op gang.¹⁷³ De toch al zwakke en wankelmoedige stadhouder Willem V vluchtte naar Engeland. Drie dagen voordat hij zich op 18 januari 1795 met zijn gezin inschepte op het strand van Scheveningen vaardigde hij een ambtsbrief uit waarin hij zijn besluit bekendmaakte, dat in het geval de vijand meester zou worden van de Republiek der Verenigde Nederlanden: 'Iedereen die in dienst is van hem, zoals de Raaden en Rekenmeesters, wordt uit zijne Hoogheids eed en dienst te ontslaan.'¹⁷⁴ Hij stond er wel op dat zolang zijn goederen niet aan anderen waren overgedragen de leden van de Raad hun functies moesten blijven waarnemen. Op 29 januari 1795, des avonds om 7 uur, ontving de Raad en Rekenkamer een schrijven van de organisatie 'Représentants du peuple près des armées du Nord et de Sambre-et-Meuse', waarin deze verklaarde vanaf dat moment eigenaar te zijn van alle goederen, roerende zowel als onroerende, van de stadhouder. Onmiddellijk daarna kregen ook de Staten-Generaal het bevel alle bezittingen van de stadhouder over te dragen. Hunne Hoog Moogenden schoven deze opdracht echter door naar het college van de 'Provisoneele Representanten des Volks van Holland', omdat deze aangelegenheid 'buiten hunne kennis, bereik en dispositie lag'.¹⁷⁵ Dit nieuwe college was onmiddellijk na de inval van het Franse leger in de plaats gekomen van de Staten van Holland. De Provisoneele Representanten voelden er evenmin iets voor zich met dit probleem te bemoeien en droegen de kwestie over aan de Domeinraad, die op zijn beurt de uitvoering op de lange baan schoof. Dit doorschuifstelsel laat goed zien hoe de heren bestuurders door de komst van het Franse leger in grote staat van verwarring waren en zeer zeker onvoorbereid. Zij wensten geen verantwoordelijkheid te nemen in de nieuwe situatie.

Op 4 februari 1795 eisten de Fransen dat de Domeinraad uit de bezittingen van de prins 12.000 gulden zou betalen voor de legering van de Franse troepen, in het bijzonder voor de inkwartiering van de Franse generaal Charles Pichegru op het Oude Hof.¹⁷⁶ De leden van de Raad antwoordden dat zij, ondanks het feit dat zij bij het vertrek van de stadhouder uit de eed aan hem waren ontslagen, geen gehoor konden geven aan het verzoek van de thesaurier-generaal. Dit zou namelijk leiden tot onttrekking van financiële middelen. De leden waren van mening dat hun enige overgebleven taak het voeren van de administratie van de domeinen was. Over de gevraagde betaling voor de legering van de Franse troepen merkten zij op dat als zij daartoe gedwongen zouden worden het noodzakelijke onderhoud, de betaling der wettelijke renten en de betalingen der lonen onmogelijk zouden worden. Zij motiveerden hun antwoord met hun overtuiging dat zij 'nog steeds bezielde zijn van de zuiverste grondbeginse-

---

¹⁷² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 404.

¹⁷³ Israël, *De Republiek*, 1262.

¹⁷⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 403, 15 januari 1795.

¹⁷⁵ J.H. Hora Siccema, 'Uit de geschiedenis der domeinen van het Huis van Oranje in Nederland', in: F.J.L. Krämer, E.W. Moes en P. Wagner (red.), *Je Maintiendrai, een boek over Nassau en Oranje* (Leiden, 1905) 180.

¹⁷⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 404.

len'.¹⁷⁷ Zij wilden de Fransen, door hun weigering, echter niet de gelegenheid geven de leden van de Raad onmiddellijk te ontslaan. Ze vroegen daarom een nadere uitwerking van de opdracht en suggereerden tevens dat deze betaling eigenlijk alleen als buitengewone uitgave gedaan zou kunnen worden en niet ten laste van de lopende rekening. De Raad der Domeinen werd hierin gesteund door de Staten-Generaal, die op 11 februari 1795 een resolutie aannamen waarin de Raad werd opgedragen de administratie van de prins van Oranje te blijven voeren. Zij voegden daar als uitdrukkelijke voorwaarde aan toe 'zonder uit de inkomende gelden enige hoegenaamde uitgaven te doen'.¹⁷⁸ Twee dagen later werd de Raad van deze resolutie op de hoogte gesteld: 'door den Raad de Beaufort in den Raad geproduceert zijnde een Resolutie van Haar Ho:Mogende, door hem hedenavond omtrent vijf uren onder een couvert van deze Raad ontvangen en geopend'.¹⁷⁹

Op donderdag 5 maart 1795 verordonneerden de 'Provisioneele Representanten des Volks van Holland' als reactie op het antwoord van de Raad en op de resolutie van de Staten-Generaal dat deze inconsequent waren omdat de gewezen stadhouder geen enkele betrekking meer had met de Republiek en het land had verlaten, maar nog wel administrateurs in zijn dienst had die aan hem rekenplichtig waren. Vervolgens decreteerden de Provisioneele Representanten dat het 'Comité van Algemeen Welzijn', door hen geïnstalleerd als de opvolger van een van de oude Gecommitteerde Raden, voortaan het beheer over de Hollandse Domeinen zou krijgen.

'De Fransche Natie mogt zelve de hand op deeze goederen koomen te leggen, is geresolveerd de goederen van de gewezen Stadhouder in deeze provincie te sequesteeren, alle zijne papieren [...] te verzeegelen, en dus ook de domeinraad en deszelfs onderhoorigen interdiceren eenige functien hunne posten (die ipso facto vervallen zijn) betrekkelijk te exerceeren [...] en wordt verders het Comité van algemeen Welzijn gelast verzeegeling te doen.'¹⁸⁰

In zijn archief bewaarde Joachim Ferdinand een uitvoerige aantekening over wat er op 7 maart 1795 plaatsvond, 'ter nagedagtenische alhier in geschrifte gebragt'.¹⁸¹ Hierin deed hij verslag van de verzeegeling, het overhandigen van de sleutels en het besluit van de aanwezige leden van de Raad het gebeurde op schrift te stellen om te dienen als tot 'derzelves decharge'. Het rapport werd ter plekke opgesteld en door Joachim Ferdinand als eerste ondertekend en daarna door de aanwezige raad en rekenmeesters L.S. le Jeune, P.P.H. de Dompierre de Jonquères, J. Amman en tevens door mr. J.P. Ferrand en R. van Olden, respectievelijk rentmeestergeneraal en thesaurier.

Deze hele overdracht onder zeer moeilijke omstandigheden waarin Joachim Ferdinand zonder enige ruggespraak met de stadhouder moest onderhandelen met de bezetter toont hoe hij tot het laatste toe de belangrijkste man is gebleven van de Nassause Domeinraad en zijn broodheer steeds trouw bleef. Met de ondertekening van het rapport en het verslag van de overdracht kwam er voor het geslacht De Beaufort een einde aan 75 aaneengesloten jaren waarin de leden vele en belangrijke diensten verrichtten voor het Huis Oranje-Nassau.

Huwelijk

Op 7 oktober 1763 trouwde Joachim Ferdinand met Anna Digna van Gelre. Hij was 44 jaar en schreef 'dat hij vanaf 1739 in een lastig beroep werkzaam was, alleen had Huys gehouden en

---

¹⁷⁷ *Ibidem.*

¹⁷⁸ *Ibidem.*

¹⁷⁹ *Ibidem.*

¹⁸⁰ *Ibidem.*

¹⁸¹ *Ibidem.*

van een huwelijk scheen afgezien'.¹⁸² Vooral dit laatste was al lange tijd een doorn in het oog van zijn vader. Als zijn oudste zoon vrijgezel zou blijven, betekende dat een breuk in de tot nu toe succesvolle huwelijkspolitiek van het geslacht De Beaufort. Jarenlang had deze belangrijke relaties opgeleverd met invloedrijke en welgestelde families. Vooral het huwelijk van de oudste zoon speelde daarin steeds een grote rol. Zijn taak was niet alleen het verwekken van nakomelingen waardoor de continuïteit van het geslacht De Beaufort werd gewaarborgd. Pieter Benjamin nam een ingrijpende maatregel om zijn zoon tot het huwelijk te dwingen. Met inzet van zijn speciale relatie met prinses Maria Louise dreigde hij zijn zoon uit te sluiten van opvolging in zijn eigen functies als deze bij zijn voornemen bleef niet te willen trouwen. Acht jaar eerder, in 1755, had hij hiertoe al voorbereidingen getroffen. Hij had Maria Louise toen weten te overreden om wat betreft de opvolging in het drostambt van IJsselstein te besluiten 'de dispositie en resignatie van die ampten op een van desselfs kleijn zoonen Anne Willem ofte Lodewijk Rengers aan hem over te laten welke voor nu en alsdan daar toe te benoemen en aanstellen'.¹⁸³ Bovendien werd hier nog de bepaling aan toegevoegd dat als Pieter Benjamin zou komen te overlijden voordat zijn kleinkinderen meerderjarig waren, deze zouden worden vertegenwoordigd door hun vader Hans Willem Rengers. Joachim Ferdinand kon met dit besluit van zijn vader gepasseerd worden zowel in de waarneming als in de opvolging van het drostambt van IJsselstein. In het hele verhaal wordt nergens de jongste broer Jacobus Marinus genoemd. Deze scheelde weliswaar vijf jaar met hem, maar was al in 1758 gehuwd; uit dit huwelijk was een jaar later een zoon geboren. Het lijkt erop alsof Pieter Benjamin een spel speelde om Joachim Ferdinand tot een huwelijk te bewegen. Het bevoordelen van kleinkinderen boven de oudste zoon is natuurlijk vernederender dan het aanwijzen van een ander eigen kind. Dat Pieter Benjamin zo'n druk op zijn zoon uitoefende om in het huwelijk te treden en het geslacht voort te zetten, wijst op een dynastiek bewustzijn.

Het optreden van de vader had succes: Joachim Ferdinand knoopte amoureuze banden aan met Anna Digna van Gelre. Het was echter niet gemakkelijk voor Joachim Ferdinand om haar over te halen tot een huwelijk, 'omdat zij zoveel al had meegemaakt'.¹⁸⁴ Kort voor het moment dat Joachim Ferdinand haar ten huwelijk vroeg, was zij weduwe geworden. Anna Digna was in 1755 op 21-jarige leeftijd getrouwd met Laurens de Witte van Elkerzee, schepen en pensionaris der stad Zierikzee. Na een zesjarig huwelijk stierf haar man in 1761. Zij bleef achter met twee kleine kinderen, maar omdat ze niet onbemiddeld was, vormde een nieuw huwelijk geen financiële noodzaak. Anna Digna stamde uit een aanzienlijk Zeeuws geslacht. Haar vader Jan Herman van Gelre was raad en pensionaris van Zierikzee geweest. Hij was al in 1739 overleden toen Anna Digna pas vijf jaar oud was. Haar moeder, Margareta Ockerse, bleef achter met vier dochters en een zoon. Van deze kinderen was Anna Digna de middelste, zij werd geboren op 15 oktober 1734 te Zierikzee. Bij haar huwelijk met Joachim Ferdinand bracht Anna Digna uit haar eerste echt twee dochters mee: Maria Magdalena (1756-1779) en Anna Jacoba (1758-1796). De oudste dochter bleef ongehuwd en de jongste trouwde op 21 juni 1778 met mr. Jacob Verheije van Citters (1753-1823), zowel raadsheer in de Raad van Vlaanderen als in het Hof van Holland en in het Hof van Zeeland.

Op 7 oktober 1763 trouwden Joachim Ferdinand en Anna Digna in het kerkje naast het Huis te Zande te Hulsterambacht. Tijdens het huwelijksfeest werd Joachim Ferdinand geprezen als een wetenschapper die, voor iedereen onverwacht, toch nog in de huwelijksboot stapte:

'Kom dan, wie had dat oit gedagt
een brein vervuld met weetenschappen

¹⁸² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 330.

¹⁸³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1532.

¹⁸⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 330.

de minne strik, voorheen veragt
en lang vermijd, niet meer ontsnappen?
hielp schranderheid en staage vlijt
Gij waart nog van de min bevrijd.¹⁸⁵

Het huwelijkscontract, gedateerd 9 september 1763, werd opgemaakt met uitsluiting van gemeenschap van goederen.¹⁸⁶ Bij een eerder overlijden van de bruidegom zou de bruid 8.000 gulden ontvangen als weduwgoed. Bovendien was in het contract voor de vader van de bruidegom de verplichting opgenomen dat deze jaarlijks aan ieder uit dit huwelijk geboren kind een bedrag van 500 gulden moest betalen. De bruidegom zou bij het eerder overlijden van de bruid uit haar nalatenschap vóór verdeling een bedrag van 4.000 gulden ontvangen. Aan het contract werd een lijst van onroerende en roerende goederen gehecht zoals die door Anna Digna werden ingebracht. Deze laat zien dat de 29-jarige bruid zeer welgesteld was. Zij bezat naast haar woonhuis in Zierikzee een enkel stuk bouwland, een aandeel in twee plantages in Suriname en vijf porties in diverse koopvaardijsheren. Bovendien staan op de lijst elf parten in hofsteden verdeeld over heel Zeeland en een aandeel in de Oranje Bierbrouwerij in Zierikzee. Daarnaast vermeldt de lijst voornamelijk een aantal obligaties tot het aanzienlijke bedrag van Z.Vl.£ 89.549,00 (537.294 gulden). Uit haar inbreng bij haar eerste huwelijk staan vermeld de volgende juwelen:

‘een paar diamante orlietten met zes pendeloccen [hanger met edelstenen]
zeven diamante hair Bloemeties, te gelijk tot aigret dienende
vijf diamante ringen
een diamante coljé, bestaande in 7 stukken en een strik met een pendeloc
drie tour paarlen 162 stuks in getal
een goud geëmailleert orloge met zijn ketting
een effen goud orloge’

Haar aanzienlijke inbreng is voornamelijk afkomstig uit de nalatenschap van haar overleden man Laurens de Witte van Elckerzee, want van haar vader had zij niet meer geërfd dan een zevende deel van zijn vermogen van 474.431 gulden, dus 67.775 gulden. De bijzondere bepaling dat van de vader van de bruidegom geëist werd dat hij moest bijdragen in de opvoeding van de kinderen is verklaarbaar uit het grote vermogen dat de bruid inbracht, en waartegenover geen inbreng van de bruidegom stond.

Buiten de twee kinderen uit haar eerste huwelijk kreeg Anna Digna nog acht kinderen uit haar huwelijk met Joachim Ferdinand. Zij overleed in IJsselstein op 22 april 1779 bij de geboorte van haar doodgeboren zoon Pieter Jan, precies op de zestigste verjaardag van haar man. Haar laatste woorden waren: ‘Wees toch niet bedroefd.’¹⁸⁷ Zij werd op haar verzoek begraven in de Oude St. Nicolaas Kerk te IJsselstein, wanneer haar man daar althans ook begraven wenste te worden, zoals zij op haar sterfbed aan haar oudste dochter Anna zei. Zij werd bijgezet in de grafkelder waarin ook haar vijf eerder overleden kinderen waren begraven. Joachim Ferdinand had op 4 juli 1771 deze grafkelder, met nummer 94, gekocht voor 90 gulden, ‘in de Nicolaij kerk te IJsselstein, leggende in het kruis beginnende in het Noorden van de kerk, en desselfs ingang gemerkt no. 179 leggende in ’t ruim’.¹⁸⁸ Een lange stoet van rijtuigen en volgers begeleidde Anna Digna naar haar laatste rustplaats. Er werden hiervoor ‘83 rouwmantels gehuurd à 10 stuivers per stuk’.¹⁸⁹

¹⁸⁵ HUA, familiearchief Des Tombe, toegangsnr. R 26, inv.nr. 1358.

¹⁸⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 260.

¹⁸⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 330.

¹⁸⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 328.

¹⁸⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 335.

Op 1 maart 1768 had zij haar testament opgemaakt waarin zij had bepaald dat haar gehele nalatenschap verdeeld moest worden in gelijke porties tussen haar kinderen en haar echtgenoot.¹⁹⁰ Daarbij eiste zij dat Joachim Ferdinand zou afzien van zijn rechten volgens het huwelijkscontract. Op 3 mei 1778 maakte zij een codicil dat bij haar overlijden nog niet notarieel geregistreerd was. Hierin werden de erfgenamen in de gelegenheid gesteld te kiezen tussen het testament of een nieuw voorstel. In dit codicil werden alleen de vijf kinderen elk voor een gelijke portie erfgenaam en bleven daarnaast de bepalingen van het huwelijkscontract voor Joachim Ferdinand intact. Het bedrag waarover het vruchtgebruik moest worden berekend, was het resterende gedeelte van de erfenis na uitbetaling van twee derde gedeelte van de porties van haar ‘voorkinderen’ en na de uitgestelde uitbetaling van het twee derde gedeelte van ieder van hun gezamenlijk verwekte kinderen op het moment dat zij meerderjarig werden of zouden huwen. Het kwam er in dit voorstel dus op neer dat Joachim Ferdinand het vruchtgebruik kreeg over een derde deel van de erfenis, vermeerderd met het gedeelte waarover zijn kinderen niet konden beschikken zolang zij nog niet meerderjarig waren of trouwden. De notaris was van mening dat het codicil van 8 maart 1779 het testament van 1 maart 1768 niet wezenlijk aantastte. Hij stelde voor dat de kinderen, of hun voogden (Joachim Ferdinand en zijn zwager Pieter Paul van Gelre) gezamenlijk de vrijheid kregen om te kiezen voor het testament of voor het codicil. Zij kozen eensgezind voor het codicil. In april 1780 werd de nalatenschap van Anna Digna definitief verdeeld.¹⁹¹ Uit de akte van verdeling is op te maken dat van haar oorspronkelijk ingebrachte vermogen – groot 537.294 gulden – nog een bedrag van 448.671 gulden resteerde, dit laatste bedrag is inclusief de 46.980 gulden die zij tijdens haar huwelijk van haar eigen familie erfde. Zij teerde dus 135.603 gulden in op het door haar ingebrachte vermogen. Het is niet bekend of dit werd veroorzaakt door verliezen op haar vermogen of dat zij dit bedrag had besteed aan het huishouden. Dit laatste ligt wel voor de hand, want zij bracht uit haar eerste huwelijk twee dochters mee die ten laste kwamen van haar nieuwe echtverbintenis. Daarbij kwam dat Joachim Ferdinand zich tot het moment van het overlijden van zijn vader in 1776 financieel geen grote uitgaven kon veroorloven. Toch financierde hij zelf de aanleg van de kasteeltuyn, zodat het aannemelijk is dat ook het vermogen van zijn vrouw hem daarbij heeft geholpen.

Bij het overlijden van Anna Digna was een deel van haar kinderen al overleden. Haar pas geboren zoontje Pieter Jan en haar dochter uit haar eerste huwelijk, Maria Magdalena, stierven eveneens in 1779. Hun erfdeel kwam ten goede aan de nog levende kinderen; bij Maria Magdalena was dat haar volle zus Anna Jacoba. Uit genegenheid voor Anna Jacoba verklaarde Joachim Ferdinand tijdens de afwikkeling van het testament haar het genot te geven van haar gehele portie, dus af te zien van het vruchtgebruik over het derde gedeelte. De lijfgoederen, de zilveren sieraden, de juwelen en parels van Anna Digna werden gewaardeerd op 5.749 gulden en onder haar kinderen verdeeld.¹⁹²

Een paar weken na haar overlijden schreef Joachim Ferdinand een gedenkschrift van 21 foliovenen met als titel: ‘Aan mijn Kinderen tot nagedachtenis van Vrouwe Anna Digna van Gelre, Derzelver Liefde-Rijke, en zorgzame Moeder, mijn teergeliefde, en gansch dierbaar geweest zijnde Huisvrouw, die alle mijne agting en liefde dubbel waardig was; tot onze ziels-bittere droefheid overleden binnen IJsselstein op den 22 april 1779.’¹⁹³ Hij schetste het leven van zijn vrouw als een voorbeeld ter navolging en tegelijk was het gedenkschrift een vorm van rouwverwerking waarin hij van zijn liefde voor zijn overleden vrouw getuigde. Joachim Ferdinand noemde Anna zijn tweede ziel en wederhelft. Uit het nagelaten geschrift blijkt duidelijk dat Anna Digna geen sterke geest had: ‘Zij las behalve enige leerzame en nut-

¹⁹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 328.

¹⁹¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 335.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 330.

tige boeken, slechts zeer weinig door haar grote zwakheid in het hoofd, hetgeen haar hoofdkwaal was. Zij dacht doorgaans meer dan dat zij sprak en hield alle bitterheden en smerte welke zij bij zich zelve voelde als opkroppende en opgesloten houdende.¹⁹⁴

Kinderen

Uit het huwelijk tussen Joachim Ferdinand de Beaufort en Anna Digna van Gelre werden acht kinderen geboren. Drie ervan stierven op jonge leeftijd. Pieter Cornelis Stavenisse (*1764) werd zeven jaar, Hans Willem (*1767) vier jaar en Marinus Paulus (*1769) zeven jaar. Drie zonen, Jan Jacob (*1766), Herman Jacob (*1768) en Pieter Jan (*1779) overleden in hun geboortejaar, de laatste tegelijk met zijn moeder. Alleen de enige dochter Maria Bennudina (1771-1813) en de op een na oudste zoon Willem Hendrik (1775-1829) bereikten de huwbare leeftijd.

Maria Bennudina werd in Den Haag geboren. Zij trouwde in 1797 met Gijsbert Carel Cornelis Jan van Lynden. De bruidegom was brigadier van de garde du corps van prins Willem V en beschreven in de ridderschap van Utrecht. Op 28 augustus 1814 werd hij benoemd tot president van de ridderschap van de provincie Utrecht en aangesteld als kamerheer i.b.d. van koning Willem I. In 1792 kocht hij het kasteel Sandenburg en in 1803 het kasteel Walenburg, beide gelegen aan de Langbroekerwetering ten zuidwesten van de Utrechtse Heuvelrug. Een lid van de Utrechtse prominente adel trouwde hier met een meisje De Beaufort. Het is indicatief voor de status van de familie dat dit zonder enig probleem ging. Een eeuw eerder was er nog geprocedeerd om een edelman te dwingen zich aan zijn trouwbeloften te houden. Een dochter van Pieter Benjamin was in het midden van de achttiende eeuw al met een Groningse hoofddeling getrouwd en nu was er sprake van een huwelijk met een telg uit een riddersmatig geslacht.

Willem Hendrik was de enige van de zeven zonen die kon zorgen dat het geslacht De Beaufort werd voortgezet. Hij en zijn zonen zijn onderwerp van het volgende hoofdstuk.

Bij een beschrijving van de kinderen van Joachim Ferdinand mogen zijn twee stiefdochters, de dochters uit het eerste huwelijk van zijn vrouw, niet onvermeld blijven. Uitvoerig beschreef Joachim Ferdinand hoe hij genegenheid en liefde van hen ondervond en hij noemde ze met nadruk zijn schoondochters.¹⁹⁵ De oudste, Maria Magdalena (1756-1779), bleef onge-trouwd en zij nam de verzorging op zich van haar stiefvader na het overlijden van haar moeder. Dat duurde niet lang, want zij overleed al een half jaar na haar moeder. Dit heeft Joachim Ferdinand diep getroffen – hij schreef over haar als zijn eigen kind.¹⁹⁶ Het huwelijk van zijn andere stiefdochter Anna Jacoba met mr. Jacob Verheije van Citters heeft naast dat van zijn eigen kinderen ruimschoots bijgedragen aan de huwelijkspolitiek binnen het geslacht De Beaufort.

Ambteloos leven

Het jaar 1779 was voor Joachim Ferdinand het begin van een heel ander leven. Tijdens de procedure ten behoeve van zijn aanstelling in de Nassause Domeinraad overleed zijn vrouw, waardoor zijn aanvankelijke wens om gedurende de zomermaanden in IJsselstein te blijven wonen niet meer zo relevant was. Toch aarzelde hij met het opgeven van zijn woonplaats in de baronie. In plaats van in Den Haag een huis te kopen, huurde hij daar een ‘Huis, tuijn, erve en oude stallinghe cum annexis daar agter staande en geleegeen aan de Oostzijde van de eerste Wagenstraat mitsgaders een stallinge en koetshuis en koetsiers wooninge daar boven staande aan de noordzijde over de St. Antonijs Burgwal’.¹⁹⁷ Hij betaalde hiervoor het niet geringe

---

¹⁹⁴ *Ibidem.*

¹⁹⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 273.

¹⁹⁶ *Ibidem.*

¹⁹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1961.

bedrag van 1.150 gulden per jaar. Het huren van een huis was binnen zijn familie niet gebruikelijk. Het is niet anders te verklaren dan uit zijn aarzeling om zijn benoeming tot lid van Nassause Domeinraad te accepteren. Tot medio 1799 bleef hij in Den Haag in een huurhuis wonen, waarna hij naar Zeist verhuisde.

Op het moment dat Joachim Ferdinand zich gedeeltelijk terugtrok uit zijn werk bij de Nassause Domeinraad, stelde hij een zaakwaarnemer aan voor zijn persoonlijke administratie. Deze Dirk Overklift loste alle dagelijkse problemen voor hem op, waardoor Joachim Ferdinand de vrijheid kreeg te gaan en staan waar hij wilde. Door zijn reizen ontstond een uitvoerige correspondentie tussen hem en Overklift, waardoor we vanaf 1788 een goed inzicht hebben in wat zich in de loop der jaren in de directe omgeving van Joachim Ferdinand afspeelde.¹⁹⁸ Ook met de vicedrost van IJsselstein, Petrus van der Meulen, correspondeerde hij geregeld. Nadat Joachim Ferdinand in 1795 als drost was ontslagen, hield Van der Meulen hem geruime tijd uitvoerig op de hoogte van alle nieuwtjes en roddels uit de baronie. Ook zorgde hij ervoor dat diverse leningen die Joachim Ferdinand aan ingezetenen van de baronie had verstrekt, werden afgelost en incasseerde hij de verschillende inkomsten uit functies waarop de afgezette drost nog recht bleef houden. In zijn laatste brief aan Van der Meulen van 18 mei 1804 bedankte Joachim Ferdinand hem uitvoerig voor alle bewezen diensten. Hij liet zijn brief vergezeld gaan van een 'zeer fraai stuk zilverwerk'.¹⁹⁹ Daarnaast had Joachim Ferdinand uitvoerige contacten met zijn vriend en neef Jan Hinlopen, zoon van de bekende Utrechtse dominee Jacobus Hinlopen. Ook zijn zoon Willem Hendrik bouwde een speciale band op met deze Jan Hinlopen. Joachim Ferdinand correspondeerde vooral over godsdienstige zaken met de domineeszoon. Deze uitgebreide correspondenties hadden vooral plaats tijdens de roerige tijden toen het door de aanwezigheid van de Franse troepen voor ouderen niet of nauwelijks mogelijk was te reizen. Correspondentie was de enige veilige manier om contacten te onderhouden met verwanten en vrienden.

Toen het leven weer wat genormaliseerd was en reizen weer mogelijk, logeerde Joachim Ferdinand, zoals blijkt uit aan hem geadresseerde brieven, geregeld in de omgeving van Utrecht. Deze contreien bevielen hem kennelijk zo goed dat hij er begin 1797 voor koos om een gedeelte van slot Zeist langdurig te huren en in gebruik te nemen als een eigen zomerresidentie. Op 6 februari 1797 feliciteerde de schoonmoeder van zijn zoon Willem Hendrik, mevrouw A.C. van Westrenen geb. Godin, Joachim Ferdinand ermee dat hij ervoor gekozen had 'op onze kwartieren een zomerverblijf te verkiezen'.²⁰⁰ Het dorp Zeist was in die tijd een geliefd oord als verblijfplaats voor de elite in de zomermaanden, zodat hij zich daar ongetwijfeld geen vreemde heeft gevoeld. Volgens een huurcontract, gedateerd op 1 november 1797, huurde Joachim Ferdinand een deel van slot Zeist, gelegen aan de rechterzijde van de ingang.²⁰¹ De huurprijs bedroeg 450 gulden voor de eerste, tweede en derde verdieping. Verder mocht Joachim Ferdinand gebruik maken van de koepel in de tuin uitgezonderd wanneer Mevrouw van Laer, de vrouw van de eigenaar 'zich daar van zoude willen bedienen'.²⁰²

Het wonen op slot Zeist was statusverhogend voor Joachim Ferdinand de Beaufort. Dit huis dateert uit de jaren zeventig en tachtig van de zeventiende eeuw en werd gebouwd door Willem Adriaan van Nassau-Odijk, wiens vader de natuurlijke zoon was van prins Maurits en Margaretha van Mechelen.²⁰³ In 1745 werd het slot verkocht door de erfgenaam en kleinzoon van de bouwer, Willem Adriaan II, aan de schatrijke en vrome Amsterdamse ijzerhandelaar

---

¹⁹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 311, 312, 313.

¹⁹⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1540.

²⁰⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 267.

²⁰¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1961.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ H. Hardeman en B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht, 1995) 512-516; Catharina L. van Groningen, *Slot Zeist, een vorstelyk stuk Goet* (Driebergen Rijsenburg, 2009) 13-43.

Cornelis Schellinger, die het aan de Evangelische Broedergemeente ter beschikking stelde. Via een dochter van de graaf van Zinzendorf, de oprichter van deze gemeenschap, ook wel Hernhutters genoemd, kwam het in handen van Johannes Renatus van Laer, een lid van deze Broedergemeente en de vader van de opsteller van het huurcontract met Joachim Ferdinand.

Voor de familie De Beaufort was de Broedergemeente (de Hernhutters) niet onbekend. Pieter Benjamin kreeg als drost van IJsselstein met hen te maken. Vooral op initiatief van prinses Maria Louise had de Broedergemeente zich in Eiteren onder IJsselstein gevestigd, onder de naam 's-Heerendijk. Het door de Broeders aangekochte stukje grond, gelegen aan de Hollandse IJssel, zou uiteindelijk een landgoed met tuin, vier huizen en enkele bijgebouwen gaan beslaan.²⁰⁴ De koop door Cornelis Schellinger van slot Zeist werd ingegeven door de problemen rondom het voortbestaan van 's-Heerendijk. De Hernhutters in IJsselstein mochten niet uitbreiden en de nederzetting kon daardoor in de toekomst niet levensvatbaar blijven.²⁰⁵ Deze economische motieven en ook het verbod om een eigen dodenakker te mogen aanleggen, een essentieel punt in hun geloofsbeleving, deed hen in 1745 besluiten het grootste gedeelte van hun gemeenschap naar Zeist te verhuizen. 's-Heerendijk bleef aanvankelijk nog slechts een soort doorgangshuis, in 1770 werd het geheel gesloten. Deze kwestie speelde tijdens de ambtsperiode van Pieter Benjamin, waardoor contacten tussen de familie De Beaufort en de Hernhutters voor de hand liggen.

Joachim Ferdinand heeft vanaf het moment dat hij een deel van slot Zeist huurde de intentie gehad zich permanent in dit dorp te vestigen. In een brief die zijn vriend Jan Hinlopen hem op 16 augustus 1797 schreef, informeerde hij Joachim Ferdinand over een huis waarvoor op een veiling 16.000 à 17.000 gulden was geboden, maar dat bod was geweigerd omdat de verkoper contante betaling eiste. Hij dacht wel dat het voor 15.000 gulden tegen contante betaling te koop zou zijn.²⁰⁶ Het is mogelijk dat hier Huize Broekbergen te Driebergen bedoeld wordt, omdat in dat huis in die jaren de pas getrouwde Willem Hendrik woonde en ook Hinlopen, die met hem bevriend was, er wel eens logeerde. Joachim Ferdinand ging niet op deze suggestie in, want hij vond het alleen maar een zomerverblijf en niet voor permanente bewoning geschikt.

Joachim Ferdinand woonde slechts twee jaar op Slot Zeist, want op 18 augustus 1799 kocht hij de buitenplaats Bogaardslust uit de boedel van de weduwe Christina Cornelia Floumoy-van den Bogaard voor 16.695 gulden, exclusief 931 gulden voor de kosten van de make-laar en notaris. Joachim Ferdinand wilde dit huis zo graag hebben dat hij bereid was 795 gulden boven de taxatiewaarde te betalen. In de koopakte werd het huis omschreven als 'een steenen hujs met zijn boomgaard, tuin en Bosch tezamen groot vier morgen en als een zeer aangename welgesitueerde Buijtenplaats'.²⁰⁷ Het huis, een voormalige woning van de schout, was in de loop der tijd verbouwd tot een groot herenhuis met zes slaapkamers en diverse meidenkamers en het was ook geschikt voor bewoning in de winter. Het behoorde tot de duurste huizen van Zeist.²⁰⁸ Joachim Ferdinand ging er permanent wonen en zegde dan ook de huur van zijn huis in Den Haag op. Een kaart uit 1802 toont de tuin en het parkbos van Bogaardslust, aangelegd in de vroege landschapstijl met daarin een antieke geschilderde 'Kappél', bedoeld als een tuingebouw.²⁰⁹ Gezien zijn interesse in tuinen zal Joachim Ferdinand daar met veel plezier hebben gewoond. Na zijn overlijden werd het huis op 15 augustus 1807 voor

---

²⁰⁴ Vogelzang, *Een woonplaats*, 68-74.

²⁰⁵ P. Peucker, 'Het begin van de Broedergemeente in Nederland', in: Aart de Groot en Paul Peucker (red.), *De Zeister Broedergemeente 1746-1996* (Zutphen, 1996) 35.

²⁰⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 265.

²⁰⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1738.

²⁰⁸ R.P.M. Rhoen, 'De historie van de buitenplaats Veelzicht te Zeist', in: A. Backer e.a. (red.), *Cascade, bulletin voor tuinhistorie* 5 (1996-1) 21.

²⁰⁹ *Ibidem*, 23.

18.000 gulden verkocht aan de in Amsterdam woonachtige mr. Allard Gerrit van Meurs.²¹⁰ De naam veranderde in Bosch-Zigt en door de volgende eigenaar in Veelzicht. Het huis moest later plaats maken voor een politiebureau.

Tijdens zijn leven ondersteunde Joachim Ferdinand, behalve zijn dochter en zoon, ook veel mensen in zijn omgeving financieel. Jan George Droghoorn,²¹¹ burgemeester van Ootmarsum en rentmeester van het Nassause Domein gelegen in het graafschap Bentheim, hielp hij met een hypothecaire lening van 20.000 gulden tegen zeer gunstige voorwaarden. Als rentmeester had Droghoorn in 1782 ontslag moeten nemen in verband met zijn slechte gezondheid. Omdat hij toen heel veel schulden had, werd zijn 25-jarige zoon Wennemer Hendrik niet als zijn opvolger benoemd.²¹² Joachim Ferdinand was via zijn stiefdochter Anna Jacoba in 1784 met Droghoorn in contact gekomen. Hij toonde zich ten opzichte van hem zeer altruïstisch. Uit mededogen wilde hij van het totaal geleende bedrag slechts over 5.800 gulden een rente ontvangen, en wel tegen drie procent. Ook zorgde Joachim Ferdinand ervoor dat de Nassause Domeinraad aan Droghoorn, vanwege zijn rentmeesterschap, een jaargeld toekende van 200 gulden.²¹³ Ten slotte stelde Joachim Ferdinand de zoon van Droghoorn aan als huisonderwijzer over zijn zoon Willem Hendrik. Op 12 september 1784 schreef deze Wennemer Hendrik hem 'dat hij blij is dat Joachim Ferdinand hem wil toevertrouwen de aanstaande letteroefeningen van Willem Hendrik en wel op voorwaarde die tevens souden strekken ter redding van de vervallen zaken van ons huis alsmede dat ik daardoor een zekere vooruitzicht zou verkrijgen op een vast tijdelijk bestaan'.²¹⁴ Ook in de correspondentie met zijn zaakwaarnemer Dirk Overklift zijn diverse voorbeelden te vinden van financiële hulp aan anderen. Zo wist Joachim Ferdinand met een bedrag van 4.000 gulden zijn neef Pieter Jacob Huijbert de Beaufort, de zoon van zijn in 1798 overleden broer Jacobus Marinus, in 1801 te redden uit de klauwen van een zwendelaar!²¹⁵ In datzelfde jaar bedankte Overklift hem bovendien uitvoerig namens 'de behoeftigen welke door uwe menschenliefde gedurende de laatst verloopen drie wintermaanden met brood gedeeltelijk gevoed zijn'.²¹⁶ Uit de correspondentie komt Joachim Ferdinand naar voren als een sociaal bewogen man die, in tijden van nood, anderen waar mogelijk financieel steunde.

Financieel vermogen

In het familiearchief zijn de grootboeken bewaard gebleven waarin Joachim Ferdinand al zijn activiteiten op financieel gebied tussen 1763 tot 1805 nauwkeurig heeft genoteerd. Hij heeft tijdens zijn leven, maar vooral vanaf het overlijden van zijn vrouw in 1779, tot 1793 heel zorgvuldig niet alleen de mutaties van zijn financiën bijgehouden, maar berekende daarmee ook ieder jaar de aanwas van zijn vermogen. Hij deed dat mogelijk omdat hij zich ten opzichte van zijn kinderen verantwoordelijk voelde voor het vruchtgebruik dat hij genoot van hun erfdeel uit het kapitaal van zijn overleden vrouw.

Op 3 april 1793 maakte hij een overzichtelijke staat in guldens van het verloop van zijn vermogen tot die datum.²¹⁷ In het zelfde jaar rangschikte hij ook al zijn papieren, zoals hij tien jaar later noteerde, omdat deze door alle verhuizingen door elkaar waren geraakt. Dat hij speciaal dit jaar uitkoos, komt waarschijnlijk omdat zijn dochter, Maria Bennudina, binnen enige jaren meerderjarig zou worden en daardoor in de nabije toekomst recht kreeg op het erfdeel van haar moeder. Hij kwam tot het volgende resultaat in guldens:

²¹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 326.

²¹¹ In diverse bronnen ook met één 'o' geschreven.

²¹² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 390.

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 282.

²¹⁵ 9 mei en 23 oktober 1801.

²¹⁶ 11 april 1801.

²¹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 296.

Bij huwelijk ingebracht 7 oktober 1763	19.200	
Inkomen tijdens huwelijk	<u>27.079</u>	
Totaal		46.279
Erfenis vader		42.966
Erfenis moeder		8.000
Goederen uit overwinst tijdens huwelijk		<u>90.595</u>
Totaal		187.840
Vermogen op 3 april 1793		<u>370.152</u>
Vermogenswinst na 22 april 1779		182.312

Interessant in dit staatje is dat Joachim Ferdinand bij zijn huwelijk aan beleggingen en effecten een vermogen meebracht van 19.200 gulden. Hij heeft dit bedrag dus kunnen overhouden uit zijn inkomen als rentmeester van Hulsterambacht. Op de datum van het overlijden van zijn vrouw berekende Joachim Ferdinand dat hij op zijn totale vermogen tijdens zijn huwelijk een winst had gemaakt van 90.595 gulden. Zijn vader overleed nauwelijks twee jaar vóór Anna Digna, zodat het rendement van diens erfenis geen rol kon spelen. Uit deze vermogensaanwas en het interen op het vermogen van Anna Digna, zoals eerder al is gememoreerd bij de verdeling van haar erfenis, blijkt dat veel dagelijkse huishoudelijke uitgaven werden betaald uit de baten en het kapitaal van haar. De vermogenswinst tussen 1779 en 1793 werd begunstigd door het feit dat Joachim Ferdinand tijdens deze periode ook beschikte over het vruchtgebruik van de erfdelen van zijn kinderen uit hun moeders erfenis.

Uit een reconstructie van zijn handel in effecten in de periode 1763-1786 (zie bijlage 6) is te constateren dat zijn financiële activiteiten, gemeten in geldbedragen vanaf het begin van de jaren zeventig, duidelijk toenamen. De ontvangen renten en aflossingen belegde hij onmiddellijk weer in nieuwe aankopen van obligaties en hypothecaire leningen. Met uitzondering van het jaar 1774 investeerde Joachim Ferdinand ieder jaar meer dan dat hij inteerde op zijn vermogen. Het valt op dat hij tot het overlijden van zijn vrouw alle geldbedragen noteerde in Z.VI. ponden en daarna in guldens. Mogelijk deed hij dat om geen onderscheid te maken tussen de opbrengsten en herbeleggingen van beide vermogens. Anderzijds toont dit dat Zeeland na 1779 op financieel gebied niet meer belangrijk voor hem was.

Nog tijdens zijn leven herstelde Joachim Ferdinand enige onvolkomenheden ten aanzien van zijn toekomstige erfgenamen. Op 13 april 1797 keerde hij spaargelden aan zijn kinderen uit tot een totaal bedrag van 1.412 gulden en betaalde hij aan Bennudina 600 gulden, de pillegift van haar grootvader. Willem Hendrik heeft nooit een pillegift ontvangen omdat hij werd geboren ná het overlijden van zijn grootvader. Tevens schonk hij ieder kind een bedrag van 2.000 gulden. Ook blijkt uit zijn financiële administratie dat hij in 1793 een, op naam van zijn zoon Willem Hendrik gestelde, 'Canoniale Prebende' in het kapittel van St. Marie te Utrecht heeft gekocht. Het is een typisch voorbeeld van hoe Joachim Ferdinand een stap zette in de richting van het Utrechtse patriciaat. In een codicilaire dispositie van 16 oktober 1794 en een latere beschikking op 25 december 1799 bepaalde Joachim Ferdinand dat na zijn overlijden en nog vóór de testamentaire verdeling, aan zijn dochter Maria Bennudina de hofstede en het land te Hazerswoude moesten worden toebedeeld. Hij vereffende hiermede de bevoorrechtiging van zijn zoon door aankoop van de prebende op diens naam.²¹⁸ In augustus 1805 kwam hij er achter dat de bedragen van deze schenkingen niet met elkaar overeenstemden. Hij vond dat deze twee ongelijke toebedelingen met elkaar in evenwicht moesten worden gebracht en dat een correctie niet moest worden uitgesteld tot na zijn overlijden. Hij corrigeerde genoemde beschikkingen door de onmiddellijke overdracht en egalisering van de twee al

²¹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 335.

overgedragen eigendommen. Hazerswoude taxeerde hij op 25.000 gulden en de prebende op 23.156 gulden. Beide taxaties documenteerde hij uitvoerig. Bij akte van 1 augustus 1805 verklaarde Joachim Ferdinand aan zijn zoon Willem Hendrik alle stukken en papieren van de prebende over te dragen, en aan zijn dochter Bennudina 'tot een equivalent en tot compensatie te cedeeren en overgeven 8.000 gulden contant en een kusting (hypotheek) brief groot 17.000 gulden op de hofstede'.²¹⁹ Deze 8.000 gulden was het verschil in taxaties van de twee bezittingen en de ontvangen pachten van Hazerswoude, tegenover de opbrengst van de prebende tussen de jaren 1797 en 1804 van 4.324 gulden.

Na het overlijden van Joachim Ferdinand werd door Willem Hendrik en diens zwager Gijsbert Carel Cornelis Jan van Lynden van Sandenburg als vereffenaars namens de erfgenamen, een staat van inventaris van de boedel en nalatenschap opgemaakt.²²⁰ Kort samengevat bevatte deze de volgende bedragen in guldens:

Onroerend goed incl. Boogaardslust	52.500
Effecten	294.294
Inboedel	12.000
Kasgeld	21
Totaal	<u>358.815</u>
Effecten in vruchtgebruik uit nalatenschap Anna Digna	30.415
Totaal	<u>389.230</u>

Lasten en legaten:

Begrafeniskosten	713	
Nog te betalen boedelkosten	5.301	
Successierechten	778	
Legaten	<u>17.357</u>	
Minus:		<u>24.149</u> -
Netto ter verdeling		365.081

Per erfgenaam was dit dus 182.540 gulden. Bij de toedeling, een jaar na het overlijden, bleef een bedrag van 59.600 gulden onverdeeld, zodat ieder van de twee erfgenamen direct 152.740 gulden ontvingen. Zoals hiervoor bij de afwikkeling van het testament van Anna Digna reeds is beschreven, bedroeg haar netto vermogen 448.751 gulden. Tezamen erfden alle kinderen van Anna en Joachim in totaal 813.752 gulden waarvan 268.752 gulden toekwam aan Anna's twee voorkinderen de Witte van Elkerzee en 545.000 aan de kinderen De Beaufort.

Interessant is dat volgens de opgemaakte staten de meeste effecten werden verkocht of getaxeerd tegen koersen variërend tussen 33 procent en veertig procent van de nominale waarde met uitzondering van een waardering van tachtig procent voor de Russische aandelen en 105 procent voor de Amerikaanse fondsen. Duidelijk is uit deze waarderingspercentages te zien hoe de oorlogstoestand in Europa in het begin van de negentiende eeuw de financiële markten beïnvloedde.

Bij de geboorte van ieder kleinkind had Joachim Ferdinand een pillegift toegezegd in de vorm van een donatie van 100 gouden dukaten (525 gulden) tegen schulderkenning met daaraan gekoppeld dat op iedere verjaardag een rente van 4 gouden dukaten, dus vier procent over dit bedrag, zou worden betaald.²²¹ Ter nakoming van deze belofte ontving ieder kleinkind bij de vereffening van de nalatenschap één Russische obligatie ter waarde van 857 gul-

²¹⁹ *Ibidem.*

²²⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 333.

²²¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 272.

den en een bedrag aan contanten van 525 gulden, in totaal gewaardeerd op 1.382 gulden. Aan legaten werden uitgekeerd: 600 gulden voor tuinman Lodewijk de Haas te IJsselstein en aan de predikant Jorisse in Den Haag 2.000 gulden. Aan Dirk Overklift moest volgens het testament 1.400 gulden worden gelegateerd, maar dat bedrag werd door de erfgenamen verhoogd tot 2.000 gulden. Deze niet geringe bedragen tonen het paternalisme van de erfflater en ook in het bijzonder de waardering die de erfgenamen hadden voor het vele werk dat Overklift voor de familie had gedaan. Voorts vertoont de lijst nog wat kleinere bedragen voor het personeel van Bogaardslust. Over het totaalbedrag aan de legitimarissen moest aan degenen die geen familieleden waren in de rechte lijn, tien procent aan successierechten ('het collateraal') worden afgedragen.

De financiële afwikkeling van het vermogen van Joachim Ferdinand laat goed de zeer lage waardering van de aandelen in deze tijd zien, waar Europa te lijden had onder de revolutionaire onrusten en de Napoleontische oorlogen. Ondanks dat was Joachim Ferdinand erin geslaagd door een actief beheer het erfdeel dat hij ontvangen had tijdens zijn leven te laten aanwassen van 51.000 gulden tot 365.000 gulden. Samen met wat zij van hun moeder erfdien, kreeg ieder van de twee erfgenamen in totaal een bedrag van 272.500 gulden uitgekeerd.

Wanneer we de nalatenschap van Joachim Ferdinand de Beaufort vergelijken met die van zijn vader zien we een forse toename. De groei van het financiële vermogen per generatie heeft zich nadrukkelijk doorgezet. De omvang van drieëneenhalve ton lag beslist boven het gemiddelde van het patriciaat in de Hollandse steden of van een stad als Utrecht. Wanneer we het vermogen van zijn overleden vrouw er nog bij optellen, komen we op een echt groot vermogen. De Utrechtse oud-regent David Johan Martens had in 1796 een vermogen van 325.000 gulden.²²² Voor de familie Teding van Berkhout bedroegen de erfenissen van Willem Hendrik: 591.040 gulden in 1809, Pieter Jacob in 1790: 781.446 gulden en voor Jan in 1806: 184.000 gulden.²²³ Zelfs voor edellieden was een vermogen tussen de drie en de vier ton uitzonderlijk en meer dan een half miljoen was bepaald veel.

In de tijd dat Joachim Ferdinand overleed, stonden vermogens van adel en patriciaat sterk onder druk door een combinatie van ambtenverlies, belastingen, waardeverlies van effecten en beleggingen in de handel. Aan de andere kant waren investeringen in landbouwgrond wel profijtelijk. De bloei van de agrarische sector zette rond de eeuwwisseling door. De oorlogsomstandigheden joegen de voedselprijzen alleen maar verder op. Dat was gunstig voor de familie. Het aandeel van grondbezit in het Beaufortvermogen was onder Joachim Ferdinand gegroeid. Wie meer nog dan bezitters van landbouwgrond profiteerden van de woelige tijden die in 1795 aanbraken, waren degenen die aan de juiste kant van de politieke lijn stonden: de revolutionaire en pro-Franse krachten. Daar hoorden de De Beauforts bepaald niet bij. Met de revolutie verloor Joachim Ferdinand zijn ambten en voor zijn zoon vielen de startmogelijkheden weg. Omdat hij zo zeer verbonden was aan het Huis Oranje-Nassau was zijn positie nog ongunstiger dan die van Oranjegezinde regenten. Die konden na 1801 soms terugkeren op bestuurlijke posten, zoals David Johan Martens, die in 1803 weer thesaurier van de stad Utrecht werd. Voor de heren De Beaufort was zo iets voorlopig nog niet weggelegd.

Levenseinde

Op 10 mei 1807 overleed Joachim Ferdinand de Beaufort op Bogaardslust. In de laatste maanden van zijn leven werden – vanaf 13 februari van dat jaar – de boeken bijgehouden door zijn schoonzoon Gijsbert Carel Cornelis Jan van Lynden van Sandenburg. Daar blijkt dat Joachim Ferdinand twee mannen en twee vrouwen en een noodhulp in dienst had.²²⁴ In de

²²² Rommes, *Geen vrolyk geloei*, 177.

²²³ Schmidt, *Om de eer van de Familie*, 188-189; vooral bij de beurskrach van 1803 verloor Jan een groot deel van zijn vermogen. *Ibidem*, 119-120.

²²⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 326.

stond bekend als iemand die een zuinig beleid voerde.²³² Pieter Benjamin ondersteunde haar daarin en bouwde een nauwe relatie met haar op. Die band was voor de buitenwereld duidelijk zichtbaar. Sommigen vonden dat hij ten onrechte een machtspositie aan het hof van het Huis Oranje-Nassau bekleedde en daar veel invloed had. Hij ondervond dan ook veel jaloezie in zijn werk. Het grote onderzoek in Hulsterambacht en ook de turbulentie rondom de opvolging door zijn zoon in IJsselstein, zijn daar treffende voorbeelden van. Dat zijn inzet voor het Huis Oranje-Nassau op prijs werd gesteld, is zichtbaar in zijn benoeming tot hoofdingeland van Delfland door stadhouder Willem V op 14 januari 1772. Hij nam daar de plaats in van de overleden Frederik Hendrik baron van Wassenaer tot Catwijk en mocht, in overeenstemming met zijn rang, als eerste lid naast de president zitten.²³³ Dat hij een edelman uit het voornaamste geslacht van Holland en vertrouweling van de stadhouder in zo'n prestigieus college mocht opvolgen, zegt veel over de positie van Pieter Benjamin. Het wijst op zijn goede relaties met de prins. De benoeming was opnieuw een forse stap in de stijging van het geslacht De Beaufort. Ook postuum bewees de stadhouder hem eer: zijn lichaam werd na zijn overlijden met het prinselijk binnenjacht van Den Haag naar Rotterdam overgebracht en vervolgens met het prinselijk buitenjacht naar Hulst.

Pieter Benjamin maakte op eigen kracht als eerste van de heren De Beaufort de overstap van het lokale bestuur in de periferie van de Republiek naar het centrum, Den Haag. Hij legde hiermee een belangrijke basis voor zijn nageslacht. Zijn afstammelingen kregen door zijn verhuizing meer mogelijkheden belangrijke posities te verwerven en te gaan behoren tot de aanzienlijkste families.

Uit de levensbeschrijving van Joachim Ferdinand komt naar voren dat het lidmaatschap van de Nassause Domeinraad niet zijn voorkeur had. In tegenstelling tot zijn vader wenste hij ook niet in het harnas te sterven. Dat uiteindelijk zijn dienstverband, zij het in een wat gewijzigde vorm, toch werd gecontinueerd lag meer aan de politieke omstandigheden dan aan de wil van Joachim Ferdinand. De Franse troepen zouden er door hun verovering van de Nederlanden uiteindelijk voor zorgen dat hij alsnog als ambteloos burger zou overlijden.

Naast zijn uitgesproken sociale bewogenheid en zijn financiële expertise, had hij ook nog andere aspiraties. Al in 1785 speelde Joachim Ferdinand met de gedachte een bestuurlijk ambt te bekleden. Hij accepteerde op 5 juni van dat jaar een nominatie voor een verkiezing in het Eerste Lid van de Staten van Utrecht.²³⁴ Dit was een begerenswaardig lidmaatschap dat veel aanzien verschafte. De stadhouder die het benoemingsrecht had, weigerde deze nominatie van Joachim Ferdinand echter, mogelijk om dezelfde reden waarom hij ook drie jaar later niet toestond dat deze de Nassause Domeinraad zou verlaten. Evenals destijds zijn vader werd Joachim Ferdinand door stadhouder Willem V op 3 juli 1792 benoemd tot hoofdingeland en ordinarius gecommiteerde van Delfland namens de domeinen in het Westland.²³⁵

Privé komt Joachim Ferdinand naar voren als een belezen man. In het geciteerde huwelijksgedicht wordt hij door vrienden beschreven als iemand die de wetenschap beoefende. Dat blijkt eveneens bij de afwikkeling van zijn boedel. Op 24 november 1807 werden zijn boeken – in totaal circa vijfhonderd stuks – geveild in het Klein Auditorium van de Academie te Utrecht.²³⁶ Het waren naast theologische en historische werken vooral juridische boeken. De Nederlandse geschiedenis was ruim vertegenwoordigd. Een van de laatste werken op de veilinglijst is *Het leven van Graaf van Zinzendorf* uit 1796, ongetwijfeld gekocht in de tijd waarin hij een deel van slot Zeist huurde van de Evangelische Broedergemeente. Ook bevat

---

²³² F.J.A. Jagtenberg, *Marijke Meu, 1688-1765, stammoeder van ons vorstenhuis* (Amsterdam, 1994) 131.

²³³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 256.

²³⁴ Hardenbroek, *Gedenkschriften* deel VI, 26.

²³⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 405.

²³⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 334.

hij een aantal microscopen en verrekijkers. De totale waarde van wat ter veiling werd aangeboden was 1.165 gulden, waarvan voor 471 gulden onverkocht bleef.

Joachim Ferdinand was een nauwkeurige boekhouder, in die zin dat hij alles wat van belang leek, registreerde en vastlegde voor hem en zijn nageslacht. Op 22 mei 1790 schreef hij aan zijn zaakwaarnemer en vertrouweling Dirk Overklift: ‘Het sorteren, scheuren en verbranden van papieren is eenen goeden en noodzakelijken dog niettemin lastige en laborienten verrigting, vooral wanneer dese Papieren zoo menigvuldig en van zulke differenten aard en natuur zijn.’²³⁷ Ongeveer tien jaar later, waarschijnlijk in 1800, een jaar nadat hij zijn intrek had genomen op Bogaardslust, maakte hij lange lijsten van alle archiefstukken die hij in zijn bezit had. Hij archiveerde deze stukken nauwkeurig en zeer overzichtelijk op onderwerp en vermeldde bovendien in welke lade of in welk kastje elk onderwerp lag en waar alle sleutels opgeborgen waren. Van het sleutelkastje bewaarde hij de sleutel aan zijn sleutelring.²³⁸

Van zijn nauwkeurig bijgehouden administratie maakte Joachim Ferdinand bijzonder veel gebruik in de jaren 1798 tot 1803, toen het probleem van de compensatie van door hem in vroeger jaren gemaakte kosten in IJsselstein speelde.²³⁹ Op 10 juli 1804 besloot het Staatsbewind een bijzondere belasting te heffen, ter delging van de enorme staatsschuld en voor de financiering van de oorlog tegen de Engelsen. Deze maatregel bestond uit een buitengewone belasting van twee procent op het bezit óf van één tot twintig procent op de inkomsten, te voldoen in twee termijnen in 1804 en vier termijnen in 1805.²⁴⁰ Voor Joachim Ferdinand was het daarom van belang te weten of het jaarlijks als schadeloosstelling voor traktementen en emolumenten uitbetaalde bedrag van 500 gulden als inkomsten gold of dat deze uitkering geheel of gedeeltelijk een genoegdoening was voor de betalingen die hij gedaan had aan tuinen en kasteel.

Het is opvallend dat hij minstens acht kladversies maakte van een rekest dat hij tegen het besluit van het Staatsbewind indiende. Wanneer we deze kladjes met elkaar vergelijken, zien we dat in de eindversie de huur en het onderhoud van het kasteel het belangrijkste argument werden en dat de tekst steeds beknopter werd. Aan het einde van het verweer liet Joachim Ferdinand nog eens blijken dat hij de ontzetting uit zijn ambt niet geaccepteerd had. Hij besloot: ‘Dat mij nooit eenige de minste kennisse gegeven is, nog behoorlijke wetenschap bekoomen heb, van de praeciesen tijd en wijze, waarop, en de persoonen door welken, mijne ontzetting geschied is.’²⁴¹

Uit zijn hele levensgeschiedenis blijkt dat Joachim Ferdinand de Beaufort ondanks zijn aanvankelijk tegenstribbelen om een gezin te stichten en zijn vader op te volgen, zich een waardig lid van het geslacht De Beaufort heeft getoond. Hij hechtte vooral op latere leeftijd veel waarde aan het ‘conserveren en doorgeven’ van de eer en het aanzien van het geslacht De Beaufort ondanks, maar misschien ook wel dankzij, de in zijn tijd sterk veranderende politieke omstandigheden.

---

²³⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 311.

²³⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 327.

²³⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1538.

²⁴⁰ Tom Pfeil, *Tot redding van het vaderland* (Nijmegen, 1997) 546.

²⁴¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1538.

LANDHEREN EN PLAATSELIJKE BESTUURDERS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

De zesde generatie van het geslacht De Beaufort groeide aan het eind van de achttiende eeuw op in een tijd van verwarring en onzekerheid. Het was een tijd van vooral patriottische pamfletten, kranten en tijdschriften waarin de stadhouder en zijn bewind het moesten ontgelden. De stad Utrecht was een van de hoofdcentra van het revolutionair protest.¹ Na jaren van twisten tussen orangisten en patriotten begon vanaf 1795 in de Noordelijke Nederlanden in bestuurlijk opzicht een periode van bijna negentien jaar waarin onder Franse invloed in snel tempo werd gewisseld van staatsbestel. De Bataafse Republiek die in 1795 met een fluwelen revolutie de Republiek der Verenigde Nederlanden aan de kant had gezet, was er zelf schuldig aan dat door een onstabiele regering haar geen lang leven was beschoren. Wat volgde, was een transformatie van een mislukte republiek naar een Koninkrijk Holland. Hierin regeerde Lodewijk Napoleon van 1806 tot 1810 als een vazal in een satellietstaat van het Napoleontische keizerrijk. Zijn goede bedoelingen ten spijt zorgde koning Lodewijk Napoleon er met zijn optreden voor dat deze korte, vrij zelfstandige periode binnen het Franse keizerrijk, werd afgesloten met een totale inlijving bij Frankrijk onder het rechtstreeks gezag van keizer Napoleon Bonaparte. Na de nederlaag van de Franse keizer in 1813 veranderde het decor opnieuw radicaal. De oude Republiek van vóór 1795 werd niet hersteld, hoewel velen daar in eerste instantie wel op zinspeelden. Op 30 november 1813 zette de erfprins Willem Frederik, zoon van de tijdens zijn verbanning overleden laatste stadhouder Willem V, op het strand van Scheveningen voet op vaderlandse bodem. Na een korte periode als soeverein vorst werd hij in maart 1815 ingehuldigd als koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Het erfelijk stadhouderschap van vóór 1795 werd hiermee vervangen door een erfelijk koningschap. Het was een constructie die niet door het volk zelf was gekozen, maar die was opgedrongen door de overwinnaars op de Franse keizer. Het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden bracht het Huis Oranje-Nassau, zij het in een geheel andere positie, weer in het centrum van de macht.

Voor de leden van de familie De Beaufort werden de banden met het Huis Oranje-Nassau uit de jaren 1638-1647 en hernieuwd in 1720, in het jaar van de revolutie 1795 abrupt doorgesneden. In het archief van de familie is geen correspondentie met de uitgeweken stadhouder te vinden uit de jaren tussen 1795 en 1813, hoewel deze toch tijdens zijn jaren van ballingschap geregeld contact bleef houden met sommige families in het vaderland. Wel is de rouwaankondiging van Joachim Ferdinand aan de Oranjes in ballingschap gestuurd. Met de door de leden van het geslacht De Beaufort in de loop der jaren opgebouwde positie lagen er voor de zesde en zevende generatie in deze uitdagende tijd van de nieuwe staatsinrichting van het Koninkrijk der Nederlanden echter vele mogelijkheden om hun oude banden met het vroegere stadhouderslijk huis nieuw leven in te blazen. In hoeverre zij daarvoor voelden en de ambitie hadden een rol te spelen in het nieuwe bestel of dat zij genoeg namen met hun bereikte status, is het onderwerp van dit hoofdstuk.

---

¹ Israel, *De Republiek*, 1240-1241.

DE ZESDE GENERATIE

Willem Hendrik de Beaufort 1775-1829

Op 12 juli 1775 werd Willem Hendrik de Beaufort geboren op kasteel IJsselstein. Hij overleed op 53-jarige leeftijd, op 21 april 1829, in zijn huis aan de Domsteeg te Utrecht. Zoals in hoofdstuk 3 al werd beschreven, kreeg hij onderwijs van de jurist Wennemer Hendrik Droghoorn. Deze was door zijn vader in 1784 aangesteld als zijn gouverneur. Acht jaar later werd het onderricht nog intensiever en verhuisde Willem Hendrik daarvoor zelfs naar het huis van zijn privéonderwijzer in Utrecht. Hij woonde bij Droghoorn op twee kamers, een om te slapen en een om zijn vrienden te kunnen ontvangen. Ook was er een kamer voor zijn knecht. Zijn vader betaalde daarvoor een huur van 270 gulden per jaar, vermeerderd met 200 gulden voor de huishouding en verzorging, inclusief de maaltijden, uitgezonderd de wijn.²

In 1792 begon Willem Hendrik met zijn colleges aan de universiteit van Utrecht. Volgens een kwitantie studeerde hij in dat jaar ‘Romeinse Antiquiteiten’, waarvoor zijn vader 30 gulden betaalde.³ In 1795 volgde hij colleges rechten.⁴ Of hij deze studie heeft afgemaakt, is de vraag. Hij is niet te vinden in een Album promotorum, maar in brieven en zelfs officiële documenten, werd hij wel met de meestertitel aangeduid.⁵ Hij bleef bij zijn gouverneur wonen tot aan zijn huwelijk op 9 oktober 1796 met Cornelia Anna van Westrenen.

Amper twee maanden na dit huwelijk werd Willem Hendrik gevraagd lid te worden van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (PUG). Het was bijzonder eervol hiervoor gevraagd te worden, zoals zijn schoonmoeder Antoinette Charlotte van Westrenen-Godin trots aan Joachim Ferdinand schreef.⁶ Zij vermeldde dat deze aanstelling waarschijnlijk geschiedde op voorspraak van de directeur van het Genootschap Willem Emmerij de Perponcher de Sedlnitzky, voormalig Supernumerair Geëligeerde van het gewest Utrecht of van H.H. van den Heuvel, griffier aan het Provinciaal Hof van Justitie van Utrecht. Het PUG, opgericht in 1773, is een van de weinige achttiende-eeuwse wetenschappelijke genootschappen die nog altijd bestaan. Vanaf de aanvang was het doel van het Genootschap het stimuleren van de ‘Konsten en Wetenschappen’ en dat is het tot op heden gebleven.⁷ Dit lidmaatschap was voor Willem Hendrik bijzonder belangrijk. Hij kreeg voor zijn inbreng in de loop der jaren veel waardering, want al vijf jaar later volgde zijn benoeming tot bestuurslid van het genootschap,⁸ een functie die hij tot zijn overlijden zou blijven uitoefenen.

Tussen 1795 en 1801 was het voor overtuigde orangisten als Willem Hendrik niet mogelijk gevraagd te worden voor een openbare, bestuurlijke functie. Pas met de Grondwet van 16 oktober 1801 deden zich voor hen nieuwe mogelijkheden voor. De Bataafse Republiek werd toen officieel omgevormd tot het Bataafse Gemenebest en de nieuwe regering kreeg als titel ‘Het Staatsbewind’. Belangrijk voor al degenen die vroeger de touwtjes in handen hadden, was dat zij die het nu voor het zeggen hadden, zich zo gematigd en tolerant gingen opstellen ten opzichte van de oude elite dat er zelfs prinsgezinden plaats konden nemen in een bestuur. Omdat de afgezette stadhouder Willem V in december 1801 vanuit zijn ballingsoord in Duitsland zijn onderdanen ontsloeg van hun eed van trouw, werd de weg vrijgemaakt voor voormalige orangistische bestuurders om weer belangrijke posten te kunnen accepteren en in te nemen. Die moesten ze

² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 282.

³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 474.

⁴ *Album Studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae MDCXXXVI-MDCCCLXXXVI* ([Utrecht], 1886) 182.

⁵ Geen enkel Album Promotorum van een universiteit vermeldt zijn naam. Ook in het archief is een bewijs van promotie op zijn naam niet aanwezig, zoals dat bij de andere leden van de familie wel het geval is.

⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 267, 15 december 1795.

⁷ Voor een uitvoerige beschrijving zie: N.J. Singel, *Gedenboek van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen 1773-1923* (Utrecht, 1923).

⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 494.

wel delen met voormalige revolutionairen. Bij de orangisten stonden degenen die hun positie in de vroedschappen verloren hadden vooraan. Aan een herstel van de door de De Beauforts beklede ambten in de stadhoudelijke entourage viel niet te denken. Sommige oud-regenten wilden ook helemaal geen functies in het nieuwe bestel meer hebben, hetzij uit principiële overwegingen, hetzij omdat de posten niet aantrekkelijk waren – lees: minder inkomsten betekenden en meer onzekerheid dan vroeger impliceerden. Willem Hendrik de Beaufort is in deze jaren niet toegetreden tot het openbaar bestuur, niet duidelijk is of hij niet wilde of dat er geen posten voor hem beschikbaar waren. Zijn bestuurslidmaatschap van het PUG zorgde evenwel voor contacten die later uitermate nuttig zouden zijn.

Op 20 december 1805 werd Willem Hendrik benoemd tot lid van de Commissie van Landbouw van het Departement Utrecht. Het doel van dit comité was het bevorderen van de landbouw in het vroegere gewest, dat nu departement Utrecht werd genoemd. Binnen enkele dagen volgde zijn aanstelling als secretaris van deze commissie.⁹ Hij ontving hiervoor een traktement van 500 gulden per jaar. Het was een functie waarvoor hij veel moest reizen. Zo declareerde hij in het eerste jaar al 400 gulden voor reiskosten. Na drie jaar diende Willem Hendrik op eigen verzoek zijn ontslag in als secretaris. De reden hiervan is mogelijk de aankoop van grond en enige primitieve opstallen in Leusden in 1807 – het begin van een groot agrarisch bezit. Door een actieve strategie van aankopen wist hij binnen korte tijd een uitgestrekt landgoed, bekend onder de naam Den Treek, op te bouwen.

Hij bleef lid van de Commissie van Landbouw, tot aan zijn overlijden in 1829.¹⁰ Bij de landbouw lag zijn hart, zowel bestuurlijk als in het beheren en uitbouwen van Den Treek. Wat bij zijn grootvader Pieter Benjamin nog maar een bescheiden investering was, daar vormden agrarische zaken bij Willem Hendrik de kern van het bestaan. Hij is een mooi voorbeeld van de op het platteland en de landbouw georiënteerde negentiende-eeuwer. Hij past daarmee in het beeld van de buitenplaatsen bezittende notabele elite, zoals beschreven door Van der Laarse en Kuiper en in de oriëntatie op het platteland in de ‘new template’ van Brusse en Mijnhardt.¹¹

De inlijving bij Frankrijk in juli 1810 leidde tot ingrijpende veranderingen. De Franse bestuurs- en rechtsinstellingen werden in hoog tempo ingevoerd.¹² Voor de inwoners braken woeelige tijden aan waarin ze rechtstreeks de gevolgen ondervonden van de militaire aspiraties van hun nieuwe staatshoofd, de Franse keizer. Ook Willem Hendrik werd geconfronteerd met de consequenties van de inlijving. Vooral toen begin 1811 ook in het voormalige Koninkrijk Holland de dienstplicht, gebaseerd op de Franse conscriptiewetten, werd ingevoerd.¹³ Een jaar later, in april 1812, werd door keizer Napoleon de Nationale Garde opgericht. Alle mannen tussen de

---

⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 532: extract uit het register der Staats Besluiten van de Bataafse Republiek.

¹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 533.

¹¹ Van der Laarse en Kuiper, *Beelden van een buitenplaats*; Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*.

¹² Maarten van Boven, ‘Een Belgisch Openbaar Ministerie in de Hollandse departementen tijdens de inlijving bij Frankrijk 1810-1813’, in: *Pro Memorie, Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* 10 (2008) aflevering 1, 54.

¹³ In vreedetijd betekende de conscriptie dat jonge mannen van 20 jaar voor twee jaar in werkelijke dienst werden opgeroepen, waarna ze nog tot hun 45ste oproepbaar waren. In oorlogstijd echter was de tijd waarin men moest dienen onbegrensd. Johan Joor, *De Adelaar en het Lam. Onrust, opruiing en onwilligheid in Nederland ten tijde van het Koninkrijk Holland en de inlijving bij het Franse Keizerrijk (1806-1813)* (Amsterdam, 2000) 323, 330. Aangezien er gedurende de Napoleontische heerschappij, met uitzondering van de jaren 1802-1803, van vrede geen sprake was, betekende dit dat degenen die in dienst kwamen huis en haard voor onbekende duur moesten verlaten. Het conscriptiestelsel was zo’n wirwar van allerlei regelingen dat keizer Napoleon Bonaparte hierin welhaast onbeperkte bevoegdheden had. Het bevatte een lotingsstelsel of ‘tirage’ waarin via het lot bepaald werd wie uit een bepaalde jaarklasse een oproep kreeg. Voor degene die het noodlot trof, bestond de mogelijkheid zich te laten vervangen door iemand die niet was opgeroepen, om als remplaçant tegen betaling de dienstdienst van de dienstplichtige op zich te nemen. Toen de keizer medio 1811 zijn veldtocht tegen Rusland voorbereidde, werd de bevolking van het Franse keizerrijk geconfronteerd met een intensivering van de conscriptie.

twintig en zestig jaar moesten zich hiervoor melden. Dit nieuwe leger werd vooral ingezet ter bescherming van de grenzen en de locale objecten. Op 18 mei 1812 kreeg ook Willem Hendrik de aanwijzing om zich vier dagen later te melden. Hij moest loten en trok nr. 1 wat betekende dat hij niet in aanmerking kwam voor een officiersfunctie, zoals zijn vrouw met gepaste vreugde in haar dagboek noteerde.¹⁴ De volgende dag al vond hij een remplaçant, zodat hij zijn diensplicht in effectieve zin niet hoefde te vervullen.

Na de terugtocht van Napoleon uit Rusland had de Franse keizer zijn faam van onoverwinnelijk veldheer verloren. Dit werd nog eens extra bevestigd door de desastreuze afloop voor Frankrijk van de Volkerenslag bij Leipzig tussen 16 en 19 oktober 1813. Het directe gevolg hiervan was dat er ten oosten en noorden van de Rijn een machtsvacuüm ontstond. Ook de Noordelijke Nederlanden kwamen daardoor in een geheel nieuwe situatie terecht. Het Franse bezettingsleger en de Franse ambtenaren keerden naar hun vaderland terug waardoor in de Lage Landen gezag en bestuur verdwenen waren. Om hierin toch te voorzien riep de orangist en vroegere pensionaris van Rotterdam Gijsbert Karel van Hogendorp bij proclamatie van 21 november 1813 een ‘Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden’ in het leven. Dit nam de macht in handen tot de prins van Oranje in Nederland zou zijn teruggekeerd. Hij wilde het land op die manier op een ordelijke wijze aan de zoon van de erfstadhouder Willem V overdragen.¹⁵ Samen met Frans Adam van der Duyn van Maasdam en Leopold van Limburg Stirum schreef hij na de val van de Franse overheersing een uitnodiging aan erfprins Willem Frederik van Oranje-Nassau om als ‘Soeverein Vorst’ terug te keren naar Nederland.

De aftocht van het Franse leger verliep niet zonder problemen. Ook Willem Hendrik kreeg er mee te maken. Op 15 november 1813 trokken de troepen van generaal Molitor zich terug vanuit Amsterdam richting Utrecht, twee dagen later verlieten zij ook Den Haag. De stad Utrecht bleef nog langer bezet door het Franse leger. Daar was op 30 oktober door de Franse commandant de staat van beleg afgekondigd en een avondklok ingesteld. De zich terugtrekkende Franse troepen uit het westen van het land op Utrecht zorgden weliswaar binnen de stad voor een gespannen sfeer, maar dit leidde niet tot een opstand onder de burgerij. De angst voor plunderingen door het Franse leger, vooral op het platteland, werd nog eens versterkt na het bekend maken van gewelddadigheden in Woerden op 23 november. Op die dag en de volgende drie dagen hielden de Fransen in deze stad, die zij eerst hadden moeten prijsgeven, meedogenloos huis. Praktisch alle huizen werden geplunderd en de burgerij werd geterroriseerd. Toen zij weer vertrokken, hadden 26 burgers de dood gevonden en waren 45 anderen zwaargewond.

Op 28 november verlieten generaal Molitor en zijn Franse troepen Utrecht. De volgende dag eiste kolonel Jan van den Bosch, de aide de camp van de gouverneur van het departement van de Zuiderzee generaal Kraijenhoff, stad en gewest Utrecht op in naam van de prins van Oranje. Op 30 november installeerde hij uit naam van het Algemeen Bestuur der Verenigde Nederlanden een provisioneel provinciaal bestuur met de taak het bestuur van het voormalige gewest Utrecht op zich te nemen.¹⁶

---

¹⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456. Anna Cornelia van Westrenen hield vanaf de dag van haar ondertrouw op 23 september 1796 een dagboek bij. Dit unieke document, gebonden in 36 delen waarvan het laatste deel eindigt op 22 december 1839, zes dagen voor haar overlijden, is bezit van de familie De Beaufort. Tijdens mijn onderzoek gaf de familie mij inzage in dit dagboek. In het gedeponeerde familiearchief bevinden zich onder nr. 456 met de hand geschreven transcripties van een beperkt aantal beschreven dagen. Ze zijn gemaakt door jhr. mr. W.H. de Beaufort te Driebergen. Het dagboek is vooral in de eerste jaren een sterk religieus getint egodocument, later komen ook politieke onderwerpen aan de orde en wordt geregeld uitvoerig stilgestaan bij belevissen van haar man en kinderen en overige familieleden.

¹⁵ Zie inleiding op inventaris van de archieven van de prins 1810-1813, NA, toegang 2.01.01.08.

¹⁶ Zie inleiding op het Archief van de commissarissen van de kwartieren Utrecht en Amersfoort 1813-1816, HUA inv.nr. 71-2.

Een dag eerder al had Willem Hendrik de Beaufort een uitnodiging van generaal Kraijenhoff ontvangen waarin deze hem verzocht zitting te nemen in dit provisioneel bestuur van de stad en provincie Utrecht ‘ten einde de gevolgen van de regeringsloosheid te voorkomen’.¹⁷ Dezelfde dag antwoordde Willem Hendrik dat hij wegens particuliere omstandigheden deze vererende uitnodiging niet kon aanvaarden. Over dit antwoord heeft hij lang nagedacht en getwijfeld. In zijn eerste ontwerp schreef hij uitgebreid dat, gezien de menigte van rondzwerfende en ongedisciplineerde troepen, hij er niets voor voelde om zijn verafgelegen woonplaats en zijn familie te verlaten. Het concept van zijn antwoord geeft goed de situatie weer, zoals hij die op zijn landgoed Den Treek beleefde. Dit gevoel wordt bevestigd door een brief aan Albert Carel Snouckaert van Schauburg op 4 december 1813.¹⁸ Enige dagen eerder had deze zich er in een circulaire aan al zijn vrienden en bekenden, waaronder Willem Hendrik, over beklagd dat hij door het nieuwe provisionele provinciaal bestuur was ontslagen als onderprefect van het arrondissement Amersfoort, aangezien ‘door de verandering van het Bestuur van dit Gewest de werkzaamheden van Uwen Post zijn komen te sessen’.¹⁹ Snouckaert was er dus kennelijk niet van op de hoogte dat Willem Hendrik de uitnodiging voor lidmaatschap van het Provinciaal Bestuur had afgewezen. In de genoemde brief van 4 december bracht Snouckaert zijn eigen positie onder de aandacht van Willem Hendrik. Bovendien schreef hij: ‘Ik heb mijn Heer uw zoon met den adjunct burgemeester en een tolk bij de commandant gezonden om eene Sauvegarde te bekoomen.’ Met de commandant bedoelde hij waarschijnlijk een van de twee kolonels van het rondzwerfende leger van de Kozakken dat de Veluwe teisterde. Per kerende post antwoordde Willem Hendrik hem vanaf Den Treek dat hij de onverwachte en niet door hem gezochte aanstelling in het Provinciaal Bestuur had geweigerd, omdat hij er niets voor voelde naar Utrecht te gaan en zijn bezittingen te laten vernielen. Hij had hier wel reden toe, want zijn vrouw maakte op 3 december 1813 de aantekening dat Kozakken plunderend rondtrokken in de omgeving van Den Treek.²⁰ Willem Hendrik bedankte Snouckaert tevens voor de sauvegarde bestaande uit een wachtmeester en een soldaat. Deze vrijwillig geaccepteerde inkwartiering was voor het echtpaar geen onverdeeld genoeg. De vrouw van Willem Hendrik schreef in haar dagboek dat zij boven bleef om het militaire gezelschap te ontlopen.²¹

Snouckaert maakte zich voor niets zorgen over zijn ontslag, want in Utrecht was men veel te hard van stapel gelopen. Het nieuwe provisionele provinciaal bestuur werd al op 4 december vanuit ’s-Gravenhage teruggefloten en alle onderprefecten werden op 6 december 1813 door de prins van Oranje in hun functie hersteld.²² Cornelia Anna maakte ook hiervan melding in haar dagboek en voegde er aan toe dat door dit besluit de benoeming van Willem Hendrik in het provisorische provinciaal bestuur verviel.²³

Albert Carel Snouckaert van Schauburg was voor Willem Hendrik een interessante relatie. Hij had in de tijd van de Republiek verschillende militaire functies bekleed. Zoals zo velen werd hij aan het begin van de Bataafse Republiek ontslagen uit al zijn ambten. In 1795 werd hij ontzet uit zijn functie van luitenant-kolonel bij de Gardes du Corps van de stadhouder. Na 1801 maakte hij gebruik van de aan orangisten geboden mogelijkheid om weer ambten te bekleden. In 1803 werd hij benoemd tot directeur van de militaire charters en kaarten en bleef vervolgens als luitenant-generaal bij de Generale Staf en als controleur voor de koninklijke gebouwen in functie in het Koninkrijk Holland. In 1811 volgde zijn aanstelling als

---

¹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 501.

¹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 502.

¹⁹ Archief Snouckaert van Schauburg, NA, toegang 1.10.76, 352.

²⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

onderprefect van Amersfoort en na de troonsbestijging van Willem I werd hij opgenomen in diens hofhouding, waar hij diverse ambten bekleedde. In 1814 werd hij lid van de Hoge Raad van Adel. Bovendien was hij sinds 1813 kolonel van de Landstorm.²⁴ Vooral in deze laatste functie moet Willem Hendrik veelvuldig contact met hem hebben gehad, want op 21 maart 1814 werd Willem Hendrik aangesteld als luitenant-kolonel van het bataljon Landstorm, gevormd uit de gemeenten Leusden, Woudenberg en Scherpenzeel.²⁵ Bij Soeverein Besluit van 20 december 1813 werden alle ongehuwde mannen die niet in militaire dienst waren ingelijfd of zich hadden laten vervangen door remplaçanten, verplicht zich te melden voor de Landstorm. Ook alle gehuwde mannen in de leeftijd van 17 tot 50 jaar werden opgeroepen. Tijdens een verblijf in Amsterdam schreef Willem Hendrik aan zijn vrouw: ‘De aanstelling tot Luitenant-kolonel is zeer lastig, maar men zegt dat als men er in het geheel niet af kan, dit nog het beste is omdat men dan zelden behoeft te exerceren, het welke de overige officieren moeten doen. Het is een wonderlijk gezigt om een ieder, bv. L. van Citters en Stoetwegen, met monsteringen te zien lopen.’²⁶ Het was de taak van de Landstorm om alle vestingen van de Fransen over te nemen of, indien daar nog soldaten aanwezig waren, deze te isoleren. Wanneer vijandelijke troepen naderden, moest men dit bekend maken door het luiden van een alarmklok, waarbij iedereen verplicht was ‘zich onverwijld op het bedreigde punt te vereenigen’.²⁷ Indien men een eigen wapen had, moest men dat meebrengen. Uit de in het archief bewaard gebleven brieven blijkt dat Willem Hendrik opdracht had gekregen zich vooral bezig te houden met het handhaven van de discipline van de onder hem gestelde manschappen.²⁸ Op 10 juli 1816 werd de Landstorm ontbonden, de schutterijen kwamen hiervoor in de plaats.

Willem Hendrik steeg meer en meer in aanzien in Utrecht. Ondanks zijn aanvankelijke weigering toe te treden tot het Provinciaal Bestuur bleef men hem toch steeds benaderen wanneer er een nieuw bestuur gevormd moest worden of als men hem ergens voor nodig had. Op 28 maart 1814 werd Willem Hendrik door de gouverneur van de provincie Utrecht aangewezen om deel te nemen aan de vergadering van notabelen die in Amsterdam moesten oordelen over de ontwerpgrondwet voor de nieuwe staat.²⁹ Bij de vorming van dit college (de vergadering) streefde men ernaar een vierde deel uit de oude adel uit de tijd van de Republiek te selecteren; drie vierde deel diende te behoren tot de ‘notabele en aanzienlijke mannen uit de andere standen’.³⁰ Willem Hendrik vatte zijn taak zeer serieus op en had er heel veel moeite mee om met het ontwerp van de grondwet akkoord te gaan. Hij wilde echter niet dat zijn twijfel wereldkundig werd gemaakt. In de laatste dagen vóór de presentatie en officiële ondertekening schreef hij uit Amsterdam aan zijn vrouw die in Utrecht was achtergebleven: ‘Ik behoor niet tot de wegeraars, maar heb op eene wijze getekend waarop ik geloof niet bezwaard te zijn en hierin het voorbeeld van den Heer Elias gevolgd, dog alles mondeling, spreek daarvan niet.’³¹ Van de 600 genodigden bleken op 29 maart 1814 slechts 474 notabelen de reis naar Amsterdam te hebben gemaakt. Van hen stemden slechts 26 afgevaardigden tegen. Tot de aanwezige voorstemmers behoorde Willem Hendrik de Beaufort. Maar, zoals hij aan zijn vrouw schreef, moet het echter bij hem wel gemengde gevoelens hebben opgeroepen dat hij de volgende dag bij de officiële inhuldiging van Willem Frederik als soeverein vorst bij loting plaats nummer één kreeg toegewezen – waarschijnlijk kwam hij op de eerste rij te zitten. Hij

²⁴ Inventaris archief Snouckaert van Schauburg, 59.

²⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 554.

²⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 428.

²⁷ Recueil Militair 1813/14. I, 1. Collectie legermuseum Delft.

²⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 554.

²⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 504; Kossmann, *De Lage Landen 1780/1980* deel 1, 99.

³⁰ Y. Kuiper, ‘Van heerlijkheid naar familiestichting’, in: H.M. Brokken (red.), *Heren van stand: Van Wasenaer, 1200-2000 Achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Zoetermeer, 2000) 203.

³¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 504.

moet het toch wel bijzonder eervol hebben gevonden bij deze historische gebeurtenis aanwezig te mogen zijn, want hij heeft het biljet van toewijzing steeds zorgvuldig bewaard.³²

Na dit eervolle avontuur in Amsterdam rees de ster van Willem Hendrik in Utrecht snel. Op 6 april 1814 werd hij benoemd tot lid van de adviescommissie over de samenstelling van de Staten van de Provincie Utrecht.³³

De Grondwet van 1814 bevatte een belangrijk artikel over de Staten-Generaal dat een aanzet vormde voor de toekomstige staatsinrichting. Dit college werd gekwalificeerd als: 'De Staten-Generaal vertegenwoordigen het gehele Nederlandse volk.' Het zou bestaan uit een kamer van 55 leden naar 'evenredigheid van de bevolking' die benoemd zouden worden door de Provinciale Staten.³⁴ Bij de grondwetsherziening van 1815 werden de voorwaarden voor deze vertegenwoordiging aangepast en werd er gekozen voor een tweekamerstelsel. In tegenstelling tot de Tweede Kamer werden de leden van de Eerste Kamer door de koning benoemd. Verkiesbaar voor de Staten-Generaal waren Nederlanders van tenminste 30 jaar. Ze werden gekozen voor een periode van drie jaar, terwijl jaarlijks een derde gedeelte van hen moest aftreden.

In de Grondwet van 1814 stond niets over de samenstelling van de Provinciale Staten. Niemand maakte bezwaar toen vanaf eind augustus 1814 de eerste leden van deze Staten door de koning zelf werden aangesteld. Namens de steden werden onder andere de burgemeesters benoemd en voor de nieuwe landelijke stand enige grootgrondbezitters. De soeverein vorst liet zich adviseren door speciale commissies in de diverse provincies, die door de provinciale gouverneur waren samengesteld. Voor Utrecht had Willem Hendrik daar zitting in. Op deze wijze werd hij dus nauw betrokken bij de nieuwe organisatie van de provincie.

In de herziene Grondwet van 1815 werd over de samenstelling van de Provinciale Staten slechts summier opgenomen dat deze moesten worden gekozen door de ridderschap, de steden en het platteland. In de provinciale reglementen werden de details vastgelegd betreffende het aantal leden van deze drie standen, de indeling van het platteland in kiesdistricten en de hoogte van de census voor het stem- en kiesrecht. In tegenstelling tot andere provincies vormde in Utrecht en Overijssel de vertegenwoordiging door de ridderschap geen probleem. In Utrecht kwam de stand van landeigenaren in de plaats van het vroegere eerste lid van de Statenvergadering.³⁵ Niet alle Provinciale Staten kenden een gelijk aantal leden. Ook verschilden zij in het aantal leden per stand. De Provinciale Staten van Utrecht telden 36 leden en iedere stand kreeg daarvan 12 zetels.

Al spoedig na het begin van de reorganisatie van het politieke bestel, volgde op 10 oktober 1814 voor Willem Hendrik zijn aanstelling door de koning tot lid van het College der Gedeputeerde Staten van Utrecht als vertegenwoordiger van 'de eigen erfden'. Hij bevond zich in dit college in het gezelschap van edellieden en vooraanstaande burgers, onder wie zijn zwager G.C.C. van Lynden van Sandenburg en W.E. de Perponcher van Sedlnitzky, de man die hem het PUG had binnengehaald. Zijn jaarwedde bedroeg 1.500 gulden. Na 1817 werden de Statenleden niet meer door de koning benoemd, maar eens in de drie jaar gekozen. Vanaf 1825 werd deze termijn zes jaar. Op 21 juni 1825 kreeg Willem Hendrik tot zijn spijt bericht dat hij een van de drie gedeputeerden was die niet meer herkozen zou worden, zodat voor hem toen een einde kwam als bestuurder van de provincie Utrecht.³⁶

Het was daarentegen een grote eer voor Willem Hendrik dat hij tien jaar eerder, op 16 oktober 1815 door koning Willem I werd aangesteld als curator van de Utrechtse Universi-

---

³² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 503.

³³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 504.

³⁴ Lodewijk Blok, *Stemmen en kiezen, het kiesstelsel in Nederland in de periode 1814-1850* (Groningen, 1987) 12.

³⁵ *Ibidem*, 63.

³⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

teit.³⁷ Op de eerste vergadering van 3 november 1815 werd officieel opgetekend ‘volgens de vernieuwde inrichting krachtens de wet van 2 augustus van dat jaar heeft het college van curatoren zich geconstrueerd.’³⁸ Deze ‘vernieuwde inrichting’ betekende de redding voor het wetenschappelijk onderwijs in Utrecht. In de oude Republiek was de Universiteit van Utrecht de enige universiteit die een stedelijke instelling was. Tijdens de Bataafse Republiek en onder het Koninkrijk Holland werden steeds plannen gemaakt het hoger onderwijs te hervormen, waarbij de universiteit van Leiden een leidende rol zou krijgen. Tijdens de Franse inlijving kwam aan deze discussie een einde door het keizerlijke decreet van 22 oktober 1811. In de Hollandse departementen bleven slechts twee universiteiten over: Leiden en Groningen. Voor de universiteit van Utrecht betekende dit het verlies van al haar rechten en een degradatie tot een ‘*école secondaire*’ met alle gevolgen van dien. Dit betekende dat de rechtsgeldigheid van de diploma’s sterk werd betwist en de studenten niet werden vrijgesteld van de dienstplicht. In het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden zorgde koning Willem I er in 1815 voor dat de universiteit van Utrecht van een stedelijke instelling onder het oude regime, omgevormd werd tot een van de drie rijksuniversiteiten van het Koninkrijk.³⁹ De leden van het nieuwe bestuur waren jonkheer W.E. de Perponcher de Sedlnitzky als president-curator en de gewone leden Ph. Ram, Willem Hendrik de Beaufort en J.F.W. baron Spaen tot Biljoen.⁴⁰ Op 25 juni 1819 overleed De Perponcher. In de eerstvolgende vergadering van 13 augustus 1819 nam Willem Hendrik als oudste benoemd lid van de op dat moment aanwezige leden het voorzitterschap op zich en werd daardoor de nieuwe president-curator. Het was voor hem een eervolle positie waar hij dan ook erg verguld mee was. In de vergadering van 15 oktober 1819 deelde Willem Hendrik mee dat hij besloten had de universiteit een geschenk aan te bieden in de vorm van een afgietsel van het standbeeld Apollo van Belvédère, ter plaatsing in het nieuwe lokaal van de bibliotheek. Omstreeks 30 december 1819 werd dit beeld, waarvoor Willem Hendrik uit eigen middelen 260 gulden betaalde, onthuld.⁴¹ De laatste vergadering die Willem Hendrik leidde, was op 26 maart 1829, één maand voor zijn overlijden. In de volgende vergadering van 23 juni werd hij met enkele zeer waarderende woorden herdacht.⁴²

Huwelijk

Het huwelijk van Willem Hendrik de Beaufort met Cornelia Anna van Westrenen, in familie- en kennissenkring ook wel Keetje genoemd, werd voltrokken op 9 oktober 1796 in de Domkerk te Utrecht. Cornelia Anna was geboren in 1777 en overleed tien jaar na haar echtgenoot, in 1839. De vader van de bruidegom betaalde voor de ondertrouw en de huwelijksluiting een bedrag van 569 gulden. Hierin waren begrepen 16 gulden en 16 stuivers voor de koster van de kerk en verder een aantal kleine bedragen voor de verschillende bediendes, de bakker en voor aankoop van hypocras en andere wijn.⁴³

Cornelia Anna was de oudste dochter van Arnout Jan van Westrenen (1750-1815) en Antoinette Charlotte Godin (1756-1817). Zij had een ongehuwd gebleven broer Jan Antonie Godin van Westrenen (1781-1854), die in 1801 de uitgestorven familienaam van zijn moeder

³⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 526.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Zie: Martijn van der Burg, ‘Van stadsuniversiteit tot *école secondaire*’, in: *Maandblad Oud-Utrecht* 79 (2006) 91-96.

⁴⁰ HUA, archief college van curatoren van de Rijksuniversiteit Utrecht, toegangsnr. 59, inv.nr. 1, 1815-1826. Ph. Ram was burgemeester van Utrecht in de jaren 1808-1811 en lid van de Staten-Generaal van 1814 tot zijn overlijden in 1817.

⁴¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 530; diverse zoektochten hebben tot nu toe niet kunnen traceren waar het beeld zich momenteel bevindt.

⁴² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 494.

⁴³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 328. Hypocras, ook wel genoemd hypocras, is een witte wijn met diverse kruiden en honing die veel geschonken werd op bruiloften en feesten.

toevoegde aan zijn achternaam. Na zijn overlijden voegde een kleinzoon van Cornelia Anna, Karel Antonie, eveneens de naam Godin toe aan zijn eigen achternaam De Beaufort. Verder had zij nog twee zusters van wie Isabella Antonia Lucretia (Bella) (1778-1846) getrouwd was met Jan Frederik van Beeck Calkoen, hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht, en Antoinette Charlotte (Netje) (1784-1817) die net als haar broer ongehuwd bleef. De vrijgezelle status van Jan Antonie Godin van Westrenen was financieel zeer interessant voor de familie De Beaufort. De drie zonen van Willem Hendrik en Cornelia Anna – Joachim Ferdinand, Arnoud Jan en Pieter – werden in 1854 samen voor de helft erfgenaam van deze oom. In deze erfenis bevond zich onder andere het landgoed Leeuwenburg bij Driebergen. Dit huis is tot op de dag van vandaag in het bezit van het geslacht De Beaufort.

Enige dagen voor de huwelijkssluiting van Willem Hendrik de Beaufort en Cornelia Anna van Westrenen werden op 23 september 1796 de huwelijksvoorwaarden opgemaakt ten overstaan van notaris Koppen te Utrecht.⁴⁴ Bij het voortijdig overlijden van de bruid zou de bruidegom 15.000 gulden ontvangen en in het omgekeerde geval kreeg de bruid 30.000 gulden. Bovendien zou de langstlevende de vruchten en inkomsten blijven genieten van het overblijvende gedeelte van de erfenis van de overledene. De bruid bracht een vermogen van 18.000 gulden in, dat belegd was in diverse obligaties tegen een gemiddeld rendement van bijna vier procent, en 2.000 Engelse ponden gedeponereerd bij de bank van de heren Voorst en Pfeisz te Londen tegen een rente van drie procent. Het laatste bedrag werd bij de akte van scheiding na haar overlijden berekend op 14.000 gulden, zodat de totale inbreng van Cornelia Anna bij de huwelijkssluiting 32.000 gulden bedroeg.⁴⁵ Voor de aankoop van meubelen bracht zij bovendien 1.500 gulden in contanten mee.⁴⁶ De bijdrage van de bruidegom bestond uit een al in hoofdstuk 3 genoemde ‘Canoniale Prebende’ in het kapittel van St. Marie te Utrecht en daarnaast 54.712,81 gulden als erfenis van zijn moeder. Toen het eerste kind zich aankondigde, schonk grootvader Joachim Ferdinand op 30 april 1797 aan zijn zoon 2.500 gulden voor de aankoop meubelen en 700 gulden voor een ‘luijerman’.⁴⁷

Kinderen

Uit het huwelijk van Willem Hendrik de Beaufort en Cornelia Anna van Westrenen werden zeven kinderen geboren, vier zoons en drie dochters. Van de zoons zijn de tweede, Arnoud Jan (1799-1866), en de vierde, Pieter (1807-1876), samen de belangrijkste personen binnen de zevende generatie.

De oudste zoon Joachim Ferdinand (Ferdinand) (1797-1863) studeerde vanaf 1815 rechten aan de Universiteit van Utrecht en rondde in 1821 zijn studie af met een promotie. Op 19 juni 1826 werd hij aangesteld als tweede luitenant bij de rustende schutterij. Als direct gevolg van de Belgische Opstand in 1830 en de daardoor dreigende oorlogstoestand werden de dienstdoende en rustende schutterij samengevoegd tot de mobiele schutterij. Dit betekende dat Joachim Ferdinand op 7 december 1830 opgeroepen werd voor actieve dienst. Anderhalf jaar later werd hij op 30 april 1832 op eigen verzoek op medische gronden ontslagen.⁴⁸ Dit ontslag veroorzaakte aanvankelijk enige spanning bij de familie omdat men twijfelde aan de aard en oorzaak van de medische indicatie.⁴⁹ Men vroeg zich af of deze wel de voornaamste beweegreden was om de dienst vrijwillig te verlaten. Ontslag nemen uit het leger was niet iets wat men snel deed. Bovendien kwam zo iets niet ten goede aan het aanzien van een familie,

⁴⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 424.

⁴⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 497.

⁴⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 438.

⁴⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 328.

⁴⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 583.

⁴⁹ *Ibidem*. In het archief is een medische verklaring aanwezig, gedateerd 30 december 1832 van een particuliere oogarts waarin deze verklaart dat hij Joachim Ferdinand gedurende zes maanden met succes heeft behandeld aan een zweer op het hoornvlies van zijn linkeroog.

zeker als het de oudste zoon betrof. Zijn moeder schreef: ‘Indien ik niet in het thuiskomen van Ferdinand iets schandelijks vond, zouden mij zijn verblijf in het moederlijk huis zo recht aangenaam zijn.’⁵⁰ Hoewel Joachim Ferdinand in 1827 de eed als advocaat aflegde, heeft hij nooit als zodanig gepraktiseerd. Hij was een uitgesproken rentenier die volledig profiteerde van zijn vrijheid en intens genoot van zijn vele buitenlandse reizen waarvan hij voor zichzelf uitvoerige verslagen maakte.⁵¹

Karel Antonie was het derde kind. Hij werd geboren in 1804 en overleed op slechts 22-jarige leeftijd in 1826. Zowel geestelijk als lichamelijk was hij voor de ouders een zorgkind. Karel Antonie was zwak van geheugen en had een slechte gezondheid. Vanaf zijn veertiende jaar groeide hij niet meer waardoor hij klein en mager bleef. Dankzij de relaties van zijn vader bij de universiteit mocht hij colleges volgen. Hij had een voorkeur voor muziek en tekenen naar de natuur en levende modellen. Door zijn handicap was hij de lieveling van zijn vader. Deze schreef bij het overlijden van Karel Antonie een uitvoerige gedachtenis en bovendien een gedicht.⁵² Karel Antonie overleed op 2 maart 1826 aan ‘een uitterende ziekte’⁵³ en was de eerste die begraven werd in het familiegraf in Leusden, dat na zijn overlijden in alle haast werd gekocht. Op 4 maart 1826 registreerde de kerkvoogd van de hervormde kerk te Leusden dat hij van Willem Hendrik de Beaufort een bedrag van 31,50 gulden had ontvangen voor het maken van een grafkelder ‘tegen berekend 6 gewone graven’.⁵⁴

Van hun dochters trouwde de oudste, Anna Digna (1802-1853), in 1825 met baron Frederik (Frits) Christiaan Hendrik Taets van Amerongen (1799-1849). Hij was een telg uit een oud Utrechts geslacht uit het midden van de veertiende eeuw. In 1814 werd hij benoemd in de Utrechtse ridderschap. Met haar huwelijk binnen de Utrechtse adel nam zij een voorbeeld aan dat van haar tante Bennudina. Het echtpaar kreeg negen kinderen. De twee andere dochters bleven ongehuwd en woonden, na het overlijden van hun ouders, samen in een huis aan de Oudmunstertrans, nu Trans genoemd. Van Antoinette Charlotte (1814-1876), ook dikwijls aangesproken met Antje, is bekend dat zij in 1836 een aanzoek kreeg van baron Jacques van Lynden van Sandenburg, de zoon van haar tante Maria Bennudina die in het kraambed was gestorven. Antoinette was niet van hem gecharmeerd en wees ook zijn volgende aanzoek twee jaar later resoluut van de hand.⁵⁵ In beide gevallen werd zij daarin volledig gesteund door haar moeder. Dit lijkt tekenend voor het zelfbewustzijn van de familie De Beaufort, dat de avances van een edelman konden worden afgewezen. De veranderende opvattingen over liefde en huwelijk in de negentiende eeuw kunnen echter ook een rol gespeeld hebben. Antoinette was de lieveling van haar broer Pieter. Johanna Sara Maria (1818-1869) was de jongste dochter en droeg als roepnaam Marie – ook zij was ‘de oogappel’ van de familie.

Privéleven

De eerste drie jaren van hun huwelijk woonden Willem Hendrik en zijn vrouw op huize Broekbergen te Driebergen, waar zij dikwijls gastvrijheid verleenden aan hun vader en schoonvader Joachim Ferdinand. Voor de bruid was het bekend terrein, want vanaf haar dertiende tot haar zeventiende jaar woonde zij met haar ouders in hetzelfde huis.⁵⁶

Op 20 augustus 1800 kocht Willem Hendrik een huis aan het Janskerkhof, het duurste deel van Utrecht, voor een bedrag van 2.600 gulden. Een half jaar later breidde hij dit bezit uit met een aanliggende stal en een erf waarvoor hij 800 gulden betaalde. Veel liquide middelen

---

⁵⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek 9 juni 1832.

⁵¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 564-566.

⁵² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 594.

⁵³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 593.

⁵⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1868.

⁵⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

⁵⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek 19 juli 1836.

had hij op dat moment echter niet. Zijn vader en ook zijn schoonouders leefden nog en hij moest grotendeels rondkomen van de opbrengst van het erfdeel van zijn moeder, de uitkering van de prebende en de rente van de huwelijkse inbreng van de bruid. Om de aankoop van zijn huis te financieren, leende hij daarom van zijn schoonvader 2.000 gulden tegen een rente van vier procent. Ongeveer vier jaar later betaalde hij dit bedrag terug, met een rente van 469,18 gulden. Uit zijn financiële administratie blijkt dat Willem Hendrik veel geld investeerde in achterstallig onderhoud en in de verfraaiing van het pand – in totaal besteedde hij daar een bedrag van 9.827 gulden aan. Het hele huis heeft hem dus inclusief de aankoop van de stal en het erf 13.227 gulden gekost.⁵⁷

Drie jaar later kocht hij land en opstallen in de omgeving van Leusden. Dit besluit zou zijn hele verdere leven bepalen. Op 8 mei 1807 werd hij als eigenaar geregistreerd van:

‘een buitenplaats genaamd Den Treek met zijne Huizingen, Koetshuis, Stallingen, Boomgaarden, Tuin, Bosschen, Singels, Laanen, Land en verder Veld groot 25 morgen [...] onder de Gerechte van Leusden. Verder nog een boerenwoning met opstallen en een boere Hofstede genaamd Wellom.’

Naast de opstallen bestond het totale landoppervlak van 98 morgen, circa negentig hectare, voornamelijk uit bos en weiland. Hij betaalde hiervoor 9.700 gulden kosten koper aan de weduwe Hester Hendrica de Greeve.⁵⁸ De hierboven vermelde registratie laat zien dat hij zijn aankoop deed op een veiling die toevalligerwijs twee dagen vóór het overlijden van zijn vader werd gehouden. Kennelijk vertrouwdde hij er op dat, als zijn liquiditeit op de betaaldag onvoldoende zou zijn, hij het bedrag altijd wel zou kunnen lenen. Door het overlijden van zijn vader was dit niet meer nodig. In de volgende jaren breidde hij het landgoed geregeld uit met diverse stukken bos, landbouwgrond, weiland en opstallen. Tot aan zijn overlijden in 1829 investeerde Willem Hendrik in zijn landgoed Den Treek door aankopen van onroerend goed in totaal een bedrag van 37.189,77 gulden.⁵⁹

Den Treek zelf was in de jaren voordat Willem Hendrik er de eigenaar van werd, veelvuldig – in het laatste jaar zelfs tweemaal – van eigenaar gewisseld. Op een gravure uit 1803 van A. Zurcher, naar een tekening van S. Apeldoorn, staat een kleine herberg, nauwelijks woonbaar. In de Franse tijd moest voor een grondige verbouwing eerst vergunning worden aangevraagd. Pas in 1809 kreeg Willem Hendrik de toestemming van de commissaris van de verponding om Den Treek gedeeltelijk af te breken en weer op te bouwen onder de strikte voorwaarde dat het gebouw niet in waarde zou verminderen.⁶⁰ Al spoedig werd met de meest noodzakelijke werkzaamheden gestart. Deze vorderden zo snel dat het echtpaar er al vanaf 2 juli 1810 de zomer kon doorbrengen. Wel moest daarbij voor lief worden genomen dat nog twintig werklui in het huis en directe omgeving bezig waren.⁶¹ De rekening van het gehele werk werd hem op 1 februari 1812 gepresenteerd, de totale kosten bedroegen 13.777 gulden.⁶²

De inlijving bij Frankrijk maakte de financiering van een dergelijk bedrag voor Willem Hendrik niet gemakkelijk. Vooral de belastingmaatregelen, door keizer Napoleon op 9 juli 1810 opgelegd, betekenden een forse aanslag op de inkomsten en het vermogen van de rijke burgers. Deze werden verplicht een groot deel van hun vermogen in staatsobligaties te beleggen. Toen door Napoleon de staatsschuld waarop rente werd vergoed tot één derde werd gereduceerd (de zogenaamde tièrcering), verminderde niet alleen hun inkomen, maar daalden ook de koersen

⁵⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 473.

⁵⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 469, 1818.

⁵⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 1819 t/m 1827.

⁶⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1864; de commissaris van de verponding moest erop toezien dat de onroerend goed belastingen niet alleen werden betaald maar ook dat er voldoende kon worden geïnd.

⁶¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

⁶² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1864.

mede onder invloed van de oorlogsdreiging zo ver dat het op dat moment geen optie meer was ze liquide te maken. Het echtpaar De Beaufort maakte zich over zijn financieel vermogen veel zorgen en was bang dat het inkomen niet voldoende zou zijn om het landgoed in stand te houden. Vooral over de opbrengst uit de prebende, een overblijfsel uit de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden, hadden de echtelieden hun twijfels. Door alle politieke veranderingen was er veel onzekerheid of de uitbetalingen wel door zouden blijven gaan, zoals Cornelia Anna in haar dagboek schreef.⁶³ Op 25 januari 1811 verkocht Willem Hendrik daarom zijn huis aan het Janskerkhof ‘voor bezuiniging’, zoals zijn vrouw noteerde. Het bracht 8.000 gulden op en hij accepteerde dus een verlies van 5.227 gulden, ongeveer veertig procent.⁶⁴ Het is tekenend voor Willem Hendrik dat hij de representatieve meerwaarde van Den Treek voor zijn aanzien veel belangrijker vond dan het bezit van een stadshuis. Uit de financiële administratie blijkt achteraf dat het echtpaar met betrekking tot de prebende zich eigenlijk te veel zorgen heeft gemaakt. In de Franse tijd ging deze uitkering weliswaar verloren, maar daar stond een schadevergoeding tegenover.⁶⁵

Pas nadat het nieuwe Koninkrijk der Verenigde Nederlanden voor rust in het land had gezorgd, werd op 25 november 1820 voor Den Treek een tweede verbouwing aanbesteed. Timmerman en metselaar Verdonck bracht in 1821 voor het gedeeltelijk afbreken en het weer opbouwen van het huis en voor het graven van een kelder in totaal een bedrag van 7.171 gulden in rekening.⁶⁶ Tegelijk met het starten van de eerste verbouwing in 1809 deed Willem Hendrik ook een aanvraag om een nabij gelegen afgesloten karrenspoor, dat voorheen de oude verbindingsweg vormde van Den Treek naar de straatweg Utrecht-Amersfoort, voor hem privé open te stellen. Deze zandweg was in vroeger jaren afgesloten om te voorkomen dat betalingen aan de vlak hierbij gelegen tol werden ontdoken. Hij kreeg vergunning om van het karrenspoor gebruik te maken mits hij voor elk gebruik ervan toch de tol betaalde. In zijn aanvraag gaf hij duidelijk aan dat hij voornemens was Den Treek alleen als zomerverblijf te gebruiken.

Na de wat overhaaste verkoop van het huis aan het Janskerkhof in 1811 moest het echtpaar voor de wintermaanden in Utrecht wel een ander onderkomen hebben. Willem Hendrik kocht geen nieuw huis, maar huurde kamers boven de tapissier en behanger Welter aan de Ganzenmarkt. Het was in die tijd een druk punt, omdat daar ook de haven van Utrecht lag. Dankzij de ouders van Cornelia Anna hoefden ze slechts een vijftal jaren te huren. Haar vader was namelijk eigenaar van twee naast elkaar gelegen huizen in de Domsteeg. Op 3 mei 1815 konden Willem Hendrik en zijn vrouw hun winterkwartier opslaan in een van deze huizen, waardoor zij naast de ouders van Cornelia Anna kwamen te wonen.⁶⁷ Een half jaar later, op 13 november 1815, stierf haar vader. Na het overlijden van haar moeder in 1817 erfde zij beide huizen.⁶⁸ Totaal werd dit complex getaxeerd op een bedrag van 17.300 gulden.⁶⁹ Het gehele haar toekomstig deel uit de erfenis betrof ruim 83.000 gulden, zodat circa 65.000 gulden overbleef voor het genereren van extra inkomen. Voor Cornelia Anna was het in bezit krijgen van het huis een heel bijzondere gebeurtenis. In haar dagboek noteerde zij op 29 april 1818 vol vreugde en ook wel met trots ‘haar intrede in haar voorvaderlijk huis als bewoonster en eigenaresse’.⁷⁰ De Domsteeg – een zeer oud deel van Utrecht – was al vóór 1338 aangelegd na

---

⁶³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

⁶⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 469.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1864.

⁶⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

⁶⁸ Officieel geregistreerd als gelegen aan de oostzijde van de Domsteeg in Wijk F no. 308 en no. 309 met de tuin aan de overzijde van het eerstgenoemde huis. In 1902 werd de tuin van 490 m² voor 12.000 gulden aangekocht door de gemeente Utrecht van jhr. Karel Antonie Godin de Beaufort, een kleinzoon van Willem Hendrik.

⁶⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1339, volgens de verdeling, officieel gedateerd op 12 juni 1818.

⁷⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

grondruil tussen het kapittel van St. Maarten en de stad, ten behoeve van het verkeer.⁷¹ In 1776 ontstond de mogelijkheid de steeg aan de westzijde te verbreden omdat de eigenaar Van Westrenen hiervoor grond afstond. Later legde hij tegenover zijn huis een overtuin aan. Het bleef echter een smalle straat waar twee rijtuigen elkaar nauwelijks konden passeren. De aanleg van de overtuin was voor de bewoners van het huis in deze smalle straat erg belangrijk. Hun privacy werd hiermee niet alleen gewaarborgd, maar de tuin verzekerde hen ook van een goede lichtinval in het huis. Het fraaie huis in Utrecht in de schaduw van de Dom, bestond op de begane grond uit een kantoor, twee voorkamers uitziende op de straat en een achterkamer. Op de eerste verdieping bevond zich een groot aantal slaapkamers en op zolder waren de meidenkamers en een knechtskamer. Op het perceel stond bovendien een stal en een koetshuis.⁷²

Het adelsbeleid in het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden

Met de Grondwet van 1815 werd naar Frans en Engels voorbeeld een tweekamerstelsel geïntroduceerd. Omdat adel in de negentiende eeuw nog steeds een wezenlijk onderdeel was van de vorstelijke staat, moest bij de start van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden naast de hofhouding ook de staatsinrichting ‘koninklijk’ worden ingericht. Aanvankelijk vertoonde het koningschap van Willem I veel absolutistische trekken, geheel in overeenstemming met de geest van de tijd. Zo legde hij als soeverein vorst nog vóór het van kracht worden van de Grondwet van 1815, in een besluit vast wie tot de adel van het toekomstige Koninkrijk der Nederlanden zouden gaan behoren. Uitgangspunt waren de voorwaarden zoals door Lodewijk Napoleon in zijn wet van 22 april 1809 genoemd. Een belangrijk verschil was echter dat door Lodewijk Napoleon een constitutionele adel werd ingesteld waarin vooral de nadruk werd gelegd op de erkenning van de oude adel. Bij Willem I speelde het creëren van nieuwe adel een veel grotere rol. In uiterlijk vertoon, zoals hofhouding, moest het nieuwe koninkrijk een vergelijking met andere monarchieën kunnen doorstaan. Ten tijde van de Republiek waren de adellijke gelederen door uitsterven en vertrek naar het buitenland behoorlijk uitgedund.⁷³ Volgens het besluit van de soevereine vorst behoorden tot de adel zij die door het staatshoofd werden erkend (oude inheemse adel) of konden worden ingelijfd (op grond van buitenlandse adeldom), zij die verheven werden en degenen die vóór het in werking treden van de in 1814 weer opgerichte ridderschappen, daarin waren benoemd.⁷⁴

In het nieuwe tweekamerstelsel werd de Eerste Kamer van 40 tot 60 leden direct door de koning benoemd en de Tweede Kamer van 110 leden gekozen door de Provinciale Staten van de negen noordelijke en negen zuidelijke gewesten. Deze werden hiermee hoofdzakelijk gereduceerd tot kiescolleges waarin drie standen vertegenwoordigd waren: de adel, de steden en ten slotte het platteland (de zogenaamde ‘Landelijke Stand’ bestaande uit landeigenaren of eigenerfden). Adellijke families kregen door lidmaatschap van de ridderschappen en omdat zij over het algemeen als grootgrondbezitters in de ‘Landelijke Stand’ ook ruim vertegenwoordigd waren, een belangrijke en rechtstreekse invloed bij de keuze van de leden van de Tweede Kamer en daardoor in het nieuwe bestel een reële staatsrechtelijke functie. Deze nieuwe taak voor de provinciale besturen maakte het noodzakelijk dat de ridderschappen moesten worden

⁷¹ R. Blijstra, *2000 jaar Utrecht* (Utrecht, 1969) 76. In 1905 werd de Domsteeg verbreed en in 1916 werd de naam Domsteeg gewijzigd in de huidige naam Domstraat.

⁷² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 496.

⁷³ S. Groenveld heeft voor de zeventiende en achttiende eeuw van een aantal gewesten gegevens over de teruggang van het aantal adellijke families bijeengebracht. S. Groenveld en H. Leeuwenberg (red.), *Bruid in de schuit, de consolidatie van de Republiek 1609-1650* (Zutphen, 1985) 178-179. In Holland waren er van de 29 adellijke geslachten in 1550 tweehonderd jaar later, in 1750, nog maar zes over; in Friesland daalde het aantal van 63 naar 21; in Groningen van 45 naar tien. Vijftig jaar later in 1800 waren deze aantallen nog lager. Zie ook: Nierop, *Van ridders tot regenten*, 45, 64-65; Streng, *Le métier du noble*, 51.

⁷⁴ Jhr. mr. C.C. van Valkenburg, ‘Adelsbeleid sedert 1813’, in: M.A. Beelaerts van Blokland (red.), *De Hoge Raad van Adel* (’s-Gravenhage, 1966) 56.

heringericht en op volle sterkte gebracht. De resultaten bleven niet uit. Onder koning Willem I bestond meer dan tweederde van de Eerste Kamer uit edelen en in de Tweede Kamer werd onder Willem I 49 procent en onder Willem II 44 procent van het aantal zetels door telgen uit adellijke families ingenomen. Tot 1848 kan zonder meer gesteld worden dat Nederland een staat was die geregeerd werd door adel en waarin het agrarisch belang de overhand had.⁷⁵

Aanvankelijk ging van koning Willem I een stimulans uit om zich aan te melden voor opnemings in de adel. Bij zijn beoordeling of iemand geschikt was, ging hij vrij pragmatisch te werk. Wie tot de eerste kringen van het land behoorde en aanzien genoot, kwam in aanmerking. Wie adellijk leefde, kon verheven worden.⁷⁶ Adel en patriciaat kregen op het eerste gezicht op lokaal en provinciaal niveau veel invloed terug, maar tengevolge van het sterk door de koning gedirigeerde centrale beleid maakten zij in het hogere ambtenarencorps niet meer alleen de dienst uit.⁷⁷

Na 1815 moest men om opgenomen te worden in de adel zichzelf doorgaans aanmelden. De voorkeur ging ernaar uit dat de gehele familie, dus vaders en zonen, zich bij deze aanmelding aansloot. Om uiteenlopende redenen gebeurde dit niet altijd. Zo speelde bij een van de meest vooraanstaande families van Amsterdam het probleem dat met de verheffing in de Nederlandse adelstand van de burgemeester en raad der stad Amsterdam, mr. David Willem Elias, binnen de familie een tweedeling optrad. Een aantal verwanten wilde op grond van 'nederigheid' (dat wil zeggen burgerlijke eenvoud) hem daarin niet volgen. Pas toen de gedeelde tak aan het einde van de negentiende eeuw dreigde uit te sterven, gingen leden van de niet-adellijke tak over tot aanvragen tot verheffing.⁷⁸

De motivaties om in de negentiende eeuw zelf een procedure te starten voor opnemings in de Nederlandse adel varieerden nogal. Over het algemeen ging het om status en de voordelen die eraan verbonden waren. Ongetwijfeld was een belangrijk aspect de rol die de vorst samen met de door hem gecreëerde adel vanaf 1815 in het bestuur van de Nederlandse samenleving ging spelen.

In 1822 stelde mr. Jacobus Scheltema een genealogie samen van zowel de oudere tak als de jongere tak van het geslacht De Beaufort.⁷⁹ Hij deed dat in opdracht van Willem Hendrik. De rekening van 100 gulden werd voor de helft door hem betaald en voor de andere helft door Louis François de Beaufort, zijn verre familielid van de oudere tak die in Amsterdam woonde.⁸⁰ Bij deze nota is in het familiearchief tevens een conceptaanvraag aanwezig 'voor opnemings in de Adelstand'. Hierin wordt gerefereerd aan het besluit van koning Willem I van 1 februari 1822, waarin bepaald werd dat adellijke personen of families die hadden aangegeven bezig te zijn met het opstellen van de aanvraag voor erkenning van hun adeldom, zich binnen een termijn van zes maanden moesten aanmelden bij de Hoge Raad van Adel.

Uit het archief is niet op te maken wie het initiatief heeft genomen om te reageren op deze koninklijke oproep en wie derhalve een onderzoek startte ten behoeve van een aanvraag tot inlijving in de Nederlandse adel. Louis François de Beaufort had daar wel belang bij, voor hem was dat duidelijk een erkenning van een reeds in het buitenland verleend prerogatief. Dat hij de initiator was, ligt dus wel voor de hand. Het is hem uiteindelijk ook gelukt om ingelijfd te worden in de Nederlandse adel op grond van het adelsdiploma dat in 1710 door keizer Jozef I was verleend aan zijn voorvader François de Beaufort. Dat Willem Hendrik zich aansloot bij zijn verre familielid, was logisch gezien de staat die hij voerde. Zijn zomerresidentie

---

⁷⁵ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*, 89.

⁷⁶ C. Bruin, 'Kwesties van stand; over de opname in de adelstand van Amsterdamse patriciërs in de 19e eeuw', in: *Sociologische Gids* 28 (1981) 122.

⁷⁷ Joh. E. Elias, 'De adelsquaestie in de familie Elias', in: *De Nederlandsche Leeuw* (april 1962) nr. 79, 119, 120.

⁷⁸ Kuiper, *Adel in Friesland*, 120.

⁷⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 6.

⁸⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 463.

en geliefde landgoed Den Treek in Leusden werd bij zijn overlijden omschreven als ‘een riant huis waardig aan de staat die hij voerde’.⁸¹ De combinatie met het stadshuis maakte het plaatje van een aristocratische levensstijl compleet.

Nobilitatie was een voor de hand liggende ambitie, maar het is er toen niet van gekomen. Na het rapport van Scheltema zag Willem Hendrik in dat voor hem erkenning c.q. inlijving niet mogelijk was. Een aanvraag voor verheffing heeft hij niet gedaan. Aan het belangrijkste criterium voor de adelsverheffing voor patriciërs – drie generaties bestuurder in een stemhebbende stad – voldeden de De Beauforts niet.

Financieel vermogen

Vanaf 1795 werden door Willem Hendrik en na zijn overlijden in 1829 door zijn vrouw, nauwkeurig alle mutaties van de beleggingen in de onroerende goederen en effecten bijgehouden.⁸² De uitvoering van de transacties liet hij over aan Dirk Overklift, die ook voor zijn vader lange tijd nauwkeurig de financiële administratie verzorgde. Vooral in obligaties werd zeer actief gehandeld. Duidelijk is te zien dat een actief rendementsbeleid werd gevoerd en dat vooral het op korte termijn creëren van een zo hoog mogelijk inkomen uit effecten negestreefd werd. Voor dat doel vond geregeld verkoop van effecten plaats, direct nadat de verschuldigde rente was ontvangen. Ook werd bij voorkeur gehandeld in risicovolle stukken met een hoge rente. Zo werd in de periode 1816-1818 druk gehandeld in Russische obligaties voor een bedrag van 46.000 gulden, terwijl ook Amerikaanse beleggingen veelvuldig voorkwamen, vooral omdat deze meestal één tot anderhalf procent meer rente gaven.

Een hoger inkomen uit zijn vermogen bood Willem Hendrik de gelegenheid zich in zijn grootgrondbezit uit te leven. De uitgaven werden nauwkeurig in de boeken bijgehouden. Voor de extra-ordinaire belastingheffing van 1797-1804 maakte Willem Hendrik in deze periode bovendien aantekeningen over zijn inkomsten en vermogen. Gedurende deze acht jaren werden tien belastingmaatregelen gelanceerd, waarvan de eerste een heffing was van acht procent op de inkomsten berekend tegen drie procent rente van het vermogen – een rendementsheffing op vermogen, ‘avant la lettre’. Als jaarlijks inkomen gaf Willem Hendrik ongeveer 4.390 gulden op en als vermogen gemiddeld een bedrag van 80.000 gulden.

In de beginjaren van zijn huwelijk bestond een substantieel onderdeel van zijn inkomen uit de opbrengst van de ‘Canoniale Prebende’ in het kapittel van St. Marie te Utrecht. Zoals in hoofdstuk 3 vermeld, was deze door zijn vader Joachim Ferdinand in 1793 gekocht en op naam gezet van zijn zoon met als ingangsdatum 1 mei 1794.⁸³ Op 27 februari 1811 werden de kapittels door Napoleon opgeheven. Daardoor werden uitbetalingen op de prebendes gestaakt. Hier stond wel een schadevergoeding tegenover. Uit de boeken van Willem Hendrik blijkt dat ook. Zijn prebende werd omgezet in een inschrijving in het Grootboek, groot 15.682 gulden tegen een opbrengst van vijf procent, circa 784 gulden, plus een jaarlijkse lijfrente van 119 gulden.⁸⁴ In het nieuwe Koninkrijk der Verenigde Nederlanden werd volgens de wet van 14 mei 1814 het bedrag van deze inschrijving geconverteerd in 34.800 gulden tegen een rente van 2½ procent zodat het bedrag van de uitkering ongewijzigd bleef. Tegelijk werd een eenmalige uitkering gedaan van 1.794 gulden als afkoop van de jaarlijkse lijfrente. Twee jaar later werd deze conversie teruggedraaid en werd er een veel betere regeling getroffen. Met terugwerkende kracht werd het bedrag op 8 oktober 1816 omgezet in een lijfrentebrief op ’s Rijks Domeinen tegen een jaarlijkse uitkering van 1.641 gulden vanaf 1 januari 1814. Tevens werd een bedrag van 3.400 gulden uitge-

---

⁸¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 496. Den Treek wordt omschreven als een huis met drie logeerkamers, een kinderkamer, twee slaapkamers en twee kamers voor het personeel. Op de begane grond beschikte de familie behalve over een kantoor nog over twee voorkamers, een dessertkamer en bovendien een achterkamer.

⁸² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 469-470.

⁸³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 335.

⁸⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 469.

keerd in de vorm van kansbiljetten, die alle in 1822 uitlootten.⁸⁵ Het totale bedrag werd in 1816 inclusief de rente gekapitaliseerd op 69.600 gulden. De waarde van de prebende die door Joachim Ferdinand in 1805 was getaxeerd op 23.156 gulden verdubbelde dus tot 46.444 gulden. Belangrijker voor het inkomen van Willem Hendrik was echter dat uit zijn boekhouding blijkt dat hij tot zijn overlijden ieder jaar deze lijfrente bleef ontvangen.

Uit de financiële administratie blijkt nog een investering. Samen met zijn zwager Gijsbert Carel Cornelis Jan van Lynden van Sandenburg en Leonard de Casembroot richtte Willem Hendrik in het begin van de negentiende eeuw te Wijk bij Duurstede een distilleerderij op. Op 3 februari 1801 schreef Dirk Overklift aan de vader van Willem Hendrik: 'De Heeren Uwed. zoons zig geengageert hebbende tot erectie van eene Genever Stokerij, zullen gewis daer toe contanten behoeven, waartoe Ued. haar weled. zoude bijstaan en mitsdien zig bepaald had om hiervoor enige stukken te verkopen.'⁸⁶ Leonard de Casembroot was een aanzienlijk ingezetene van Wijk bij Duurstede. Hij was vrederechter en regent van het Ewoud- en Elisabeths Gasthuis. Daarnaast was hij door zijn vrouw, via de familie Godin, geparenteerd aan de echtgenote van Willem Hendrik.

In september 1801 brachten de initiatiefnemers het bedrijfskapitaal voor de distilleerderij bijeen. Willem Hendrik stortte 3.818 gulden, van Lynden 3.546 gulden en de Casembroot 3.828 gulden op de rekening van de nieuwe distilleerderij.⁸⁷ De kleine verschillen waren compensaties voor een aantal geringe bedragen die de deelnemers al hadden voorgeschoten in de periode die aan de vestiging van het nieuwe bedrijf voorafging. Uiteindelijk hadden de drie deelnemers ieder een bedrag van 4.000 gulden ingebracht en waren ze allen gelijkgerechtigd in de opbrengst. Uit de kapitaalstortingen werd direct de aankoop van een huis gelegen aan de Gemene Straat vlak bij de Vrouwenpoort⁸⁸ voor 665 gulden betaald en ook werden distilleerkeutels en andere apparatuur aangeschaft tot een totaal bedrag van 1.526 gulden. Met het resterende bedrag werd het pand verbouwd en werden grondstoffen ingekocht.

Het tragische van de investering was dat deze plaatshad aan het einde van een periode waarin jeneverstokerijen hoge omzetten en winsten behaalden (de jaren van 1760 tot 1802). Aanvankelijk waren het vooral de uitvoer naar Oost- en West-Indië, Noord-Amerika, Duitsland en de Oostenrijkse Nederlanden die hiervoor zorgden. In de oorlogsjaren leverde de smokkelhandel op Engeland een belangrijke bijdrage aan de winstgevendheid van de bedrijfstak. De vrede van Amiens in 1802, waarbij een einde kwam aan de oorlog tussen Groot-Brittannië en Frankrijk, betekende ook het einde aan de smokkelhandel. Toen een jaar later de oorlog tussen deze twee landen weer werd hervat, waren het de hoge graanprijzen die de omzetten van de distilleerderijen sterk negatief beïnvloedden. Dit betekende voor Schiedam, waar de meeste distilleerderijen waren gevestigd, een directe afbraak van 56 van deze fabrieken terwijl er bovendien nog 49 werden stilgelegd.⁸⁹

Ook de distilleerderij in Wijk bij Duurstede was geen lang leven beschoren. Al in 1803 werd Leonard de Casembroot uitgekocht voor een bedrag van 2.000 gulden, slechts de helft van zijn inbreng.⁹⁰ Op 28 september 1805 gaven ook de twee overgebleven eigenaren er de brui aan en werd de distilleerderij verkocht aan Johan Heinrich Bierstedt voor 3.000 gulden. Ieder kreeg dus maar 1.500 gulden, zijnde 37 procent van wat zij vier jaar eerder hadden ingelegd.⁹¹ Bovendien ontvingen de compagnons in al die jaren geen enkele uitkering.⁹² Deze

---

⁸⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 479.

⁸⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 313.

⁸⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 486.

⁸⁸ HUA, Notarieel archief Utrecht U 270 a 26 aktenummer 118 .

⁸⁹ Coen Kramers, *De Moutwijnindustrie te Schiedam* (Amsterdam, 1946) 146.

⁹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 488.

⁹¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 489.

⁹² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 469.

investering is tot begin negentiende eeuw het enige commerciële avontuur in de geschiedenis van het geslacht De Beaufort.

Vanaf 1817 kwam Willem Hendrik veel ruimer in zijn financiële middelen te zitten. Zijn schoonouders overleden kort na elkaar in 1815 en 1817. Het erfdeel van Cornelia Anna bedroeg 83.454 gulden, inclusief de panden in de Domsteeg die getaxeerd waren op 17.300 gulden. Extra inkomen genereerde de verhuur van het door hen tot dat jaar bewoonde huis nr. 309 voor 350 gulden per jaar, en de opbrengst van het belegde vermogensdeel van zijn eigen erfenis van 66.000 gulden.⁹³ Willem Hendrik kon zich daardoor in dat jaar diverse aankopen (groot 3.800 gulden) veroorloven in de omgeving van Den Treek. Tevens sloot hij een levensverzekering van 9.000 gulden af bij de Hollandsche Sociëteit van Levensverzekering op zijn eigen leven, gekoppeld aan de uitbetaling van een jaarlijkse premie van 4,2 procent van dit bedrag vanaf 9 februari 1817.⁹⁴ Op 25 oktober 1826 ontving Willem Hendrik uit de erfenis van de broer van zijn moeder, Pieter Paul van Gelre, na het overlijden van diens vrouw, een bedrag van 36.996,76 gulden. Op 28 mei 1825 noteerde Cornelia Anna in haar dagboek: ‘Bericht van het overlijden van Tante van Gelre, wat een kleinigheid meer inkomsten bezorgt.’⁹⁵ Zij had er op dat moment kennelijk niet veel vertrouwen in dat deze erfenis veel rendement zou opleveren.

Levenseinde

Op 21 april 1829 tussen een en twee uur in de nacht overleed Willem Hendrik de Beaufort in zijn huis in de Domsteeg na ‘een langdurige zenuwkoorts en toenemend verval van krachten’.⁹⁶ Zes dagen later werd hij bijgezet in de door hem enige jaren ervoor gekochte grafkelder in Leusden, naast zijn eerder overleden zoon. Hij was met zijn 53 jaar ongewoon jong voor de leden van zijn geslacht, slechts zijn overgrootvader Pieter stierf twee jaar jonger.

Cornelia Anna werd aangesteld als voogd over haar twee minderjarige dochters en haar zwager Gijsbert Carel Cornelis Jan baron van Lynden van Sandenburg werd tot toeziend voogd benoemd. Volgens het huwelijkscontract kreeg de weduwe 30.000 gulden van het vermogen van haar overleden man en de vruchten en inkomsten van het overblijvend kapitaal. Voor een nauwkeurige scheiding van beider vermogens werd een boedelbeschrijving opgesteld.⁹⁷ Cornelia Anna hield zeer precies alle mutaties van het door haar beheerde kapitaal bij. Alle aan- en verkopen schreef ze nauwgezet in een apart register.⁹⁸ Het vrijkomende bedrag van de levensverzekering van 9.000 gulden belegde zij in Russische obligaties met een rentepercentage van 4,2 procent. Vrijkomende kapitalen uit obligaties en leningen investeerde zij voornamelijk in onroerend goed dat zij op naam stelde van haar zonen Arnoud Jan en Pieter.

Na het overlijden van Cornelia Anna op 28 december 1839 werd de boedel opnieuw beschreven, maar nu inclusief die van de overledene. Het totale bedrag van de erfenis bedroeg 456.000 gulden, zodat ieder van de zes nog levende kinderen 76.000 gulden erfde. De panden in de Domsteeg werden getaxeerd op respectievelijk 22.000 gulden en 6.500 gulden waaruit blijkt dat deze samen in 23 jaar – sinds 1817 – met 11.200 gulden (65 procent) in waarde waren gestegen. Het landgoed Den Treek werd op 47.815 gulden getaxeerd. De inboedels van de Domsteeg en Den Treek werden apart opgenomen. Deze werden respectievelijk op 7.591 gulden en 9.723 gulden gewaardeerd. In de laatste inboedel werd het zilver getaxeerd op 2.200 gulden. Dit bedrag laat goed zien dat Den Treek voor het echtpaar belangrijk was en dat het

---

⁹³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 469, 1339.

⁹⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 471, 469.

⁹⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

⁹⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 456 (dagboek), 493.

⁹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 496.

⁹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 471.

daar leefde overeenkomstig hun verworven status. Van het totale vermogen was 151.000 gulden belegd in waardepapieren zoals obligaties en hypothecaire leningen. Op 1 april 1841 volgde de definitieve verdeling, na vereffening van wat zij uit de boedel hadden gekocht. Tegelijk werd ook verrekend wat de erfgenamen in het verleden van hun ouders hadden ontvangen. Dit waren relatief lage bedragen met uitzondering van een bedrag van 20.000 gulden dat Anna Digna bij haar huwelijk had ingebracht en 32.300 gulden die de jongste zoon Pieter had geleend voor het kopen van een huis gelegen Achter de Dom. In de toedeling van de onroerende goederen kwam het landgoed Den Treek niet terecht bij de oudste zoon Joachim Ferdinand, maar bij Arnoud Jan. De jongste zoon Pieter werd eigenaar van de beide huizen in de Domsteeg en behield het huis Achter de Dom – nu vrij van lasten.

Wanneer we de boedel van Willem Hendrik en Cornelia Anna vergelijken met die van de vorige generatie zien we voor het eerst een afname van het vermogen. De klappen van de Bataafs-Franse tijd met ambtenverlies, belastingen, problemen met effecten, gevoegd bij onfortuinlijke beslissingen als het oprichten van een distilleerderij moeten de oorzaak voor deze vermindering zijn. Desalniettemin was bijna een half miljoen gulden midden negentiende eeuw een fors kapitaal. De zonen van Willem Hendrik hadden een uitstekende startpositie.

DE ZEVENDE GENERATIE

Arnoud Jan de Beaufort 1797-1866

Arnoud Jan, de tweede zoon van Willem Hendrik de Beaufort en Cornelia Anna van Westrenen, werd geboren op 23 april 1797 en overleed na een langdurige slepende ziekte op 69-jarige leeftijd op 1 juli 1866 op zijn landgoed Den Treek.⁹⁹ Hij ambieerde geen universitaire studie en kreeg dus in 1818 ook geen vrijstelling voor de nationale militie en moest gedurende twee jaar zijn dienstplicht vervullen. In 1826 trad hij toe tot de schutterij en legde de schutterseed af. Na het uitbreken van de Belgische Opstand werd hij opgeroepen in effectieve dienst. Op 25 oktober 1830 vertrok Arnoud Jan als tweede luitenant naar Woerden. Het kasteel van deze stad was als militaire gevangenis ingericht en diende in die tijd vooral om gevangenen die uit Den Bosch naar Woerden waren overgebracht te bewaken.¹⁰⁰ Tijdens de Tiendaagse Veldtocht van 2 tot 12 augustus 1831 tegen de opstandige Belgen nam Arnoud Jan deel aan verschillende krijgshandelingen. Op 3 september 1831 noteerde zijn moeder in haar dagboek dat zij bericht had ontvangen dat Arnoud Jan zich tijdens de gevechten bij de Kempense gemeente Kalmthout zo dapper had gedragen dat zijn kolonel voor hem een Militaire Willemssorde had aangevraagd.¹⁰¹ Hij was een van de 841 personen die vanwege hun optreden in de militaire acties tegen de Belgen deze hoogste militaire ridderorde kreeg uitgereikt.

Arnoud Jan had veel eigenschappen gemeen met zijn vader. Zijn zoon Willem Hendrik II beschreef zijn vader als een man die de eenzaamheid van het landelijk leven prefereerde boven het wereldse bestaan.¹⁰² Hij bekleedde slechts heel spaarzaam functies in het openbare maatschappelijk leven. Ze lagen bijna alle op het vlak van de natuur. Zo was hij van 1841 tot 1859 lid van de Provinciale Commissie van Landbouw te Utrecht¹⁰³ en in 1849 zelfs penningmeester van het vierde landbouwkundig congres dat in dat jaar in deze stad werd ge-

---

⁹⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 658.

¹⁰⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 456 (dagboek), 726, 727.

¹⁰¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 456, dagboek.

¹⁰² Herdenkingsrede door H.T. Colenbrander bij het overlijden van Willem Hendrik II, de zoon van Arnoud Jan waarin de spreker citeert uit het dagboek van Willem Hendrik II over diens vader, in: *Jaarboek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen 1919* (Amsterdam, 1920) 17. Het dagboek zelf is helaas niet meer aanwezig in het familiearchief.

¹⁰³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 707.

houden.¹⁰⁴ Arnoud Jan heeft voor deze commissie tot aan de opheffingsvergadering ervan op 19 april 1858 veel werk verzet. In zijn dagboeken maakte hij zich nog jaren lang kwaad over de gedwongen opheffing van de commissie, omdat naar zijn mening de veeziektes nu niet meer adequaat werden bestreden.¹⁰⁵

Hij ambieerde geen politieke functie. Op 13 november 1848 kreeg hij een brief van een zekere M. Lagerweij, die hem schreef: ‘Onder het heilige geheim dat ik ben bij de voorlopige kiesvereniging tegenwoordig geweest, heb Uedelgeb. in de eerste plaats én voor de 2de echalon voor de eerste kamer voorgesteld, doch dit wilde men niet opnemen of dat men dacht dat Uedgeb. er voor zou bedanken.’¹⁰⁶ Arnoud Jan kon echter niet altijd nee zeggen. Nadat hij zich in 1848 had laten uitschrijven uit Utrecht en zich vervolgens officieel had gevestigd op zijn landgoed Den Treek in Leusden,¹⁰⁷ werd hij op 30 september 1850 door de hoofdkieskring Amersfoort voorgedragen als lid van de Provinciale Staten van Utrecht.¹⁰⁸ Op 7 oktober 1850 werd Arnoud Jan voor twee jaar in dit bestuurscollege gekozen.

Na afloop van zijn termijn volgde voor Arnoud Jan geen herverkiezing. Mogelijk liet hij tijdens zijn lidmaatschap blijken niet ambitieus genoeg te zijn en zich niet goed thuis te voelen in de vernieuwde bestuursconstellatie. Politiek gezien stelde hij zich namelijk zeer conservatief op. Hij liet iedereen duidelijk merken dat hij geen aanhanger was van Thorbecke. Diens grondwetswijziging in 1848 waardoor een einde kwam aan de soevereine macht van de koning en waarin voortaan de verantwoordelijkheid van het beleid op landelijk niveau bij de ministers werd gelegd, paste niet in het gedachtegoed van Arnoud Jan. Verkiezingen vond hij zelfs strijdig met de maatschappij waarin hij leefde. ‘Wat weet een boer op een afgelegen dorp wien hij als lid voor de tweede kamer moet kiezen; op zijn hoogst wanneer hij het mag weten voor zijn gemeente een lid te kiezen?’ Zo schreef Arnoud Jan in een verhandeling over de vele maatschappelijke veranderingen.¹⁰⁹

Op 16 september 1857 kreeg hij een brief van de overtuigd orangist Johan Daniël baron d’Ablaing van Giessenburg, de vader van mr. W.J. d’Ablaing van Giessenburg, met het verzoek: ‘Bekend met uw anti-torbecksiaansche gevoelens, zo verzoeken U.Ed. dringend Uwe veel vermogende invloed in Uw nabuurschap ten nutte van het algemeen te bezigen ten einde de candidatuur van jhr. mr. H.A.M. van Asch van Wijk te bevorderen. Wanneer wij bedaert het oog vestigen op zijn tegenstanders en doordrongen van het gevaar van de aanstaande begrotingswetten en de uitvloeiende mogelijke crisis, dan wordt het pligt voor ieder [...] het zijne bij te dragen zulks vragen te voorkomen.’¹¹⁰

Arnoud Jan besteedde veel tijd aan de ontwikkeling en het onderhoud van zijn landgoed Den Treek. Hier toonde hij zich een waardige zoon van zijn vader. Hij zette diens werk voort door zich intensief bezig te houden met het onderhoud van de bossen op zijn landgoed en deze uit te breiden door op voormalige landbouwgrond de exploitatie van eikenhakhout ter hand te nemen. Door zijn liefde voor de bosbouw laat hij zien dat hij tot de elite in zijn tijd behoort, zoals ook d’Ablaing van Giessenburg, aan wie de uitgestrekte bossen van de Veluwezoom te danken zijn.

Interessant waren vooral zijn experimenten met de hop- en tabaksteelt. Het verbouwen van hop was sterk afhankelijk van het al dan niet aanslaan van het gewas. Arnoud Jan liet karrenvrachten straatmest uit Amersfoort aanvoeren. De hopteelt kwam echter niet van de grond. Slechts de hopschuur op het landgoed herinnert nog aan dit experiment.¹¹¹ Ook de ta-

¹⁰⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 718.

¹⁰⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 635-642.

¹⁰⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 654.

¹⁰⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 672.

¹⁰⁸ HUA, Archief Provinciale Staten van Utrecht, toegangsnr. 49, 101: notulen 1850-1854.

¹⁰⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 647.

¹¹⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 654.

¹¹¹ *Jubileumboekje Het Landgoed Den Treek-Henschoten, 75 jaar (1919-1994)* (Venlo, 1994) 19.

baksteelt was hetzelfde lot beschoren. Hieraan lagen vooral economische oorzaken ten grondslag. Toen na het vertrek van de Fransen de internationale handel weer op gang kwam, zorgde de import van goedkope tabak uit Midden- en Noord-Amerika voor zulke concurrerende prijzen dat inheemse teelt niet meer lonend was. Die was al lang op zijn retour. Rond 1750, was het hoogtepunt van de tabaksteelt in Nederland voorbij.¹¹²

In zijn interesse voor de agrarische opbrengst van zijn grondgebied stond Arnoud Jan niet alleen. In 1807 werden alleen al in de voedselproductie vijftig procent meer arbeidsplaatsen bezet dan in de industrie. In de eerste helft van de negentiende eeuw was de landbouw dan ook verantwoordelijk voor de enorme bevolkingsgroei.¹¹³

Tijdens zijn verblijf op Den Treek in de zomermaanden toonde Arnoud Jan zich een echte ‘buitenman’, die dagelijks vele kilometers aflegde en alles wat de natuur betrof nauwkeurig bestudeerde en vastlegde. Hij ging hierin zelfs zo ver dat hij iedere dag alle weersomstandigheden noteerde.¹¹⁴

Gedurende zijn hele leven bleef hij bezig zijn bezit aan onroerend goed te vergroten door diverse aankopen, zoals ook zijn vrouw verklaarde bij de afwikkeling van zijn nalatenschap. Zij liet noteren dat door haar overleden echtgenoot nog in het jaar 1858 ‘een huis met schuur en waterput met 51 roeden en 90 ellen bouwland in de buurt van Austerlitz in de gemeente Zeist’ werd aangekocht.¹¹⁵ Het ging hem bij deze aankoop kennelijk meer om de opstallen, want het grondoppervlak was nauwelijks meer dan een halve hectare.¹¹⁶ Een probleem bij de exploitatie van zijn grondbezit vormde de ‘marke de Leusderberg’. De ondeelbaarheid van de marke, zoals vastgelegd in de statuten, verhinderde dat een gedeelte daarvan aan Arnoud Jan kon worden verkocht. Hij wilde er graag een stuk van aan zijn eigen gebied toevoegen omdat de marke zijn bezit doormidden sneed. Om zijn hele domein beter en effectiever te kunnen beheren, was een aaneengesloten gebied noodzakelijk. Pas aan het einde van de negentiende eeuw kwamen de gemeenschappelijke gronden van de marke vrij voor verkoop.

Nog kort voor zijn overlijden maakte hij in een speciaal voor zijn kinderen bestemd opschriftboekje een uitvoerige aantekening.¹¹⁷ Hij droeg hen op om na zijn dood de exploitatie van het landgoed op de manier zoals hij dat zelf had gedaan voort te zetten.

De typering van een buitenman die het landelijke leven verkoos boven het wereldse bestaan maakt Arnoud Jan, meer nog dan zijn vader, tot een representant van het agrarische Nederland uit de ‘new template’. Al spoedig zouden andere tijden aanbreken: een commercialisering van de landbouw, die onder druk van concurrentie uit Amerika en Rusland tot specialisering, mechanisering en uiteindelijk tot marginalisering van de Nederlandse landbouw zou leiden. De slinger van stad naar platteland begon weer de andere kant op te zwaaien.

Huwelijk

Enige jaren na het overlijden van zijn moeder trouwde Arnoud Jan de Beaufort – hij was toen al 44 jaar – op 6 mei 1841 met Anna Alida Stoop (1812-1885). De bruid, soms ook wel beschreven als Anna Aleida, werd door haar vader en door haar man meestal kortweg Annie genoemd. Het echtpaar kreeg niet alleen acht kinderen, van wie vier zoons voor een talrijk nageslacht zouden zorgen, maar ook in financieel opzicht was deze verbintenis bijzonder aantrekkelijk. Het huwelijk werd gesloten onder de voorwaarde van gezamenlijke inkomsten en

---

¹¹² Zie hierover: Willem van Maren, ‘Woudenberg 1848-1851, gekozen bestuurders’, in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (2011) 242-245.

¹¹³ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*, 85.

¹¹⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 611-642.

¹¹⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 693.

¹¹⁶ Bij de invoering van het Nederlandse metrieke stelsel in 1814 werden de termen roede en el gelijkgesteld aan are en meter. Met de wet van 7 april 1869 werden deze oude benamingen afgeschaft en vervangen door de tegenwoordige aanduidingen.

¹¹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 647.

uitgaven en met de uitdrukkelijke bepaling dat de bruidegom het beheer zou voeren over het vermogen van zijn vrouw. Hij had hiervoor geen volledige volmacht, want hij mocht niets zonder haar toestemming vervreemden of bezwaren.¹¹⁸ Dit laatste beding was niet zo verwonderlijk omdat de bruid het enige kind was van een schatrijke bankier, zodat verwacht kon worden dat haar later een aanzienlijke erfenis zou toevallen. Ongetwijfeld zal deze beheersclausule op aandrang van de schoonvader van Arnoud Jan in het contract zijn opgenomen. Hij moet kennelijk voldoende overtuigd zijn geweest van de financiële expertise van zijn schoonzoon. De bruidegom bracht bij de huwelijksluiting het erfdeel van zijn overleden ouders van 76.000 gulden mee. Verder bezat hij huisraad, sieraden en kasgeld, samen een waarde vertegenwoordigend van 4.200 gulden. Zijn obligaties genoteerd in guldens, Russische roebels en Engelse ponden vertegenwoordigden een waarde van 20.000 gulden. In totaal bracht Arnoud Jan in de gemeenschap dus een ruime 100.000 gulden in. De bruid had een aanmerkelijk grotere inbreng. Zij bracht een internationaal gespreide portefeuille van Russische, Amerikaanse, Nederlandse en Engelse effecten mee, in guldens omgerekend totaal ter waarde van circa 283.000 gulden. Bovendien vond nog een afzonderlijke taxatie plaats van haar meubels, sieraden en contanten voor een bedrag van ongeveer 9.200 gulden. De beleggingen in buitenlandse valuta en effecten beantwoordden geheel aan de tendens onder welgestelden om een groot gedeelte van hun kapitaal te investeren daar waar dit de hoogste rente opbracht en waar het in zo kort mogelijke tijd kon groeien.¹¹⁹ Dit grote bedrag was nog slechts het erfdeel van haar overleden moeder, dat van haar vader zou later komen.

De 28-jarige bruid was het enige kind dat de volwassen leeftijd bereikte uit het huwelijk van Johannes Bernardus Stoop (1781-1856) en Margaretha Laurentia Brender à Brandis. Anna Alida was een halve wees toen zij in het huwelijk trad; haar moeder was al in 1815 overleden. Haar vader was een belangrijk man in de Nederlandse financiële wereld en behoorde tot de *nouveaux riches*. Johannes Bernardus Stoop werd geboren in Bodegraven in een eenvoudige dorpsomgeving. Zijn vader Dirk was een zeer sociaal bewogen lutherse heelmeeester, die zich op maatschappelijk gebied sterk maakte voor onderwijs aan kinderen van minvermogende ouders.¹²⁰ Als kleine jongen werd Johannes Bernardus door de commissionair Willem Borski en zijn vrouw ontdekt en door hen in Amsterdam naar school gestuurd. Een tijdgenoot schreef in zijn dagboek: 'Zij vonden [op bezoek in Bodegraven] dat hij zulke intelligente oogjes had, terwijl hij het paard vasthield om een dubbeltje te verdienen en zij hem vroegen of hij lust had met hen naar Amsterdam te gaan.'¹²¹ Na zijn schooltijd werd Stoop boekhouder op het kantoor van Willem Borski en maakte daar al snel carrière. Na het overlijden van Borski in februari 1814 werd Johannes Bernardus niet alleen de raadsman en vertrouweling van de weduwe Borski, die de zaak van haar man voortzette, maar hij promoveerde zelfs in februari 1817 tot haar medefirmant.¹²² In 1832 stapte Stoop over naar de firma Ho-

---

¹¹⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 648.

¹¹⁹ Alice Claire Carte, *Getting, spending and investing in early modern times* (Assen, 1975) 40.

¹²⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 1367, 1373. Zoals uit de hierna beschreven afwikkeling van de nalatenschap van zijn zoon Johannes Bernardus en kleindochter Anna Alida blijkt, hebben deze zich zijn sociale bewogenheid ook eigen gemaakt.

¹²¹ Geertje Wiersma, *Johanna Borski, financier van Nederland 1764-1856* (Amsterdam, 1998) 25. Willem Borski was een gezworen makelaar in het gilde, die geprofiteerd had van de boom op de Amsterdamse financiële markt aan het einde van de achttiende eeuw. In 1813 behoorden de Borski's tot de zes rijkste families van Amsterdam. Willem Borski overleed in februari 1814. Zijn weduwe Johanna Jacoba Borski-Van de Velde zette de zaak toen voort onder de naam Wed. Borski.

¹²² In zijn functie als vertrouweling maakte Stoop mee hoe de weduwe Borski koning Willem I in 1814 te hulp schoot bij het oprichten van de Nederlandsche Bank. Zij storte de ontbrekende twee miljoen gulden van het benodigde startkapitaal van vijf miljoen, omdat niemand anders vertrouwen had in deze onderneming. Zij bedong echter wel als speciale voorwaarde dat er géén verhoging van het kapitaal zou mogen plaatsvinden tijdens haar deelneming. Omdat de Nederlandsche Bank overal al snel veel vertrouwen verwierf, stelde dit beding haar

pe & Co, waar hij eveneens medefirmant werd. Twaalf jaar hierna vulde hij uit eigen middelen het ontbrekende bedrag aan voor de 'lening-van Hall'.¹²³ Uit erkentelijkheid voor zijn bijdrage kreeg Stoop van koning Willem II in 1844 het ridderkruis van de Nederlandsche Leeuw opgespeld.

Arnoud Jan de Beaufort kwam in het midden van de jaren twintig in contact met Stoop omdat deze erg geïnteresseerd was in het ontginnen van gronden, vooral op de Utrechtse Heuvelrug.¹²⁴ Toen beide families elkaar eenmaal hadden leren kennen, kreeg Arnoud Jan de gelegenheid kennis te maken met zijn toekomstige vrouw. Qua karakter stond Stoop bovendien dicht bij zijn schoonzoon. Hij was iemand die wel luxueus leefde, maar toch eenvoudig bleef.¹²⁵ Dit was geheel de stijl van de familie De Beaufort.

Anna Alida was na het overlijden van haar vader in 1856 de enige erfgenaam. Zij was wel verplicht een groot aantal uitkeringen te doen aan ieder van zijn zusters en schoonzusters en aan een viertal weeshuizen van lutherse, joodse, hervormde en katholieke signatuur. Het waren grote bedragen van enige tienduizenden guldens die de overledene had gelegateerd. Ook zijn kantoorpersoneel en mensen die bij hem dienst waren op zijn landgoederen, bedacht hij ruim volgens een vlak voor zijn overlijden door hem eigenhandig geschreven codicil.¹²⁶ Omdat Anna Alida de enige erfgenaam was en de overledene geen testament had gemaakt, staat nergens beschreven hoe groot de totale erfenis was. Uit de verdeling van het vermogen van Anna Alida na haar overlijden valt dit alsnog bij benadering te becijferen. Rekening houdend met wat zij van haar man erfde, bedroeg de erfenis van haar vader na uitvoering van diens codicil het niet geringe bedrag van circa 2.300.000 gulden.

Zoals vermeld, had Arnoud Jan in 1839 het landgoed Den Treek geërfd, terwijl het ouderlijk huis in de Domsteeg toeviel aan zijn broer Pieter. Dit laatste had tot gevolg dat toen Arnoud Jan in 1841 trouwde voor hem een nieuw winterverblijf in de vorm van een stadshuis noodzakelijk was. Zoals uit zijn dagboeken blijkt, gebruikte hij hiervoor in eerste instantie het buitenhuis van zijn schoonvader gelegen aan de Utrechtseweg te Zeist, vlakbij de huidige Montaubanstraat.¹²⁷ Dit was echter maar een tijdelijke oplossing, want de afstand tussen Zeist en Utrecht was in die dagen te ver voor het geregeld onderhouden van de Utrechtse sociale en bestuurlijke contacten. Bovendien dienden de eerste kinderen zich spoedig aan. Op 22 augustus 1846 kocht Arnoud Jan als stadshuis een pand aan de Nieuwegracht in Utrecht, gelegen in

---

in staat binnen een paar maanden haar aandeel met een aanmerkelijke winst te kunnen verkopen. Het contract van participatie in de Nederlandsche Bank werd door Stoop getekend.

¹²³ Floris Adriaan baron van Hall saneerde in 1844 als minister van Financiën de staatsfinanciën met een gedwongen ('vrijwillige') geldlening in ruil voor het schrappen van inkomstenbelasting.

¹²⁴ In 1826 kocht hij 215 bunder heidegrond onder Austerlitz met de bedoeling het grootste deel daarvan tot landbouwgrond te cultiveren. Dit mislukte door gebrek aan mest, waarna hij de grond bestemde voor bosbouw. Bovendien wilde hij net als zo velen van zijn stand voor zichzelf een buitenplaats bouwen op de Utrechtse Heuvelrug. Hij volgde daarmee een trend onder rijke kooplieden en bankiers uit Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. In de negentiende eeuw nam de bouw van buitenplaatsen een zodanig grote vlucht dat schrijvers de gordel van buitenplaatsen tussen Utrecht en de Grebbeberg 'de Stichtse Lustwarande' doopten. Zie: Groningen, *Wooncultuur*, 5. Ook zijn plannen om op het hoogst gelegen punt een buitenplaats te stichten, kon hij niet verwezenlijken omdat die plek te hoog lag om er water naartoe te kunnen pompen. Het tot op de dag van vandaag nog bekende 'koepeltje van Stoop' op de grens van Woudenberg en Zeist herinnert aan zijn bouwplannen. Het werd ontworpen door J.D. Zoicher jr. In 1839 nam Stoop het initiatief tot stichting van een landbouwschool in Austerlitz, om zo jonge boeren het ontginnen te leren (*Jubileumboekje Het Landgoed Den Treek-Henschoten*, 18).

¹²⁵ *Jaarboek 1919 van de Koninklijke Academie van Wetenschappen* (Amsterdam, 1920). Rede uitgesproken door H.T. Colenbrander, met als titel 'Willem Hendrik de Beaufort 19 maart 1845-2 april 1918'.

¹²⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1398, alle bedragen vrij van 'collaterale' (zijdelingse) successierechten.

¹²⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 618-620. Dagboeken 1841/1843. Voor wat betreft het buitenhuis, zie: R.P.M. Rhoen, 'De uitzichten zeer mooi en het huis solide, het landhuis Molenbosch van J.D. Zoicher jr. (1791-1870) exact gedateerd', in: *Oud Utrecht, tijdschrift voor stad en provincie Utrecht* (2002) 7, 182-186, i.h.b. 184.

wijk A, no. 906.¹²⁸ Hij liet dit in een jaar tijd grondig verbouwen. Uit de afwikkeling van zijn nalatenschap blijkt dat dit pand zeven slaapkamers had naast een eetkamer, een studeerkamer, een zaal en tuinkamer.¹²⁹

Kinderen

Uit het huwelijk van Arnoud Jan en Anna Alida Stoop werden acht kinderen geboren, vier dochters en vier zoons. De oudste, Johanna Bennudina, overleed in 1846, op vierjarige leeftijd. Het tweede kind, Wilhelmina Cornelia (1843-1927), trouwde in 1866 met Willem Hendrik baron van Heemstra. De oudste zoon Willem Hendrik (1845-1918) werd minister van Buitenlandse Zaken van 1897 tot 1901. Hij trouwde in 1873 met Adèle van Eeghen, dochter uit een vooraanstaand Amsterdams koopmansgezin. De tweede zoon, Johannes Bernardus (1847-1924), huwde in 1870 met jkvr. Cornelia Maria van Asch van Wijck.¹³⁰ De derde dochter, Anna Digna Charlotte, geboren in 1849, stierf al op elfjarige leeftijd. De derde zoon, Joachim Ferdinand (1850-1929), huwde in 1878 met jkvr. Anna Maria Ernestina Louise Huijdecoper en na haar overlijden in 1896 met jkvr. Agnes Jeannette Hoeufft. Van de twee jongste kinderen trouwde Margaretha Laurentia (1852-1930) in 1875 met Hendrik Herman baron van Boetzelaer van Oosterhout en Arnoud Jan (1855-1929) in 1879 met Maria Isabella Josine Charlotte barones van Hardenbroek. Ook bij deze huwelijken is weer sprake van verbintenissen met de adel, zowel oude riddermatige geslachten als nieuw geadelden. Alle zoons zorgden op hun beurt voor een talrijk nageslacht. Vier zoons van genoemde Johannes Bernardus werden in 1937 in de adelstand verheven.

Financieel vermogen

Op 19 maart 1860 maakten beide echtelieden een gelijkkluidend testament.¹³¹ Hierin bepaalden zij dat bij het vooroverlijden van de partner, van de erfenis van de langstlevende een kwart gedeelte onverdeeld moest blijven onder verband fidei-commis. Vooral in adellijke kringen speelden dergelijke bepalingen, ook wel 'erfstelling over de hand' genoemd, een grote rol. Men beoogde hiermede dat bepaalde vermogensbestanddelen, zoals een stamslot, niet konden worden vervreemd en via een getrouwde dochter in de hand van een ander geslacht zouden overgaan. Het lijkt erop dat we hier weer een aristocratisch trekje bij de familie tegenkomen, maar bij Arnoud Jan en zijn vrouw speelde mogelijk een andere reden een belangrijke rol. Zij kwamen tot deze bijzondere bepaling omdat Arnoud Jan op latere leeftijd was getrouwd en hij in 1860 al voorzag dat vanwege zijn zwakke gezondheid zijn kinderen vermoedelijk bij zijn overlijden minderjarig zouden zijn. De echtelieden bepaalden dat het gedeelte van hun vermogen dat onderworpen was aan hun fidei-commis géén onroerende goederen mocht bevatten, een overeenkomst die na het overlijden van Arnoud Jan belangrijk zou zijn voor het behoud van het landgoed Den Treek voor de erfgenamen. Als bewindvoerders wezen zij aan: Willem Mathias Jan van Dielen, wethouder van de gemeente Utrecht, Arnoud Jans broer Pieter en hun neef Willem Borski jr. De opbrengst moest worden verdeeld onder de erfgenamen van het echtpaar, met hun nageslacht als plaatsvervanger. De fidei-commis zou eindigen met het overlijden van de laatste bezwaarde erfgenaam, waarna het kapitaal verdeeld diende te worden onder de erfgenamen van de bezwaarden. Arnoud Jan en Anna Alida kwamen ten slotte overeen dat deze overeenkomst pas in werking zou treden als de langstlevende van hen zou overlijden voordat de kinderen meerderjarig waren. Als bijzondere wens voegden beiden nog aan hun laatste wil toe dat zij nadrukkelijk verlangden dat hun inboedel in geen geval in

¹²⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 677.

¹²⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 693.

¹³⁰ Aanvankelijk kreeg hij de namen Arnoud Jan, maar na de geboorte van de jongste zoon kreeg hij de voornamen van zijn grootvader Stoop en de jongste zoon die van zijn vader.

¹³¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 691.

het openbaar mocht worden verkocht. Deze hele afspraak laat duidelijk zien dat beide echtelieden wensten dat in ieder geval een kwart gedeelte van hun nagelaten kapitaal tot de meerderjarigheid van alle kinderen intact zou blijven. Dit vermogen zou niet alleen moeten dienen voor de opvoeding van hun kinderen, maar was ook bestemd om hen in staat te stellen de status, zoals die opgebouwd was door hun ouders, te kunnen voortzetten. Het verbod op verkoop van hun inboedel is een voorbeeld van hun idee dat vooral de waardevolle voorwerpen een primair en essentieel onderdeel vormden van hun eer en aanzien en daarom in de familie moesten blijven.

Op de dag van zijn overlijden in 1866 waren de kinderen van Arnoud Jan allen nog minderjarig. Als voogden werden aangesteld zijn broer Pieter en zijn zwager Willem Hendrik Taets van Amerongen, samen met Arnout Jan en Willem Jabes van Beeck Calkoen, beide zoons van zijn overleden oom Jan Frederik.¹³² De minderjarigheid van zijn kinderen had tot gevolg dat zijn nagelaten vermogen zeer nauwkeurig moest worden opgemaakt, wat gepaard ging met veel ingewikkeld cijferwerk.¹³³ Het probleem was dat het vermogen dat Anna Alida had aangebracht bij haar huwelijk, vermeerderd met wat ze had geërfd van haar vader, door haar echtgenoot Arnoud Jan – conform de huwelijksvoorwaarden – werd beheerd. Al snel bleek dat de overledene de twee vermogens in zijn administratie niet voldoende van elkaar gescheiden had gehouden. Alles moest daardoor apart herrekend worden, met ingewikkelde correcties die vooral betrekking hadden op de vruchten en inkomsten die moesten toevallen aan de gemeenschap. Uiteindelijk kwam hun notaris Jacob Hendrik Schermbeek te Utrecht tot de slotsom dat het totale vermogen van Arnoud Jan op zijn sterfdag 1.230.00 gulden bedroeg. Volgens zijn testament van 5 mei 1841 had Arnoud Jan zijn echtgenote benoemd tot mede-erfgenaar van een zodanig gedeelte als door de wet was toegestaan.¹³⁴ De helft van de erfenis – 615.000 gulden – kwam daardoor direct toe aan Anna Alida. De andere helft werd vermeerderd met 390.550 gulden als resultante van door Anna Alida te vergoeden bedragen voor vruchten en inkomsten. Het vervolgens te verdelen bedrag kwam hierdoor op 1.002.300 gulden. Hiervan kwam volgens de wet twee achtste gedeelte dus 250.575 gulden toe aan Anna Alida en verder aan ieder van de zes kinderen een bedrag van 125.287 gulden. Het aandeel van de weduwe in de erfenis werd daardoor 862.325 gulden. Volgens een ‘nadere uiterste wil’ van de erflater kreeg Anna Alida de eerste keus uit onroerende goederen en huisraad.¹³⁵ Zij koos uit de onroerende goederen het landgoed Den Treek. Hiermee kon zij de toekomst van Den Treek bepalen. Haar keuze werd ongetwijfeld beïnvloed door het eventueel in de toekomst effectief worden van de fidei-commis, omdat zich daarin geen onroerende goederen mochten bevinden. Executeurs zouden dan de gelegenheid krijgen het landgoed te verkopen, waardoor het verloren zou gaan voor de erfgenamen. Anna Alida behield zo de mogelijkheid dat, als zij haar einde voelde naderen en een van de kinderen nog minderjarig zou zijn, zij het landgoed over kon dragen aan een van haar meerderjarige kinderen. De keuze van Anna Alida voor Den Treek maakte dus dat dit landgoed altijd voor de familie behouden kon blijven. De fidei-commis is nooit uitgevoerd omdat de jongste zoon meerderjarig was op het moment dat zijn moeder overleed.

Anna Alida overleed op 3 juni 1885 te Utrecht. Op 30 december 1875 had zij al haar wilsbeschikkingen herroepen.¹³⁶ Omdat al haar kinderen meerderjarig waren, heeft zij geen nieuw testament gemaakt. Al tijdens haar leven schonk zij op 4 mei 1876 aan het Protestants Weeshuis te Zeist een bedrag van 105.000 gulden ‘ter ere van de nagedachtenis van haar va-

---

¹³² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 698.

¹³³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 694.

¹³⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 691.

¹³⁵ *Ibidem.*

¹³⁶ *Ibidem.*

der'.¹³⁷ Zij bepaalde daarbij dat van de rente ieder jaar een derde gedeelte moest worden besteed aan de inrichting voor zwakzinnigen Bethanië te Zeist.¹³⁸ De rente mocht alleen gebruikt worden voor de verpleging en niet voor gebouwen of aankoop van grond. De zwakzinnigen moesten bovendien bij voorkeur geselecteerd worden uit wezen die vielen onder de hervormde gemeente Austerlitz. Gezien het geringe aantal inwoners van dit dorp kunnen dat er nooit veel geweest zijn. Door haar erfgenamen werd geheel in de lijn van hun moeder en ook van hun grootvader Stoop, na het overlijden van Anna Alida uit eigen wil 10.000 gulden gedoteerd aan de evangelisch-lutherse gemeente te Utrecht.

De verdeling van de boedel vond plaats ten overstaan van notaris Jean Charles Gerard Pollones te Amsterdam op 2 juli 1886.¹³⁹ De keuze voor deze notaris lag voor de hand omdat hij de opvolger was van notaris Johannes Commelin, die de huisnotaris was geweest van Stoop, de weduwe Borski en Hope & Co. Van de nalatenschap van Stoop was nog een klein gedeelte onverdeeld. Op 24 januari 1887 bedroeg dit 330.000 gulden als zekerheid voor een uitkering van 12.150 gulden per jaar aan verplichtingen ten behoeve van het personeel van Stoop. Van de roerende goederen van de erfenis van Anna Alida werd geen boedelbeschrijving opgemaakt, omdat de erfgenamen de verdeling onderling al snel konden regelen.

Het totaal bedrag van de erfenis van Anna Alida bedroeg 3.260.897 gulden. De waarde van de onroerende goederen werd geschat op 1.990.675 gulden en dat van de roerende goederen op 24.928 gulden. Het restant werd gevormd door beleggingen in certificaten en hypothecaire leningen. Bij de verdeling van de nalatenschap over de zes kinderen moest nog heel wat worden verrekend. Vanaf 1872 hadden zij namelijk al grote bedragen geleend; niet alleen uit het hun toekomend deel van de erfenis van hun vader, maar ook uit het verwachte erfdeel van hun moeder. Over deze opnames hadden zij nooit rente betaald, zodat deze bij de definitieve verdeling nog bijgeteld diende te worden tegen een percentage van vier procent per jaar. In deze berekening werd geen rekening gehouden met rente op rente. Vooral de oudste zoon Willem Hendrik II, die in 1873 een grote lening bij zijn moeder had afgesloten, werd op deze wijze aanmerkelijk bevoordeeld. Ieder kind erfde een bedrag van 543.482 gulden plus hun aandeel in de berekende rentes van totaal 220.160 gulden, waardoor zij elk 580.175 gulden kregen toebedeeld. Uit wat losse aantekeningen in het archief is op te maken dat de kinderen nog tijdens het leven van hun moeder tussen 1866 en 1872 het plan hadden de onroerende goederen onder elkaar te verdelen in zes kavels. De minderjarigheid van de helft van de kinderen heeft dit echter op dat moment zeer moeilijk, zo niet onmogelijk gemaakt. Toen dat plan niet doorging, kocht de oudste zoon Willem Hendrik II op 1 mei 1873 het landgoed Den Treek voor 136.170 gulden en tevens de boerenhofsteden Ooijevaarshorst en Bruinhaar voor 33.467 gulden.¹⁴⁰ De nieuwe eigenaar leende deze bedragen, vermeerderd met 12.154 gulden voor additionele kosten, van zijn moeder. Anna Alida verloor hiermee echter wel de beschikking over een zomerverblijf. Toen Willem Hendrik II zich in 1873 op Den Treek vestigde, werd de buitenplaats Molenbosch het nieuwe zomerverblijf van zijn moeder. Zij bouwde daar in hetzelfde jaar een orangerie, aan de rechterkant van de oprijlaan, komend vanaf Zeist.¹⁴¹ Molenbosch was in opdracht van de vader van Anna Alida in de jaren 1849-1850 door architect J.D. Zocher jr. gebouwd, in neoclassicistische stijl.¹⁴²

De vroegtijdige aankoop door Willem Hendrik II van Den Treek leverde voor hem het voordeel op dat dit bezit niet hoefde te worden ingebracht bij de verdeling van de erfenis.

---

¹³⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 690.

¹³⁸ Het huidige Huize Bethanië, aan het verlengde van de Slotlaan te Zeist, is in 1873 door W. van Oosterwijk Bruijn opgericht.

¹³⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 695.

¹⁴⁰ HUA notarisarchief U321 E146, notarieel verleden op 17 maart 1873.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² Zie ook Rhoen, *Uitzichten zeer mooi*, 182-186.

Daartegenover stond dat hij de exploitatiekosten vanaf dat moment zelf moest betalen. Omdat hij over het geleende bedrag aan zijn moeder geen jaarlijkse rente afdroeg, was het door hem geleende bedrag bij de verdeling van de erfenis opgelopen tot 276.323 gulden.

Levenseinde

Op zondag 1 juli 1866 overleed Arnoud Jan de Beaufort na een langdurige ziekte in het bijzijn van al zijn toen nog minderjarige kinderen. Hij werd op vrijdag 6 juli begraven in de familiegrafkelder in Leusden die zijn vader veertig jaar eerder had laten bouwen.

Pieter de Beaufort 1807-1876

Pieter, de jongste zoon van Willem Hendrik de Beaufort en Cornelia Anna van Westrenen, werd geboren op 28 februari 1807 en overleed, 69 jaar oud, op 30 oktober 1876. Hij was een ijverig student. Al op zestienjarige leeftijd volgde hij aan de universiteit van Utrecht zowel colleges in de rechten als in de letteren en wijsbegeerte. In 1829 promoveerde hij tot doctor in de rechten. In het volgende jaar legde hij als advocaat bij het hooggerechtshof te Den Haag de eed af.¹⁴³ Evenals zijn oudste broer Joachim Ferdinand heeft hij de advocatuur niet gepraktiseerd.

Tijdens zijn leven bekleedde Pieter een groot aantal bestuurlijke functies. Hij werd op 11 november 1840 benoemd tot lid van de Raad van Utrecht.¹⁴⁴ Tijdens zijn tienjarig lidmaatschap was hij een trouw bezoeker van de vergaderingen. Na de grondwetsherziening van 1848 kwamen er meer en meer mogelijkheden voor plaatselijke bestuurders om gekozen te worden in andere bestuursorganen. Naast algemene openbare kiezersvergaderingen kwamen er kiezersverenigingen van een bepaalde politieke kleur tot stand die in besloten kring de kandidaturen gingen voorbereiden.¹⁴⁵ Op 3 september 1850 werd Pieter gekozen in de Provinciale Staten van Utrecht, waarvoor hij door een kiezersvereniging kandidaat was gesteld in het hoofdkiesdistrict Utrecht.¹⁴⁶ Samen met zijn broer Arnoud Jan behoorde hij tot de 41 nieuw gekozen Statenleden van Utrecht. Zijn politieke ambitie en kundigheid waren op dat moment al zo algemeen bekend, dat hij een paar weken later op 26 september werd benoemd tot lid van Gedeputeerde Staten. Na vier dagen te hebben nagedacht, accepteerde hij op 30 september zijn aanstelling. Volgens de wet van 6 juli 1850 bestond de belangrijkste taak van de nieuwe Provinciale Staten uit het houden van toezicht op de lagere overheden.¹⁴⁷ Een essentieel onderdeel daarvan was de controle van het onderwijs in de diverse steden en dorpen. Pieter werd bij zijn aanstelling belast met het voorzitterschap van de commissie van onderwijs in de provincie.¹⁴⁸ Hij bouwde een goede naam op, wat ertoe leidde dat op 25 april 1859 een benoeming volgde tot curator van de Utrechtse universiteit.¹⁴⁹ Vanaf 1856 was hij regent van de Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude en het daaraan gelieerde Ambachtskinderhuis. Verder was hij lid van het College van Notabelen der Nederlandse Hervormde Gemeente in Utrecht en van het college van Regenten daarvan. Tevens was hij president van de districts-

---

¹⁴³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nrs. 1202, 1203, 1204.

¹⁴⁴ HUA Archief Gemeentebestuur van Utrecht 1813-1967, toegangsnr. 2007-1, inv.nr. 653, naamlijsten 1825-1851.

¹⁴⁵ J.H. von Santen, 'Politiek leven in de stad Utrecht rond het midden van de negentiende eeuw (1840-1860)', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (1985) 134.

¹⁴⁶ HUA, Archief Provinciale Staten van Utrecht, toegangsnr. 49, 101: notulen 1850-1854.

¹⁴⁷ Renger de Bruin, *Wij en onze opvolgers zullen iedereen recht doen, Het Utrechts Provinciebestuur in historisch perspectief* (Utrecht, 2003) 120.

¹⁴⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1207.

¹⁴⁹ HUA Archief Rijksuniversiteit Utrecht, toegangsnr. 59, College van Curatoren inv.nrs. 29, 70.

commissie van het ‘Fonds voor de aanmoediging van de gewapende dienst etc.’ en lid van het college van de Lekdijk Bovendams.¹⁵⁰

In juni 1875 begon hij op 68-jarige leeftijd aan het afbouwen van zijn functies. Zijn lidmaatschap van Gedeputeerde Staten en zijn curatorschap van de universiteit bleef hij echter uitoefenen tot aan zijn overlijden. Op 26 september 1875 ontving hij van zijn collega's van Gedeputeerde Staten ter gelegenheid van zijn 25-jarige ambtsjubileum een zilveren bokaal die ‘met onderling goedvinden bij de oudste mannelijke afstammeling der oudste nedergaande mannelijke lijn van de overledene’ diende te blijven berusten.¹⁵¹

In 1854 overleed zijn oom Jan Antonie Godin van Westrenen, de ongehuwde broer van zijn moeder. In diens holografisch (eigenhandig geschreven) testament van 28 april 1850 had hij naast een aantal legitimarissen als enige en universele erfgenamen benoemd de kinderen van zijn overleden zuster Cornelia Anna van Westrenen voor de ene helft van zijn nalatenschap en voor de andere helft de kinderen van zijn overleden zuster Isabella Antonia Lucretia (Bella), getrouwd met Jan Frederik van Beeck Calkoen.¹⁵² Deze erfenis zou uiteindelijk belangrijk bijdragen aan het aanzien van Pieter de Beaufort. Na uitbetaling aan de legitimarissen verdeelden de executeurs van het testament, Pieter en notaris Van Schermbeek, de erfenis in twee kavels, elk ter waarde van 155.000 gulden. De ene kavel bevatte al het onroerend goed met als belangrijkste onderdeel het landgoed Leeuwenburg, de andere kavel de financiële beleggingen. De toedeling van de kavels aan de twee staken werd beslist door het lot.

Deze bijzondere en tegelijk spannende beslissing van de executeurs pakte bijzonder goed uit voor de familie De Beaufort. De kavel met al het onroerend goed werd hun toebedeeld. Na betaling van de successierechten van 41.461 gulden en het executeursloon van 3.407 gulden, waarbij Pieter overigens verklaarde van zijn deel geen gebruik te maken, werd op 29 december 1855 de erfenis door de familie De Beaufort onderling verdeeld. Joachim Ferdinand en Arnoud Jan kregen ieder de helft van Leeuwenburg in eigendom en Pieter kwam in het bezit van het huis Molenstein, gelegen aan de Langbroekerwetering tegenover Leeuwenburg. Antoinette erfde het Zomerhuis, Johanna Sara en de kinderen van de overleden Louise Antoinette ontvingen ieder geld en waardepapieren. Iedere erfgenaam kreeg in totaal een waarde van ongeveer 26.533 gulden. De staat van de taxaties vermeldde voor het huis Leeuwenburg een bedrag van 36.900 gulden. De totale waarde van dit landgoed kwam, vermeerderd met de daarbij behorende gronden en een bank in de kerk van Neerlangbroek, op 47.691 gulden. Het vertegenwoordigde dus voor ieder van de twee broers Joachim Ferdinand en Arnoud Jan een waarde van 23.845 gulden. Het grote probleem was het woonhuis, want de erflater had dit zo sterk verwaarloosd dat sloop van het gebouw het enige alternatief was.

Beide erfgenamen van Leeuwenburg gingen voortvarend te werk en maakten het huis met de grond gelijk. Maar met de herbouw van het huis wilde het niet erg vlotten. De oudste van de twee broers, Joachim Ferdinand, voelde er niets voor hierin te participeren. Hij verkocht daarom zijn aandeel op 29 maart 1856 aan zijn broer Arnoud Jan. Twee jaar later verloor ook Arnoud Jan zijn interesse in het opnieuw opbouwen van het landhuis, want hij had al genoeg werk aan zijn eigen landgoed. Hij verkocht het hele landgoed op 11 januari 1858 aan Pieter voor 40.000 gulden, een bedrag dat lager was dan waarvoor het landgoed aan Joachim Ferdinand en hem was toebedeeld. Deze waardevermindering werd door Arnoud Jan als verkoper verantwoord met: ‘Sedert de aankoop van de helft van voormeld perceel hetzelfde door slooping van het huis en door de verkoop van opgaande bomen geacht kan worden zoveel in waarde zijn verminderd als de prijs van de laatste verkoop minder heeft bedragen dan de waarde vroeger was.’¹⁵³

---

¹⁵⁰ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1199.

¹⁵¹ *Ibidem.*

¹⁵² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1348.

¹⁵³ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 693.

Pieter startte in 1859 met de herbouw van het huis. Hij liet de gracht voor het grootste deel dempen en een deel van de tuin in landschapsstijl aanleggen, waarbij aan de achterzijde van het huis een vijver werd gegraven. Ook het er tegenoverliggende huis Molenstein, dat hem was toebedeeld uit de erfenis van zijn oom, liet hij ingrijpend verbouwen, zowel van binnen als van buiten. Dit leverde hem vanuit Leeuwenburg een schilderachtig uitzicht op. Het ouderlijk huis in Utrecht aan de Domsteeg ging vanaf de voltooiing van de herbouw van Leeuwenburg dienst doen als stadshuis.

Als erkenning voor zijn vele functies in de burgerlijke maatschappij werd Pieter benoemd tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Ter gelegenheid van het 25-jarig ambtsjubileum van koning Willem I in 1840 werd hij commandeur van de Eikenkroon van Luxemburg.¹⁵⁴ Nog tijdens zijn leven werd hij geëerd met zijn portret op de openingspagina van de *Utrechtsche Volks-Almanak* voor het jaar 1865.¹⁵⁵ De tekst bij het portret benadrukte dat de familie De Beaufort stad en provincie vele diensten had bewezen. Bij Pieters overlijden werd hij in een artikel in het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* van dinsdag 31 oktober 1876 herdacht. Evenals zijn vader Willem Hendrik de Beaufort had hij in verschillende hoge betrekkingen onschatbare diensten aan de stad bewezen.

Huwelijk

Op 18 mei 1840 trouwde Pieter de Beaufort te Beetsterzwaag onder huwelijkse voorwaarden met jkvr. Catharina Johanna van Eysinga.¹⁵⁶ De belangrijkste bepaling hierin was de uitsluiting van gemeenschap van alle onroerende goederen die door hen werden aangebracht of staande huwelijk door erfenissen etc. verkregen.¹⁵⁷ Dit hield dus in dat van alle door een echtgenoot aangebrachte onroerende goederen een afzonderlijke administratie moest worden bijgehouden. De langstlevende kwam volgens deze voorwaarden na het overlijden van de partner automatisch in het bezit van alle roerende goederen zoals de gehele inboedel, beleggingen in effecten en waardepapieren evenals de netto vruchten en inkomsten van alle bezittingen. In deze huwelijksvoorwaarden werd dus het onroerend goed, zoals grond en huizen, van de bruid veel belangrijker geacht dan de financiële beleggingen. Ongetwijfeld zal haar afkomst hierbij een rol hebben gespeeld. Immers, bij de Friese adel speelde tijdens de Republiek het onroerend goed een speciale rol. De adellijke families konden daarmee een vooraanstaande positie innemen bij bestuur en rechtspraak in gewest en streek.¹⁵⁸

De bruid werd geboren op 12 mei 1817 als de jongste dochter van jhr. Binnert Philip van Eysinga (1785-1835) en Eritia Ena Romelia barones van Lynden (1787-1856). Onder de Republiek maakte het geslacht Van Eysinga, met in de gelederen vele grietmannen, statenleden en gedeputeerden, deel uit van de Friese regentenaaristocratie op het platteland.¹⁵⁹ De schoonvader van Pieter was lid van de ridderschap van Friesland. Aanvankelijk was hij directeur van het postkantoor te Leeuwarden en later verwierf hij de functie van houtvester van het vierde jachtdistrict. Zowel hij als zijn vrouw waren afkomstig uit een zeer bemiddelde familie. Bij hun huwelijk in 1811 konden zij jaarlijks rekenen op een ouderlijke toelage van 6.000 gulden waarvan 4.000 gulden werd opgebracht door de familie Van Lynden en 2.000 gulden door de familie Van Eysinga.¹⁶⁰ Toen Pieter zijn vrouw leerde kennen, woonde zijn schoon-

---

¹⁵⁴ Door het overlijden van koning Willem III in 1890 werd de personele unie tussen Nederland en Luxemburg verbroken waardoor deze orde een Luxemburgse onderscheiding werd. Door koningin Regentes Emma werd in 1892 de orde van Oranje-Nassau ingesteld in de plaats van de Orde van de Eikenkroon.

¹⁵⁵ Een uitgave van L.E. Bosch en Zoon te Utrecht.

¹⁵⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1184.

¹⁵⁷ HUA, Notarieel archief Utrecht 34-4: 321 e 114 (16870).

¹⁵⁸ Kuiper, *Adel in Friesland*, 70.

¹⁵⁹ *Ibidem*, 2.

¹⁶⁰ *Ibidem*, 222.

moeder op de Osingastate in Beetsterzwaag.¹⁶¹ Na het overlijden van haar man in 1835 stond zij daar bekend als de legendarische ‘beppe Eysinga’. ‘Deze zeer zuinig levende maar o zo dominante weduwe was bij haar leven de rijkste persoon van Beetsterzwaag.’¹⁶² Later verbleef zij gedurende lange periodes in het huis van Catharina Johanna en Pieter in Utrecht. Zij had daar zelfs een eigen kamer, zoals blijkt uit de taxatie van de inboedel bij het overlijden van Catharina.¹⁶³ Hierin werd met nadruk beschreven dat zich in het huis van de erfstaatster ook goederen van de moeder van Catharina bevonden. Moeder Eysinga stierf op 7 juli 1856 tijdens een van haar logeerpartijen. Het is aannemelijk dat zij daar was om haar dochter te verzorgen, want Catharina Johanna stierf zes maanden later op 5 januari 1857 op de jonge leeftijd van 39 jaar ‘na een langdurig en hoog smartelijk lijden’.¹⁶⁴

Bij de akte van scheiding van de boedel van Catharina Johanna bleek zij niets over haar nalatenschap bepaald te hebben.¹⁶⁵ Volgens de wet werden daardoor haar kinderen ieder voor een een zesde gedeelte erfgenaam en kon haar man beschikken over het vruchtgebruik van een kwart gedeelte van de nalatenschap. Het totaal van haar nalatenschap bedroeg netto 1.534.942 gulden. Voor het vruchtgebruik van Pieter werd hieruit een kapitaal van 383.736 gulden gereserveerd, waardoor het netto te verdelen bedrag onder de kinderen uitkwam op 1.151.207 gulden. Dit bedrag werd nog vermeerderd met de goederen die verkregen waren uit de nalatenschap van de oom van hun moeder jhr. Tjalling Edo Johan van Eysinga, die was overleden op 10 mei 1858 tijdens de afwikkeling van de nalatenschap van Catharina Johanna. Deze erfenis vertegenwoordigde een waarde van netto 292.795 gulden, zodat de zes kinderen samen bij de definitieve verdeling een bedrag van 1.444.002 gulden erfden. Ieders aandeel bedroeg 240.667 gulden.

In het rapport van de taxateurs staat dat de onroerende goederen voor een groot gedeelte bestonden uit vele zogenaamde zate’s, waarvan de meeste een waarde vertegenwoordigden tussen de 37.000 en 70.000 gulden.¹⁶⁶ Ze waren voornamelijk gelegen in Beetsterzwaag en Oosterend en hadden daaraan verbonden heerlijke rechten, zoals graven op het kerkhof en banken in diverse kerken in Langweer, Leeuwarden en Akkrum. Volgens de huwelijksvoorwaarden werden de onroerende goederen toebedeeld aan de kinderen. De Osingastate kwam hierdoor in handen van de oudste dochter Cornelia Anna.

Ruim twee jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw trad Pieter op 15 september 1859 opnieuw in het huwelijk met een vrouw van adellijke afkomst. De 36-jarige bruid jkvr. Maria Cornelia van Rappard, geboren op 13 oktober 1823, was de dochter van de op dat moment al overleden mr. Alexander Carel Gijsbert ridder van Rappard, ontvanger der directe belastingen en van Isabella Cornelia Hinlopen. In hun huwelijkscontract sloten Pieter en Maria Cornelia, in afwijking van de wet, gemeenschap van de boedel en gemeenschap van winst en verlies volledig uit.¹⁶⁷ De kosten tijdens het huwelijk kwamen geheel ten laste van de bruidegom, de aanstaande bruid zou daarin niet meer dan de vruchten en inkomsten van haar goederen hoeven bij te dragen. Als de man eerder zou komen te overlijden dan de vrouw, ontving zij als weduwe uit zijn vermogen een toelage van 4.000 gulden per jaar. De bruid bezat aan

---

¹⁶¹ Na het overlijden van de weduwe Van Eysinga kwam de Osingastate via haar dochter in handen van Cornelia Anna de Beaufort die het huis in 1887 voor afbraak verkocht. Zover is het echter niet gekomen, het huis werd verbouwd tot vier arbeiderswoningen. In 1939 werd het huis wel gesloopt en op de bestaande fundamenten werd het tegenwoordige pand gebouwd. Zie: Ronald Elward en Peter Karstkarel, *Stinsen en States, Adellijk wonen in Friesland* (Meppel, 1990) 105.

¹⁶² *Ibidem*, 179.

¹⁶³ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 087 akte 13604.

¹⁶⁴ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1197.

¹⁶⁵ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 114 akte 16870.

¹⁶⁶ Zates zijn boerderijen of hofsteden, de benaming werd vooral in Friesland gebruikt (maar ook in Gelderland) voor ‘schoone huysen met schapen en koeien’.

¹⁶⁷ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 097 akte 14825.

middelen een belegd vermogen van 10.000 gulden in waardepapieren. Op 29 augustus 1861 benoemde zij haar echtgenoot Pieter tot enige erfgenaam.¹⁶⁸ Het huwelijk duurde nog geen vier jaar: Maria Cornelia van Rappard overleed op 17 juni 1863 op huis Leeuwenburg. De afwikkeling van het testament vond plaats door de moeder van de overledene, omdat Maria Cornelia ‘geen nakomelingen, noch vader, noch broers, noch zusters had nagelaten’.¹⁶⁹ Van het kapitaal dat de overledene bezat bij het aangaan van haar huwelijk was nog slechts 4.400 gulden over. Dit bedrag werd aan Pieter overgemaakt. Tijdens haar leven heeft zij dus kennelijk al veel van haar vermogen weggeschonken.

Kinderen

Uit het huwelijk van Pieter de Beaufort met Catharina Johanna van Eysinga werden zeven kinderen geboren, drie dochters en vier zonen. De oudste, Cornelia Anna (1841-1921), bleef ongehuwd. Zij werd op 36-jarige leeftijd in 1877 onder curatele gesteld, met als curator jhr. Joan Röell, de echtgenoot van haar zus Eritia Ena Romelia (1843-1910). Van de zonen was de oudste, Willem Hendrik (1844-1900), gehuwd met Baudina Lucille Ebelle van Sminia en na haar overlijden met Paulina Theodora barones van Dedem. De tweede, Rijnhard (1845-1923), trouwde met Reinoudina Christina van Haersma de Wit. De derde zoon, Karel Antonie (1850-1921), kreeg als kind in 1856 de naam Godin toegevoegd aan zijn geslachtsnaam; twee jaar eerder, in 1854, was Jan Antonie Godin van Westrenen ongehuwd overleden. Zo werd de naam Godin toch weer voortgezet. Karel Antonie was minister van Financiën van 1888-1891 in het kabinet Mackay, het eerste confessionele coalitiekabinet. Hij trouwde met jkvr. Cornelia Johanna Steengracht. De vierde en laatste zoon, Binnert Philip (1852-1898), huwde met Alida Henriette Cornelia van Eck. Tussen de tweede en derde zoon werd in 1849 nog een dochter – Clara Feyona – geboren, die in het jaar van haar geboorte stierf. Alle zoons kregen een groot aantal kinderen en kleinkinderen.

De adelsverheffing van Pieter de Beaufort

Op 30 mei 1868 kreeg Pieter de Beaufort van het Ministerie van Justitie het diploma van zijn adelsverheffing toegezonden. Het was op 28 mei 1868 ingeschreven in het register van de Hoge Raad van Adel:

‘Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van Meester Pieter de Beaufort, Lid van Gedeputeerde Staten van Utrecht en van het Collegie van Curatoren der Utrechtsche Hoogeschool, wonende te Utrecht, om zijne opneming in den Nederlandschen adel; Willende een bijzonder bewijs Onzer welwillendheid verleenen aan gemelden Meester Pieter de Beaufort, die de bewijzen heeft overgelegd zijner regstreeksche afstamming van Pierre de Beaufort, die in het jaar 1600 dertien hier te lande als Secretaris van den Franschen Gezant Auberij du Mourier is gekomen, en dat hij derhalve bewezen heeft zijne afkomst van een geslacht, dat reeds meer dan twee en een halve eeuw in dit land gevestigd was, en welks leden eervolle ambten bekleed hebben of door huwelijksbetrekkingen met aanzienlijke geslachten in aanzien waren, terwijl daarenboven een lid van het geslacht de Beaufort, de heer François Frederik Erdman de Beaufort, in den jare 1800 twee en twintig in den Nederlandschen Adel is ingelijfd op grond van zijne afstamming van den door Keizer Joseph I in den Duitschen Rijksadel opgenomen François de Beaufort; Zoo is het dat Wij hebben goedgevonden en verstaan gemelden Meester Pieter de Beaufort en zijne wettige afstammelingen van zijn naam en wapen in den Nederlandschen adel te verheffen [...]’¹⁷⁰

¹⁶⁸ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 106 akte 15796.

¹⁶⁹ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 113 akte 16751.

¹⁷⁰ Archief Hoge Raad van Adel, inv.nr. 465 (nr. 108).

In de tekst van dit officiële document komt een uitzonderlijk feit voor. Het is ongebruikelijk dat in diploma's van adelsverheffing uitvoerig op de herkomst van de familie wordt ingegaan. Dit kan alleen verklaard worden als tegemoetkoming aan het oorspronkelijk verlangen van de familie om via inlijving opgenomen te worden in de Nederlandse adel, zoals Pieter steeds in zijn correspondentie heeft betoogd.

In de levensbeschrijving van zijn vader is al vermeld dat deze mede op verzoek en ten behoeve van zijn verre achterneef François Frederik Erdman de Beaufort al 46 jaar eerder onderzoek had laten doen naar een mogelijke adellijke afkomst van zijn voorgeslacht. Pas op latere leeftijd raakte ook Pieter hierin geïnteresseerd. Ook bij hem speelde het bewijs van adeldom van zijn voorvaderen de belangrijkste rol in het door hem gestarte onderzoek. Cruciaal was dat de aanvraag van Pieter niet werd vergezeld van een identiek verzoek van zijn broers. Hierop had de Hoge Raad van Adel wel sterk aangedrongen. Dat zijn oudste broer Joachim Ferdinand daarin niet wenste te participeren was verklaarbaar gezien zijn levensgeschiedenis en het feit dat hij vrijgezel was. Voor zijn andere broer Arnoud Jan lag dit echter geheel anders. Hij was getrouwd, had voor een talrijk nageslacht gezorgd en was een gerespecteerd man in de samenleving. Hoewel er sterke aandrang werd uitgeoefend op alle mannelijke familieleden door de secretaris van de Hoge Raad van Adel mr. W.J. baron d'Ablaing van Giessenburg, tevens een goede bekende van de familie De Beaufort, lukte het Pieter niet zijn twee broers te overtuigen met hem mee te doen. Zelfs interventie door de oom van zijn tweede vrouw, Frans Alexander ridder van Rappard, had geen succes. Pieter de Beaufort diende daarom op 20 januari 1866 alleen voor zichzelf het officiële verzoek in tot inlijving in de Nederlandse adel.¹⁷¹

De vroegst bekende datum waarop Pieter er serieus over dacht om een verzoek in te dienen voor opneming in de Nederlandse adel ligt waarschijnlijk in het jaar 1861. Hij was op dat moment twee jaar getrouwd met jkvr. Maria Cornelia van Rappard. In het familiearchief is een kladje bewaard gebleven, gedateerd mei 1861, waarop een samenvatting staat van een oriënterend gesprek met baron d'Ablaing van Giessenburg.¹⁷² Deze was, zoals gezegd, een zeer goede bekende van de familie. In dit gesprek met Pieter beklemtoonde d'Ablaing van Giessenburg dat hij het vreemd vond dat niet meer leden van de familie De Beaufort zich bij Pieter aansloten en zijn aanvraag om opgenomen te worden in de Nederlandse adel onderschreven. Hij benadrukte het belang van de collectiviteit en erkende dat de verre verwantschap met jhr. François Frederik Erdman de Beaufort en het dragen van dezelfde familienaam mogelijkheden tot opneming in de Nederlandse adel boden.¹⁷³

In de hele procedure die Pieter voerde, was het steeds zijn uitgangspunt dat hij ingelijfd wilde worden en dat verheffing voor hem geen optie was. Iemand die hem daarin sterk ondersteunde en adviseerde, was de oom van zijn tweede vrouw Frans Alexander ridder van Rappard (1793-1867). Hij had nauwe relaties in Den Haag, was daar lid van de gemeenteraad en werd in 1842 benoemd tot secretaris-generaal van het Departement van Oorlog. Uit de correspondentie tussen Van Rappard en Pieter blijkt dat de eerste ervan overtuigd was dat de regering een sterk voorstander was dat daarvoor in aanmerking komende families zich zouden aanmelden voor opneming in de Nederlandse adel. In het geval van Pieter echter was het grootste probleem de collectieve aanvraag. Van Rappard had wel een idee om deze strikte voorwaarde enigszins te omzeilen. Hij stelde Pieter voor hem een genealogie van de familie te zenden met daarbij gevoegd een verklaring van de andere familieleden dat zij ermee akkoord gingen dat Pieter deze stamboom voor zijn doel gebruikte. Hij was van mening dat een dergelijk akkoordbevinding door de Hoge Raad van Adel werd gezien als een soort volmacht, af-

---

¹⁷¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1195.

¹⁷² *Ibidem.*

¹⁷³ *Ibidem.*

gegeven door degenen die de aanvraag niet zelf ondertekenden. In het archief van de familie De Beaufort is een dergelijke verklaring niet aanwezig. Ook bij de Hoge Raad van Adel is van de ontvangst van dit document geen melding gemaakt. Het is daarom waarschijnlijk dat de broers halsstarrig bij hun standpunt bleven en deze verklaring niet hebben willen tekenen.

Toch startte Pieter op 20 januari 1866 de procedure voor inlijving in de Nederlandse adel met het indienen van een rekest, voorzien van een apostille ter waarmerking van zijn handtekening.¹⁷⁴ Hij beargumenteerde zijn verzoek vanuit de overtuiging dat hij recht had op inlijving op grond van zijn afstamming in een rechtstreekse directe lijn van de in 1565 in Sedan geboren Paul de Beaufort die gehuwd was met Barbara Barreau. Hij vond dat hij hiermede het bewijs leverde van zijn verwantschap met jhr. François Frederik Erdman de Beaufort die dezelfde voorouder had gehad en die in 1822 was ingelijfd in de Nederlandse adel. De Raad antwoordde hem op 31 augustus 1866 dat Pieter wel zijn afstamming van Pierre had kunnen bewijzen, maar dat de schakel tussen hem en het echtpaar Paul en Barbara de Beaufort-Barreau ontbrak. Bij de voorbereiding van dit antwoord van de Raad aan Pieter werd door de leden geconstateerd dat dit bewijs ook niet te produceren viel. In een briefje van 13 oktober 1866 schreef de burgemeester van Sedan namelijk dat in Sedan geen registers meer bestonden van vóór 1631. Het niet kunnen overleggen van de bewijsstukken van afstamming van een gemeenschappelijke voorvader met jhr. François Frederik Erdman de Beaufort betekende voor de Raad dat van inlijving geen sprake kon zijn. Zelfs twijfelden sommige leden er wel aan of Pierre samen met zijn oudoom de Franchimont in de Nederlanden was gearriveerd.

In het antwoord van de Hoge Raad van Adel werd naast het opzenden van nieuwe bewijzen tevens van Pieter verlangd dat hij zou aangeven of hij inlijving dan wel verheffing wilde. Pieter gaf aanvankelijk aan onverkort te blijven bij zijn verzoek voor inlijving. Op voorstel van Van Rappard werd een nieuwe relatie ingeschakeld. Op 29 april 1867 schreef Pieter een verzoek om bemiddeling aan mr. A.C. baron Snouckaert van Schauburg, die een jaar eerder lid geworden was van de Hoge Raad van Adel. Hij benadrukte dat in de tekst van het adelsdiploma van jhr. François Frederik Erdman de Beaufort de adeldom van de familie in Frankrijk en de naar Holland uitgeweken leden erkend werd. Verder vond hij dat men er in Den Haag toch ook rekening mee zou moeten houden dat tijdens de Franse plunderingen in Tholen veel familiepapieren verloren waren gegaan.¹⁷⁵ De Hoge Raad van Adel wilde echter niet toegeven en bleef bij het standpunt, verwoord in hun brief van 17 mei 1867, dat op basis van de door hem gezonden bewijzen geen sprake kon zijn van inlijving. De Raadsleden suggereerden in ditzelfde schrijven wel om niet langer te wachten en zo spoedig mogelijk een verheffing aan te vragen. Pieter koos toen eieren voor zijn geld en diende een verzoek voor verheffing in de Nederlandse adel in.¹⁷⁶

Op 3 december 1867 zond de Hoge Raad van Adel aan de minister van Justitie officieel het advies om inlijving af te wijzen, maar wel akkoord te gaan met verheffing van Pieter de Beaufort in de Nederlandse adel.¹⁷⁷ Op 3 januari 1868 tekende koning Willem III het adelsdiploma van Pieter de Beaufort. Op 14 maart 1868 kreeg Pieter van de Hoge Raad van Adel hiervoor de rekening van 1.463,52 gulden gepresenteerd. Op aanraden van zijn aange trouwde oom Van Rappard schreef Pieter op 23 maart 1868 in zijn dankwoord nog wel enkele woorden over de afwijzing van inlijving. Hij uitte zijn teleurstelling over het feit dat de overgelegde stukken niet voldoende erkend werden en verzocht in het diploma melding te maken van zijn Franse afkomst en het feit dat inlijving uit gemis van een volledig bewijs van affilia tie niet kon worden verleend. Tot slot sprak hij de hoop uit dat daarin ook vermeld kon worden dat 'de mijnen steeds zal worden toegestaan om op grond van opgespoorde bewijzen als

---

¹⁷⁴ AHRA, notulen van de Raad 1864-1867, inv.nr. 152.

¹⁷⁵ Zie hoofdstuk 2 over de derde generatie.

¹⁷⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1195.

¹⁷⁷ AHRA, notulen van de Raad 1864-1867, inv.nr. 152.

nog later de inlijving aan te vragen'.¹⁷⁸ Van Rappard, die hem dit gesuggereerd had, was namelijk van mening dat een verheffing met een dergelijke clause wel vaker was voorgekomen. Het consequent volhouden van Pieter heeft uiteindelijk toch, zij het gedeeltelijk, succes gehad. Op 17 april 1868 ontving hij een brief van het Ministerie van Justitie waarin stond: 'Zoveel mogelijk is daaraan gevolg gegeven aan het verlangen, om met uitzondering nogthans van het verzoek in het diploma de verklaring op te nemen dat de verzochte inlijving wegens gemis aan volledig bewijs niet kon worden verleend, mitsgaders van het verzoek om vermelding van de Fransche afkomst van het geslacht en van uw verwantschap met de in het jaar 1822 in de adel opgenomen François Frederik Erdman de Beaufort.'¹⁷⁹

Het stug blijven volhouden aan een erkenning door inlijving zal ongetwijfeld zijn ingegeven door zijn huwelijken met de jonkvrouwen van Eysinga en van Rappard. Toch moet hij geweten hebben dat deze weg voor hem niet mogelijk was. Zijn vader had die ervaring reeds opgedaan en zijn broers waren daarvan ook overtuigd gezien hun weigering te participeren in de aanvraag. Met pijn in zijn hart accepteerde Pieter ten slotte een verheffing.

Financieel vermogen

In 1861 behoorden Pieter en zijn broer Arnoud Jan tot de vijftien hoogst aangeslagen inwoners voor de belastingen in de provincie Utrecht.¹⁸⁰ Zij stonden respectievelijk op plaats zeven met 3.186 gulden en op plaats vijf met 3.263 gulden. Hoe vermogend Pieter was, bleek na zijn overlijden in 1876 uit de beschrijving van zijn nalatenschap.¹⁸¹ De roerende goederen afkomstig van de Domsteeg werden getaxeerd op 60.552 gulden, waarvan 4.400 gulden aan paarden en rytuigen, etc. De lijst bevatte onder andere 34 schilderijen van levende meesters als Andreas Schelfhout, maar ook van zeventiende-eeuwse schilders onder wie Jacob van Ruisdael. De voorkeur voor schilderijen uit vooral de romantische school laat zien dat ook Pieter de Beaufort, evenals zijn vader en zijn broer, een man was wiens aandacht en voorliefde uitgingen naar de natuur. Tevens bevatte de lijst een dertigtal tekeningen. Het huis Leeuwenburg, dat circa dertien kamers bevatte, was aanmerkelijk soberder ingericht. De waarde van de inrichting van dat huis werd geschat op 10.155 gulden en de tuin werd getaxeerd op 2.061 gulden. Uit de opsomming blijkt dat op het landgoed ook een boerderij was met onder meer zestien koeien en vijftig kippen. Deze werd door de bewoner voor eigen rekening geëxploiteerd. De inventaris hiervan werd inclusief de levende have geschat op 3.921 gulden. Het verschil tussen de waarde van de inventarissen van het landgoed Leeuwenburg en dat van het huis in de Domsteeg laat duidelijk zien dat het Utrechtse stadshuis bij Pieter een voornaam plaats innam en vooral gebruikt werd voor contacten met de buitenwereld. Zijn landgoed en het boerenbedrijf tonen hem meer als een liefhebber van de natuur en dat huis was daarom minder exclusief ingericht. Deze verschillen lagen voor de hand, omdat hij zijn maatschappelijke functies voornamelijk in de stad vervulde en de inrichting van het stadshuis zijn status moest ondersteunen. In tegenstelling tot zijn broer Arnoud Jan, die zich primair op de landbouw richtte, was Pieter vooral een bestuurder die zich in de stad ophield. De buitenplaats diende tot genoeg en verhoging van de aristocratische status die in 1868 een formele bezegeling had gekregen.¹⁸² Het forse landelijke grondbezit van beide broers past in het beeld van een aristocratisch beleggingspatroon, dat Jaap Moes onlangs voor deze periode geschetst heeft.¹⁸³

---

¹⁷⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1195.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ J.A. Brugman en A. Schuurman, 'Sociale ontwikkeling', in: *Geschiedenis van de provincie Utrecht vanaf 1780* (Utrecht, 1997) 314.

¹⁸¹ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 158 akte 22178, taxatie 1 maart 1877.

¹⁸² Laarse en Kuiper, *Beelden van een buitenplaats* (Hilversum, 2005).

¹⁸³ Jaap Moes, *Onder aristocraten* (Hilversum, 2012) 146-165.

Op 29 december 1877 werd de scheiding van de nalatenschap van Pieter notarieel vastgelegd.¹⁸⁴ In de aanloop ernaartoe moesten diverse problemen worden opgelost. Allereerst moest de vermogensopstelling gezuiverd worden van de eigendommen die dienden als vruchtgebruik van de nalatenschap van de overleden eerste echtgenote Catharina Johanna. Een ander probleem was het overlijden van Pieters zuster Antoinette Charlotte, op 25 januari 1876, tien maanden vóór het overlijden van hemzelf. Volgens haar testament had zij van haar vermogen twee huizen gelegen Achter Sint Pieter en in de Voetiussteeg ter totale waarde van 251.400 gulden aan haar broer Pieter gelegateerd. Het restant van haar vermogen liet zij voor de helft na aan Pieter en voor de andere helft aan de zes kinderen van haar eerder overleden broers en zusters. Dit legaat is tekenend voor de speciale band die de overledene met haar broer had. De kinderen van Pieter werden daardoor duidelijk bevoordeeld boven haar andere neven en nichten. Omdat de scheiding van haar nalatenschap pas plaatsvond na het overlijden van Pieter moesten hierdoor eerst de nodige correcties plaatsvinden voordat tot verdeling van de nalatenschap kon worden overgegaan.

De totale nalatenschap van Pieter de Beaufort bedroeg 2.600.000 gulden. Ieder der zes kinderen erfde dus ongeveer 433.300 gulden. Het ouderlijk huis aan de Domsteeg ter waarde van 33.000 gulden en het huis in de Voetiussteeg van 3.600 gulden werden slechts pro memorie opgenomen en niet toegewezen aan de erfgenamen. De beweegredenen hiervoor werden niet duidelijk gepreciseerd. Vooral voor het huis aan de Domsteeg speelde mogelijkwijze de vrijgezelle en onder curatele gestelde oudste dochter Cornelia Anna en het ongehuwd zijn van de jongste zoon Binnert Philip een rol. Enige jaren later werd Karel Antonie eigenaar en bewoner van het ouderlijk huis aan de Domsteeg en betrok Cornelia Anna het huis Achter Sint Pieter. De vele zate's, die afkomstig waren uit de erfenis van hun moeder, werden gelijk verdeeld over alle kinderen. Het landgoed Leeuwenburg ter waarde van 188.000 gulden en het huis gelegen Achter Sint Pieter, getaxeerd op 18.000 gulden, werd door de oudste zoon Willem Hendrik verworven. In 1895 werd het laatstgenoemde pand en dat in de Voetiussteeg, namens zijn zuster Cornelia Anna, door Willem Hendrik verkocht aan de Vereniging tot oprichting en instandhouding van Gereformeerde scholen. Karel Antonie werd de nieuwe eigenaar van Molenstein. Van de totale erfenis bleef bij de verdeling een waarde van 412.938 gulden onverdeeld. Deelnemers hierin waren slechts vijf van de zes erfgenamen, Willem Hendrik participeerde hierin niet. Door zijn keuze voor Leeuwenburg en Achter Sint Pieter bevatte zijn erfdeel te weinig liquiditeit om ook aan de onverdeelde boedel deel te nemen. Leeuwenburg en Molenstein zijn ook nu nog in bezit van afstammelingen van Pieter de Beaufort.

Bij de nalatenschap van jhr. Pieter de Beaufort is in vergelijking met zijn ouders een enorme (vermogens)sprong gemaakt. De vermelding van hem en zijn broer Arnoud Jan in de top van de hoogstaangeslagenen in de provincie Utrecht geeft aan hoe zeer deze generatie tot de hoogste echelons van de samenleving was doorgedrongen. Vergelijken we deze generatie, de laatste die in het onderzoek is meegenomen, met de voorgaande, dan zien we een voortdurende toename, behalve tussen generatie vijf en zes. Deze daling, veroorzaakt door de tijdsomstandigheden aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw, was allerm minst fataal, gezien het enorme succes van de zevende generatie. De groei in financieel vermogen tussen de aankomst van een immigrant in 1613 en de dood van de eerste edelman in 1876 is indrukwekkend te noemen.

Levenseinde

Op maandag 30 oktober 1876 stierf Pieter de Beaufort aan de gevolgen van een beroerte op zijn landgoed Leeuwenburg. Hij overleefde al zijn broers en zusters. Nauwelijks veertien dagen later schreef zijn zoon Karel Antonie een necrologie. Hij deed dat voor zijn kinderen en

---

¹⁸⁴ HUA, Notarieel archief Utrecht U 321 e 160 akte 22462.

zichzelf omdat hij meende de herinnering aan de laatste levensdagen van de ontslapene nauwkeurig te moeten beschrijven.¹⁸⁵ Hij deed verslag van de betrekkingen die zijn vader tijdens zijn leven bekleedde en benadrukte daarin diens gulle opgeruimdheid en de innige band die hij had met zijn zuster Antoinette Charlotte, op hem na de laatste van de kinderen De Beaufort-Van Westrenen, die een tiental maanden eerder was overleden. Pieter was tijdens zijn leven altijd een tevreden mens geweest en was bijzonder gesteld op zijn landgoed Leeuwenburg.

De begrafenisplechtigheid had plaats op zaterdag 4 november te Oud Leusden. Bij het geopende graf spraken mr. Mees, president-curator van de Utrechtse universiteit, de rector magnificus dr. van Herwerden, prof. N. Beets de pas benoemde hoogleraar Kerkgeschiedenis en christelijke ethiek, evenals de heer Lawick van Pabst namens Gedeputeerde Staten. Deze keur van sprekers uit de wetenschap en uit de politiek toont aan hoe Pieter de Beaufort gewaardeerd en erkend werd.

Ten slotte

De levensbeschrijving van de zesde generatie laat zien dat Willem Hendrik de Beaufort een man was die zich op zijn eigen wijze aanpaste aan de Franse tijd en zelf zijn koers bepaalde. De vlucht van de stadhouder en de confiscatie van diens bezittingen betekenden dat hij zijn vader in diens bestuurlijke functie bij de Nassause Domeinraad niet kon opvolgen. Hoewel hij geen academicus was, verwierf hij op verschillende gebieden een gedegen kennis. Hij verzamelde veel feitelijke wetenswaardigheden met de bedoeling voor eigen gebruik een encyclopedie aan te leggen.¹⁸⁶ Voor het grootste gedeelte betreffen het artikelen die te maken hebben met verbeteringen op het gebied van de veeteelt en de landbouw. Vooral grondverbetering door het verbouwen van daartoe geschikte gewassen had zijn speciale aandacht. De enorme prijsstijgingen van landbouwproducten sinds de tweede helft van de achttiende eeuw moeten hem in zijn idee gestimuleerd hebben. De uitvoer van graan, tarwe, room, kaas, boter en tuinbouwproducten maakte Nederland in die tijd tot een van 's werelds grootste voedslexportaties. Deze trend zou duren tot het begin van de tweede helft van de negentiende eeuw.¹⁸⁷

Willem Hendriks levensbeschrijving laat zien dat hij nooit de ambitie had om op de voorgrond te treden. De wereld van de politiek liet hij gaarne aan zich voorbij gaan. Hij concentreerde zich liever op de aankoop en vervolgens uitbreiding van zijn geliefde landgoed Den Treek. Zijn liefde voor de natuur en de landbouw kon hij in het beheer hiervan goed uitleven. Hij combineerde zijn voorliefde voor het buitenleven met zijn belangstelling voor letteren en wetenschap. Ook in zijn maatschappelijke functies heeft hij steeds zijn eigen interesses gevolgd. Het Provinciaal Utrechts Genootschap en het curatorschap van de Utrechtse Universiteit kwamen tegemoet aan zijn literaire en wetenschappelijke interesse. Zijn lidmaatschap van Gedeputeerde Staten van Utrecht gaven hem de gelegenheid zijn voorkeuren voor land- en veeteelt ook op bestuurlijk niveau gestalte te geven. Willem Hendrik de Beaufort werd in de eerste vergadering van het PUG na zijn overlijden, op 26 juni 1829, uitvoerig herdacht in een rede door Ph. van Heusde.¹⁸⁸ Hij werd afgeschilderd als een man met een hoge graad van beschaving in handelen en in geest, als iemand met een ingeschapen afkeer van pracht en praal. Hij was geen makkelijk spreker in het openbaar, maar zeker iemand met veel innerlijke beschaving. Hij eende die zich niet alleen toe uit onderwijs en opleiding, maar veeleer uit eigen studie op latere leeftijd. Wat betreft zijn openbare ambten memoreerde de spreker dat Willem Hendrik tijdens de Franse heerschappij dikwijls voor hoge posten was aangezocht, maar dat hij deze steeds had geweigerd. Het had echter zijn volledige instemming dat anderen ze wel accepteerden: 'Hij ver-

¹⁸⁵ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1199.

¹⁸⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 464.

¹⁸⁷ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*, 85.

¹⁸⁸ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 494.

heugde zich daarentegen ter zake des vaderlands dat mannen van talent en kunde [...] zich dat lieten welgevallen, maar hij zelf was er niet toe te brengen.¹⁸⁹

Deze karakterschets van Willem Hendrik de Beaufort verklaart veel rondom het onderzoek dat hij heeft laten doen om in aanmerking te kunnen komen voor opneming in de adel. Het is wel logisch dat zijn verre bloedverwant Louis François de Beaufort – hun gemeenschappelijke voorvader stierf in 1590 – hem heeft benaderd voor inlichtingen over hun voorgeslacht ten behoeve van diens eigen inschrijving in het adelsregister. Het was bij alle verwanten bekend dat bij de jongere tak van het geslacht De Beaufort alle belangrijke familiebescheiden generatie op generatie bewaard waren gebleven.

Het rapport van Scheltema toonde aan dat Willem Hendrik niet voldeed aan de strikte eisen voor erkenning c.q. inlijving. Zijn levensbeschrijving laat echter wel zien dat een verheffing tot de serieuze mogelijkheden behoorde. Geconcludeerd mag worden dat hij dat kennelijk zelf niet wilde, hij hield niet van uiterlijk vertoon en besteedde zijn tijd liever aan de opbouw van zijn landgoed. Ook in latere jaren heeft hij nog ruimschoots de gelegenheid gehad om met hulp van belangrijke relaties een eventuele wens om opgenomen te worden in de adel alsnog kenbaar te maken. Tijdens zijn functie als lid van de Provinciale Staten van Utrecht kwam hij geregeld in contact met de koninklijke familie. Ruim een week vóór zijn officiële benoeming tot Gedeputeerde bood hij op 2 oktober 1814 in Arnhem de soevereine vorst de hulde van de Provinciale Staten van Utrecht aan. Op 10 juli 1820 dineerde hij op paleis Soestdijk met de kroonprins en op 21 augustus 1826 was hij op audiëntie bij de koning op het Loo. Het waren gelegenheden te over waarin hij belangrijke personen had kunnen spreken over een eventuele opname in de adelstand. Daarnaast had hij andere relaties die pogingen tot opname in de adel succesvol hadden kunnen ondersteunen. Voorbeelden daarvan zijn Willem Emmery de Perponcher, die hij van 1815 tot 1819 geregeld in allerlei besturen tegenkwam en Albert Carel Snouckaert van Schauburg, die hij goed leerde kennen gedurende de nadagen van de Franse tijd en in het begin van het Koninkrijk der Nederlanden. Vooral het lidmaatschap van de Hoge Raad van Adel van laatstgenoemde moet voor Willem Hendrik een gemakkelijke introductie zijn geweest.

Een andere relatie was Gijsbert Karel van Hogendorp. Vele jaren later, in 1918, werd bij het overlijden van zijn kleinkind en naamgenoot Willem Hendrik de Beaufort door de historicus H.T. Colenbrander een herdenkingsrede uitgesproken op een bijeenkomst van de Koninklijke Academie van Wetenschappen.¹⁹⁰ Hierin memoreerde Colenbrander dat Gijsbert Karel van Hogendorp in 1821 op terugreis van een kuur in Wiesbaden door het Sticht kwam en de grootvader van de overledene bezocht op diens landgoed Den Treek. In zijn reisaantekeningen sprak hij vol lof over ‘de schepping van de Heer de Beaufort, wiens voorbeeld en oogmerken de hoogste aandacht verdienen’.¹⁹¹

In Willem Hendrik de Beaufort zag Gijsbert Karel een gastheer die het landleven verkoos, maar zich tegelijk niet kon of wilde onttrekken aan publieke functies in de herboren staat. Van Hogendorp dat Willem Hendrik ‘zich de grondvester mocht achten van een gentry-geslacht dat in de publieke annalen van het Sticht aanspraak zou kunnen maken op het behoud eener eervolle plaats’.¹⁹² Het is echter de vraag of Colenbrander de passage een eeuw later niet wel heel vriendelijk naar de overledene en diens voorgeslacht heeft geïnterpreteerd. Grafredes behoren nu eenmaal niet tot het meest kritische proza. Dat neemt niet weg dat hier een essentiële episode in de aristocratisering van het geslacht De Beaufort wordt aangeduid.

---

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ *Jaarboek 1919 van de Koninklijke Academie van Wetenschappen* (Amsterdam, 1920) rede uitgesproken door H.T. Colenbrander, met als titel ‘Willem Hendrik de Beaufort 19 maart 1845-2 april 1918’, 16.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² *Ibidem*.

Den Treek was de ultieme levensvervulling van Willem Hendrik. Vanaf de aankoop in 1807 heeft hij kosten noch moeite gespaard om van een vervallen herberg, die zeer in trek was bij rondzwervende Franse soldaten, een uitgestrekt landgoed met een riant zomerverblijf te maken. Met zijn in de moeilijke beginjaren van de negentiende eeuw gedurfde aankoop en investering was Willem Hendrik niet de eerste die dat deed. Al vanaf de late zeventiende eeuw had de bouw van buitenverblijven met agrarische opstallen door gegoede Utrechtse burgerij, patriciërs en (oud)bestuurders een grote vlucht genomen.¹⁹³

Veel nakomelingen van Willem Hendrik de Beaufort hebben in de geest van de stichter het beheer van het landgoed Den Treek voortgezet. Om het landgoed in stand te houden, werden vanaf 1908 diverse juridische stappen ondernomen. Dit resulteerde in 1915 en 1925 in twee Naamloze Vennootschappen, Landgoed Henschoten en Landgoed Den Treek waarvan de aandelen bij de leden van de diverse staken van de familie werden ondergebracht. De familie De Beaufort greep de gelegenheid van het vrijkomen van de gemeenschappelijke goederen van de marke De Leusderberg aan om met de aankoop van gedeelten daarvan vanaf 1919 de twee landgoederen Den Treek en Henschoten, die elk in het bezit waren van een staak van de familie, nauwer te kunnen laten samenwerken, speciaal op het gebied van de bosbouw, en ze beter te kunnen exploiteren. Dit zou ten slotte uitmonden in de samenvoeging van beide landgoederen op 1 december 1935 in N.V. Den Treek-Henschoten. In 1941 fuseerden deze vennootschappen onder de naam N.V. Den Treek. In 1961 veranderde men de naam in 'Landgoed Den Treek-Henschoten N.V.' Op 22 maart 1973 werd de N.V. in de geest van de tijd omgezet in een B.V.¹⁹⁴

Het huis zelf werd in de loop der jaren steeds meer gemoderniseerd. In 1903 werd de zuidzijde uitgebreid met een toren en een lage vleugel. In 1949 werd Huize Den Treek verbouwd tot een hotel en aan exploitanten verpacht. In december 1998 ten slotte werd de buitenplaats inclusief de omliggende grond van circa zes hectare verkocht aan de heren De Boer en Mol, eigenaren van het Oranjehotel in Noordwijk.¹⁹⁵

Om vooral de jongere generatie De Beaufort bij het wel en wee van het landgoed te betrekken en om tevens de familiebanden te verstevigen, werd op 27 maart 1965 Stichting De Treeker Eik opgericht. Hoe meer de familie De Beaufort in de loop van de negentiende en twintigste eeuw in omvang toenam, des te meer ging Huize Den Treek fungeren als trefpunt waar tot 1998 jaarlijks de familiereünies plaatsvonden. Het landgoed had echt de plaats van een adellijk stamslot gekregen.

De plaats die Den Treek vanaf 1807 heeft ingenomen bij alle nazaten van Willem Hendrik de Beaufort, heeft er zonder twijfel toe bijgedragen dat zij hem zien als hun 'Oer W.H.' Van nog veel meer belang voor de huidige leden van de familie is het feit dat vanaf Willem Hendrik de Beaufort het voortbestaan van het geslacht niet meer afhankelijk is geweest van slechts een nazaat zoals dat in de voorgaande generaties het geval was.

Van de zevende generatie komt de eer en het aanzien van het echtpaar Arnoud Jan de Beaufort en Anna Alida Stoop in het bijzonder tot uitdrukking in de huwelijkspartners van hun kinderen. Het is opmerkelijk dat al hun kinderen, met uitzondering van de oudste zoon Willem Hendrik, een huwelijk aangingen met leden van de adel. Ook de oude adel zoals Van Boetzelaer en Van Hardenbroek waren vertegenwoordigd onder de huwelijkspartners. De huwelijken vormen een bewijs van de vooraanstaande plaats die het echtpaar De Beaufort-Stoop innam in de hoogste kringen.

De beide huwelijken van Pieter waren voor het geslacht De Beaufort zeer interessant. Financieel was vooral het eerste bijzonder aantrekkelijk. Hij was bovendien het eerste mannelijk lid van de familie De Beaufort dat met een adellijke vrouw in het huwelijk trad. Zijn eer-

---

¹⁹³ Groningen, *Wooncultuur*, 2.

¹⁹⁴ Zie: W.A.G. Perks, *Den Treek van marke tot landgoed* (Amersfoort, 1984) 94-95.

¹⁹⁵ Wim Schipper, *Verleden en heden van de Treeker Eik en zijn omgeving* (Barneveld, 2003) 20, 21.

ste huwelijk bracht Pieter in familiair contact met zowel de Friese adel Van Eysinga via zijn schoonvader, als met de Utrechtse adel Van Lynden via zijn schoonmoeder. Zijn tweede huwelijk met wederom iemand van adel, nu uit het geslacht Van Rappard, verschafte hem een belangrijke relatie en steun in zijn streven opgenomen te worden in de Nederlandse adel. Zijn consequent volhouden om niet verheven te worden en alleen maar op te gaan voor inlijving is kenmerkend voor de in de familie levende innerlijke overtuiging dat hij afstamde van een oude adellijke Franse familie. Hij vond dat zijn geslacht daardoor geen genoegende behoefde te nemen met een verheffing. Hij heeft zich uiteindelijk door aangetrouwde familie laten overtuigen inlijving te accepteren, maar de aantekening in de toekomst een procedure voor inlijving open te houden, was voor hem zeer belangrijk. Latere afstammelingen, zoals zijn zoon Willem Hendrik, zouden steeds met deze eventuele erkenning bezig blijven, zonder dat dit echter tot enig resultaat zou leiden.¹⁹⁶ De door Jacobus Scheltema geschreven genealogie van het geslacht De Beaufort kon in een vroeg stadium al nergens de adellijke afkomst van de familie bewijzen: ‘In de werken over den Fransche adel worden zoo vele familiën de Beaufort gevonden, dat men niet heeft kunnen nagaan tot welke van dezelve dezer familie is te brengen. Men weet alleen dat het stamhuis van dezelve gelegen heeft bij de stad Meaux in het land van Brie in Champagne.’¹⁹⁷ Een kleinzoon van Pieter voegde daar nog tot 1885 verschillende aantekeningen aan toe, maar ook deze hielpen niet het bewijs te leveren.

Aanvankelijk speelde de collectiviteit een belangrijke rol bij de aanvraag van Pieter. Van de twee broers van Pieter stierf Joachim Ferdinand in 1863, dus nog voor het definitieve verzoek. Uit de levensbeschrijving van Arnoud Jan komt duidelijk naar voren dat hij iemand was die in het geheel niet hunkerde naar uiterlijk vertoon en het is begrijpelijk dat hij niet wenste mee te werken aan een collectieve aanvraag. Hij was een echt natuurmens en bovendien in de laatste jaren vóór zijn overlijden in 1866 zwak van gezondheid. Voor de aanvraag van Pieter had het overlijden van beide broers een gunstige uitwerking omdat de collectiviteit toen niet meer aan de orde was.

In de correspondentie met de Hoge Raad van Adel werd voortdurend met nadruk gewezen op de huwelijken die in de loop der eeuwen door de geslachten De Beaufort gesloten werden met vooraanstaande families, vooral in Zeeland. Nergens werden echter de nauwe relaties die de beide voorouders Pieter Benjamin en Joachim onderhielden met de stadhouderlijke familie in de baronie van IJsselstein en in de Nassause Domeinraad als argument gebruikt. Jaren later, onder het bewind van een nieuwe vorst, koningin Wilhelmina, zou in 1898 door het geslacht Reigersman juist het lidmaatschap van de Nassause Domeinraad bij uitstek gebruikt worden als argument voor verheffing in de Nederlandse adel.¹⁹⁸

Heel opmerkelijk is dat vier kleinkinderen van Arnoud Jan – die daar zelf geen behoefte aan had – bij Koninklijk Besluit van 16 maart 1937 in de adelstand werden verheven.¹⁹⁹ Zij hadden daarvoor in oktober 1936 het verzoek gedaan.²⁰⁰ Hun aanvraag baseerden zij op hun afstamming in wettige mannelijke lijn van hun overgrootvader Willem Hendrik de Beaufort, die ook de vader was van jhr. Pieter de Beaufort die in 1868 geadeld was. Op 9 oktober 1936 bracht de Hoge Raad van Adel hierover een gunstig advies uit aan de minister van Justitie.²⁰¹ Als motief werd vermeld dat ‘de requestanten ook wat maatschappelijke positie en

---

¹⁹⁶ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1226.

¹⁹⁷ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 6.

¹⁹⁸ Volgens informatie van de Hoge Raad van Adel.

¹⁹⁹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1033A.

²⁰⁰ AHRA, notulen van de Raad 1936, inv.nr. 9. Het waren slechts vier van de nog acht levende zoons van Johannes Bernardus: Jan Karel Hendrik, Willem Hendrik, Maurits Hubert en Johannes Cornelis.

²⁰¹ Aan dit advies voegde de Raad nog een interessante opmerking toe die in wezen niets met de aanvraag van de heren De Beaufort te maken had. De Raad meende de minister te moeten adviseren een wijziging aan te brengen in de Koninklijke Besluiten waarbij adeldom werd verleend. Hij raadde aan de gebruikelijke woorden ‘en diens wettelijke nakomelingen’ te vervangen door ‘en diens wettige staande huwelijk geboren nakomelingen’. Zo

vermaagschapping betreft, in gelijke omstandigheden verkeerden als hun in 1868 geadelden oud-oom'.²⁰² Zij deelden nu ook in de bezegeling met een adelspredikaat in de sociale stijging van een geslacht dat met de komst van Pierre de Beaufort naar de Nederlanden al sterk begonnen was. Een accumulatie van politiek, financieel en cultureel vermogen leidde tot een steeds verdere opbouw van hun positie in de Nederlandse samenleving.

---

zouden in het algemeen door huwelijk gewettigde 'voorkinderen', die biologisch niet van hun wettige (adellijke) vader afstamden, van adeldom uitgesloten blijven. De minister van Justitie reageerde hier niet op.

²⁰² AHRA, inv.nr. 204, notulen van de Raad 1936, 17.

SLOTBESCHOUWING

De begrafenis van jhr. Pieter de Beaufort op 4 november 1876 vormt het eindpunt van deze studie over diens familie. De plaatsen van overlijden (Landgoed Leeuwenberg bij Langbroek) en van begraven (Oud-Leusden) zijn kenmerkend voor de levenssfeer van de familie in deze periode: het arcadische bestaan van landadel. Acht jaar voor zijn dood was Pieter de Beaufort door koning Willem III in de Nederlandse adel verheven. Deze verheffing was de bekroning van een lange periode van groei, in bestuurlijke functies, rijkdom en familienetwerken. Deze groei, of opbouw, heb ik gevolgd over een periode van meer dan 250 jaar, van de komst van Pieters voorvader Pierre naar de Republiek in 1613 tot het adelsbesluit in 1868.

Pierre en zijn afstammelingen, de 'jongere tak' van het geslacht De Beaufort, zijn onderzocht op hun bestuurlijke functies, huwelijken en financiën. Deze verschillende typen 'vermogen' zijn onderscheiden in navolging van de studie van de socioloog Kees Schmidt over de op enkele punten vergelijkbare familie Teding van Berkhout. Dit concept van Schmidt is weer gebaseerd op het werk van de Franse socioloog Pierre Bourdieu. Evenals in het onderzoek van Schmidt, dat zich over een nog langere periode uitstrekt, zijn de lotgeval- len van de generaties De Beaufort in kaart gebracht tegen de achtergrond van de maatschappij waarin zij leefden: de Republiek der Verenigde Nederlanden, de revolutionaire Bataafs-Franse tijd en ten slotte de eerste decennia van het Koninkrijk der Nederlanden.

Centraal staat de vraag hoe Pierre de Beaufort en zijn nageslacht uiteenlopende typen vermogen hebben kunnen opbouwen vanuit de beginsituatie van een immigrant die niet kon terugvallen op bestaande familierelaties en voor wie als buitenlander allerlei bestuursgremia gesloten waren. In deze slotbeschouwing wil ik de ontwikkelingen in bestuurlijk-politiek, financieel en sociaal-cultureel vermogen samenvatten.

Bestuurlijk-politiek vermogen

Op bestuurlijk-politiek gebied zijn Pierre de Beaufort en zijn achterkleinzoon Pieter Benjamin het meest bepalend geweest. Als vreemdeling moest Pierre een andere dan de gebruikelijke weg bewandelen om sociaal te stijgen. Hij profiteerde van een toevallige samenloop van omstandigheden en wist handig gebruik te maken van contacten, zoals die met Constantijn Huygens – om zich zo een plaats te veroveren in de hofhouding van stadhouder Frederik Hendrik. Bij de overstap die hij maakte van een hoffunctie naar een bestuurspost in Hulst profiteerde hij van de omstandigheid dat in dit pas veroverde gebied een groot gebrek aan gekwalificeerd (protestants) personeel was. Deze kans is vergelijkbaar met de opstap die vertegenwoordigers van de gereformeerde middenklasse maakten tijdens de Opstand driekwart eeuw eerder. De vroedschappen hadden loyale protestanten nodig om de plekken van weggezuiverde katholieken op te vullen. De Alteratie van Amsterdam in 1578 was zo'n moment. Zo kon de familie Huydecoper in enkele generaties opklimmen vanuit het gildemilieu naar de top van het regentenpatriciaat. Medio zeventiende eeuw waren de stedelijke vroedschappen in de zeven provinciën dichtgeslibd, alleen de nieuw veroverde gebieden in het zuiden boden nog mogelijkheden.

De verhuizing naar de periferie bood aan Pierre de Beaufort en zijn directe nageslacht mogelijkheden die ze elders in de Republiek niet gehad zouden hebben, maar hield het risico in dat het bestaan hier een doodlopende weg zou worden. Hulst kende geen vroedschap, het was niet zelfbesturend. De burgemeesters waren verantwoording schuldig aan de Staten-Generaal. Het burgemeestersambt met de daaraan verbonden emolumenten was de meest lucratieve baan. Het werd vele malen door de eerste generaties De Beaufort bekleed, evenals het

schepenambt. De ambteloze perioden als gevolg van maximale termijnen wisten zij te overbruggen met functies in het nabijgelegen Hulsterambacht. Van groot belang was dat zowel Pierre als zijn zoon Benjamin er in slaagden hun nageslacht tijdig op de juiste functies te plaatsen. Door het sluiten van huwelijken met vooraanstaande Zeeuwse geslachten wist de familie De Beaufort bovendien een brug te slaan naar de naburige provincie. Enkele De Beauforts maakten zelfs een overstap naar Zeeuwse steden (Tholen en Veere), maar door uitsterven ontstonden bij hen geen vroedschapdynastieën.

De hoofdlijn van de jongere tak verliet uiteindelijk de periferie, door een belangrijke stap van Pieter Benjamin de Beaufort (1688-1776), achterkleinzoon van Pierre. Hij werd rentmeester van het Nassause Domein in Hulsterambacht en kwam zo in de entourage van het Huis Oranje-Nassau. Pieters Benjamins connecties in Zeeland maakten hem en zijn zoon nuttig voor de prins, die op dat moment slechts het stadhouderschap in drie provincies bekleedde en streefde naar herstel in de andere vier. In de prinselijke omgeving klom Pieter Benjamin de Beaufort verder op. In 1739 werd hij lid van de Nassause Domeinraad in Den Haag en daarmee keerde de familie terug naar het bestuurlijke centrum. Met de benoeming van Willem IV tot algemeen erfstadhouder in 1747 zat De Beaufort in de juiste machtsconstellatie. Net als zijn overgrootvader een eeuw eerder had hij gebruik gemaakt van de kansen die politieke ontwikkelingen boden. Zijn aanzien steeg nog verder toen hij ook het drostambt van IJsselstein verkreeg.

Net als zijn voorouders in Hulst hadden gedaan, wist ook Pieter Benjamin zijn functies door te geven aan een zoon, Joachim Ferdinand. Hij had ook de tijd om dat te doen: hij overleed op bijna negentigjarige leeftijd, in 1776. Zijn begrafenis in Hulst onderstreept zijn binding aan Staats-Vlaanderen en ook zijn hoge aanzien bij de stadhouder: zijn lijk werd er heen gebracht met het stadhouderlijk jacht. Zijn zoon, die zo fortuinlijk gelanceerd was, diende de prins naar eer en geweten, maar raakte verwickeld in de revolutionaire bewegingen die zich na 1780 tegen de stadhouder keerden. Met de Bataafse Revolutie van 1795 raakte hij zijn ambten kwijt. Waar de De Beauforts eerder van politieke gebeurtenissen geprofiteerd hadden, waren ze er nu het slachtoffer van. Het Koninkrijk van Willem I bood de trouwe Oranjedienaren weer nieuwe kansen, nu als bestuurders in de provincie Utrecht, zoals curator van de universiteit en lid van Gedeputeerde Staten. De nevenfunctie als drost van IJsselstein had hen van het politieke naar het geografische centrum van het land gevoerd.

De rol van politieke gebeurtenissen en de verbondenheid met het Oranjehuis in voren tegenspoed is iets wat we vaker zien bij het volgen van geslachten die in de negentiende eeuw geadeld werden. We zien parallelle ontwikkelingen bij regentengeslachten die op het kussen wisten te komen door de Opstand of wetsverzetten daarna: 1618, 1672-1674 en 1747. Leden van onderliggende facties of mensen buiten het regentmilieu wisten door steun van de stadhouder tot vroedschappen door te dringen om zo een basis te leggen voor de sociale stijging van hun nageslacht, met adelsverheffing in de negentiende eeuw als uiteindelijke bekroning. Een voorbeeld is de oorspronkelijk uit Antwerpen afkomstige familie Martens, die zich na aanvankelijke huwelijken met migrantenfamilies verzwagerde met het inheemse patriciaat, en met steun van Willem III een aanzienlijke positie kreeg in het Utrechtse stads- en provinciebestuur, om, na een periode van ambteloosheid bestuurlijke functies in het nieuwe koninkrijk te krijgen en, in 1829, een adelsbrief te ontvangen.¹

Bij de familie De Beaufort was de band met Oranje oneindig veel sterker dan bij een familie als Martens. Voorvader Pierre was als immigrant opgeklommen aan het hof van Frederik Hendrik. Om daar te komen, had hij de connectie met Constantijn Huygens gebruikt. Hij zelf had via zijn band met de stadhouder zijn eindpositie in Hulst weten te bereiken. Het was via de Nassause Domeinraad dat achterkleinzoon Pieter Benjamin terug wist te komen

---

¹ De Bruin en Pietersma, 'Op geborduurde kussens', 25-84.

naar Den Haag. Hij en zijn zoon hadden een wel een heel nauwe band met de stadhouderlijke familie, met Willem IV en Willem V en vooral met Maria Louise van Hessen-Kassel in de positie als drost van IJsselstein. In 1795 betekende die band het einde van de functiebekleding. Dat lot deelden Joachim Ferdinand en Willem Hendrik de Beaufort met andere vooraanstaande orangisten zoals de Martensen, maar bij de heropening van de mogelijkheden in 1801 waren zij slechter af, omdat stedelijke en regionale bestuursfuncties nu wel weer beschikbaar kwamen, maar de functies in de directe entourage van de Oranjes niet meer bestonden. David Johan Martens (1751-1811) kon in 1803 weer thesaurier van de stad Utrecht worden, maar voor Willem Hendrik de Beaufort (1775-1829) zat er niet meer in dan het lidmaatschap van de Commissie van Landbouw van het Departement Utrecht. Het is maar de vraag of hij meer ambieerde. De landbouw had het hart van deze De Beaufort; hij legde al zijn passie in het ontwikkelen van het landgoed Den Treek. In die agrarische belangstelling stond hij niet alleen. Bij meer telgen uit patricische en adellijke geslachten is deze verschuiving waarneembaar. Ik kom daar nog op terug.

Financieel vermogen

De generaties De Beaufort wisten uit ambten en andere activiteiten een kapitaal te verwerven dat in de loop van de tijd steeds verder groeide. Het familiearchief, aangevuld met notariële stukken, geeft daar een helder beeld van. Uit deze archieven is af te leiden dat de zogenaamde buitenambten van groot belang waren. Deze lagen vooral op het militaire vlak en hadden te maken met het innen van de belasting over de in- en uitvoer. Ze zorgden voor een constante bron van inkomsten. De opbouw van het kapitaal was onder stamvader Pierre begonnen en zette zich iedere generatie voort ondanks de omstandigheid dat de erfenis onder meerdere kinderen verdeeld moest worden. Dat werd echter meer dan gecompenseerd door het sluiten van huwelijken met vrouwen die niet onbemiddeld waren.

Het vaststellen van de vermogensgrootte is zeer geholpen door het feit dat bij vrijwel alle generaties een boedelbeschrijving noodzakelijk was, vanwege de minderjarige erfgenamen. De gegevens zijn echter niet compleet en zeker niet volledig met elkaar vergelijkbaar. In het geval van Benjamin zijn de taxaties niet behouden, zodat niet nauwkeurig is vast te stellen hoe groot de erfenis voor zijn zoon was. Bij Pieter Benjamin ontbreken de ingebrachte vermogens van zijn echtgenotes in de bewaard gebleven archivalia. Ten slotte is door het overlijden van Willem Hendrik vóór zijn vrouw alleen de totale erfenis van man en vrouw bekend. Op basis van de hier gehanteerde reconstructiemethode is de vermogensontwikkeling per generatie als volgt vast te stellen.

In guldens	Inbreng Man	Inbreng Vrouw	Inbreng Totaal	Erfenis Man	Erfenis Vrouw	Totaal
Pierre 2 erfgenamen		6.000	6.000	30.000	6.000	36.000
Benjamin 7 erfgenamen*	18.000	7.600	25.600			
Pieter 4 erfgenamen**		15.000		88.500	15.000	103.500
Pieter Benjamin 4 erfgenamen	34.500			227.466	29.096	256.562
Joachim Ferd. 2 erfgenamen***	64.140	537.294	601.434	365.081	448.671	813.752
Willem Hendrik 6 erfgenamen	272.500	83.454	355.954			456.000
Arnoud Jan	76.000	2.300.000	2.376.000	1.230.000	2.398.572	3.260.890
Pieter	76.000	1.534.942	1.610.942	2.600.000	1.827.737	4.427.737

* waarvan 1 legitieme erfgenaam

** de definitieve verdeling vond plaats in 3 parten

*** onder de twee eigen kinderen van erflater werd 545.000 verdeeld

Deze tabel laat zien dat het kapitaal van de familie De Beaufort al in de eerste generaties snel steeg. In de vroege achttiende eeuw is het al vergelijkbaar met dat van regenten in Hollandse steden. M. Prak komt in zijn onderzoek naar de elite in Leiden tot de conclusie dat de mediaan van het vermogen van de regenten ongeveer 150.000 gulden was en dat dit in de loop van de achttiende eeuw niet veel veranderde.² Bovendien constateerde hij dat de helft van de vroedschappen een vermogen naliet van meer dan 120.000 gulden.³ Zelfs in de tijd dat zij nog in Hulst woonden, lagen de De Beauforts niet veel achter op veel Hollandse regenten, hoewel de economische situatie daar veel slechter was. Vanaf het moment dat Pieter Benjamin het stadje in Staats-Vlaanderen achter zich liet om zich in Den Haag te vestigen, ging de financiële curve stijl omhoog. Zijn zoon Joachim Ferdinand had uiteindelijk een vermogen van ruim acht ton, en kwam daarmee op gelijke hoogte met de top van het stedelijke patriciaat. Zelfs een vooraanstaande adellijke familie als Van Wassenaer zat daar eerder in de eeuw niet zo heel ver boven en rond de tijd van het overlijden van Joachim Ferdinand waren er heel wat adelsgeslachten met een aanzienlijk kleinere erfenis.⁴

Met het doorgeven van een forse erfenis legde de ene generatie net zo goed een basis voor een uitbouw van de maatschappelijke positie door de volgende generatie als met het doorschuiven van ambten. Toen dat laatste met het uitbreken van de Bataafse Revolutie niet meer mogelijk was, had het familievermogen een dusdanige omvang bereikt dat de klappen van de zware tijd rond 1800 op te vangen waren. De vermogensvermindering die we bij Willem Hendrik zien, is op deze problematische periode terug te voeren. De Beaufort was de enige niet die onder de ongunst der tijden te lijden had. Uitval van inkomsten uit ambten, belastingmaatregelen, problemen met waardepapieren (zoals de tiërcering) en een sterke verminde-

² *Ibidem*, 131.

³ *Ibidem*, 115.

⁴ De Bruin, *Bedreigd door Napoleon*, 119, 355-357.

ring van de overzeese handel sloegen diepe bressen in de vermogens van de Nederlandse elite. Anderen profiteerden, maar tot die groep behoorden de De Beauforts zeker niet.

De boedelbeschrijvingen bieden niet alleen inzicht in de omvang van het vermogen, maar ook in de manier waarop dat in de loop van de tijd is belegd. Daarin is een verschuiving vast te stellen. Door Pierre de Beaufort werden vooral obligaties en rentebrieven aangekocht. De volgende generaties belegden hun gespaarde gelden aanvankelijk in onroerende goederen zoals huizen en landerijen. Omdat deze door allerlei omstandigheden niet altijd gemakkelijk te verkopen of te verdelen waren, werden ze nog geruime tijd na het overlijden van de erflieders als onverdeelde boedels voor gezamenlijke rekening beheerd. Pieter en Pieter Benjamin exploiteerden als eigenaar voor eigen rekening grond en de eerstgenoemde handelde ook in landbouwgrond. Vanaf de derde generatie is duidelijk een steeds grotere spreiding in de beleggingen te zien. Naast onroerend goed kregen waardepapieren zoals hypotheek en obligaties, waarvan vele in vreemde valuta, een steeds groter aandeel in het totale vermogen. Beleggingen in risicodragende investeringen zoals in de handel waren in Hulst door de frequente oorlogen niet of nauwelijks mogelijk. De neiging om het kapitaal voor een groot gedeelte te beleggen in landerijen en heerlijkheden past in een bekend patroon. Verlangen naar veiligheid was een belangrijk motief bij de toenemende kapitaalvlucht in de achttiende eeuw.⁵ In de loop van de eeuw werd het beleggen in landbouwgrond steeds profijtelijker door de snel stijgende landbouwprijzen. Een dergelijk beleggingspatroon zien we dan ook op grote schaal onder de Nederlandse elite en ook bij instellingen, zoals de Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht, die in de laatste decennia van de achttiende eeuw een grote bloei doormaakte als gevolg van stijgende pachttopbrengsten.⁶ Het lijkt erop dat de adel door de voorspoed in de landbouw een herstel beleefde. Deze verschuiving richting landbouw is voor Brusse en Mijnhardt aanleiding om een nieuwe 'template' voor de Nederlandse geschiedenis te bepleiten. De periode 1750-1850 zou juist een de-urbanisatie met een toenemend belang van de agrarische sector in de economie laten zien.⁷

Een opmerkelijke afwijking van het veilige beleggingspatroon was de poging van Willem Hendrik de Beaufort om een distilleerderij op te zetten. De faliekante mislukking van deze onderneming zorgde ervoor dat de familie zich voortaan verre hield van zakelijke avonturen. Willem Hendrik richtte zich weer op investeringen in land. Daar lag ook zijn hart, zoals we net gezien hebben bij zijn bestuurlijke activiteiten. Met deze agrarische oriëntatie past Willem Hendrik heel goed in de nieuwe 'template'.

In het vermogen van de familie vormen veilige obligaties op Nederlandse overheden een substantieel aandeel. De waarde van de Nederlandse overheidspapieren zou pas tijdens de inlijving bij Frankrijk als gevolg van de tiërcering van de staatsschuld een probleem worden. Andersoortige aandelen zijn niet zo veel aangetroffen in de boedelpapieren. De invloed van huwelijken met partners uit het Zeeuwse patriciaat vooral in de tweede, derde en vijfde generatie, komt tot uiting in aandelen West-Indische Compagnie en Surinaamse plantages. Voor zover uit de diverse financiële bescheiden is na te gaan, hebben de leden van de familie De Beaufort in deze categorie beleggingen zelf niet geïnvesteerd. De hele onderzochte periode is een financieel succesverhaal. De combinatie van inkomsten uit ambten, erfenissen en succesvolle beleggingen zorgt ervoor dat het nageslacht van een immigrant uit Sedan op het moment van de adelsverheffing in 1868 zeer vermogend was geworden. Uit het onderzoek naar de Nederlandse elites is wel duidelijk geworden dat de financiële component in de sociale stijging van een familie, met een nobilitatie als bekroning, onmisbaar was.

---

⁵ Prak, *Gezeten burgers*, 112.

⁶ De Bruin, *Bedreigd door Napoleon*, 105-114.

⁷ Brusse en Mijnhardt, *Towards a new template*.

Sociaal-cultureel vermogen

Tot het sociaal-cultureel vermogen van een familie zijn in de eerste plaats de huwelijksbanden en het voortzetten van het geslacht te rekenen. Bij het geslacht De Beaufort is er, net als bij de eerder genoemde familie Martens, sprake van een dunne lijn. Willem Hendrik de Beaufort was op het moment dat hij zelf vader werd de enige mannelijke afstammeling van Pierre. Of het hier ging om een bewuste beperking van het aantal huwelijken blijkt bij geen van beide families uit stukken. In het geval van Martens is het wel heel opvallend hoe weinig leden van de familie (ook vrouwen) in het huwelijk treden. Bij De Beaufort is dat niet zo zeer het geval. Het uitsterven van zijtakken is eerder een kwestie van biologisch toeval.

De huwelijken van dochters en jongere zoons De Beaufort hebben juist bijgedragen aan een versterking van de positie van de familie in de samenleving door inbreng van erfenissen en door connecties in het regentenmilieu. Wanneer een dergelijk 'aangenaam' huwelijk er niet in zat, bleven ze meestal ongetrouwd. Slechts een enkeling trouwde tegen de zin van zijn ouders, dan was onterving de sanctie, althans beperking tot de legitieme portie. Aan de andere kant wenste de familie een edelman die een meisje De Beaufort bezwangerd had aan zijn trouwbelofte te houden, en na diverse rechtsgangen hadden ze succes. Het tekent het zelfvertrouwen van de familie aan het eind van de zeventiende eeuw dat een weigerachtige edelman voor het gerecht gedaagd werd om een huwelijk af te dwingen. Anderhalve eeuw later kon de familie probleemloos huwelijken met de adel aangaan. Pieter de Beaufort trouwde nog voor zijn verheffing tweemaal met een adellijke vrouw: met jkvr. Catharina van Eysinga en na haar dood met jkvr. Maria Cornelia van Rappard. Het lijkt bijna een voorbereiding voor zijn eigen intrede in de adel.

Hoewel de huwelijken van de opeenvolgende generaties De Beaufort bijdroegen aan rijkdom en relaties, zijn er geen directe aanwijzingen gevonden dat die huwelijken gearrangeerd werden door de ouders. Dat past in het patroon dat uit eliteonderzoek en breder gezins-historisch onderzoek oprijst. In het Nederland van de Republiek en ook de negentiende eeuw is er sprake van een keuze door de huwelijkspartners zelf, met een soort vetorecht van de ouders. Bevordering van gewenste huwelijken geschiedde subtieler dan puur arrangeren. Als huwelijksmarkt was Hulst niet erg gunstig. Er was geen sprake van een gevestigd regentenpatriciaat met een gezeten burgerij van kooplieden en beoefenaars van vrije beroepen. De gereformeerde bevolkingsgroep was relatief klein en er moest in ieder geval binnen de eigen geloofsgemeenschap getrouwd worden. Officiersfamilies en Zeeuwse regenten aan de andere kant van de Westerschelde vormden de meest voor de hand liggende doelgroepen. Inderdaad zien we bij de familie De Beaufort dat zij hun partners uit die kringen haalden. De verhuizing naar Den Haag na de benoeming in de Nassause Domeinraad betekende ook in dit opzicht een aanzienlijke verbetering.

De combinatie van een betrekkelijk vrije, affectieve partnerkeuze en huwen binnen hetzelfde milieu kwam de stabiliteit van huwelijken ten goede. Hoewel echtscheiding in de Republiek was toegestaan en zelfs niet tot een maatschappelijk isolement hoefde te leiden, kwam het niet vaak voor.⁸ Bij de familie De Beaufort ben ik in het geheel geen echtscheidingen tegengekomen. Over het algemeen werden de huwelijken gesloten op een leeftijd die gebruikelijk was onder de regenten, wanneer de echtelieden in de twintig waren. De enige uitzondering hierop vormde Joachim Ferdinand. Hij was al 44 jaar toen hij, na sterke aandrang van zijn vader, besloot in het huwelijk te treden met Anna Digna van Gelre. De huwelijken van de familie werden gezegend met drie tot elf kinderen, aantallen die normaal waren in kringen van bestuurders. Het werkelijke aantal zal mogelijk iets hoger gelegen hebben doordat zeer jong overleden (en daardoor ongedoopte) kinderen niet in het bronnenmateriaal terug te vinden zijn. Kindersterfte lag hoog, zeker in het ongezonde zuidwesten van het land, waar

---

⁸ Prak, *Gezeten burgers*, 184.

schoon water schaars was. Het sterven van baby's maar ook van oudere kinderen was zelfs onder de elite een veel voorkomend verschijnsel, al verbeterde de situatie vanaf het midden van de achttiende eeuw door nieuwe medische inzichten. Ook bij de De Beauforts is de dood de kinderkamer niet voorbijgegaan. Met uitzondering van het echtpaar Benjamin de Beaufort en Maria Stavenisse geldt dit voor iedere generatie. De meest dramatische sterfte vond plaats in het gezin van Joachim Ferdinand de Beaufort en Anna Digna van Gelre. Maar liefst zes van de acht kinderen overleden jong. Mogelijk heeft de primitieve woonsituatie in het kasteel van IJsselstein een rol gespeeld.

De zonen De Beaufort die wel de volwassen leeftijd bereikten, doorliepen meestal een bestuurlijke of militaire carrière. Voor een bestuurlijke loopbaan werd meer en meer de rechtenstudie de geëigende vooropleiding.⁹ Ook bij de familie De Beaufort was dat al vanaf de tweede generatie het geval. De enige uitzondering hierop was Pieter Benjamin en juist deze zou een belangrijke bijdrage leveren aan het aanzien van de familie. Een juridisch geleerde daarentegen was Lieven Ferdinand de Beaufort (1675-1730). Naast zijn loopbaan als regent in Tholen schreef hij boeken over geschiedenis en recht. Deze Lieven Ferdinand is geen rechtstreekse voorvader van de in 1868 geadelde Pieter de Beaufort. Zijn nageslacht stierf met zijn kleinzoon uit.

Een belangrijk onderdeel van het sociaal-culturele kapitaal is de levensstijl van de betrokkenen. Het gaat hier om de vraag hoe een persoon of een familie de verkregen welstand omzet in getoonde status. Zo kon de positie in de samenleving (begeerd of inderdaad bereikt) worden gemarkeerd. De welstand van de familie over de reeks van generaties is vast te stellen aan de hand van boedelinventarissen die voor de meeste erflaters bewaard zijn gebleven. We zien de getoonde welstand in het interieur van de huizen al vanaf grondlegger Pierre. De groei in macht en rijkdom weerspiegelt zich in een toenemend luxevertoon. Er is duidelijk sprake van een hoog ambitieniveau. Het bezit aan roerende goederen toont de wens te behoren tot de betere kringen. Dat geldt ook voor het onroerend goed: grote huizen en later buitenhuizen. De uitbouw van het bezit rond landgoed Den Treek door Willem Hendrik de Beaufort, zulks in combinatie met een groot stadshuis in Utrecht, markeert de overgang naar een aristocratische levensstijl van de familie, die uiteindelijk wordt gehonoreerd met de adelsverheffing in 1868. Zijn betekenis voor het geslacht wordt ook door de huidige generatie De Beaufort gezien, hij wordt met veel egards aangeduid als 'onze oer W.H.'¹⁰ Hoe sterk het aristocratische zelfbeeld in de negentiende eeuw was, blijkt wel uit de pogingen van Willem Hendriks zoon Pieter om als adellijk erkend te worden in plaats van verheven.

Het zich bewust zijn van een familietraditie, een aristocratisch trekje, blijkt uit het bewaren van papieren die betrekking hebben op afstamming. Voor de tijd tot 1712 is dat materiaal schaars omdat toen veel documenten verloren zijn gegaan. Uit een bewaard gebleven opschriftboekje van Pierre de Beaufort blijkt dat ook hij zich al met dit soort zaken bezig hield. Tegen het eind van zijn leven heeft achter-achterkleinzoon Joachim Ferdinand het familiearchief geordend, wat getuigde van trots op het voorgeslacht en traditiebewustzijn. Het resultaat is een uitvoerige lijst van alle archiefstukken, gesorteerd op onderwerp en met een opgave in welke kast, kist of koffer alles is opgeborgen en waar de sleutels ervan liggen.¹¹ Deze zelfde kisten en koffers komen ook voor op een lijst opgemaakt bij het overlijden van zijn vader, 'die tot het bergen en bewaren der papieren niet zijn verdeelt maar tot algemeen voordeel blijven'.¹² Joachim Ferdinand heeft het familiearchief niet alleen geordend, maar ook geschoond. Of hij toen voor de familie niet welgevallige documenten of aantekeningen heeft verwijderd,

---

⁹ De Jong, *Een deftig bestaan*, 117.

¹⁰ Gesprek met jhr. mr. J.W. de Beaufort te Barchem, 10 oktober 1996.

¹¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 327.

¹² HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

is niet met zekerheid vast te stellen. Het gebruik van de woorden ‘tot algemeen voordeel blijven’ roept op zijn minst vragen op.

Hoe zeer de familietraditie nog leeft, is mij wel gebleken uit een gesprek dat ik aan het begin van mijn onderzoek met jhr. mr. J.W. de Beaufort (1913-2001) heb gevoerd. Hij refereerde aan de vele bestuurlijke functies. De Beauforts waren volgens hem niet zo bestuurlijk actief om op de voorgrond te treden, maar om te dienen: ‘Wij waren geen bestuurders maar slechts dienaren.’¹³ Deze uitspraak is geheel in overeenstemming met de spreuk die opgenomen is in zowel het wapen van de oudere tak als in dat van de jongere tak: LA VERTU EST UN BEAU FORT.

Slotopmerkingen

De adelsverheffing van Pieter de Beaufort in 1868 is uitzonderlijk in de zin dat het hier niet gaat om een familie met minstens drie generaties in een stemhebbende stad van een van de zeven provincies, een van de gebruikelijke criteria. De De Beauforts hadden ambten bekleed in het in Staats-Vlaanderen gelegen Hulst en waren vervolgens in dienst getreden van de Nassause Domeinraad. Zij waren daarmee geen regenten in de klassieke zin van het woord. We zien echter wel een vasthouden van ambten en een doorgeven naar een volgende generatie. Het netwerk werd ook uitgebreid door huwelijksbanden, eerst met Zeeuwse regentenfamilies en later met het patriciaat en de adel elders in het land. De groei in ambtelijke posities werd versterkt door een groei in rijkdom, die vervolgens werd omgezet in een voornamelijk levensstijl met uiteindelijk aristocratische trekken. De aanvraag tot erkenning in plaats van verheffing door Pieter de Beaufort is tekenend voor diens aristocratische zelfbewustzijn. Het adelsdiploma vermeldt wel de inlijving van een De Beaufort uit de oudere tak in 1822.

Het volgen van een familie uit de elite, zoals een kwart eeuw geleden door Schmidt is geïntroduceerd met het geslacht Teding van Berkhout, biedt de mogelijkheid om inzicht te krijgen in de manier waarop de Nederlandse bovenlaag zich de afgelopen eeuwen ontwikkeld heeft. Het volgen van een enkele familie is de tegenhanger van een prosopografisch onderzoek naar een hele groep zoals de vroedschap van een stad. Bij beide benaderingen kan gekeken worden of de resultaten passen in een bekend patroon of juist daarvan afwijken. In het geval De Beaufort zien we opbouw in macht, rijkdom, status en huwelijksbanden die in hoge mate vergelijkbaar is met wat we kennen uit regentenkringen. Dat deze opbouw niet via een stedelijk bestuur verloopt, is juist uitzonderlijk. Het succes van de stamvader als migrant is ook een opmerkelijk gegeven. Het leven als landjonker dat de ‘oer W.H.’ leidde, past goed in opvattingen over aristocratisering en ook in die over de verschuiving richting agrarische sector. Met deze studie hoop ik enkele steentjes gelegd te hebben in het mozaïek van de Nederlandse elitegeschiedenis.

---

¹³ Gesprek 10 oktober 1996.

BIJLAGEN

Bijlage 1 – Lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen opgemaakt bij de boedelbeschrijving 1697-1699 na het overlijden van Benjamin de Beaufort¹

Silverwerck

Een lampet met een schotel ... keur wegende ... [niet ingevuld]
noch een dito silver lampet met een kanne wegende ... [niet ingevuld] ... onder de ontfanger de Beaufort ... memo
twee groote silveren kandelaers
twee dito kandelaers wat kleijnder
een snuijter en snuijterback
een silver konfoor
een silver schenktaljaar²
nogh een dito onder broer Nothenius³ berustende en aldaer gebleven ... memorie
een silveren vergulde bocaal
twee silveren kommetjes
een mosterpotje sonder lepeltje
een peper bus
vier soutvaeten
veerthien lepels [in kantlijn: twaelf]
twaelff vorcken
een silver azijn kanneken
een serpentijne kannekje [gebroken]⁴
een dito beker [in kantlijn: gebroken]
een silveren theeketel wegende ... [niet ingevuld] ... (bij broer Nothenius voor een pillegifte⁵
een root Corael Jackje met gout beslag [in kantlijn: aan suster Margareta vererft]

Koper ende tin

een assijketel,⁶ een groote vleesketel, een dito kleijnder, een dito nog kleijnder
een kandelaer, twee blaekers,
een hangblaeker (Comijs⁷ f 2-0-0)
een kleijn root keteltje
een koperen confijtbecker, twee teertpannen (mij), een vijsel en stock (f 2-10-0),
een konfoor (f 1-0-0), een dito konfoor gebroken, een vier pan met een houte steel
twee schuijne spaenen, een koper panneken, een ijsere pot met een kopere dexel
een kopere ringh en domper

Tin

drie gareijdots,⁸ 24 taljooren met platte randen, 12 nieuwe met holle boomen⁹ (mij)

---

¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 74, met bedragen waarvoor erfgenamen of anderen de betreffende goederen uit de inboedel hebben gekocht.

² Tafel- of etensbord met een kleine staande rand.

³ Echtgenoot van dochter Isabella.

⁴ Ook wel ofiet genoemd, een zwartgroene of donkerbruine als een slang gevlekte talksteen, die tot allerlei vaatwerk wordt gedraaid.

⁵ Geboortegeschenk.

⁶ As- of vuilnisvat.

⁷ Comijs is de broeder commies, Benjamin jr.

⁸ Een soort opzetrektjes op een kastje.

⁹ Verdiepte bodem, dus soepborden.

12 dito die gebruikt sijn (f 7-4), twee groote schotels nogh nieuw, agh groote schotels vier assietten,¹ twee kandelaers, een stooff poth, een fles, een steekbecken, een melk keteltje, een trek potje, twee strijckijzers (f 1-4), ses lepels (f 0-10), een tinne kanne een schenkbort, twee plaeten, vijff waterpotten, vier kannen met tinnen litten, twee kommetjes een uitkoker

Tischwerck

drie staende plaeten (f 2-0-0 en f 5-0), een vuijster² met koperen knoppen, een dito oudt drie tangen (f 1-16), drie roosters groot en kleijn, drie spitten idem (f 0-10), een heertijser (f 0-18) elf braetpinnen (f 0-12), twee schoppen (f 0-10), een drooplepel,³ een hangh hengel⁴ een treeft, een hanghijser (f 0-10), twee konfoors (f 2-0), twee snuijters, een hamer met een houtte steel (f 1-0), twee brantijzers, nog een heertijser, drie braetpannen blick (f 1-0) een salm braeijer, een appel braijer, een koffijkanne, een koffijpot met koperen poten

In de eetsael

een spiegel
een eijke tafel [+]
een kleet over deselve tafel, samen f 5
twee schenkbackjes [+]
een dito met pooten, samen f 3-10
thien bruijne stoelen f 5-0
een gemakstoel bekleet
6 groene kussens met het wapen van stadt en ambacht⁵
een verkeer bordt⁶
een bruijn eijke kastje daerin dagelijcx linnen
een dito groote kasse daerin rommelinge
een ovael tafel
een tafel kleet van brughgoet f 1-16
een pers van eijkenhout
de schilderen in de selve kamer sullen ieder op haer numbers neffen de andere een Capittel van schilderijen gebragt werden, dienende allen voor memorie [zie hieronder]
een tee tafel [+]
een houten garendon, samen f 4-0
een houten schutje in den haert⁷
een verlakt koffertje met rootkoper
een bijbel in folio met koperen slooten nieuwe oversettinghe f 4-0
twee leere stoelen
een schutsel

In de kamer op de plaets

een albaste tafel en voet
een albast koelvat f 5-0

---

¹ Borden.

² Een kookpot staande in de haardstede.

³ Lepel om vlees en spijs mee te bedruipen.

⁴ Om pannen mee boven het vuur te hangen.

⁵ De wapens van Hulst en Hulsterambacht.

⁶ Een bord voor het 'verkeer-spel', een op ganzenbord gelijkend spel.

⁷ Schut of schutsel, een scherm, haardscherm ofwel een kamerscherm.

een cabinet
2 garendons samen bij broer de Comijs gekocht voor sijn Ed. Eght.
thien groene en gele stoelen
twee dito arm stoelen f 90-0
een spiegel met een swarte lijst f 18-0
twee witte gordijnen

Int voorsaleth

een goutleer behangsel f 70-0
twee groene arm stoelen
6 dito stoelen
Een eijke tafel met een groen kleet f 5-0
twee groene gordijnen
ses leger stoeltjes f 4-0
een spieghel met een swarte lijst
een schouw stuck
een schenck tafel
6 portraitten van t'huijs van Nassau

Int voorhuijs

een geweer tasse met geweer
een ijser klokje
drie koperen stucsjes kanon met gele affuijte
een eijke banck f 0-12
vier schilderijen f 8-0
een vlijge kast
een kroon [+]
een eijke kapstock, samen f 1-0

In de kelder

aght bier tonnen

In de keuken

een neuteboone reckje daarin aangetroffen Coffygoet
twee water emmers met koperen hengels
twee wastobben f 9-0 (verkocht)
twee kleine tobbetjes
enige geleij-werk
een houten spit met toebehooren
een ijser bort f 1-0
een keuken schilderie

Op de kleersolder

twee solder tafels f 1-10
een pers f 2-0
een root geverft kastje
een groote kist met rommelingh

Op de kamer bovent salet

een ledijkant met Gents behangsel¹ f 24-0
een kabinetje met porceleijn daerop
een porseleijne kannetje met een silverlith
een spiegel met een swarte lijst
drie gordijnen with
een eijke tafel met een kleetje daerover f 1-10
vier groene stoelen
drie matte stoelen
een schoorsteen kleet
een bruijn kastje

Op Br[oeder] Benjamins kamer

een cabinetje met laeden
een eijke tafel f 6-0
de verdere meubelen en het bedde dekens en toebehooren leght broer Benjamin hem toe te komen t'melek hier onder protestatie van die's aengaende op ons geheel te blijven soo wert gestelt bij memorie f 6-0
twee gordijnen f 2-10

Op de kamer daeraen

een ledikant met groen behangsel
een dito heel sleght
een tafel [in kantlijn: af mij]
een spiegel met een swarte lijst
een kleijn eijke geboent kasjen f 1-10
een schouw kleetje, 2 gordijnen

Op de groote aghter kamer

een schutsel, nog een dito ijser
een dito sleght van groen laken
een dubbelde eijsre kasse
een ledikant met groene sergie behangsel
een groote koffer
aght steen vlasgehekelt² [in kantlijn: seven]
een kleijne spiegel met een swarte lijst
een houte tafeltje
6 volle matten tot de kamers

Op de kneghtskamer

een behangsel tot een ledikant van B[rug]s. goet
een houten tafeltje f 8-0
een schilderie
twee blauwe gordijnen f 2-0

Linden ende wolle

ses bedden groot en kleijn
drie matrassen waeronder een van Besijn

---

¹ Bedbekleding en bedgordijnen ter beschutting en/of versiering van stof uit Gent.

² Steen: een gewichtseenheid voor vlas, wol of garen.

twee schitse¹ dekens die Br[oeder] seght toe te komen
thien wolle dekens groen ende with

Tafellakens en ander linde

20 tafellakens

34 slaepakens

38 fluwijnen²

151 servetten van diverse werckjes

49 hantdoeken

Schilderijen in de goutleer salet

[Genummerd no.1 t/m no.33, zonder verdere omschrijving, alleen schilderij no.7 is getaxeerd voor een bedrag van f 5-0.]

---

¹ Schotse ruit.

² Kussenslopen.

Bijlage 2 – Lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen opgemaakt bij de boedelbeschrijving 1711-1739 na het overlijden van Pieter de Beaufort¹

De vermelding H.; M.; en P.B. duiden op de toerekening aan resp. Hendrik, Maria en Pieter Benjamin.

Eerstelijk het Silver:

een rond silver lampet² met een schotel met het wapen van Beaufort en Colve (83 oncen en 10 engels).³ H. Vl.£ 37:11:6⁴
twee groote soucoupes. H. Vl.£ 30:19:0
een groot gedreve schenkbord. M. Vl.£ 7:13:0
nog twee ronde schenckborden. P.B. Vl.£ 15:17:0
een achtkante schenckbord. M. Vl.£ 6:8:3
een klein gedreven schoteltje. M. Vl.£ 2:3:6
een cocosnote beecker in silver verguld beslag, voet en deksel. M. Vl.£ 9:6:8
twee mostaert potten ieder met een lepeltje. H. 1x Vl.£ 3:2:6; P.B. 1x Vl.£ 5:14:0
een suijcker en een peper busse. P.B. Vl.£ 3:17:0
twee Thé busjes, twee porceleine trekpotjes met goud beslag. M. Vl.£ 8:10:0
een boortje om merg te booren. P.B. Vl.£ 0:14:4
vier kleine mesjes met silvere hegten.
vier lepeltjes en vier vurckjes.
een klein Thé lepeltje en nog een vurckje.
een groote porceleine treckpot met silver beslag.
een groote geridon. M. Vl.£ 8:6:6
twee kleine dito. P.B. Vl.£ 8:2:6
een komme met een deksel. H. Vl.£ 8:13:6
een Thé ketel met een lampe. M. Vl.£ 27:15:12
een groot Comfoor. M. Vl.£ 13:1:6
een tabacks confoortje. P.B. Vl.£ 3:13:0
acht silvere soutvaeten. P.B. 4x Vl.£ 9:18:6; M. 4x Vl.£ 8:3:0
vier groote candelaers van een fatsoen.⁵ P.B. Vl.£ 41:19:0
een snuijter en snuijterbackje tot deselve. P.B. 5:0:0
nog twee vierkante candelaers met een snuijter en snuijterbackje.
twee potage lepels. P.B. Vl.£ 4:17:0
twaalf lepels en twaalf vurcken van een soorte. P.B. Vl.£ 28:13:0
negen andere lepels en elf vurcken. P.B. Vl.£ 21:4:0
een nieuwe silvere toilette, bestaende in de naervolgende stucken: P.B. aen silver weerdig tot Vl.£ 46:2:0 (bestaende uit):
een spiegel met een silvere lijste.
een vierkante camdoose, twee ronde poeijer doosen.
twee borstels met silver beslag te weten een groote en een kleine.
twee mouches doosjes, een spelle kussen.
twee groote silvere gespen.
een rond silver snuijftabaks doosje. M. Vl.£ 2:12:6

¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 112.

² Wasstel.

³ Once = twaalfde deel van een Engels pond; klein gewichtje voor goud en zilver, is 1,538 gram.

⁴ De prijs van zilveren voorwerpen wordt vastgesteld op het gewicht tegen een omrekeningskoers van soms 9 en soms 10 sch. per ounce (dus circa f 3,00 per ounce).

⁵ Vorm of model.

een schildpadde tablette boeckje met silver beslag.
een bloedsteen in silver.
vier silveren kettingjes.
een horloge met een greine¹ casse en silver.
een silvere schrijfpenn.

Goud en gesteenten:

een goude ring met een groote tafel diamant steen.
nog een goude ring met een coraline steen.
een klein hoep ringje.²
een paer goude knoopjes met agate steenen.
een goud vurckje, een doosje met coralen en ses kleine robijnen.
een gebroocke stuk coraal met goud beslag en een gebrooke stuck amber.³
een stale etuij met enige stale instrumenten en een goud tande stoockertje.
een beursje van gouddraed en daer in dese goude specien:
twee gouden souverainen; een dubbele ducaat; een guine;⁴ twee ducaetjes.
een tasje met een silvere beugel en daer in dese goude penningen en specien:
een goude gedenckpenning van Prins Maurits met een ketting, daer achterop het innemen van Breda met een turfschip.
een gouden penning op de forme van een Rijcksaelder.
een goude rosenobel van Coninginne Elisabeth.
een goude penning van keijser Rijdolphus; nog een van Coninginne Elisabeth.
nog een van Prins Maurits; nog een van Gustavus Adolphus.
een guine een ducaat.

Silverpenningen:

een groote silvere penning van de Hertog van Bronswijk.
een groote silvere penning van de Prins van Oranjen.
een gedenckpenning van de slag op 't Slaeck; een dito van de slag bij Turnhout.
nog negen en veertig soo penningen als vreemde stucken geld soo groote als kleine.

Vreemd silvergeld:

drie fransse Rijckd.; een franse halve ducaten, seven halve fransse rijcksd.; een Hollantse twee gulde stuck, twee duijtsche rijcksd.; een fransse sestien stuyv: stuck; acht quartjes nog seven kleine stuckjes Aeckens geld.

twee kleine portraiten sonder lijste, op koper geschildert, een van grootvader Beaufort en een van Bernuij.⁵ P.B. Vl.£ 2:12:0

Alsoo het gereede geld in casse bevonden, is opgenomen ende gestelt onder de particuliere staet van alle baeten en lasten van het comptoir bij ons pertinent daer van opgesteld, soo sal daer van alhier niet werden gebragt en diene alleenlijck voor ... mem

In de Eetsale bevonden:

Schilderijen:

een schilderije van Pharao in t'roode meer. P.B. Vl.£ 4:3:4

---

¹ Korrelachtig.

² Hoepges werpen is een soort hazardspel.

³ Barnsteen.

⁴ Guinje of gienje: Engelse gouden munt.

⁵ Isabeau de Bernuij, de moeder van zijn grootmoeder.

een van agar.¹ M. Vl.£ 3:6:8
 een vischmarckt. M. Vl.£ 12:0:0
 een kruijsweg Christi. P.B. Vl.£ 6:0:0
 vier portraiten van groot en overgrootvaders en moeders De Beaufort. P.B. 2 st. Vl.£ 0:13:14
 een eijkenhoute cabinet. P.B. Vl.£ 2:13:4
 een groot geschildert scherm.
 een tafel met een groen cajante² onder en een geploijt neteldoecke bovenkleed. P.B. Vl.£ 0:16:8
 een spiegel met een vergulde lijste. P.B. Vl.£ 2:6:8
 Catoene gordijnen voor de glaesen.
 een cajante ledikant en daer op een matrassen met een bedde, een hoofdpeule.³ P.B. Vl.£ 8:0:0
 een citse⁴ deecken. P.B. 8:0:0
 twaalf geboende⁵ stoelen en twaalf kussens daer op. P.B. Vl.£ 2:6:8
 een eettafel met een groen kleed en schencktafeltje. P.B. Vl.£ 0:13:4
 een staende ijzere plate en een vierwagen.⁶ P.B. Vl.£ 1:0:0
 een houten schermtje, tange, vagen⁷ en blaasbalg.
 een groen cajante schouwkleed. P.B. Vl.£ 0:16:8
 twee oostindische garde feu.⁸
 een keldertje⁹ met ses vierkante flessen. M. Vl.£ 0:10:6
 een metale belle. P.B. Vl.£ 0:4:0

Porcelain:

Op het silver buffet:

een groote porceleine lampetschotel.
 twee halve lampetschotels waarvan een is gebrooken.
 twaelf klappmutsjes,¹⁰ soo kleine als groote.
 een half dosijn thékopjes en schoteltjes.
 nog een half dosijn dito waervan een gebrooken.
 twee witte suijckerbusjes, een witte chocolaet kop.
 een schoteltje met een voet.

Op de schoorsteen:

een achtkante schotel gebrooken, acht backen soo groote als kleine, waer van twee gebrooken.
 drie spoelkommen¹¹ waervan eene gebroken.
 een half dosijn gele chocolaetkoppen en schotels.
 een half dosijn coffé koppen en schotels, zijnde schiepjes.¹²
 twee bruijne kopjes met witte mannetjes.

¹ Hagar, de vrouw van Jacob?

² Cajante, een soort stof, dikwijls van zijde gemaakt.

³ Peule = peluw, hoofdmatras.

⁴ Bont katoen.

⁵ Met boenwas gewreven stoelen.

⁶ Vuurwagen.

⁷ Haardveger.

⁸ Vuurscherm.

⁹ Kistje.

¹⁰ Ondiepe porseleine kom.

¹¹ Grote drinkkom.

¹² Waarschijnlijk met dergelijke voorstelling.

nog een half dosijn bruijne kopjes, zonder schoteltjes.
een halfdosijn kopjes en schoteltjes, zijnde kraeckwerk.¹
nog een half dosijn dito kraeckwerk, lange lijsen.²
een half dosijn Japansse kopjes en schoteljes.
nog vier kopjes en agt schoteltjes japans werck.

Op de kleerkasse:

twee heele lampetten, doch beijde gebroocken.
ses schoteltjes kraeckwerk, waer van een is gebroken.
een groote klapmuts, gebroken.
twee kleine klapmutsjes.
nog een kommetje.
twee olij en asijn flesjes.

Op het cabinet:

een stel van een olijkanne en twee flessen.
twee blauwe spoelkommen.
vier kleine spoelkommetjes.
nog twee spoelkommetjes, kraekwerck.
ses chocolaet koppen, drie met ooren en drie sonder.
een groote en een kleine klapmuts.
vier serpentijn steene beeckers met een decksel.

Achter op het kelder Camertje:

een ledikant met een zijde behangsel. H: het behangsel Vl.£ 0:10:0
een perruque³ kistje, een koperen panne.
een geschilderde tafel, een eijckenhoute lessenaar.
een leije blad van een tafel. H: Vl.£ 0:8:4
een schouwkleetje.
drie oude portaiten, een schilderije.
ses grote pistolen. H: 2 pist. Vl.£ 0:16:0; P.B.: 2 pist. Vl.£ 1:0:0
vier sackpistooltjes, twee snaphanen. P.B. 2 sackpist. Vl.£ 0:6:0; idem Vl.£ 0:10:0
een goud geborduert chaberack⁴ met twee holstercappen.⁵

In 't achter Camertje:

een geschilderde thétafel.
een houten provisie caste en daer in twee blicke doosen, vijf tonnetjes, drie thébussen enige
Ceulse potten, een koperen schale met sijn gewigte.
een verkeerbord.⁶
een dambord.
een schilderije.
een schoorsteenkleed.

---

¹ Fijn, licht breekbaar porselein.

² Fijn Chinees porselein, genoemd naar de ranke vrouwenfiguren die erop zijn afgebeeld.

³ Pruikenkistje.

⁴ Sjabrak: paardendekkleed of zadelkleed, rijk versierd.

⁵ Kappen die de holsters voor de pistolen bedekken.

⁶ Bordspel, vaak prachtig uitgevoerd.

Op de groote kelder Camer:

een groote spiegel met een vergulde lijst. P.B. Vl.£ 6:13:4
een portrait met een vergulde lijst voor de schouwe. P.B. Vl.£ 1:13:4
een ledikant met een behangsel van Rouaens tapijt met groen armosijn¹ gevoert en een groene armosijne spree. M. Vl.£ 16:13:4
twaalf stoelen van Rouaens tapijt.
catoene gordijnen voor de glaesen.²
een ingeleijt cabinet met een tafel en twee geridons. P.B. 25:0:0
een groote armstoel met een groene matrassen en een rustbanck met een groene cajante matrassen, kussen en hoofteule. H. Vl.£ 3:0:0
twee vloertapijten. P.B. Vl.£ 0:10:0
een Spaense matte. M. Vl.£ 5:6:8
een koper vierijser³ met een ijsere plate daer in. P.B. Vl.£ 1:0:0
twee bedden, een hoofteule, drie hooftkussens, drie lende kussentjes, een bedde kleed, twee wollen deeckens en een catoene deecken.
eenige matten op de vloer, een koper blaeckertje tot wasligt.

Porcelain:

een stelsel van vijf doofpotjes porcelein. M Vl.£ 14:10:0
twee groote spoelkommen.
een stelsel van twee groote flessen met vergulde ooren en een potje.
een stelsel van twee groote flessen en groote blauwe trockpot.
vier spoelkommetjes, nog een stelseltje van vijf stuck.
drie kannetjes met silveredecksels en beslag.
negentien kleine stuckjes op de schouw.
een groote porceleine doofpot met twee beeckers.

In de groote keuken:

Porcelain:

een reck en daer in staen vier groote porceleine schotels, en achtien kleine, daer onder twee-gebroken.
twee schoteltjes op de zijde van de schouw.
nog een reck en daer in staen elf groote en twee kleine schotels.
een tablette⁴ en daer op ses schoteltjes, een blauwe spoelkomme, een bruijne dito, ses groote Coffe koppen en schotels: waer van een gebroken, vier enckele schoteltjes, twee trockpotten.
nog een tablette en daer op vier schoteltjes waer van drie gebroken, ses bruijne Coffe kopjes en schoteltjes, nog vier kopjes en ses schoteltjes.
seven Delfse porceliene schotels, twee flesjes en een olijkanne staende op de schouw, een klein trockpotje delft.
een thé blatje en Benne.⁵
een doosje met veertien messen en een vurck.
een houten schenkbladje.
een staende ijseren plaete.

---

¹ Soort taf, een dunne zijde- of katoenachtige stof, veelal als voering gebruikt, genoemd naar de stad Hormuz.

² Katoenen venstergordijnen.

³ Haardijzer, waarop een vuur wordt aangelegd.

⁴ Serveerblaadje.

⁵ Tenen mandje, voor fruit of vis.

*Tin in de spinde:*¹

dertien groote tinne schotels.
twaelf achetten daeronder twee groote.
drie vergiet blaeden.
vier dosijn groote en een dosijn kleine tafelboorden.
een tinne coffékanne, olij en asijn voetje, boter kroes.
tinne thé ketel, trockpotje, ses sociertjes,² een schuimlepel.

In de gangen:

een vliegkasse, een hartekop. P.B., samen, Vl.£ 0:16:8
een trommelspit, een stilletje.
een marmen tafel met een voet. P.B. (steeneno genoemd) Vl.£ 2:12:6
een cederhoute persse. P.B. Vl.£ 0:8:4
negen groote kaerten in lijsten, enige kleine kaertjes. (P.B. samen met vliegkasse en hartekop)
een slag horloge. P.B. Vl.£ 4:0:0
een groote vergulde arm.³ H: Vl.£ 0:2:0

In de middel Camer:

Schilderijen:

een groote schilderije zijnde een bloempot. P.B. Vl.£ 9:0:0 [als Breugel vermeld]
een ree. H. Vl.£ 3:0:0
een lantschap. H. Vl.£ 6:0:0
een paleijs en tuin.
Maria Hemelvaerd.
een Helsche tooverije. M. Vl.£ 6:0:0
twee spiegels met vergulde lijsten.
een cabinetje met den atlas van Blauw, 9 stucken. P.B. Vl.£ 25:0:0
nog een atlas van goerée, twee delen. H. Vl.£ 3:0:0
twaelf tapijste stoelen. P.B. Vl.£ 20:0:0
een eijken houten tafeltje met een schuijve en een groen zijde kleed daer over. P.B. Vl.£ 2:0:0
twee geridons. P.B. Vl.£ 1:0:0
twee speeltafeltjes met groen laecken overtrokken.
een klein perspectief cabinetje. M. Vl.£ 1:0:0
een ledikant van zijde stoffe met wit satijn gevoert en een satijne gestickte spreek daer toe. P.B. Vl.£ 41:13:0
twee stroo sacken, een matrassen met zijde overtrokken.
een bedde met sijn hoofteule.
twee groote en twee kleine kussens, nog twee groote kussens.
een wolle deeken.
een fijne citse spreek.
matten op de vloer, gardijnen voor de glaesen.

In de Voor Caemer:

een groote spiegel met een noteboome lijste. P.B. Vl.£ 4:3:4
ses vergulde armtjes.
een ingeleijde tafel met een vergulde voet.

---

¹ Bewaarkelder voor etenswaren of de spijskamer.

² Souciertjes, schoteltjes.

³ Wandhouder voor kaarsen.

acht gesnede noteboome rottingstoelen met zijde matrassen. P.B. 10:0:0
vier rode trijpe¹ stoelen. P.B. Vl.£ 2:0:0
matten op de vloer.
gardijnen.

In de Voor Boven Caemer:

sestien portraiten.
een schilderije van de verloren soon. H. Vl.£ 1:8:4
twee wapens.
twee spiegels, een aen de muur en een op de tafel. P.B. Vl.£ 3:6:8
een tafel met een zijde en een neteldoecke tafelkleed.
sestien rode trijpe stoelen van een soorte.
een voetje voor een lessenaar.

Porcelain:

ses porceleine schoteltjes daer van een gebroken.
vijf coffe coppen.
negentien schoteltjes en negen kopjes.
een ledikant van rood saey² met een roode zijde spree. P.B. Vl.£ 3:6:8
twee bedden, twee hoofteulen, twee kussens, een klein kussentje, een zijde deecken P.B.
Vl.£ 14:0:0
een citse deken. P.B. Vl.£ 1:10:0
twee geridons.
matten en gardijnen.

Boven in de gang:

drie portraiten en vijf prenten.
een capstok met catoene gordijnen. P.B. Vl.£ 0:8:4 tesamen

Op het midden Camertje:

seven matte stoelen.
een tafel met een catoene en een wit kleed.
een boecke kasse met boecken van welke boecken een particuliere notitie is gehouden, hier
nevens gevoegt.³ Een aantal boeken: H. Vl.£ 2:2:4; P.B. Vl.£ 11:7:0; M. Vl.£ 1:16:0
een ledikantje met een servette⁴ behangsel.
een bedde, hoofteule, twee kussens. H. Vl.£ 16:0:0
een wolle en een japonse deecken.
een geschildert cabinet, seven schilderijtjes. P.B. Vl.£ 0:10:0
twee prenten, een wapen, een spiegel met vergulde lijste.
gardijnen voor de glazen, matten op de vloer.

Porcelain:

twee porceleinen spoelkommen; vier chocolaet koppen; achtiën differente thé schoteltjes; een
rood melkkannetje, delfs porcelein.

---

¹ Fluweelachtig weefsel, velours d'Utrecht.

² Sajet, tot garen gesponnen wol.

³ Helaas niet aanwezig in archief.

⁴ Damast.

Op de achter boven Camer:

negen soo schilderijen als portraiten; vier prenten.
ses Delfse porceleine schotels.
een schouwkleed.
vier armstoelen.
een rustbanck met een matrassen. H. Vl.£ 5:10:0
een lessenaar met een kasje.
een koffertje met enige oude boecken.
een geboende casse.
een ledikant met een catoene behangsel, een bedde met een hoofdpeule. P.B. 12:0:0
matten.

Op de Meijssens Camer:

een ledikant met een catoene behangsel.
een bedde met een hoofdpeule.
twee kussens, twee wollen deeckens.
een kasse.
een groote tinne koffekannen met kraenen.
enige rommelinge.
keucken gereetschap van koper, tin etc. soo op solder als in de keucken

Koper:

twee roode kopere doofpotten; ses stoofpannen, soo kleine als groot, geel koper.
een groote thé ketel en een dito oude.
een vis ketel een dito oude.
een groote vleeskete; een klein keteltje.
acht blaeckers, twee schuijmspanen.
een aschkete een bedpanne.
twee schotels, een chocolaet kanne.
drie metale cannonetjes. M. Vl.£ 2:2:0
ses tinne waterpote; een tinne deurslag.¹
Voorts alle andere rommelinge van tangen, roosters, angels, kettingen, braet gereetschap,
flessen, kannen, koffers, manden, en andere diergelijke kleinigheden die alhier niet en kunnen
worden gespecificeert dus ... memorie.

Lijnwaet:

vier en vijftig laeckens.
twee en sestig fluwijnen.²
vijf hondert acht en sestig servetten, waeronder eenige handdoecken zijn getelt.
veertig tafellaeckens; twintig handdoecken; tien handdwalen.³
negentien hembden; acht hemdrocken; twintig dassen; twintig paer lobben.⁴
twintig neusdoecken; een beddekleed; eenige spindedoecken.⁵
een bufet kleed; een fluweele couore;⁶ toilette.

---

¹ Deurslag of doorslag = vergiet.

² Kussensloop.

³ Doek.

⁴ Geploide manchetten.

⁵ Doeken voor de spijskamer of -kast.

⁶ Mogelijk een wollen shawl.

eenig kindergoed; genaeyde kante dassen; zijde koussens; handschoenen H. Vl.£ 1:1:0 (zijde koussens)
een stuck ongebleijckt lijnwaet, lang twee en negentig ellen.

In de stal:

beddegoed voor de knegt.

twee coetspaerden; een rijpaerd; een coetse, een chaise, een speelwagen.

tuijgen voor de paerden en ander stalgereetschap. P.B. Vl.£ 133:6:8 alles in de stal

In den Hoff:

laurier boomen in tobben geset.

het comptoir gereetschap en andere goederen daer in berustende wert alhier gestelt voor memorie.

Aldus dese staet en inventaris gesteld vande goederen bij ons ondergeschreve gesaemlijk etc.
30 december 1711

Bijlage 3 – Lijst van ambtgeld dd. 1682 ook wel recognitie genoemd te betalen door de functionarissen in de domeinen¹

Lingen	drost en stadh. v.d. leenen	150
Moers	drost	100
Buren	drost	50
Leerdam	drost en stadh.	50
IJsselstein	drost	100
Breda	drost en stadh. v.d. leenen	150
Grave	amptman en stadh. v.d. leenen	150
Diest en Zichem	drost en stadh. v.d. leenen	30
Grimbergen	drost en stadh. v.d. leenen	30
Herstal	baljuw	30
Meerhout en Vorst	drost	25
Cranendonck en Eindhoven	drost	100
Antwerpen	griffier v.d. leenen	----
Willemstad	schout	25
Steenbergen	drost	60
Prinseland	schout	30
Bredevoort	drost	30
Nierbaert	baljuw	30
Geertruidenberg	schout ²	50
Hoge en Lage Zwaluwe	schout en dijkgraaf	40
Naaldwijk	baljuw en schout ³	200
's-Gravesande	baljuw en schout	60
Monster	schout	18
Veere	baljuw	60
Vlissingen	baljuw	100
St. Maartensdijk	drost en schout	50
Scherpenisse	schout	10
Noordbeverland	schout en dijkgraaf ⁴	30
Zevenbergen	drost en schout	60
Montfoort	drost	30
Warneston	hoog baljuw en schout	50
Hulsterambacht	---	----
Soest, Baarn, ter Eem	drost, schout, stadh. v.d. leenen	50
Eemnes, binnen en buiten	stadh. v.d. leenen	50

¹ NDR 602, 236 gedateerd 8 april 1682.

² De volgende secretaris moet echter 60 gulden betalen.

³ Na overlijden van de tegenwoordige te stellen op ...

⁴ De muntsoort werd niet vermeld, aangenomen mag worden dat de bedragen in guldens zijn. Het interessante van deze lijst is dat de belangrijkheid van het domein vooral wat betreft de netto baten uit de hoogte van de recognitie hierin duidelijk naar voren komt. Tevens blijkt dat van de in totaal 35 gebieden alleen Hulsterambacht géén drost of aanverwante functie heeft.

Bijlage 4 – Lijst van huisraad en gebruiksvoorwerpen opgemaakt bij de boedelbeschrijving 1778-1794 na het overlijden van Pieter Benjamin de Beaufort¹

tin en koper op zolder	169
grove meubelen op zolder	
op de meiden kamer	
op de knegtskamer	
klerck's kamer	
Portaal	
Bovenvoorkamer	
1 nooteboome kabinet	25
12 stoelen met groen casante losse zittingen	18
1 spiegel met bruine lijst	20
Raadsheer's kamer	
spiegel kabinetje	50
1 glade ijzere kaggel	30
scherm van 8 deuren	30
2 spiegels met vergulde lijste	42
1 gedrukte kaarteboek	15
Freules kamer	
grote eetzaal	
12 stoelen met baluwe trijp	36
spiegel met bruine lijst	20
12 schilderijtjes, fruitstukken	50
grote woonkamer	
2 armstoelen met groen trijp en rode overtrekken	22
grote agterkamer	
20 stoelen met groen trijpe	80
2 portraiten Prins Jan Willem Friso van Oranje en gemalin Prinsesse Maria Louisa van Hessen	42
kleijne eetzael	
12 stoelen met baluwe trijp	18
In 't voorhuijs	
In 't knegts vertrek	
In de voorkelder	
In de wijnkelder	
326 diverse soorten wijn t.w. van	259
tin in de keuken	
koper in de keuken	
IJzerwerk	
blik en hotwerk	
Aardewerk	
Te IJsselstein bevonden en aldaar verkocht	
1 ledikant met kortrijks damast	36
Te Hazerswoude op de hofsteede bevonden	
gebruiksvoorwerpen, lepels, vorken, spoelkommen, stoelen	
dit alles van niet veel waarde want het wordt ter plaatse	

¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 168.

verkocht omdat deze het transport niet waard zijn.

In de stal:

1 koets van vieren met blauw trijp gevoerd en voorswenge 110

1 charet met rood trijp, bokijzer en voorsweng
met 2 lantaarns 105

1 paar zwart leedere gestikte paarden tuijgen
met verguld koperen beslag en hoofdstellen 10

1 paar zwart leere tuijgen met zadels en
hoofdstellen

2 paar dito zonder zadels

2 snaffels

Tesamen 10

4 blaauwe kwasten, brijzel lijsten etc. 8

halsters, zweepen, een slede met toebehoren
gereedschap, lantaarns, paardenkleden 62

2 zwarte merrij koets paerden waarvan 1 op stal,
onaangezien alle aangewende moeijte aen uitslag
is gestorven en het ander verkogt voor 60

In de Tuijn:

1 broeijbak van 3 raamen 15

Glaswerk:

[...] 46 vrijmetzelaars glazen 74

Porcelain: 274

veel chinees en japanse kopjes en schotels

veel defect

een wit engels tafelservies, brussels aarde

Tafelservies

Linnen: 572

[...] gemerkt met E.A., A.H., A, B.A. B, D.V.,
P.B., V.D.

29 tafellakens met 319 servetten en 55 booije,
plus gansoogen servetten

Bedden Goed:

18 wollen dekens, 7 katoenen, 2 chitse

boven voorkamer, freules kamer, mejden kamer

etc.etc.

kleederen, linnen en lijftoebehoortens

1 zwart laakens kleed bestaande in rok, vest en broek 42

blaauw lakens kleed 21

Pompadour fluweel kleed 42

diverse kledingstukken 308

1 fluweel borstel 1

1 deegen staal met goud ingelegd 5

1 rotting met japanse knop 4

1 witte ijzere degen

1 blauwe rouw degen 1

totaal

4547

Gemund en ongemund goud en zilver, contante penningen hele en halve Rijders, ducaten, daalders, guldens, zesthalven, Z.VI £-riksdaalders	2564
Ingevolge missive de dato 12 juni 1777 van de Heer van Stolk te Rotterdam door de Heer Peter Lenshoek geremittert 3 verzeegelde zakken Z.VI £ rixdaalders ieder à f 520.-, voorts nog 96 stuks etc.etc	2052
Voorts in alle hoeken en gaatjes: diverse geldstukken [...] Engelse schellingen, Holl.Rixdaalders, 2 baartmannetjes, 1 frans stuks zilvermunt Huishoudgeld	220
totaal	<hr/> 4869
Rariteiten	
25 stuks potpenningen, 3 vreemde gouden stukken, 1 goude luijksche munt, 1 goude Krusade 1 gouden medailje ter gelegenheid der overgifte van het Graafschap Culemborg aan zijne Hoogheid door de Staten van Gelderland anno 1748 ¹	235
1 gouden medaille met het borstbeeld van Prins Maurits aen een gouden ketting anno 1602	62
1 dito gouden medaille, wat kleijnder naen een Orange lind een gouden snuijfdoo's met diamanten omzet waar in het Pourtrait van den Koning van Pruijssen, door Zijne Majesteit present gedaan na de cессie der Domeinen in het Westland aan 't Huijs van Orange en Nassau	600
een vierkante met goud gemonteerde schildpadde doos met het Pourtrait van zijne Hoogheid Willem de Vierde	100
Zilverwerk	
een koelvat 147 oncen, 5 Engels, grote keur	441
1 lampet en schotel 83 oncen 2 engels	249
Totaal	<hr/> <hr/> 4924

¹ Toen de Staten van Gelderland in 1748 de stad en het graafschap Culemborg in volle eigendom overdroegen aan de prins, werd Pieter Benjamin samen met een ander raadslid, Everhard François Schimmelpenninck, geautoriseerd om daar ter plaatse de eed van trouw van de 'In- en Opgezetenen' in ontvangst te nemen. Hij ontving hiervoor 'een gouden medailje ter gelegenheid der overgifte van het Graafschap Culemborg aan zijn Hoogheid door de Staten van Gelderland anno 1748' die hij altijd zorgvuldig heeft bewaard. Voet van Oudheusden, A.W.K., *Historische Beschrijvinge van Culemborg* (Utrecht, 1773, herdruk Zutphen, 1978) 407-409.

De afwikkeling van het testament vermeldt in guldens en afgerond de volgende bedragen:

Opbrengsten:

Vaste goederen	51.819
Obligaties	136.919
Effecten op Engeland	17.054
Obligaties t.l.v. particulieren onder laste van vaste goederen	30.129
Obligaties onderhands en wisselbrieven	27.874
Preetensien, acten, crediten	8.997
Meubilaire etc.	4.547
Contanten	4.869
Ongemunt goud, zilver en rariteiten	4.924
Ontvangen na overlijden ¹	2.497
Totaal	<u>289.724</u>

Lasten en schulden:

Kosten van begrafenis en dood	1.880
Legaten en schulden volgens testament	23.154
Diverse schulden	5.694
Betalingen	2.431
Totaal	<u>33.161</u>

Verschil	<u><u>256.562</u></u>
----------	-----------------------

---

¹ Dit bedrag is later ingevoegd, de optelling van het totale bedrag van opbrengsten klopt niet, mogelijk is dit veroorzaakt door verrekeningen wegens ingebrachte goederen door Joachim Ferdinand.

Bijlage 5 – Lijste van het geene jaarlijks 't Drostampt der Stad en Baronie van IJsselstein komt op te brengen, 1750-1758¹

Traktement uit de Domeijne rekening jaarlijks	200	
De Drossaarden plegen voor heen de Sauvegarden of vrijgeleijden te accorderen, en 't profijt daar van komende te genieten, doch naderheid heeft Haare Hoogheijd zulks aan zich zelve gereserveert en in plaatse van dit, tot de domagement aan wijlen de heer Drossaard Vultejus toegelegd	400	
Van ouds behoort aan het Drosampt de halve Heergewade betaalt wordende bij verheffing van de Leenen, die behooren aan de Leenhove van IJsselstein vijf jaaren door de anderen gerekent, bedraagt jaarlijks	37	
Utsupra wanneer de Drossaard te gelijk stadhouder is	28	
Ordinaris vacatien uit de rekening over de geheele Baronie	166	
Vacatie op de schouw van 't Sandpat naar 't Geijn	3	
Uts op de schouw van 't trekpad naar Oude Water	6	
Uts op de schouw van de heul door de Lekdijk	9	
Uts op het visiteren van de Lopikerwaard rekening	2	
Extraord. vacatien van de Baronie	160	
Uts van de stad	50	
Van 't gemeene land van IJsselstein	80	
Uts van Benschop	80	
en van Noord Polsbroek	30	
	<hr/>	400
Auditiegeld van de Baronie rekening	2	
Uit de Stadsrekening voor vacatien behulp en dienst	4	
Voor het doen stellen van borgen voor de comptabelen	3	
Voor papier, pen en inkt	5	
Wijngeld ²	24	
	<hr/>	36
Huishuur van 's Dienders Huijs	24	
Voor het lichten van de Magistraats lijst van IJsselstein	20	
Vacatie op de schouw van het visiteren van Schuijten en paarden	2	
Uts op de schouw van de stadsgracht en haven	2	
Uit een post door 't capittel van St Marie betaalt worden	6	
Noch van het gem.kapittel op het verpagten van tienden	7	
Auditiegeld van de stadsrekening	4	
Uts van de bede rekening van IJsselstein	2	
Uts die van Benschop	2	
Uts die van Noord Polsbroek	2	
De overhoeven van 't Lekkendijks gelt, wegens Het schoutampt van IJsselstein.	460	
idem wegens het schoutampt van Benschop	240	
idem van Noordpolstbroek	102	
Uit de vijfoldersrekeningen voor legeld, behulp en dienst en		

¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 1534.

² Oorspronkelijk een borrel bij het afsluiten van een contract, naderhand ook gebruikt als contractgeld.

auditiegeld		35
Uit de gemeene lands rekening van Benschop, Wijngeld etc.		37
Uitsnijden van de Stadt gracht		10
Vacatie en wagevracht op het visiteren van de Benschopse watermolens		20
Auditiegeld van de rekening van Benschop		4
Leges van de magistraatslijst		20
Uit de gemeenelandsrekening van Noordpolsbroek wijngeld		18
Voor het ligten der magistraatslijsten		20
Auditiegeld van de rekening		4
Erfpacht uit een gedeelte van de Clooster tuyn		25
Huur van 't andere gedeelte 't hand verhuurt		28
Portie in de pagt van 't Drosteland, na aftrek der ongelden gecalculeert op		4
Recognitie van wegens de Roomsche Kerk betaalt wordende jaarlijks		150
Auditiegeld van de Kerke rekening van IJsselstein		2
Uts van Benschop		2
Uts noordpolsbroek		1
De visscherije in den IJssel van de Asbrug tot het Gein 't hand verpagt		11
Huur van de Benschopse kadens 't hand verhuurt voor	72	
af hiervoor aan 't gemeene land betaalt wordende	24	
		48
Audite gelden uit de Polikerwaards rekening wanneer den Drost daar toe commissie krijgt		14
't privilegie van de jagt welke door de heer Vultejus voor f 75 jaarlijks is verpacht geweest dus		75
't Drostenhuis welke thans bouwvallig is, maar is verhuurt geweest aan een grutter voor		38
De boetens welke onzeker zijn, doch door den anderen gerekent		200
Erfpagt uit het Huijs aan den Hogendijk		50
Kleijnigheden van Dagelikse Actens als oppervoogd superintendent van 't Gasthuijs en eens gestelt op		15
De Drossaard Vultejus heeft gehad de vrije bewoning van 't Casteel.		
De Drossaarden genieten vrijdom van Accijnsen en Imposten Hebben ook de Visscherije rondom het Casteel en wel bijna in de halve Stadsgrachten		
totale som		<u>3014</u>
Lasten		
't Drostamp is belast met een jaarlijkse recognitie van doch de heer Vultejus is er door haar Hoogheijt van geeximeert geweest		100
Voor de Visscherij in de Stadsgracht werd aan de Stad betaalt Gelove ook dat verplicht zijn 't oude Drost en Diender Huijs te repareren.		6

Bijlage 6 – Gereconstrueerde effectenhandelingen in de periode 1763-1786¹

	aank.£	aank.f	verk.£	verk.f	versch.£	versch.f	
1763	1600		100		1500		6,25%
1764	2866		1808		1058		63,08%
1765	3898		3237		661		83,04%
1766	2737		900		1837		32,88%
1767	4971		2198		2772		44,22%
1768	3691		2733		957		74,04%
1769	3263		1302		1961		39,90%
1770	9639		7622		2016		79,07%
1771	8420		7328		1091		87,03%
1772	5523		5278		245		95,56%
1773	12393		9666		2726		78,00%
1774	2575		3375		-800		-31,07%
1775	12800		9999		2800		78,12%
1776	7264		3690		3574		50,80%
1777	8931		4687		4243		52,48%
1778	11784		9540		2243		80,96%
p.22/04 1779	3971		4493		-522		-13,15%
	106326	637997	77956	467786	28362	170210	73,32%
23/04 1779		17655		4400		13265	24,92%
1780		58760		57800		960	98,37%
1781		63080		43210		19870	68,50%
1782		64550		47160		17390	73,06%
1783		27240		16275		10965	59,75%
1784		54340		49950		4390	91,92%
1785		52264		31278		20985	59,85%
1786		87900		68998		18901	78,50%
1779/1786		425789		319071		106726	74,94%
1763/1786		1063786		786858		276936	73,97%

¹ HUA, familiearchief De Beaufort, inv.nr. 295.

BRONNEN

AFKORTINGEN

<i>A.G.N.</i>	<i>Algemene Geschiedenis der Nederlanden</i>
AHRA	Archief Hoge Raad van Adel
ARvST	Archief Raad van State
AZh	Archief van Zuid-Holland
<i>B.M.G.N.</i>	<i>Bijdrage en Mededelingen van de Geschiedenis der Nederlanden</i>
<i>B.S.H.P.F.</i>	<i>Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français</i>
CBG	Centraal Bureau van Genealogie
GaHg	Gemeentearchief van 's-Gravenhage
HUA	Het Utrechts Archief
KHA	Koninklijk Huis Archief
NA	Nationaal Archief
NDR	Archief van Nassause Domeinraad
P.H.S.	Proceedings Huguenot Society
<i>RGP</i>	<i>Rijks Geschiedkundige Publicaties</i>
<i>T.v.G.</i>	<i>Tijdschrift voor Geschiedenis</i>
ZA	Zeeuws Archief

ARCHIVALIA

Archief Gemeente Hulst
Archief Hoge Raad van Adel
Archives Communales de Sedan
Centraal Bureau voor de Genealogie
Gemeentearchief van 's-Gravenhage
Het Utrechts Archief
    Archief van de familie De Beaufort
    Archief familie Des Tombe
    Archief Commissarissen van de kwartieren Utrecht en Amersfoort 1813-1816
    Archief Rijksuniversiteit Utrecht
    Notarieel Archief Utrecht
    Archief Provinciale Staten van Utrecht
    Archief Gemeentebestuur Utrecht 1813-1967
Koninklijk Huis Archief
Nationaal Archief
    Archief Staten-Generaal
    Archieven van de Prins 1810-1813
    Archief Snouckaert van Schauburg
    Archief van de Raad van State
    Archief van de Nassause Domeinraad
    Archief van de provincie Zuid-Holland
Zeeuws Archief
    Gerechtigd Archief van Zeeuws Vlaanderen
    Archief van de Vrije van Sluis
    Archief van de gemeente Aerdenburg
Zeeuwse Bibliotheek Middelburg

BIOGRAFISCHE WOORDENBOEKEN

- Aa, J. van der, *Biografisch Woordenboek der Nederlanden* (Amsterdam, 1969).
- Beauchet-Filleau, H., *Dictionnaire Historique et Généalogique des familles du Poitou* (Poitiers, 1891).
- Bernard, Gildas, *Les Familles Protestantes en France, XVI e siècle - 1792. Guide des recherches Biographiques et Généalogiques* (Parijs, 1987).
- Chenaye-Desbois, François Aubert de la, *Dictionnaire de la Noblesse* (Nancy, 1980).
- Haag, Eugène et Emile, *La France Protestante* (Parijs, 1879) 11-22, 88-89.
- Moolhuijsen, P.C. e.a. (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (Amsterdam, 1974).
- Natglas, F., *Levensberichten der Zeeuwen* (Middelburg, 1890).
- Nederland's Adelsboek.*
- Nederland's Patriciaat.*
- Windt, Samuel de, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers* (Middelburg, 1835).

GEDRUKTE BRONNEN

Japikse, N. en H.H.P. Rijperman (red.), 'Resolutiën der Staten Generaal', in: *Rijks Geschiedkundige Publicaties* (Den Haag, 1918).

Worp, J.A. van de (red.), 'De briefwisseling van Constantijn Huygens', in: *RGP* (Den Haag, 1911).

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Aalbers, J. en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987).

Aalbers, J., 'Geboorte en geld. Adel in Gelderland, Utrecht en Holland tijdens de eerste helft van de achttiende eeuw', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987).

Aalbers, J., 'Willem Anne van Spaen van Hardestein en de voormalige riddermatige adel (1806-1813)', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987).

Aalbers, J., 'Van Riddermatige naar Koninklijke Adel', in: *Eeuwende 1800* (Utrecht, 1992) 49-70.

Aalbers, J. e.a. (red.), 'Voorwoord', in: *Virtus, Bulletin van de Werkgroep Adelsgeschiedenis* 1 (1993-1994) 3.

Aalbers, J., 'Mutando Non Mutor', in: H.M. Brokken (red.), *Heren van stand: Van Wassenaer 1200-2000, achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Den Haag, 2001).

D'Ablaing van Giessenburg, W.J. van, *De Ridderschappen in het Koninkrijk der Nederlanden, of de geschiedenis, regeling en samenstelling van den stand der edelen van 1814-1850* (Den Haag, 1875).

- Adriaanse, J., *Gedenkboek der Hulstersche Stede 1180-1930, beelden uit het verleden van Hulst en zijn Ambacht* (Amsterdam, 1930).
- Alberdink Thijm, J.A., 'Constantijn Huijgens en de familie van Dorp', in: *De Dietsche Warande* deel 6 (Amsterdam, 1864).
- Alma, R.H., 'De Ommelander adel in de late middeleeuwen', in: *Virtus, Bulletin van de Werkgroep Adelsgeschiedenis* 2 (1994/1995) 23-33.
- Alma, Redmer, 'De Ommelander ridderschap (1498-1516)', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 10 (2003) 7-70.
- Annard, W.J., *Bestuur en Bestuurders in Oost Staats-Vlaanderen 1645-1673* (Hulst, 1993).
- Baart, Jan, 'Kook- en Eetgerei', in: Renée Kistemaker en Carry van Lakerveld (red.), *Brood, Aardappels en Patat, eeuwen eten in Amsterdam* (Purmerend, 1983).
- Back, J. de, *Het Regt ... tot het Marquisaat van Veere en Vlissingen vermeerderd met een voorberigt waar in de Partydigheid en onkunde van den Schryver van het Leeven van Prins Willem de Eerste ... werd aangetoont* (Franeker, 1733).
- Beaufort, L.F. de, *Het Leven van Willem I, Prins van Oranje, Graaf van Nassau, Stadhouder en Capitein Generaal van Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland* (Middelburg, 1730).
- Beaufort, W.H. de, 'Een vergeten boekje', in: *Nieuwe Bijdrage voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving* deel 20-2 (1870) 201-213.
- Beaufort, William Morris, *The Family of De Beaufort, collected, arranged, and printed for the information of the family* (Londen, 1886).
- Bedouelle, Guy, 'Lefèvre d'Étaples et ses disciples', in: *B.S.H.P.F.* (1988) 688-672.
- Beer, E.S. de, 'The Huguenots and the Enlightenment', in: *P.H.S.* XXI (1978) 179-218.
- Beelaerts van Blokland, M.A. (red.), *De Hoge Raad van Adel* ('s-Gravenhage, 1966).
- Benedict, Philip, 'La Population Réformée Française de 1600-1685', in: *Annales* (1987) 1433-1465.
- Berg, J.Th.J. van den, *De toegang tot het Binnenhof. De maatschappelijke herkomst van Tweede-Kamerleden tussen 1849 en 1970* (Weesp, 1983).
- Berkvens-Stevelinck, Christiane, 'De Hugenoten', in: Paul Blom e.a. (red.), *La France aux Pays-Bas* (Vianen, 1985).
- Betz, G.H., *Het Haagsche Leven in de tweede helft der zeventiende eeuw* ('s-Gravenhage, 1900).
- Bierens de Haan, J.C., *Rosendael, Groen Hemeltjen op Aerd. Kasteel, tuin en bewoners sedert 1579* (Zutphen, 1994).

- Blok, Lodewijk, *Stemmen en kiezen, het kiesstelsel in Nederland in de periode 1814-1850* (Groningen, 1987).
- Blok, P.J., *Willem de eerste, Prins van Oranje* (Amsterdam, 1919/1920).
- Blijstra, R., *2000 jaar Utrecht* (Utrecht, 1969).
- Boer, L.M. de, *Beschrijvinge van de Kerck der Stadt Hulst, ontleend aan de Beschrijvinge van de Stadt Hulst door Jacob van Lannsberghe, Borgemeester der selver Stadt Anno 1865* (Hulst, 1911).
- Bok, Marten Jan, *Vraag en aanbod op de Nederlandse Kunstmarkt* (Utrecht, 1994).
- Bolle, Pierre, 'Le protestantisme français à la veille de la Révocation: la montée des périls', in: *B.S.H.P.F.* (1985) 123-129.
- Bolhuis, H.H., 'La Hollande et les deux Refuges', in: *B.S.H.P.F.* (1969) 407-427.
- Boschma, Cornelis, 'Het Huis te Zande in 1812', in: *De Woonstede door de eeuwen heen* (Averbode, 1994-3) nr.103, 32-40.
- Bossaers, K.W.J.M., *Van Kintsbeen aan ten Staatkunde opgewassen. Bestuur en bestuurders van het Noorderkwartier in de achttiende eeuw* (Den Haag, 1996).
- Bots, H. en R. Bastiaanse, 'Die Hugenotten und die niederländischen Generalstaaten', in: R. von Thadden & M. Magdelaine (red.), *Die Hugenotten* (München, 1985).
- Bots, H., G.H.M. Posthumus Meyjes en F. Wieringa, *Vlucht naar de vrijheid, de Hugenoten en de Nederlanden* (Amsterdam, 1985).
- Bourgeon, Jean-Louis, 'Les Légendes ont la vie dure: a propos de la Saint-Barthélemy et de quelques livres récents', in: *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* (1987) 102-116.
- Bourgeon, Jean-Louis, 'Pour une histoire, enfin, de la Saint-Barthélemy', in: *Revue Historique* (1989) 83-105.
- Bourquin, Laurent, *Noblesse seconde et pouvoir en Champagne aux XVI e et XVII e siècles* (Parijs, 1994).
- Boven, Maarten van, 'Een Belgisch Openbaar Ministerie in de Hollandse departementen tijdens de inlijving bij Frankrijk 1810-1813', in: *Pro Memorie, Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* 10 (2008) nr. 1, 54-72.
- Braak, Bert van den, *De Eerste Kamer, geschiedenis en samenstelling en betekenis 1815-1995* (Den Haag, 1998).
- Brand, P.J., *De Geschiedenis van Hulst* (Hulst, 1972).

- Broeders, P.W.A., 'Het Speelhuysje voor Joachim Ferdinand de Beaufort, Drossaard te IJsselstein', in: *Castellogica* (1994) nr. 3, 135-138.
- Broeders, P.W.A., *Kasteel-, Buiten- en Boerentuinen in de Lopikerwaard* (IJsselstein, 1992).
- Broeders, P.W.A., 'De Genius Loci van IJsselstein; een drieluik', in: *Jaarbericht Utrechtse Kastelen* (Utrecht, 1998) 9-65.
- Broersma, R. en R. Fruin, 'Correspondentiën in steden van Zeeland', in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* deel 23 (Amsterdam, 1902) 283-327.
- Brokken, H.M. (red.), *Heren van stand: Van Wassenaer, 1200-2000 Achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Den Haag, 2001).
- Brucken Fock, B.F.W., *Het geslacht van Gelre in Tholen en later in Zierikzee* (Den Haag, 1891).
- Brucken Fock, B.F.W., *Het geslacht Mogge meest in Zierikzee, ook in Amsterdam 1338-1806* (Zierikzee, 1895).
- Brugman, J.A. en A. Schuurman, 'Sociale ontwikkeling', in: *Geschiedenis van de provincie Utrecht vanaf 1780* (Utrecht, 1997).
- Bruin, C., 'Kwesties van stand; over de opname in de adelstand van Amsterdamse patriciërs in de 19e eeuw', in: *Sociologische Gids* 28 (1981) 100-139.
- Bruin, C.J., 'Een verloren zaak. Adel als beloning voor persoonlijke verdiensten in het Koninkrijk der Nederlanden', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987) 141-164.
- Bruin, C.J.M., *Kroon op het werk* (Meppel, 1989).
- Bruin, G. de, *Geheimhouding en Verraad. De geheimhouding van staatszaken ten tijde van de Republiek (1600-1750)* ('s-Gravenhage, 1991).
- Bruin, G. de, 'Den Haag versus Staats-Brabant: IJzeren vuist of fluwelen handschoen?', in: *B.M.G.N* 111 (1996) nr. 4, 449-463.
- Bruin, Kees, 'Een verloren zaak, nobilitatie in Nederland', in: *Maatstaf* (1987) nr. 3, 2-17.
- Bruin, R.E. de, *Burgers op het kussen* (Zutphen, 1986).
- Bruin, Renger E. de, 'De opbouw van een nieuwe staat, bestuurlijk-politieke veranderingen tussen 1780 en 1815', in: W. Fritschy en J. Toebes (red.), *Het ontstaan van het moderne Nederland* (Nijmegen, 1996).
- Bruin, Renger E. de, *Wij en onze opvolgers zullen iedereen recht doen, Het Utrechts Provinciebestuur in historisch perspectief* (Utrecht, 2003).

- Bruin, Renger E. de, 'De Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht', in: *Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 16 (2009) 34-53.
- Bruin, Renger E. de, 'Leven als een edelman; kasteelbezit van Utrechtse burgers en patriciërs 1600-1850', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (2009) 67-108.
- Bruin, Renger E. de, *Bedreigd door Napoleon. De Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht 1753-1838* (Hilversum, 2012).
- Bruin, Renger E. de en Arend Pietersma, 'Op geborduurde kussens', in: Renger E. de Bruin en Arend Pietersma (ed.), *Erfgenamen aan het Janskerkhof, de familie Martens in Utrecht 1628-1972, Jaarboek Oud-Utrecht* (2002) 25-84.
- Brusse, P. en W.W. Mijnhardt, *Towards a new template for Dutch history. De-urbanization and the balance between city and countryside* (Zwolle-Utrecht, 2011).
- Brusse, P. en W. Mijnhardt (red.), *Geschiedenis van Zeeland* (Zwolle, 2012).
- Burg, Martijn van der, 'Van stadsuniversiteit tot école secondaire', in: *Maandblad Oud-Utrecht* 79 (2006) 91-96.
- Burg, Martijn van der, *Nederland onder Franse invloed, Culturele overdracht en staatsvorming in de Napoleontische tijd 1799-1813* (Amsterdam, 2009).
- Burke, Peter, *Venetië en Amsterdam, een onderzoek naar elites in de 17de eeuw* (Amsterdam, 1991).
- Bunning, E., P. Overbeek en J. Verveer, 'De huisgenoten des geloofs, de immigratie van de Hugenoten 1680-1720', in: *T.v.G.* 100 (1987) 356-373.
- Bijleveld, W.J.J.C., *Opmerkingen over de geslachten behandeld in het Nederlandse Adelsboek*, (Den Haag, 1949).
- Camus-Buffet, M.L., *De Gemalinnen van Prins Willem I* (Arnhem, 1894).
- Carte, Alice Claire, *Getting, spending and investing in early modern times* (Assen, 1975).
- Christ, M.P., *De Brabantse Saecke* (Tilburg, 1984).
- Coenraad, R.P.N., 'Het Nederlandse adelsrecht. Een staatsrechtelijk overzicht van het vigerende adelsrecht', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 11 (2004) 118-169.
- Colenbrander, H.T., 'Willem Hendrik de Beaufort, 19 Maart 1845-2 April 1918', in: *Jaarboek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen 1919* (Amsterdam, 1920) 1-42.
- Colsen, W.P.A., 'Handboogschutterijen', in: *Jaarboek Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten* (Hulst, 1979) 18-65.

Cottret, B., 'Glorreiche Revolution, schändliche Revokation?, Französischen Protestanten und Protestanten Englands', in: R. von Thadden & M. Magdelaine (red.), *Die Hugenotten* (München, 1985) 73-84.

Crouzet, Denis, *La Nuit de la Saint-Barthélemy, un Rêve perdu de la Renaissance* (La Flèche, 1994).

Deursen, A.Th. van, *Professions et métiers interdits, un aspect de l'histoire de la Revocation de l'Édit de Nantes* (Groningen, 1960).

Deursen, A.Th. van, 'De herroeping van het Edict van Nantes (1685)', in: *De nieuwe Franse geschiedschrijving V* (Amsterdam, 1987) 10-16.

Deursen, A.Th. van, *Mensen van een klein vermogen, het Kopergeld van de Gouden Eeuw* (Amsterdam, 1992).

Deursen, A.Th. van, 'Staatsinstellingen in de Noordelijke Nederlanden', in: D.P. Blok (red.), *Nieuwe Algemene Geschiedenis der Nederlanden* deel 5 (Bussum, z.j.).

Doorninck, J.I. van, *Vermomde en Naamloze schrijvers* deel I (Leiden, 1883).

Dronkers, J., *De maatschappelijke relevantie van de hedendaagse Nederlandse Adel* (Amsterdam, 2000).

Dronkers, J. en Huibert Schijf, 'Van de publieke naar de economische sector? Een vergelijking tussen de Nederlandse adel en het patriciaat in de twintigste eeuw', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 11 (2004) 104-117.

Duijvendak, M.G.J. en J.J. de Jong, *Eliteonderzoek: rijkdom, macht en status in het verleden* (Zutphen, 1988).

Duke, A., G. Lewis, G. En A. Pettegree, *Calvinisme in Europe 1540-1610, A collection of documents* (Manchester, 1992) 1-5, 57-133, 171-237.

Dijk, H. van en D.J. Roorda, 'Sociale mobiliteit onder regenten van de Republiek', in: *T.v.G.* 84 (1971) 306-328.

Dijk, H. van en D.J. Roorda, *Het patriciaat in Zierikzee tijdens de Republiek* (Middelburg, 1980).

Elias, Joh. E., 'De adelsquaestie in de familie Elias', in: *De Nederlandsche Leeuw* (april 1962) nr. 79, 119-124.

Elias, Norbert, *Die höfische Gesellschaft, Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfische Aristokratie* (Darmstadt, 1975).

Elias, Norbert, *Über den Process der Zivilisation, Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen* (München, 1969); vertaling door W. Kranendonk, *Het civilisatieproces; sociogenetische en psychogenetische onderzoeken* (Utrecht, 1982).

- Ellemers, J.E., 'Migratie van en naar Nederland in historisch perspectief: een beknopt overzicht', in: *T.v.G.* 100 (1987) 322-330.
- Elliott, J.H., *Imperial Spain 1469-1716* (Londen, 1988).
- Elward, R. en P. Karstkarel, *Stinsen en States, adellijk wonen in Friesland* (Meppel, 1990).
- Emmery, C.R., *The study of Politica in the Netherlands in the early eighteenth century*, Thesis presented for the degree of Ph.D. at the University of London (Londen, 1967).
- Epen, D.G. van, *Het geslacht De Beaufort, geslachtsregister met biographische aantekeningen* (Den Haag, 1902).
- Fargue, J.F. de la, *Geslachtschetse beschrijvinge en staat van den doorlugten huize en Vorstendomme van Nassau* ('s Gravenhage, 1740).
- Feenstra, Hidde, *De bloeitijd en het verval van de Ommelander adel (1600-1800)* (Groningen, 1981).
- Feenstra, H., *Drentse edelen tijdens de Republiek: een onderzoek naar hun economische positie* (z.p., 1985).
- Feenstra, H., *Adel in de Ommelanden. Hoofdelingen, jonkers en eigenerfden van de late middeleeuwen tot de negentiende eeuw* (Groningen, 1988).
- Fock, C.W. (red.), *Het Nederlandsche interieur in beeld 1600-1900* (Zwolle, 2001).
- Fockema Andreae, S.J., *De Nederlandse Staat onder de Republiek* (Amsterdam, 1975).
- Fruin, Robert, *Geschiedenis der Staatsinstellingen in Nederland tot de val van de Republiek* (Den Haag, 1980).
- Fruytier, A., *Uit het rijke verleden van Hontenisse, haar Hof te Zande en omliggende plaatsen* (Bornem, 1950).
- Gabriëls, A.J.C.M., *De Heren als Dienaren en de Dienaar als Heer, het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft der achttiende eeuw* (Den Haag, 1990).
- Gerlach, Karlheinz, 'Die Hugenotten in Brandenburg-Preuszen', in: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 34 (1986) 436-438.
- Geyl, P., *Geschiedenis van de Nederlandse Stam (1648-1751) II* (Amsterdam, 1949).
- Gibbs, G.C., 'The role of the Dutch Republic as the intellectual entrepôt of Europe in the seventeenth and eighteenth centuries,' in: *B.M.G.N.* (1971) nr. 86, 323-349.
- Gibbs, G.C., 'Some Intellectual and Political Influences of the Huguenot Emigrés in the United Provinces, c.1680-1730', in: *B.M.G.N.* (1975) nr. 90, 255-287.

Gietman, Conrad, *Republiek van adel. Eer in de Oostnederlandse adelscultuur (1555-1702)* (diss. Utrecht, 2010; Westervoort, 2010).

Gilhuys, P.M., 'Hulst als vestingstad', in: *Bulletin der Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten* 2 (1983) nr. 2, 26.

Goudeau, J.P.M., *Van Kwartier van Hun Hoogmogenden tot Ministerie van Algemene Zaken, Kabinet van de Minister-President* (Den Haag, 1980).

Gounelle, André, 'Force et faiblesse du protestantisme en 1684', in : *B.S.H.P.F.* (1985) 131-136.

Graaf, E. de en I. Noorden, *De Stilte Doorbroken* (Wageningen, 2004).

Grau, Conrad, 'Hugenotten in der Wissenschaft Brandenburg-Preizens, ende des 17. und im 18. Jahrhundert', in: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 34 (1986) 508-522.

Groen van Prinsterer, G., F.J.L. Krämer en Th. Bussemaker, *Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange-Nassau 1835-1915* (Leiden, 1917).

Groenveld, S. en H. Leeuwenberg (red.), *Bruid in de schuit, de consolatie van de Republiek 1609-1650* (Zutphen, 1985).

Groenveld, S., 'C'est le père, qui parle, patronage bij Constantijn Huygens 1596-1687', in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum 1988* (Zutphen, 1988) 53-106.

Groenveld, S., 'Een out ende getrouw dienaar, beyde van den staet ende welstant in t'huys van Oragnen', Constantijn Huygens (1596-1687), een hoog Haags ambtenaar', in: J.E.A. Boomgaard e.a. (red.), *Holland, Regionaal-Historisch tijdschrift* (Dordrecht, 1988) 3-32.

Groenveld, S., *Evidente factiën in den Staet, Sociaal-politieke verhoudingen in de 17-eeuwse Republiek der Verenigde Nederlanden* (Hilversum, 1990).

Groenveld, S. en G.J. Schutte, *Nederlands verleden in vogelvlucht. De nieuwe tijd: 1500 tot 1813* (Leiden, 1992).

Groningen, C.L. van, *De wooncultuur op de Stichtse Lustwarande van de zeventiende tot de achttiende eeuw* (Utrecht, 2003).

Groningen, Catharina L. van, *Slot Zeist, een vorstelyk stuk Goet* (Driebergen Rijsenburg, 2009).

Groot, H. de, 'Het Kroondomein in Hulster-Ambacht en omgeving', in: *Jaarboek Oudheidkundige Kring der Vier Ambachten* (Hulst, 1930) 47-60.

Gruson, Cees, 'De hugenoten als refugiés', in: *De Gids* 148 (1985) nr. 3/4, 225-231.

Gwynn, Robin D., 'James II in the light of his treatment of Huguenot refugees in England 1685-1686', in: *P.H.S.* XXIII (1980) 212-224.

Gwynn, Robin D., 'The number of Huguenot immigrants in England in the late seventeenth century', in: *Journal of Historical Geography* (1983) nr. 9-4, 384-395.

Gwynn, Robin D., *Huguenot Heritage, The history and Contribution of the Huguenots in Britain* (Londen, 1985).

Haks, D., *Huwelijk en gezin in Holland in de 17e en 18e eeuw* (Assen, 1982).

Haitsma Mulier, E.O.G., 'Willem van Oranje in de historiografie van de zeventiende eeuw', in: E.O.G. Haitsma Mulier en A.E.M. Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984* (Utrecht, 1984).

Haitsma Mulier, E.O.G., 'Hoofsche Papegaaien', in: *B.M.G.N.* 102 (1987) nr. 3, 450-475.

Haitsma Mulier, E.O.G., 'De Bataafse mythe opnieuw bekeken', in: *B.M.G.N.* 111 (1996) nr. 3, 344-367.

Hardenbroek, Gijsbert Jan van, *Gedenkschriften deel 1: 1747-1787*, gepubliceerd in: *Werken van het Historisch Genootschap, derde serie, nr. 14*, uitgegeven door F.J.L. Krämer (Amsterdam, 1901).

Hardeman, H. en B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht, 1995).

Hardeman, H. en B. Olde Meierink, 'Zeist', in: B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht, 1995) 512-516.

Heesters, J.H.P., *Vier eeuwen behang: de geschiedenis van de wandbespanning in Nederland* (Delft, 1988).

Heller, Henry, *The Conquest of Poverty, the Calvinist Revolt in Sixteenth Century France* (Leiden, 1986).

Hofman, H.A., *Constantijn Huygens (1596-1687)* (Utrecht, 1983).

Hora Siccema, J.H., 'Uit de geschiedenis der domeinen van het Huis van Oranje in Nederland', in: F.J.L. Krämer, E.W. Moes en P. Wagner (red.), *Je Maintiendrai, een boek over Nassau en Oranje* (Leiden, 1905).

Israël, Jonathan I., *De Republiek 1477-1806* (Franeker, 1995).

Jagtenberg, F.J.A., *Marijke Meu 1688-1765, stammoeder van ons vorstenhuis* (Amsterdam, 1994).

Janse, Antheun, *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de Late Middeleeuwen* (Hilversum, 2001).

Jansen, D.J., 'Het Stadhoudelijk Kwartier in de 17de eeuw', in: R.J. van Pelt en M.E. Tiethoff-Splithoff (red.), *Het Binnenhof, van grafelijke residentie tot regeringscentrum* (Dieren, 1984).

- Janssens, Paul, 'De restauratie van de adelstand in het Koninkrijk der Nederlanden', in: *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis* deel 12 (1981) 389-421.
- Jong, J.J. de, *Met goed fatsoen. De elite in een Hollandse stad, Gouda 1700-1780* (Amsterdam, 1985).
- Jong, J. de, *Een deftig bestaan, het dagelijks leven van regenten in de 17de en 18de eeuw* (Utrecht, 1987).
- Jong, J. de, 'Prosopografie, een mogelijkheid. Eliteonderzoek tussen politieke en sociaal-culturele geschiedenis', in: *B.M.G.N.* 111 (1996) nr. 2, 201-215.
- Joor, Johan, *De Adelaar en het Lam. Onrust, opruiing en onwilligheid in Nederland ten tijde van het Koninkrijk Holland en de inlijving bij het Franse Keizerrijk (1806-1813)* (Amsterdam, 2000).
- Joosten, Carla, 'Het burgerlijk hof van Oranje', in: *Adel*, een speciale editie van Uitgeverij Elsevier (Amsterdam, 2008).
- Joutard, Ph., '1685 – Ende und neue Chance für den französischen Protestantismus', in: R. von Thadden & M. Magdelaine (red.), *Die Hugenotten* (München, 1985).
- Jubileumboekje Het Landgoed Den Treek-Henschoten 75 jaar (1919-1994)* (Venlo, 1994).
- Jurry, J.E.J., 'De immigratie der hugenoten in Zeeuws-Vlaanderen', in: *Bulletin der Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten* 4 (1985) nr. 1, 10-13.
- Keller, Henry, *The Conquest of Poverty, The Calvinist Revolt in de Sixteenth Century in France* (Leiden, 1986).
- Kempen-Stijgers, Th. van en P. Rietbergen, 'Constantijn Huygens en Engeland', in: H. Bots (red.), *Constantijn Huygens, zijn plaats in geleerd Europa* (Amsterdam, 1973) 77-141.
- Klein, P.W., 'De heffing van de 100e en 200e penning van het vermogen te Gouda, 1599-1722', in: *Economisch-historisch Jaarboek* deel 31 (Den Haag, 1967) 41-62.
- Klingebiel, Thomas, 'Deutschland als Aufnahmeland: Vom Glaubenskampf zur absolutistischen Kirchenreform', in: R. von Thadden & M. Magdelaine (red.), *Die Hugenotten* (München, 1985).
- Knetsch, F.R.J., 'Elie Saurin (1639-1703) Waals predikant in turbulente tijden', in: *De herroeping van het Edict van Nantes (1685) in de Franse en Nederlandse geschiedschrijving*, Serta Historica V (Amsterdam, 1987) 49-53.
- Kooijmans, L., *Onder regenten. De elite in een Hollandse stad, Hoorn 1700-1780* (Amsterdam, 1985).

Kooijmans, L., 'Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de zeventiende en achttiende eeuw', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987).

Kooijmans, L., *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en de achttiende eeuw* (Amsterdam, 1997).

Koolbergen, Hans van, 'De materiële cultuur van Weesp en Weesperkarspel in de zeventiende en achttiende eeuw', in: Anton Schuurman, Jan de Vries en Ad van de Woude (red.), *Aards Geluk, de Nederlanders en hun spullen 1550-1850* (Amsterdam, 1997).

Kossmann, E.H., *De Lage Landen 1780/1980* deel 1 (Amsterdam, 1986).

Kramers, Coen, *De Moutwijnindustrie te Schiedam* (Amsterdam, 1945/1946).

Kretzer, Hartmut, *Calvinismus und französische Monarchie im 17. Jahrhundert* (Berlijn, 1975) 15-103.

Kuiper, Y., *Adel in Friesland 1780-1880* (Groningen, 1993).

Kuiper, Y., 'Geschiedenis van de adel', in: E. Ketelaar de Vries Reilingh en Y. Kuiper (red.), *Edel voor Adel, Nederlandse Adelsvereniging honderd jaar* (Den Haag, 2000).

Kuiper, Y., 'Van heerlijkheid naar familiestichting', in: H.M. Brokken (red.), *Heren van stand: Van Wassenaer, 1200-2000 Achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Den Haag, 2001).

Kuiper, Yme, 'Aristocracy, Roman Fleuve and Culture History. Louis Couperus' The Books of the Small Souls and Dutch High Society around 1900', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 17 (2010) 43-58 .

Kuiper, Yme, 'Aristocratische distinctie en aan de top blijven. Dertig jaar onderzoek naar de Nederlandse adel in de lange negentiende eeuw', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 19 (2012) 63-82.

Kuyper, W., 'De Grote Zaal van de Unie der Zeven Provinciën', in: R.J. van Pelt en M.E. Tiethoff-Splithoff (red.), *Het Binnenhof, van grafelijke residentie tot regeringscentrum* (Dieren, 1984).

Laarse, R. van de en Y. Kuiper (red.), *Beelden van een buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum, 2005).

Laarse, R. van de, 'Virtus en distinctie; de ridders in de Republiek', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 14 (2007) 7-36.

Labrousse, Elisabeth, *Une foi, une loi, un roi ?; essai sur la Révocation de l'Édit de Nantes* (Genève, 1985).

Langlade, Jacques de, *Mémoires de la vie de Frederik Maurice de la Tour d'Auvergne, duc de Bouillon* (Parijs, 1692).

- Léonard, Émile G., *Le Protestant Français* (Parijs, 1955) 7-40, 211-219.
- Léonard, Émile G., *Histoire Générale du Protestantisme*, tome I La Réformation (Parijs, 1980) 202-270; tome II L'Établissement, 1564-1700 (Parijs, 1961) 82-448.
- Leupe, P.A., 'Hoe de tafels in de hofhouding van Prins Maurits waren ingedeeld', in: David van der Kellen jr. (red.), *De Oude Tijd* (Haarlem, 1870).
- Loenen, R., 'Johannes Bernardus Stoop (1781-1856)', in: *Utrechtse Biografieën, De Utrechtse heuvelrug* (Utrecht, 2004) 197-202.
- Lovy, René-Jaques, *Les origines de la Réforme Française; Meaux, 1518-1546* (Parijs, 1959).
- Lucassen, J. en R. Penninx, *Nieuwkomers, Immigranten en hun nakomelingen in Nederland 1550-1985* (Amsterdam, 1985).
- Maarseveen, M.P. van en Jos W.L. Hilhuizen, 'Van Breda tot Hulst', in: Jacques Dane (red.), *De vrede van Munster, feit en verbeelding* (Zwolle, 1998).
- Maasen, H., Martinus en Jacobus van Lansberghe, 'Twee Hulster magistraten uit de zeventiende eeuw', in: *Bulletin der Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten* 4 (1985) nr. 2, 19-27.
- Maren, Willem van, 'Woudenberg 1848-1851, gekozen bestuurders', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (2011) 242-254.
- Marsollier, M., *Histoire de Henry de la Tour d'Auvergne, duc de Bouillon* (Parijs, 1719).
- Martin, Claire, *Benjamin Aubéry du Maurier (1566-1636), ambassadeur protestant du Très Chrétien*, thèse Sorbonne Paris (Parijs, 2003).
- Mayer, Arno J., *The persistence of the old regime, Europe in the Great War* (New York, 1981).
- McKee, Denis, 'Les protestantes de Sedan et la Révocation de l'Edit de Nantes', in: *B.S.H.P.F. CXXVII* (1981) 219-251.
- Meyer, Jean, *La noblesse française à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècle)* (Parijs, 1991).
- Meijer, L.C., 'Het Hof te Zande', in: J.H. van Dale (red.), *Cadsandria Zeeuws-Vlaamsch jaarboekje 1857* (Schoondijke, 1857) 222-226.
- Mittenzwei, Ingrid, 'Die Hugenotten in der gewerblichen Wirtschaft Brandenburg-Preuzens', in: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 34 (1986) 494-507.
- Moes, Jaap, *Onder aristocraten. Over hegemonie, welstand en aanzien van adel, patriciaat en andere notabelen, 1848-1914* (Hilversum, 2012).
- Montijn, Ileen, *Hoog geboren. 250 jaar adellijk leven in Nederland* (Amsterdam, 2012).

- Mörcke, Olaf, 'De Hofcultuur in het huis van Oranje-Nassau in de zeventiende eeuw', in: Peter te Boekhorst, Peter Burke en Willem Frijhof (red.), *Cultuur en Maatschappij in Nederland 1500-1850* (Heerlen, 1992).
- Mours, Samuel, 'Essai d'Evaluation de la Population protestante Réformée aux XVIIe et XVIIIe Siècles', in: *B.S.H.P.F.* XCIV (1948) 1-12.
- Mours, Samuel, 'Essai Sommaire de Géographie', in: *B.S.H.P.F.* CXI (1965) 306-310.
- Mousseaux, M., 'La Brie Protestante II', in: *B.S.H.P.F.* CXII (1966) 389-398.
- Muinck, B.E., *Een Regentenhuishouding omstreeks 1700* ('s-Gravenhage, 1965).
- Mijnhardt, W.W., 'Loge en Cultuur 1800-1850', in: A. v.d. Sande en J. Rosendaal (red.), *Een stille leerschool van deugd en goede zeden, Vrijmetselarij in Nederland in de 18e en 19e eeuw* (Hilversum, 1995).
- Nierop, H.F.K. van, 'Willem van Oranje als hoog edelman: patronage in de Habsburgse Nederlanden?', in: *T.v.G.* (1984) 651-673.
- Nierop, H.K.F. van, *Van ridders tot regenten. De Hollandse adel in de zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw* (Dieren, 1984).
- Nierop, L. van, 'Het dagboek van Jacob Bicker Raye 1732-1772', in: *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 36 (1939) 213-251.
- Noüe, François de la, *Discours politiques et militaires, publication avec une introduction et des notes par F.E. Sutcliffe* (Genève, 1967) VII-XXV, 678-690.
- Noordergraaf, L., 'Buitenlanders in de Republiek', in: Fr. Wielinga (red.), *Republiek tussen Vorsten* (Amsterdam, 1984) 121-129.
- Ottenheim, Konrad, 'Turm oder Portico? Die neuen Schlösser des Utrechter Adels im 17. Jahrhundert', in: Stephen Hoppe, Matthias Müller en Norbert Nussbaum (red.), *Stil als Bedeutung. Stil als Bedeutung in der nordalpinen Renaissance. Wiederentdeckung einer methodischen nachbarschaft* (Regensburg, 2008).
- Ouvré, Henri, *Aubéry du Maurier, Ministre de France a la Haye* (Parijs, 1855).
- Pennings, J.C.M. en E.A.T.M. Schreuder, 'De geschiedenis en het functioneren van de Nassause Domeinraad, over het beheer en bestuur van de heerlijkheden van het huis Oranje-Nassau', *Inleiding op de inventaris van de Nassause Domeinraad*, Nationaal Archief (Den Haag, 1993).
- Pennings, J.C.M. en E.A.T.M. Schreuder, 'Heer en Meester van Ameland tot de Zwaluwe, Beheer en bestuur van de goederen en rechten van het Huis Oranje-Nassau door de Nassause Domeinraad (einde 15de eeuw – begin 19de eeuw)', in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum, 1994* (Den Haag, 1995) 45-75.

- Perks, W.A.G., *Hoe uit een Frankische Villa een 20e-eeuws landgoed ontstond* (Alphen aan den Rijn, 1965).
- Perks, W.A.G., *Den Treek van marke tot landgoed* (Amersfoort, 1984).
- Peucker, P.M., 's-Heerendijk', in: *Hernhutters in IJsselstein 1736-1770* (Utrecht, 1991).
- Peucker, P., 'Het begin van de Broedergemeente in Nederland', in: Aart de Groot en Paul Peucker (red.), *De Zeister Broedergemeente 1746-1996* (Zutphen, 1996).
- Pfeil, Tom, *Tot redding van het vaderland* (Nijmegen, 1997).
- Poelhekke, J.J., 'De vrede van Munster', in: J.H. van Houtte (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* deel VI (Utrecht, 1953).
- Poelhekke, J.J., 't Uytgaen van den Treves, Spanje en de Nederlanden in 1621 (Groningen, 1960).
- Poelhekke, J.J., *Frederik Hendrik, Prins van Oranje, een biografisch drieluik* (Zutphen, 1978).
- Pirenne, L.P.L., 'De Generaliteitslanden van 1648 tot 1795', in: J.H. van Houtte (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* deel VIII (Utrecht, 1955).
- Prak, M.R., *Gezeten burgers, de elite in een Hollandse stad, Leiden 1700-1780* (Amsterdam, 1985).
- Prak, M., 'Aristocratisering', in: *Spiegel historiael* 23 (1988) 226-232.
- Price, J.L., *Holland and the Dutch Republic in the Seventeenth Century* (Oxford, 1994).
- Raa, F.J.G. ten, *Het Staatsche leger 1568-1795* deel IV, deel V (1672-1688) (Den Haag, 1940).
- Raskolnikoff, M., *Histoire romaine et critique historique dans l'Europe des Lumières* (Strasbourg, 1992).
- Rhoen, R.P.M., 'De historie van de buitenplaats Veelzicht te Zeist', in: A. Backer e.a. (red.), *Cascade, bulletin voor tuinhistorie* 5 (1996-1) 2-26.
- Rhoen, R.P.M., 'De uitzichten zeer mooi en het huis solide, het landhuis Molenbosch van J.D. Zocher jr. (1791-1870) exact gedateerd', in: *Oud Utrecht, tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht* (2002) 7, 182-186, i.h.b. 184.
- Ridley, R.T., 'Gibbon's Complement: Louis de Beaufort', in: *Memorie Classe di Scienze Morali* (Venetië, 1986).
- Riemer, Jacob de, *Beschrijving van 's Gravenhage* (Delft, 1730).
- Romeijn, A., *De stadsregering van Tholen (1577-1702)* (Giesen, 2001).

- Romein, J., *De Lage Landen bij de Zee* (Utrecht, 1934).
- Rommes, R.J.N., 'Werken op het platteland', in: C. Dekker e.a. (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht* deel 2 (Utrecht, 1997) 179-184.
- Rommes, R.J.N., 'Geen vrolyk geloei der melkzwaare koeien. Runderpest in Utrecht in de achttiende eeuw', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (2001) 87-136.
- Ronnes, Hanneke, *Architecture and Élite Culture in the United Provinces, England and Ireland 1500-1700* (Amsterdam, 2006).
- Roorda, D.J., *Partij en factie. De oproeren van 1672 in de steden van Holland en Zeeland, een krachtmeting tussen partijen en facties* (diss. Utrecht, 1961).
- Roorda, D.J., 'Het onderzoek naar het stedelijk patriciaat in Nederland', in: W.W. Mijnhardt (red.), *Kantelend Geschiedbeeld* (Utrecht, 1983).
- Roorda, D.J., 'Eeuw tegen eeuw', in: S. Groenveld e.a. (red.), *Rond Prins en Patriciaat* (Weesp, 1984).
- Samenvoeging van de landgoederen Den Treek en Henschoten 1935* (z.p., z.j.).
- Sande, A. van de, 'Inleiding', in: A. v.d. Sande en J. Rosendaal (red.), *Een stille leerschool van deugd en goede zeden, Vrijmetselarij in Nederland in de 18e en 19e eeuw* (Hilversum, 1995).
- Santen, J.H. von, 'Politiek leven in de stad Utrecht rond het midden van de negentiende eeuw (1840-1860)', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* (1985) 110-165.
- Scoville, Warren C., *The Persecution of Huguenots and French economic development 1680-1720* (Berkeley [USA], 1960).
- Scheltema, P., *Oud en Nieuw uit de vaderlandsche geschiedenis en letterkunde* (Amsterdam, 1844).
- Schipper, Wim, *Verleden en heden van de Treeker Eik en zijn omgeving* (Barneveld, 2003).
- Schmidt, C., *Om de eer van de Familie, Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950, een sociologische benadering* (Amsterdam, 1986).
- Schmidt, C., 'Een lengteprofiel van het Hollandse patriciaat. Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel/Amsterdam, 1987).
- Schöffler, I., 'De Republiek der Verenigde Nederlanden, 1609-1702', in: I. Schöffler, H. van der Wee en J.A. Bornewasser (red.), *De Lage Landen van 1500 tot 1780* (Amsterdam, 1988).
- Schouten, H.J., 'Het geslacht de Beaufort', in: D.G. van Epen (red.), *De Wapenheraut* 15 (Den Haag, 1911) nr. 1-2, 81-92.

Schutte, G.J., 'Grondvester of belager van de vrijheid? Willem van Oranje in de ban van de achttiende-eeuwse tegenstellingen', in: E.O.G. Haitsma Mulier en A.E.M. Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984* (Utrecht, 1984).

Schutte, G.J., 'De Republiek der Verenigde Nederlanden, 1702-1780', in: I. Schöffner, H. van der Wee en J.A. Bornewasser (red.), *De Lage Landen van 1500 tot 1780* (Amsterdam, 1988).

Schutte, G.J., *Een Hollandse dorpsamenleving in de late achttiende eeuw, De banne Graft, 1770-1810* (Franeker, 1989).

Schutte, O., *De Orde van de Unie* (Zutphen, 1985).

Smit, J.G., 'De ambtenaren van de centrale overheidsorganen der Republiek in het begin der zeventiende eeuw', in: *T.v.G.* 90 (1977) 378-390.

Singel, N.J., *Gedenkboek van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen 1773-1923* (Utrecht, 1923).

Snapper, F., 'Statistische gegevens betreffende de Zeeuwse Convoeien en Licenten uit de 17e en 18e eeuw', in: *Economisch Historisch Jaarboek* deel 29 (Den Haag, 1963).

Sol, A., *Zevenentwintig Schepenen uit het Kollege van het Vrije van Sluys, een elite onderzoek*, niet gepubliceerde doctoraalscriptie, Universiteit van Utrecht (Utrecht, augustus 1985).

Steensel, Arie van, *Edelen in Zeeland. Macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving* (Hilversum, 2010).

Steffe, A.M., *De Hugenoten, tragiek en lijden omwille van een eigen geloof* (Baarn, 1994).

Stiphout, Robert, 'Overleven door de eeuwen heen', in: *Adel*, een speciale editie van Uitgeverij Elsevier (Amsterdam, 2008).

Streng, J.C., 'Zwischen Machtverlust und Selbstbehauptung, Österreichs Hocharistokratie van 18. bis 20. Jahrhundert', in: Hans-Ulrich Wehler (red.), *Europäischer Adel 1750-1950* (Göttingen, 1990).

Streng, J.C., *Stemme in staat, de bestuurlijke elite in de stadsrepubliek Zwolle 1579-1795* (Hilversum, 1997).

Streng, J.C., 'Le métier du noble, De Overijsselse Ridderschap tussen 1622 en 1795', in: A.J. Mensema, Js. Mooijweer en J.C. Streng, *De Ridderschap van Overijssel* (Zwolle, 2000) 49-110.

Streng, Jean, 'De Adel in de Republiek', in: *Virtus, Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 10 (2003) 71-101.

Sutherland, N.M., *The Massacre of St. Bartholomew and the European Conflict 1559-1572* (Londen, 1973).

Sutherland, N.M., 'The Huguenot Struggle for Recognition 1560-1598', in: *P.H.S.* XXIII (1978) 79-86.

Sutherland, N.M., *The Huguenot Struggle for Recognition* (Londen, 1980).

Sutherland, N.M., 'Le Massacre de la Saint-Barthélemy: La valeur des témoignages et leur interprétation', in: *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* (Limoges, 1991) 529-554.

Sypensteyn, Jhr. J.W. van en J.P. de Border, *De verdediging van Nederland in 1672 en 1673* (Den Haag, 1850).

Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, behelzende eene beschrijving van Staats Vlaanderen, uitgegeven door Isaak Tirion (Amsterdam, 1751).

Tex, Johan den, *Oldenbarnevelt* (Haarlem, 1962).

Tex, J. den en Ali Ton, *Johan van Oldenbarnevelt* (Den Haag, 1980).

Tex, Ursula den, *Erfgenamen. Het verhaal van een Nederlandse familie van aanzien en vermogen* (Amsterdam, 2009).

Thadden, Rudolf von, 'Die Hugenotten', in: R. von Thadden & M. Magdelaine (red.), *Die Hugenotten* (München, 1985) 41-62.

Tiethoff-Splithoff, M.E., 'De hofhouding van Frederik Hendrik', in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum 1989* (Zutphen, 1989).

Tol, Jan van, *Nassause Domeinraad, Inleiding op inventaris van stukken betreffende het Domein Hulsterambacht 1583-1811*, Nationaal Archief (Den Haag, 1995).

Unger, J.H.W., 'Gezellige bijeenkomsten van regenten in de 18e eeuw', in: J.H.W. Unger (red.), *Rotterdamsch Jaarboekje 3* (Rotterdam, 1892).

Valkenburg, jhr. mr. C.C. van, 'Adelsbeleid sedert 1813', in: M.A. Beelaerts van Blokland (red.), *De Hoge Raad van Adel* ('s-Gravenhage, 1966).

Valkenburg, jhr. mr. C.C. van, *De hoge raad van adel, geschiedenis en werkzaamheden*, ('s-Gravenhage, 1966).

Veenland-Heineman, Karen, 'Tuinen en parken bij Utrechtse ridderhofsteden en kastelen', in: B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht, 1995).

Veeze, B.J., *De Raad van de Prinsen van Oranje tijdens de minderjarigheid van Willem III 1650-1668* (Assen, 1932).

Velema, W.R.E., 'God, de deugd en de oude constitutie', in: *B.M.G.N.* 102 (1987) nr. 3, 476-497.

- Velema, W.R.E., 'De eerste republiek van Europa, iets over de politieke identiteit van de zeven verenigde provinciën in de achttiende eeuw', in: *Documentatieblad 18de eeuw* (1992) 29-45.
- Verrips-Roukens, K., 'Locale elites en beschavingsoffensieven, Langbroek 1870-1920', in: W.E.A. van Beek, e.a. (red.), *Sociologisch en antropologisch jaarboek 1987* (Deventer, 1987).
- Verstegen, S.W., *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfdn op de Veluwe 1650-1830* (Zutphen, 1990).
- Vlekke, B.H.M., 'Een Kleinzoon van Willem de Zwijger als Opperbevelhebber van het Pauselijke Leger', in: *Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome* reeks II, deel X (Den Haag, 1940).
- Voet van Oudheusden, A.W.K., *Historische Beschrijvinge van Culemborg* (Utrecht 1773, herdruk: Zutphen, 1978).
- Vogelzang, Fred, *Een woonplaats voor fatsoenlijke luyden* (Zevenaar, 2010).
- Vos, P.D. de, *De Vroedschap van Zierikzee van de tweede helft der 16de eeuw tot 1795* (Middelburg, 1931).
- Vrankrijker, A.C.J. de, *Geschiedenis van de Belastingen* (Bussum, 1969).
- Vries, Jan de en Ad van der Woude, *Nederland 1500-1800. De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam, 1995).
- Vries, O., 'Geschapen tot een ieders nut. Een verkennend onderzoek naar de Noordnederlandse ambtenaar in de tijd van het Ancien Régime', in: *T.v.G.* 90 (1977) 328-349.
- Wal, E.A.J. van der, 'Johan Huydecoper (1600-1661) regent en bouwmeester', in: A.A. van Baal-de Vries e.a. (red.), *Utrechtse biografieën. De Vechtstreek. Levens van bekende en onbekende mensen uit de Vechtstreek* (Utrecht, 1997) 73-77.
- Wiersma, Geertje, *Johanna Borski, financier van Nederland 1764-1846* (Amsterdam, 1998).
- Wilterdink, Nico, 'Norbert Elias en onze beschaving', in: B. Kruithof, J. Noordman, P. de Rooy (red.), *Opvoeding en Onderwijs, inleiding en bronnenonderzoek* (Nijmegen, z.j.).
- Windt, Samuel de, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers* (Middelburg, 1835).
- Winter, Johanna M. van, *Ministerialiteit en ridderschap in Gelre en Zutphen* (diss. Utrecht, 1962).
- Winter, Johanna Maria van, 'Adel en aristocratie in de Middeleeuwen', in: *T.v.G.* 93 (1980) 357-376.
- Winter, J.M. van, 'Adel, ministerialiteit en ridderschap 11de-14de eeuw', in: D.P. Blok e.a. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden II* (Fibula-Van Dishoeck, Haarlem, 1982).

- Winter, J.M. van, 'Aristocratisering in middeleeuws Nederland', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en Patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Mepel/Amsterdam, 1987) 17-31.
- Woelderink, B., 'Jacob Carel Reigersman, thesaurier-generaal van Prins Willem V, 1761-1788', in: L.J. v.d. Klooster e.a. (red.), *Jaarboek Oranje-Nassau Museum 1997* (Den Haag, 1997).
- Woelderink, Bernard, *Geschiedenis van de Thesaurie. Twee eeuwen Thesaurie en thesauriers van het huis Oranje-Nassau 1775-1975* (Hilversum, 2010).
- Wolleswinkel, Egbert J., *Nederlands Adelsrecht. Wettelijke adeldom als historisch gegroeid instituut* (diss. Maastricht, 2012; 's-Gravenhage, 2012).
- Worst, I.J.H., 'Staat, constitutie en politieke wil', in: *B.M.G.N.* 102 (1987) nr. 3, 498-509.
- Wijn, J.W., 'Krijgsbedrijven onder Frederik Hendrik', in: J.H. van Houtte (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden deel VI* (Utrecht, 1953).
- Yardeni, Myriam, 'Refuge und Integration', in: R. von Thadden & M. Magdelaine (red.), *Die Hugentotten* (München, 1985).
- Yardeni, Myriam, 'Naissance et essor d'un mythe: la Révocation de l'Edit de Nantes et le déclin économique de la France', in: *B.S.H.P.F.* (1993) 79-96.
- Zandvliet, Kees, '250 rijksten van de 17de eeuw', in: J. Kelder (red.), *Quote* (Amsterdam, 2006) 45-112.
- Zandvliet, Kees, *De 250 rijksten van de Gouden eeuw: Kapitaal, macht, familie en levensstijl* (Amsterdam, 2006).
- Zilverberg, S.B.J., 'De herroeping van het edict van Nantes in de Nederlandse geschiedschrijving', in: *De herroeping van het Edict van Nantes (1685) in de Franse en Nederlandse geschiedschrijving*, Serta Historica V (Amsterdam, 1987).
- Zuijdweg, P.N.Th., *Reglement en Repercussie, De ontwikkeling van het reglement tot instelling van de Magistraat van de stad Tholen in de zeventiende en achttiende eeuw en de reacties daarop*, niet gepubliceerde doctoraalscriptie, Universiteit van Utrecht (Utrecht, september 1990).

SUMMARY

DE BEAUFORT, an aristocratic family during the Dutch Republic, the Batavian-French period and the Kingdom of the Netherlands

In 1613 Pierre de Beaufort aged 18, left the French town of Sedan for the Dutch Republic. At his death in 1661 in Hulst he had become a man of distinction. More than 200 years later on 30 May 1868 his direct descendant Pieter de Beaufort received from the Hoge Raad van Adel (High Court of Nobility) a diploma signed by King Willem I in which he was raised to the peerage. This elevation indicates that Pieter de Beaufort belonged to the prominent families of the country. The patent of nobility refers moreover to a number of special circumstances in the family history: the arrival of the ancestor to the Netherlands, marriages with offspring from prominent families and the incorporation in the nobility of a far relation on basis of a German patent of nobility.

This study investigates the history of the De Beaufort family in the period 1613-1876: from the immigration of Pierre to the death of Pieter. Initially, Pierre was in the employment of the French embassy at The Hague. Via a function at the court of 'stadholder' Frederik Hendrik he dropped into a position in Hulst in 1645, a town in the Generality Lands, where he joined the town authorities, making use of special circumstances. After three quarters of a century in public administration, the De Beaufort family made the change to the board of the Nassau Domain in The Hague to serve the House of Orange-Nassau, via the board of the Nassau Domain in Hulsterambacht. In 1795, the Batavian French time, a period of retirement began. In the kingdom thereafter, several appointments followed in public administration in Utrecht.

The family history between 1613 and 1876 can be roughly divided in four periods coinciding with geographical transfers because of steps in the career: 1613-1645 (The Hague), 1645-1739 (Hulst and Hulsterambacht), 1739-1795 (The Hague and IJsselstein) and 1795-1876 (Utrecht). This division makes it possible to summarize the De Beaufort family history in four chapters, each representing a separate period. Because of the geographical spread this study gets a more than local character and becomes a case study in the history of the élite of several provinces at varying levels of administration. The fortunes of the De Beaufort generations have been described against the background of the society in which they lived. Important issues are: how in the Dutch Republic the integration took place in a foreign society and how the patronage networks were used. Furthermore, how they could function in a non-native layer of administration in the area of tension between a distant Hague authority and a largely Roman-Catholic local population. Afterwards the contacts between the family and the court of the stadholder will be discussed, how they dealt with the riots during the Patriot disorders and how they spent their private life during the Batavian French time. In the last chapter the new opportunities of the first decades of the Kingdom of the Netherlands are considered and how the aristocratic life style of the family was rewarded with their incorporation in the Dutch nobility. An important question is why only a part of the De Beaufort family wanted to participate in the request for elevation to the peerage and why this request was lodged no sooner than fifty years after the establishment of the new kingdom; well beyond the heydays of similar requests.

The social position of the members of the De Beaufort family puts their family biography on the level of an investigation of the élite. This type of investigation has been coming on for some time in the Netherlands. A focus of attention is the aristocracy of the regents during the Republic. The main point is not only the way in which they functioned on a political level, but also the composition of the group. Who was considered to be part of the élite, how

did they socialize, and in which way could one accede to this company of the privileged? In élite families of the seventeenth and eighteenth century the male heads of the family usually had a dominant position. All members of the family shared in the collective honour of the family. Misconduct of a single member influenced the reputation of the collective. Conflicts about this give us an insight in the way the families concerned judged their own honour and reputation. Their history shows us the manner in which they maintained their position and how they repelled attacks on their status.

Family history received a new impetus from modern élite investigation, which in the past was mainly written by descendants or hired genealogists to the greater honour and glory of the ancestors. In the history of an individual family large scale social developments can be made visible and, the other way round, the history of a family may lead us to intimate and often unknown aspects of 'la grande histoire'. The sociologist Kees Schmidt wrote in 1986 his thesis 'Om de eer van de Familie' on the Teding van Berkhout family and by placing this subject in a historic-sociological context a new road into the élite history was taken. The focus of Schmidt's investigation is the 'social power' of the Teding van Berkhout family. Schmidt divides his investigation in three, i.e. a political, a social-cultural and a financial part, based on the social-political power, the social-cultural power and the social-economic power, a frame of concepts referring to the works of the French sociologist Pierre Bourdieu. For each generation Schmidt describes these three different sectors, which provide a structural image of the developments in the Teding van Berkhout family between 1500-1950.

The method of investigation and the perspective of my study are mainly derived from Schmidt's method. His analysis of the development of a family during several generations according to strict rules is exactly what I intend to do. The De Beaufort family succeeded in expanding its position in the course of generations, just like the Teding van Berkhout family. In my biography of the De Beaufort family I will discuss the development and transfer of administrative positions, the family- and marriage-policy, the increase of financial power and the related inheritance planning during each generation. The self-image of the family during the years will be leading and in particular will be expressed in the way they tried to maintain and direct the family-identity. The question how the 'social power' of the family was established and kept will be answered. A focus point is how Pierre de Beaufort and his descendants could compose various types of power starting from the position of an immigrant who could not rely on existing family relations and for whom, being a foreigner, many governing groups were closed.

To give the De Beaufort family history a place in the élite history is not without problems. In the before mentioned study of the Teding van Berkhout family by Schmidt the rise to the nobility of an urban regents family is brought up. Urban regents who based their authority on a co-optional town council exercised power in the Republic for more than two centuries. The situation in Hulst was completely different; here the town council was under the direct power of the States General. No town council which settled affairs in a closed circle and of which the members passed each other the most important and financially most interesting jobs. Therefore it is important to investigate how these positions under the patronage of The Hague were established and how the functionaries could fulfil their tasks.

Not much is known about the social and administrative development of regent families in the areas captured from the Spanish, the so-called Generality Lands. From this family biography it must become clear whether the development of the reputation of the De Beaufort family went along similar lines as was usual in élite families in governing circles in the Dutch Republic or that the family followed a course of its own. Relevant in particular is how they realized the rise and how they could keep the positions they had acquired. This cannot be taken for granted. To describe the De Beaufort family I have chosen a mainly patrilineal family

concept. Brothers and sisters will only turn up extensively when their comings and goings were sufficiently interesting to be discussed and influenced the family status.

Pierre De Beaufort in the seventeenth century and his great-grandson Pieter Benjamin in the eighteenth century were most important in the administrative-political area. As a 'foreigner' in the Republic Pierre had to take an unusual route to move upwards socially. He took advantage from a concurrence of circumstances and cleverly made use of contacts, as with Constantijn Huygens, in order to secure a position at the court of stadholder Frederik Hendrik. In his transfer from a position at court to an administrative one in Hulst, he used the fact that in this only recently captured region there was a great shortage of qualified (Protestant) staff. The opportunity he got can be compared to the social rise the representatives of the reformed middle class made during the Revolt, seventy five years earlier. The town authorities at the time needed loyal Protestants to fill the places of the purged Roman-Catholic. His move to the periphery offered Pierre and his offspring opportunities they would not have had elsewhere in the Republic, although they risked a dead end.

The other De Beaufort who set his stamp on the social-political power was Pierre's great-grandson: Pieter Benjamin (1688-1776). He became manager of the Nassau Domain in Hulsterambacht and so entered the inner circle round the House of Orange Nassau. Pieter Benjamin's connections in Zeeland through the marriages of his father and grandfather in leading families in this province made him useful for the prince who at that moment held the stadholderate in only three provinces and tried to restore in the other four.

Marital bonds with prominent families and the continuation of the family line can be reckoned as part of the social-cultural power of a family. In the De Beaufort family the line is very thin till the early nineteenth century. Willem Hendrik de Beaufort (1775-1829) was Pierre's only male descendant when he became a father himself. Whether the reason was a deliberate restriction of the number of marriages is not known. The running out of collateral lines is rather a biological coincidence. The marriages of De Beaufort daughters and younger sons indeed contributed to reinforce the position of the family in society, by inheritances and connections in the circles of regents. When such an agreeable marriage was not possible, they remained unmarried, mostly. Only one or two persons married against the will of their parents and then the sanction was disinheritance, that is to say only the statutory share. Though the marriages of the consecutive De Beaufort generations contributed to riches and relations, no indications have been found that the marriages were arranged by the parents. This fits in the pattern appearing from the élite investigation and wider family-historic studies. In the Dutch Republic and also in the nineteenth century the partners in the marriage made their own choice; the only restriction was a right of veto by the parents. To encourage desired marriages more subtle work was done than just organizing.

An important aspect of the social-cultural power is the life style of the people concerned. The question then is how an individual or a family turns the acquired wealth into external status. In that way the position in society (desired or achieved) could be marked. The well-being of the De Beaufort family over a series of generations was determined on basis of the inventories preserved of most legators. The prosperity is shown in the interiors of the houses beginning with Pierre, the founder. The increase in power and prosperity is mirrored in an increasing show of luxury. The ambition levels were high. The possession of moveable property shows the wish to belong to the higher circles. This goes also for the immovable property: the possession of big houses and later country mansions. The expansion of property around the Den Treek estate by Willem Hendrik De Beaufort, combined with a big house in the city of Utrecht, marks the change to an aristocratic life style of the family in the beginning of the nineteenth century, which eventually is rewarded with the raise to the peerage in 1869. The De Beaufort generation of today recognizes his importance for the family; he is respectfully called 'our patriarch WH'. The attempts by Willem Hendrik's son Pieter to be acknowl-

edged as belonging instead of being elevated to the nobility show how strong the aristocratic self-image was in the nineteenth century.

The successive De Beaufort generations managed to acquire a considerable capital, increasing in the course of time, from their positions and other activities. This appears clearly from the family archives and in addition from deeds of public notaries. The whole period I have investigated is a financial success story. The combination of income from positions, inheritances and successful investments made it possible for the descendants of a young immigrant from Sedan to become a prosperous family in 1868 about to be raised to the peerage. This corresponds to the outcome of the *élite* investigation, i.e. a financial component in the social climbing of a family, culminating in a raise to the nobility, was essential. From the family archives it becomes clear that the so-called private positions were of great importance. They were in the military field and had to do with taxation on import and export. They were a constant source of income. The build-up of capital had started under forebear Pierre and continued under the following generations, in spite of the fact that inheritances had to be divided among a number of children. This was more than compensated by marriages to wealthy women. The tendency to invest capital in landed property and manors fits in a well-known pattern. The desire for security was an important motive for the increasing flight of capital into real estate in the course of the eighteenth century. The investment in lands became more and more profitable because of the rapidly rising agricultural prices.

Pieter de Beaufort's elevation to the peerage in 1868 is exceptional, in the sense that this is not a family who lived for more than three generations in a prominent city in one of the seven provinces, one of the usual criteria. The members of the De Beaufort family were no 'regents' in the classic sense. They managed to build an extensive network by concluding marriages with families of Zeeland regents and later on with the aristocracy and the nobility elsewhere in the country. The progress in official positions was strengthened by the increase in wealth, which was spent on a prominent life style with aristocratic features. The request by Pieter de Beaufort for acknowledgement instead of elevation to the nobility is significant of his aristocratic self-esteem.

To describe a family of the *élite*, according to the method introduced by Schmidt a quarter of a century ago, offers the opportunity to gain an understanding of the way in which the upper class in the Netherlands developed in the course of the past centuries. To track one single family is the opposite of a prosopographical investigation into a complete group as the town authorities ('*de vroedschap*') of a city. Whether the results fit in or deviate from a well-known pattern, can be judged in either approach. In the De Beaufort family history we see a composition of power, wealth, status and marital relations very similar to what is known from the aristocracy. The fact that this composition did not go by way of the authorities of a prominent city in the Republic is exceptional. The success of the forebear as immigrant is remarkable. The life of 'patriarch WH' as a country gentleman matches well with the opinions about aristocratization and the changes towards the agricultural sector. I hope that with this study I have contributed a little to the mosaic of the *élite* history of the Netherlands.